

HERMAN KOCH

HET DINER

ROMAN | ANTHOS

HET DINER

Van Herman Koch verscheen eveneens bij uitgeverij Anthos

Red ons, Maria Montanelli
Odessa Star

HERMAN KOCH
HET DINER

Anthos|Amsterdam

ISBN 9789041414540

© 2009 Herman Koch

Omslagontwerp Roald Triebels, Amsterdam

Omslagillustratie © Vilma Pimenoff/Millennium Images/Hollandse Hoogte

Foto auteur Merlijn Doomernik

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers n. v., Wommelgem

NICE GUY EDDIE

C'mon, throw in a buck.

MR PINK

Uh-huh. I don't tip.

NICE GUY EDDIE

Whaddaya mean, you don't tip?

MR PINK

I don't believe in it.

Quentin Tarantino

Reservoir Dogs

APERITIEF

1

We gingen eten in het restaurant. Ik ga niet zeggen welk restaurant, want dan zit het er de volgende keer waarschijnlijk vol met mensen die komen kijken of wij er ook weer zitten. Serge had gereserveerd. Dat doet hij altijd, reserveren. Het restaurant is er zo een van het soort waar je drie maanden van tevoren moet bellen – of zes, of acht, ik ben inmiddels de tel kwijt. Zelf wil ik nooit drie maanden van tevoren weten waar ik op een bepaalde avond ga eten, maar kennelijk zijn er mensen die daar totaal geen moeite mee hebben. Als de historici over een paar eeuwen willen weten hoe achterlijk de mensheid was aan het begin van de eenentwintigste eeuw hoeven ze alleen maar een kijkje in de computers van de zogenoemde toprestaurants te nemen, want al die gegevens worden bewaard, dat weet ik toevallig. Wanneer meneer L. de vorige keer bereid was om drie maanden op een raamtafeltje te wachten dan wacht hij nu ook wel vijf maanden op een tafeltje naast de deur van het toilet – dat noemen ze in die restaurants ‘het bijhouden van de klantgegevens’.

Serge reserveert nooit drie maanden van tevoren. Serge reserveert op de dag zelf, dat vindt hij een sport, zegt hij. Er zijn restaurants die altijd een tafeltje vrijhouden voor mensen als Serge Lohman, en dit restaurant is er een van. Een van de vele moet ik eigenlijk zeggen. Je kunt je afvragen of er in het hele land nog een restaurant te vinden is waar ze niet in een stuip schieten wanneer ze de naam Lohman door de telefoon horen. Hij belt natuurlijk niet zelf, dat laat hij zijn secretaresse of een van zijn naaste medewerkers doen. ‘Maak je geen zorgen,’ zei hij toen ik hem een paar dagen geleden aan de lijn had. ‘Ze kennen me daar, ik regel wel een tafeltje.’ Ik had alleen maar gevraagd of we elkaar nog zouden bellen voor het geval er geen plaats was, en waar we dan naartoe zouden kunnen gaan. Er klonk iets meewarigs door in zijn stem aan de andere kant van

de lijn, ik kon bijna zién hoe hij zijn hoofd schudde. Een sport.

Er was één ding waar ik vanavond geen zin in had. Ik wilde er niet bij zijn wanneer Serge Lohman door de restauranthouder of dienstdoende gerant als een oude kennis zou worden begroet; hoe hij door de serveersters naar het mooiste tafeltje aan de tuinzijde zou worden begeleid, en hoe Serge zelf zou doen of het allemaal niks te betekenen had, dat hij diep in zijn hart altijd een gewone jongen was gebleven en zich daarom vooral op zijn gemak voelde tussen andere gewone mensen.

Daarom had ik tegen hem gezegd dat we elkaar wel in het restaurant zouden zien en niet, zoals hij had voorgesteld, in het café om de hoek. Het was een café waar ook veel gewone mensen kwamen. Hoe Serge Lohman daar zou binnenstappen, als gewone jongen, met een grijns die zoveel wilde zeggen als dat al die gewone mensen vooral moesten blijven doorpraten en net moesten doen of hij er niet was – ook daar had ik vanavond geen zin in.

2

Omdat het restaurant maar een paar straten van ons huis ligt gingen we lopen. Zo kwamen we ook langs het café waar ik niet met Serge had willen afspreken. Ik had mijn arm om het middel van mijn vrouw geslagen, haar hand bevond zich ergens onder mijn jasje. Aan de gevel van het café straalde de warme, roodwitte lichtreclame van het biermerk dat er binnen werd geschonken. ‘We zijn te vroeg,’ zei ik. ‘Of beter gezegd: als we nu al gaan, zijn we wel heel erg precies op tijd.’

Mijn vrouw, ik moet dat niet meer zeggen. Ze heet Claire. Haar ouders hadden haar Marie Claire genoemd, maar later wilde Claire niet net zo als een tijdschrift heten. Soms noem ik haar Marie om haar te plagen. Maar ik noem haar zelden mijn vrouw – bij officiële gelegenheden af en toe, in zinnen als: ‘Mijn vrouw kan op dit moment niet aan de telefoon komen’, of: ‘Mijn vrouw weet toch echt zeker dat zij een kamer met uitzicht op zee had gereserveerd.’

Op dit soort avonden koesteren Claire en ik de momenten waarop we nog even met zijn tweeën zijn. Het is dan net of alles nog openligt, het lijkt zelfs dat de eetafspraak op een vergissing berust, dat we gewoon met zijn tweeën op stap zijn. Wanneer ik een definitie zou moeten geven van geluk, dan is het deze: het geluk heeft aan zichzelf genoeg, het heeft geen getuigen nodig. ‘Alle gelukkige gezinnen lijken op elkaar, elk ongelukkig gezin is ongelukkig op zijn eigen wijze’, luidt de eerste zin van Tolstoj's *Anna Karenina*. Ik zou daar hooguit nog aan toe willen voegen dat de ongelukkige gezinnen – en dan binnen die gezinnen in de eerste plaats de ongelukkige echtparen – het nooit alleen afkunnen. Hoe meer getuigen hoe beter. Het ongeluk is altijd op zoek naar gezelschap. Het ongeluk kan niet tegen stilte – het kan vooral niet tegen de ongemakkelijke stiltes die er vallen wanneer het alleen is.

Zo lachten Claire en ik elkaar toe in het café toen we onze biertjes kregen, in de wetenschap dat we straks een hele avond in het gezelschap van het echtpaar Lohman gingen doorbrengen: dat dit het mooiste moment van die avond was, en dat het hierna alleen nog maar bergafwaarts kon gaan.

Ik had geen zin om in het restaurant te gaan eten. Ik heb nóóit zin. Een vaste afspraak in de nabije toekomst is het voorportaal van de hel, de eigenlijke avond is de hel zelf. Het begint al 's ochtends voor de spiegel: met wat je aan gaat trekken, en of je je wel of niet zult scheren. Alles is in dezen immers een statement, een spijkerbroek vol scheuren en vlekken net zo goed als een gestreken overhemd. Als je een baard van één dag laat staan was je te lui om je te scheren; bij een baard van twee dagen krijg je onvermijdelijk de vraag of de baard van twee dagen deel uitmaakt van een nieuwe look; en bij een baard van drie dagen of meer is het nog maar een kleine stap naar de totale verloedering. 'Gaaf het nog wel goed met je? Je bent toch niet ziek of zo?' Je bent hoe dan ook niet vrij. Je scheert je, maar je bent niet vrij. Ook je scheren is een statement. Je vond deze avond kennelijk zo belangrijk dat je de moeite hebt genomen je te scheren, zie je de anderen denken – door je te scheren sta je in feite al met 1-0 achter.

En dan is er altijd nog Claire om mij er op avonden als deze aan te herinneren dat het geen gewone avond is. Claire is slimmer dan ik. Ik zeg dit niet uit halfzachte feministische overwegingen of om bij vrouwen in het gevlij te komen. Ik zal ook nooit beweren dat vrouwen 'over het algemeen' slimmer zijn dan mannen. Of gevoeliger, of intuïtiever, of dat ze 'midden in het leven staan' en al die andere flauwekul meer die, op de keper beschouwd, vaker door zogenaamd gevoelige mannen wordt verkondigd dan door vrouwen zelf.

Claire is gewoon slimmer dan ik, ik zeg eerlijk dat het me de nodige tijd heeft gekost om dit toe te geven. In de eerste jaren van onze relatie vond ik haar weliswaar intelligent, maar normáál intelligent; eigenlijk precies zo intelligent als je van een vrouw van mij zou kunnen verwachten. Met een domme vrouw zou ik het toch niet langer dan een maand uithouden? Zo intelligent was Claire dus in elk geval, dat ik het na een maand nog altijd met haar uithield. En nu, na bijna twintig jaar, nog steeds.

Goed, Claire is dus slimmer dan ik, maar op avonden als deze vraagt ze me toch altijd naar mijn mening over wat ze zal aantrekken, welke oorbellen ze in zal doen, of ze haar haar wel of niet op zal steken. Oorbellen zijn voor vrouwen een beetje wat voor mannen het scheren is: hoe groter de oorbellen, hoe belangrijker, hoe feestelijker de avond. Claire heeft oorbellen voor elke

gelegenheid. Je zou kunnen zeggen dat het niet slim is om zo onzeker over je kleren te zijn. Maar ik denk daar toch anders over. Juist een domme vrouw zou denken dat ze het wel alleen afkon. Wat heeft een man nou voor verstand van dat soort zaken? zou de domme vrouw denken, en vervolgens de verkeerde keuze maken.

Ik probeer me weleens voor te stellen of Babette ooit aan Serge Lohman vraagt of zij wel de goede jurk aanheeft. Of haar haar niet te lang is. Wat Serge van deze schoenen vindt. Zijn de hakken niet te plat? Of juist te hoog?

En meteen is er iets in die voorstelling dat hapert, iets dat kennelijk onvoorstelbaar is. 'Nee, dat is toch goed zo,' hoor ik Serge zeggen. Maar hij is er maar half bij, het interesseert hem niet echt, en bovendien: ook al zou zijn vrouw de verkeerde jurk aantrekken, dan nog zouden alle mannen hun hoofd omdraaien wanneer zij voorbijkwam. Alles staat haar immers goed. Wat zeurt ze nou?

Dit was geen hip café, er kwamen geen modieuze types – niet cool, zou Michel zeggen. De gewone mensen waren er veruit in de meerderheid. Niet speciaal oud of jong, van alles door elkaar heen eigenlijk, maar toch in de eerste plaats gewoon. Zo zouden alle cafés moeten zijn.

Het was druk. We stonden dicht tegen elkaar aan, bij de deur van het herentoilet. In haar ene hand hield Claire haar biertje, met de vingers van haar andere hand kneep ze zachtjes in mijn pols.

'Ik weet niet,' zei ze, 'maar ik heb de laatste tijd de indruk dat Michel raar doet. Of niet raar, maar anders dan normaal. Afstandelijk. Vind jij dat ook?'

Michel is onze zoon. Hij wordt volgende week zestien. Nee, we hebben verder geen kinderen. Het was geen vooropgezet plan om een enig kind op de wereld te zetten, maar op zeker moment was het voor nog een gewoon te laat.

'Ja?' zei ik. 'Het zou kunnen.'

Ik moest Claire niet aankijken, wij kenden elkaar te goed, mijn ogen zouden me verraden. Daarom deed ik of ik het café rondkeek, of ik buitengewoon geboeid was door het schouwspel van de in levendige gesprekken verwikkelde gewone mensen. Ik was blij dat ik voet bij stuk had gehouden en dat we pas in het restaurant met de Lohmans hadden afgesproken; in gedachten zag ik Serge door de klapdeurtjes komen, zijn grijs die de gewone mensen zou aansporen om toch vooral door te gaan met waar ze mee bezig waren en niet op hem te letten.

'Heeft hij tegen jou niks gezegd?' vroeg Claire. 'Ik bedoel, jullie praten samen weer over andere dingen dan Michel en ik. Misschien is het iets met een meisje?'

Iets wat hij makkelijker aan jou vertelt?’

We moesten een stap opzij doen omdat de deur van het herentoilet openging en kwamen zo nog dicht tegen elkaar aan te staan. Ik voelde Claires bierglas tegen het mijne tikken.

‘Is het iets met meisjes?’ vroeg ze nogmaals.

Was het maar waar, kon ik niet nalaten te denken. Iets met meisjes... wat zou dat heerlijk zijn, heerlijk normáál, het gewone pubergedoe. ‘Mag Chantal/Merel/Roos vannacht blijven slapen?’ ‘Weten haar ouders daarvan? Als Chantals/Merels/Roos’ ouders het goedvinden, zien wij ook geen probleem. Als je maar denkt om... als je maar goed oplet bij... nou, je weet wel, dat hoeft ik je waarschijnlijk niet meer te vertellen. Toch? Michel?’

Er waren vaak genoeg meisjes thuis, het ene nog mooier dan het andere, ze zaten op de bank of aan de keukentafel en zeiden me beleefd gedag wanneer ik thuiskwam. ‘Dag meneer.’ ‘Je hoeft geen meneer tegen mij te zeggen. En ook niet u.’ Dus dan zeiden ze één keer ‘je’ en ‘Paul’, maar een paar dagen later was het toch weer gewoon ‘u’ en ‘meneer’.

Soms kreeg ik er een aan de telefoon, en terwijl ik informeerde of ik een boodschap voor Michel kon overbrengen, kneep ik mijn ogen dicht en probeerde de meisjesstem (ze noemden zelden hun naam, ze vielen direct met de deur in huis: ‘Is Michel er?’) aan de andere kant van de lijn met een bepaald gezicht in verband te brengen. ‘Nee, dat hoeft echt niet, meneer. Het was alleen dat zijn mobiel uit stond en daarom probeerde ik het hier.’

Een enkele keer had ik de indruk dat ik ze ergens bij betrapte als ik binnenkwam, Michel en Chantal/Merel/Roos; dat ze minder onschuldig naar *The Fabulous Life* op MTV zaten te kijken dan het leek: dat ze net aan elkaar hadden gezeten, dat ze snel hun kleren hadden gladgestreken en hun haar gefatsoeneerd wanneer ze mij aan hoorden komen. Iets in de blossen op Michels wangen – iets verhits, hield ik mezelf voor.

Maar om eerlijk te zijn had ik geen flauw idee. Misschien gebeurde er wel helemaal niets, en zagen al die mooie meisjes mijn zoon vooral als een goede vriend: een lieve, redelijk knappe jongen, iemand met wie ze aan konden komen op een feestje – een jongen die ze vertrouwden, omdat hij juist geen type was dat meteen overal aan wilde zitten.

‘Nee, ik geloof niet dat het iets met een meisje is,’ zei ik, terwijl ik Claire nu wel recht aankeek. Dat is de beklemmende kant van het geluk, dat alles als een open boek op tafel ligt: wanneer ik nog langer zou vermijden haar aan te kijken,

zou zij zeker weten dat er íéts was – met meisjes, of iets nog ergers.

‘Ik denk eerder dingen met school,’ zei ik. ‘Hij heeft net die proefwerkweek achter de rug, volgens mij is hij gewoon moe. Ik denk dat hij het een beetje heeft onderschat, hoe zwaar het is in de vierde klas.’

Klonk dit geloofwaardig? En vooral: keek ik er geloofwaardig bij? Claires ogen schoten heen en weer van mijn linker- naar mijn rechteroog; daarna bracht ze haar hand omhoog naar de kraag van mijn overhemd, alsof er iets verkeerd zat dat nu nog kon worden recht gestreken, zodat ik straks niet voor gek zou lopen in het restaurant.

Ze glimlachte en legde haar hand met de vingers gespreid plat op mijn borst, ik voelde twee vingertoppen op mijn huid, op de plek waar het bovenste knoopje van mijn overhemd openstond.

‘Misschien is dat het,’ zei ze. ‘Ik vind alleen dat we er allebei voor op moeten passen dat hij ons op een bepaald moment helemaal niets meer vertelt. Dat we daaraan gewend raken, bedoel ik.’

‘Nee, natuurlijk. Het is alleen dat hij op deze leeftijd een beetje recht op zijn geheimen heeft. We moeten ook niet alles van hem willen weten, dan slaat hij misschien dicht.’

Ik keek Claire in haar ogen. Mijn vrouw, dacht ik op dat moment. Waarom zou ik haar niet mijn vrouw mogen noemen? Mijn vrouw. Ik sloeg mijn hand om haar middel en drukte haar tegen me aan. Al was het alleen maar voor de duur van deze avond. Mijn vrouw en ik, zei ik in gedachten. Mijn vrouw en ik zouden graag de wijnkaart willen zien.

‘Wat moet je lachen?’ zei Claire. Zei mijn vrouw. Ik keek naar onze bierglazen. Het mijne was leeg, dat van haar nog bijna driekwart vol. Zoals altijd. Mijn vrouw dronk minder snel dan ik, en ook daarom hield ik van haar, vanavond misschien nog wel meer dan andere avonden.

‘Niets,’ zei ik. ‘Ik dacht... ik dacht aan ons.’

Het ging heel snel: het ene moment keek ik Claire, keek ik mijn vrouw nog aan, met een liefdevolle blik waarschijnlijk, of anders in elk geval met pretoogjes, en het volgende moment voelde ik een vochtig vlies voor mijn ogen schuiven.

Omdat zij onder geen beding iets aan mij mocht merken verborg ik mijn gezicht in haar haar. Ik versterkte de druk in mijn arm om haar middel en snoof: shampoo. Shampoo en nog iets anders, iets warmes – de geur van geluk, dacht ik.

Hoe zou deze avond eruit hebben gezien wanneer ik, nog maar een uur

geleden, gewoon beneden was blijven wachten tot het tijd was om naar het restaurant te gaan in plaats van naar boven te lopen, de trap op naar Michels kamer?

Hoe zou de rest van ons leven er dan uit hebben gezien?

Zou de geur van geluk die ik nu uit het haar van mijn vrouw opsnoof, nog gewoon als geluk hebben geroken, en niet, zoals nu, als een herinnering uit een ver verleden – als de geur van iets wat je van de ene seconde op de andere kunt verliezen?

3

‘Michel?’

Ik stond in de deuropening van zijn kamer. Hij was er niet. Of laat ik eerlijk zijn: ik wist dat hij er niet was. Hij zat in de tuin waar hij de achterband van zijn fiets aan het plakken was.

Ik deed of mij dit was ontgaan, ik speelde dat ik dacht dat hij gewoon op zijn kamer zat.

‘Michel?’ Ik klopte op de deur die half openstond. Claire was in onze slaapkamer in de klerenkasten aan het rommelen, over iets minder dan een uur moesten we naar het restaurant, ze twijfelde nog tussen de zwarte rok met de zwarte laarzen of de zwarte broek met de sneakers van DKNY. ‘Welke oorbellen?’ zou ze me straks vragen. ‘Deze of deze?’ Ik zou antwoorden dat de kleinste haar het beste stonden, zowel bij de rok als bij de broek.

Ik stond inmiddels in Michels kamer. Ik zag meteen wat ik zocht.

Ik wil met klem benadrukken dat ik zoiets nog nooit eerder had gedaan. Nog nooit. Als Michel achter zijn computer zat te chatten ging ik altijd zo naast hem staan, met mijn rug half naar zijn bureau, dat ik niet op het beeldscherm kon kijken. Ik wilde dat hij aan mijn lichaamshouding kon aflezen dat ik niet spioneerde of toch stiekem over zijn schouder meelas wat hij op het scherm had getikt. Soms klonk er een panfluitachtig piepje uit zijn mobiel ten teken dat er een sms’je was binnengekomen. Vaak liet hij zijn mobiel ergens rondslingeren, ik wil niet ontkennen dat ik weleens in de verleiding ben gekomen om toch te kijken, vooral als hij de deur uit was. ‘Wie stuurt hem een bericht? Wat schrijft hij/zij?’ Eén keer heb ik met Michels mobieltje in mijn hand gestaan, ik wist dat hij pas over een uur zou terugkomen van de sportschool, en dat hij het gewoon vergeten had – dit was nog zijn oude mobiel, een Sony Ericsson zonder klepje:

‘1 nieuw bericht’ stond er onder een afbeelding van een enveloppe op het display. ‘Ik weet niet wat me overkwam, voor ik het wist had ik je mobiel in mijn handen en heb ik je bericht gelezen.’ Misschien kwam het nooit uit, maar misschien ook wel. Hij zou niets zeggen, maar mij of zijn moeder toch gaan verdenken: een barstje, dat met het verstrijken van de tijd zou uitgroeien tot een flinke scheur. Ons leven als gelukkig gezin zou nooit meer hetzelfde zijn.

Het waren maar een paar passen naar zijn bureau voor het raam. Wanneer ik naar voren leunde, kon ik hem in de tuin zien zitten, op het tegel terras voor de keukendeur waar hij zijn band zat te plakken – en wanneer Michel opkeek zou hij zijn vader voor het raam van zijn kamer zien staan.

Ik pakte zijn mobiel, een gloednieuwe zwarte Samsung, van zijn bureau en schoof het klepje omhoog. Ik wist zijn pincode niet, als hij uit stond kon ik niks beginnen, maar op het display lichtte vrijwel meteen een wazig fotootje van het Nike-logo op, waarschijnlijk genomen van een van zijn eigen kledingstukken: zijn schoenen, of het zwarte mutsje dat hij altijd, ook bij zomerse temperaturen en binnenshuis, tot net boven zijn ogen droeg.

Snel zocht ik in het keuzemenu, dat ruwweg hetzelfde was als het menu van mijn eigen mobiel, ook een Samsung, maar dan een model van een halfjaar geleden, en alleen al daarom hopeloos verouderd. Ik klikte naar Mijn bestanden en daarna naar Video’s. Sneller dan ik had gedacht vond ik wat ik zocht.

Ik keek en voelde mijn hoofd langzaam koud worden. Het was het soort kou dat je voelt als je een te grote hap van een ijsje neemt of te gulzig drinkt van een ijskoude drank.

Het was een kou die pijn deed – van binnenuit.

Ik keek nog een keer, en daarna keek ik verder: er was nog meer, zag ik, maar hoeveel meer was niet zo een-twee-drie in te schatten.

‘Papa?’

Michels stem kwam van beneden, maar ik hoorde hem nu de trap op komen. Snel schoof ik het klepje van zijn mobiel dicht en legde hem terug op zijn bureau.

‘Papa?’

Het was te laat om onze slaapkamer in te schieten, daar een overhemd of een jasje uit de kast te pakken en voor de spiegel te gaan staan; de enige optie die mij overbleef was om zo achteloos en geloofwaardig mogelijk uit Michels eigen kamer tevoorschijn te komen – alsof ik iets zocht.

Alsof ik hém zocht.

‘Papa.’ Hij was boven aan de trap blijven staan en keek langs mij heen zijn kamer in. Daarna keek hij naar mij. Hij had het Nike-mutsje op, zijn zwarte iPod nano bungelde aan een koordje op zijn borst; om zijn nek hing losjes een koptelefoon: dat moest je hem nageven, hij maalde niet om status en had al na een paar weken de witte oordopjes vervangen door een gewone koptelefoon omdat die een beter geluid gaf.

Alle gelukkige gezinnen lijken op elkaar, schoot het voor het eerst die avond door me heen.

‘Ik zocht...’ begon ik. ‘Ik vroeg me af waar je was.’

Bij zijn geboorte was Michel bijna dood geweest. Nog vaak genoeg dacht ik terug aan het blauwe, gekreukelde lichaampje in de couveuse kort na de keizersnede: dat hij er was, was niet minder dan een geschenk, ook dat was geluk.

‘Ik was mijn band aan het plakken,’ zei hij. ‘Dat wilde ik je vragen. Of jij weet of we nog ergens ventielen hebben liggen.’

‘Ventielen,’ herhaalde ik. Ik ben zo iemand die nooit zelf een band plakt, die daar niet eens aan moet denken. Toch geloofde mijn zoon tegen beter weten in nog altijd in een andere versie van zijn vader, een versie die de ventielen wist te liggen.

‘Wat deed je hierboven?’ vroeg hij plotseling. ‘Je zei dat je me zocht. Waarom zocht je me?’

Ik keek hem aan, ik keek in de heldere ogen onder het zwarte mutsje, de eerlijke ogen, die, zo had ik me altijd voorgehouden, een niet onbelangrijk deel van ons geluk uitmaakten.

‘Gewoon,’ zei ik. ‘Ik zocht je.’

4

Natuurlijk waren ze er nog niet.

Zonder al te veel prijs te geven over de ligging kan ik zeggen dat het restaurant aan de straatzijde door bomen aan het zicht onttrokken wordt. We waren nu een halfuur te laat, en terwijl we over het, aan weerszijden door elektrische fakkels verlichte, grindpad naar de ingang liepen, bespraken mijn vrouw en ik de mogelijkheid dat voor één keer niet de Lohmans maar wij als laatsten zouden arriveren.

‘Wedden?’ zei ik.

‘Waarom wedden?’ zei Claire. ‘Ze zijn er toch niet.’

Een meisje in een zwart T-shirt en een tot op haar enkels vallende zwarte voorschoot nam onze jassen aan. Een ander meisje in een identieke zwarte outfit bestudeerde een boek met reserveringen dat op een lessenaar lag opengeslagen.

Ik zag dat ze alleen maar speelde dat ze de naam Lohman niet kende, en ze speelde het ook nog slecht.

‘Meneer Lohman, zei u?’ Ze trok een wenkbrauw op en deed geen moeite haar teleurstelling te verbergen dat ze niet Serge Lohman in eigen persoon voor zich had, maar twee mensen met gezichten die haar volstrekt niets zeiden.

Ik had haar kunnen helpen door te zeggen dat Serge Lohman onderweg was, maar ik deed het niet.

De lessenaar met het reserveringenboek werd van bovenaf belicht door een dun, koperkleurig leeslampje: art deco, of iets anders dat net weer in of uit de mode was. Het meisje had haar haar, dat al net zo zwart was als het T-shirt en de voorschoot, heel strak opgestoken en naar achteren in een dun staartje bijeengebonden, alsof het op de vormgeving van het restaurant was afgestemd. Ook het meisje dat onze jassen had aangenomen droeg haar haar in zo’n strak

staartje. Misschien was het wel voorschrift, dacht ik bij mezelf, een voorschrift om hygiënische redenen, zoals mondkapjes in een operatiekamer: dit restaurant liet zich er immers op voorstaan dat al zijn producten ‘onbespoten’ waren – het vlees was nog wel van dieren, maar dan van dieren die ‘een leuk leven’ hadden gehad.

Over het strakke, zwarte haar heen wierp ik een vluchtige blik op het eigenlijke restaurant, althans op de eerste twee of drie tafels van de eetzaal die van hieraf te onderscheiden waren. Links naast de ingang was de ‘open keuken’. Zo te zien werd er juist op dat moment iets geflambeerd, wat gepaard ging met het onvermijdelijke vertoon van blauwe rook en hoog opschietende vlammen.

Ik had opnieuw geen zin, mijn weerzin tegen de voor ons liggende avond was inmiddels bijna fysiek – een lichte misselijkheid, klamme vingers en een beginnende hoofdpijn achter mijn linkeroog – maar net niet genoeg om ter plekke onwel te worden of het bewustzijn te verliezen.

Ik stelde me voor hoe de meisjes in de zwarte voorschoten zouden reageren op gasten die nog voor het passeren van de lessenaar tegen de grond sloegen: of ze me haastig zouden proberen weg te moffelen in de garderobe, uit het zicht van de gasten in elk geval. Waarschijnlijk zouden ze me op een krukje achter de jassen plaats laten nemen. Beleefd maar gedecideerd zouden ze informeren of ze misschien een taxi konden bellen. Weg! Weg met die man! – wat zou het heerlijk zijn om Serge in zijn eigen vet te laten gaarkoken, wat een opluchting om de avond een andere invulling te kunnen geven.

Ik overpeinsde de verschillende mogelijkheden. We konden teruggaan naar het café om daar een bord gewonemenseneten te bestellen, de dagschotel was spareribs met frites had ik in krijt op een schoolbord zien staan. ‘Spareribs met frites 11,50’ – waarschijnlijk nog geen tiende van het bedrag dat we hier per persoon over de balk zouden gaan smijten.

Een andere mogelijkheid was linea recta naar huis, hooguit met een omweg langs de videotheek voor een dvd, om die vervolgens vanuit ons ruime tweepersoonsbed op de tv in de slaapkamer te bekijken; een glaasje wijn, crackers, een paar kaasjes erbij (nog een kleine omweg langs de avondwinkel), en de ideale invulling van de avond was compleet.

Ik zou me helemaal opofferen, zo beloofde ik in gedachten, ik zou Claire de film laten uitzoeken: al werd het dan gegarandeerd een kostuumdrama. *Pride & Prejudice*, *A Room with a View* of iets *Murder on the Orient Express*-achtigs. Ja, dat zou ik kunnen doen, dacht ik bij mezelf, ik zou onwel kunnen worden, en daarna zouden we naar huis kunnen gaan. Maar in plaats daarvan zei ik: ‘Serge

Lohman, de tafel aan de tuinzijde.'

Het meisje richtte haar hoofd op van het boek en keek mij aan.

'Maar u bent meneer Lohman niet,' zei ze zonder met haar ogen te knippen.

Ik vervloekte op dat moment alles: het restaurant, de meisjes in de zwarte voorschoten, de al bij voorbaat verpeste avond – maar bovenal vervloekte ik Serge, dit etentje waarop hij tenslotte het meest had aangedrongen, een etentje waarvoor hij niet de beleefdheid had kunnen opbrengen om op tijd te komen. Zoals hij nergens op tijd kon komen, ook in de zaaltjes in de provincie zaten de mensen altijd te wachten, de drukbezette Serge Lohman was waarschijnlijk verlaat, de bijeenkomst in het vorige zaaltje was uitgelopen, en nu stond hij ergens in de file, hij reed niet zelf, nee, autorijden was tijdverspilling voor iemand met de talenten van Serge, dat deed een chauffeur, zodat hij zelf zijn kostbare tijd kon benutten met het doornemen van belangrijke stukken.

'Jazeker wel,' zei ik. 'Lohman is de naam.'

Ik bleef het meisje strak aankijken, het meisje dat dit keer wél met haar ogen had geknipperd, en opende mijn mond voor de volgende zin. Het moment was aangebroken waarop ik de overwinning zou binnenhalen; maar het was een overwinning die smaakte als een nederlaag.

'Ik ben zijn broer,' zei ik.

5

‘Het aperitief van het huis is vandaag een roze champagne.’

De gerant – of de maître, de bedrijfsleider, de gastheer, de hoofdkelner, of hoe je zo iemand in dit soort restaurants ook moest noemen – droeg geen zwarte voorschoot maar een driedelig pak. Het pak was lichtgroen met dunne blauwe streepjes, en uit het borstzakje stak het puntje van een eveneens blauwe zakdoek of pochet.

Zijn stem was zacht, té zacht, hij kwam ternauwernood boven het geroezemoes in de eetzaal uit; er was iets met de akoestiek hadden we meteen al gemerkt nadat we aan ons tafeltje (aan de tuinzijde! ik had goed gegokt) waren gaan zitten, je moest harder praten dan normaal, anders fladderden de woorden weg, naar het glazen plafond dat hier ook al een stuk hoger was dan in andere restaurants. Absurd hoog, zou je kunnen zeggen, ware het niet dat de hoogte alles te maken had met de vorige bestemming van het gebouw: een melkfabriek, meende ik ergens te hebben gelezen, of een rioolgemaal.

De gerant wees nu met zijn pink naar iets op onze tafel. Naar het waxinelichtje, dacht ik eerst – alle tafels hadden in plaats van een kaars, of kaarsen, een waxinelichtje – maar de pink wees naar het schaalpje met olijven dat de gerant daar kennelijk zojuist had neergezet. Ik kon me in elk geval niet herinneren dat het er al stond toen hij de stoelen voor ons naar achteren had geschoven. Wanneer had hij het schaalpje neergezet? Ik werd bevangen door een korte maar hevige vloed van paniek. Het gebeurde me de laatste tijd vaker dat er opeens flarden weg waren – happen uit de tijd, lege ogenblikken waarin ik kennelijk met mijn gedachten elders was geweest.

‘Dit zijn Griekse olijven uit de Peloponnesos, licht besprenkeld met een eerste oogst extra vergine olijfolie uit Noord-Sardinië, en afgemaakt met rozemarijn

uit...’

Bij het uitspreken van deze zin had de gerant zich iets meer naar ons tafeltje toegebogen, toch was hij amper te verstaan geweest; het laatste gedeelte van de zin viel zelfs in zijn geheel weg, waardoor de herkomst van de rozemarijn ons onthouden werd. Nu kon dergelijke informatie mij over het algemeen gestolen worden, voor mijn part kwam de rozemarijn uit het Ruhrgebied of uit de Ardennen, maar ik vond het al ruimschoots te veel gelul voor alleen een schaaltje met olijven, en ik had geen zin om hem er zomaar mee weg te laten komen.

Bovendien was er die pink. Waarom wees iemand met zijn pink? Was dit chic? Hoorde het soms bij het pak met de fijne blauwe streepjes, zoals het lichtblauwe zakdoekje? Of had de man gewoon iets te verbergen? Zijn overige vingers kregen we immers niet te zien, die had hij in de palm van zijn hand gevouwen, zodat ze aan het oog werden onttrokken – misschien waren ze bedekt met schimmeleczeem of symptomen van een niet te behandelen ziekte.

‘Afgemaakt?’ zei ik.

‘Ja, afgemaakt met rozemarijn. Afgemaakt wil zeggen dat...’

‘Ik weet wat afgemaakt is,’ zei ik scherp – en misschien ook wel iets te hard, want aan een tafeltje naast het onze hielden een man en een vrouw even op met hun gesprek en keken onze kant uit: een man met een veel te grote baard die vrijwel zijn hele gezicht bedekte, en een iets te jonge vrouw voor zijn leeftijd, die ik op eind twintig schatte; zijn tweede huwelijk, dacht ik bij mezelf, of een flirt voor één avond op wie hij indruk probeerde te maken door haar naar een restaurant als dit mee te nemen. ‘Afgemaakt,’ vervolgde ik iets zachter. ‘Ik weet dat dat niet betekent dat de olijven zijn “afgemaakt”. Zoals in “neergeknald” of “doodgeschoten”.’

Vanuit mijn ooghoeken zag ik dat Claire haar hoofd had afgewend en naar buiten keek. Het was geen goed begin; de avond was al verpest, ik moest hem niet nog verder verpesten, en al helemaal niet voor mijn vrouw.

Maar toen deed de gerant iets waar ik geen rekening mee had gehouden: ik had zo half en half verwacht dat zijn mond zou openvallen, dat zijn onderlip zou beginnen te trillen en dat hij misschien een kleur zou krijgen, waarna hij iets van vage excuses zou stamelen – iets wat hem van hogerhand was voorgeschreven, een gedragscode tegenover lastige en onbeschofte klanten – maar in plaats daarvan schoot hij in de lach. Het was bovendien een echte lach, geen gespeelde of beleefdheidslach.

‘Neemt u mij niet kwalijk,’ zei hij, terwijl hij zijn hand naar zijn mond bracht; de vingers waren net als daarnet bij het aanwijzen van de olijven in de palm gevouwen, alleen de pink stak nog altijd uit. ‘Zo had ik het nog nooit bekeken.’

6

‘Wat is de bedoeling van dat pak?’ vroeg ik aan Claire nadat we allebei het aperitief van het huis hadden besteld en de gerant zich van ons tafeltje had verwijderd.

Claire stak haar hand naar me uit en raakte even mijn wang aan. ‘Lieverd...’

‘Ja, nee, ik vind het raar, er is in elk geval over nagedacht. Je gaat me toch niet vertellen dat er niet over nagedacht is?’

Mijn vrouw schonk mij een heerlijke glimlach, het was de glimlach die ze mij altijd schonk wanneer ze vond dat ik me opwond over niets – een glimlach die zoveel wilde zeggen als dat ze die opwinding hooguit vermakelijk vond, maar dat ik niet moest denken dat ze hem ook maar één seconde serieus ging nemen.

‘En dan zo’n waxinelichtje,’ zei ik. ‘Waarom geen teddybeertje? Of een stille tocht?’

Claire pakte een olijf uit de Peloponnesos van het schaalpje en stak hem in haar mond. ‘Mmm,’ zei ze. ‘Heerlijk. Alleen jammer, je proeft echt dat die rozemarijn te weinig zonlicht heeft gehad.’

Nu was het mijn beurt om naar mijn vrouw te glimlachen; de rozemarijn, zo had de gerant ons alsnog verteld, was van ‘eigen kweek’, en afkomstig uit een glazen kruidentuin achter het restaurant. ‘Heb je gezien dat hij de hele tijd met zijn pink wijst?’ zei ik, terwijl ik de menukaart opensloeg.

Eigenlijk had ik in de eerste plaats naar de prijzen van de gerechten willen kijken: prijzen in restaurants als deze fascineren mij altijd in hoge mate. Ik moet erbij zeggen dat ik niet zuinig ben aangelegd, dat staat erbuiten, ik ga ook niet beweren dat geld geen rol speelt, maar ik sta mijlenver af van de mensen die het alleen maar ‘zonde van het geld’ vinden om in een restaurant te eten ‘terwijl je thuis vaak veel lekkerder dingen kunt maken’. Nee, die mensen begrijpen

helemaal niets, niet van eten en niet van restaurants.

Het is iets anders, mijn fascinatie, het heeft te maken met wat ik maar gemakshalve de onoverbrugbare afstand zal noemen tussen het gerecht en het bedrag dat je ervoor neer moet tellen: alsof die twee grootheden – aan de ene kant het geld, aan de andere kant het eten – niets meer met elkaar te maken hebben, alsof zij in twee afzonderlijke werelden naast elkaar leven, en in elk geval niet samen op één menukaart zouden moeten staan.

Dat is wat ik wilde doen: ik wilde de namen van de gerechten lezen, en vervolgens de prijzen die erachter stonden, maar mijn oog werd getrokken door iets op de linkerpagina van het menu.

Ik keek, keek nog eens, en zocht toen in het restaurant of ik het pak van de gerant nog ergens zag.

‘Wat is er?’ vroeg Claire.

‘Weet je wat hier staat?’

Mijn vrouw keek me vragend aan.

‘Hier staat “Aperitief van het huis, 10 euro”.’

‘Ja?’

‘Dat is toch raar?’ zei ik. ‘Die man zegt tegen ons: “Het aperitief van het huis is vandaag een roze champagne.” Wat denk je dan? Dan denk je toch dat ze je die roze champagne áánbieden, of ben ik nou gek? Als iets van het huis is dan krijg je het toch? “Kunnen we u nog iets aanbieden ‘van het huis’?” Dat kost dan geen tien euro, maar helemaal niks.’

‘Nee, wacht even, niet altijd. Als er op een menukaart staat “biefstuk à la maison”, dus biefstuk van het huis, dan wil dat alleen maar zeggen dat het volgens het recept van het huis is klaargemaakt. Nee, dat is geen goed voorbeeld... Huiswijn! Wijn van het huis, dat wil toch niet zeggen dat je die wijn gratis krijgt aangeboden?’

‘Oké, oké, dat is duidelijk. Maar dit is iets anders. Hier heb ik nog helemaal niet op een menukaart gekeken. Hier schuift iemand in een driedelig pak de stoelen voor je naar achteren, zet een slap schaaltje olijven voor je neus en zegt vervolgens iets over wat vandaag het aperitief van het huis is. Dat is toch op zijn minst verwarrend? Dat klinkt toch eerder alsof het je wordt aangeboden dan dat je er tien euro voor moet gaan betalen? Tien euro! Tíén! Laten we het omdraaien. Zouden wij een glaasje laffe, roze champagne van het huis hebben besteld als we van tevoren op de kaart hadden gezien dat die tien euro kostte?’

‘Nee.’

‘Dat bedoel ik. Je wordt er dus gewoon ingeluisd met dat gelul over “van het huis”.’

‘Ja.’

Ik keek mijn vrouw aan, maar zij keek ernstig terug. ‘Nee, ik zit je niet in de maling te nemen,’ zei ze. ‘Je hebt volkomen gelijk. Het is inderdaad iets anders dan biefstuk of wijn van het huis. Ik zie nu wat je bedoelt. Het is gewoon raar. Het lijkt bijna of ze het expres doen, dat ze kijken of je erin trapt.’

‘Ja toch?’

In de verte zag ik het driedelige pak voorbijschieten, de open keuken in; ik zwaaide met mijn hand, maar dat werd alleen opgemerkt door een van de meisjes in zwarte voorschoten die op ons tafeltje toesnelde.

‘Moet je horen,’ zei ik, en terwijl ik het meisje de menukaart voorhield, keek ik nog even snel naar Claire – voor steun, of liefde, of alleen maar een blik van verstandhouding: dat er met ons tweeën niet viel te spotten waar het de zogenaamde aperitiefjes van het huis betrof – maar Claires blik was op iets ver achter mijn hoofd gericht: op een plek waar ik wist dat zich de ingang van het restaurant bevond.

‘Daar zijn ze,’ zei ze.

7

Normaal gesproken gaat Claire altijd met haar gezicht naar de muur zitten, maar vanavond hadden we het precies andersom gedaan. ‘Nee, nee, ga jij maar voor een keer,’ had ik gezegd toen de gerant onze stoelen naar achteren had geschoven en zij al automatisch op de plek wilde gaan zitten waar ze alleen maar uitzicht op de tuin had.

Normaal gesproken zit ik met mijn rug naar de tuin (of naar de blinde muur, of naar de open keuken): om de simpele reden dat ik álles wil zien. Claire offert zich altijd op. Ze weet dat ik niks met blinde muren of tuinen heb, dat ik liever naar de mensen kijk. ‘Toe nou,’ zei ze, terwijl de gerant beleefd stond te wachten, met zijn handen op de rugleuning van de stoel, de stoel met het uitzicht op het restaurant die hij in principe voor mijn vrouw naar achteren had geschoven, ‘daar zit je toch het liefst?’

Het is niet alleen dat Claire zich voor mij opoffert. Het is ook iets in haarzelf, een soort innerlijke rust of rijkdom die maakt dat zij genoeg neemt met blinde muren en open keukens. Of zoals hier: een paar grasperkjes met grindpaadjes, een rechthoekige vijver en wat lage heggetjes aan de andere kant van de ruit die van het glazen plafond helemaal tot aan de vloer doorliep. Verderop moesten er ook nog bomen staan, maar die waren door de combinatie van de invallende schemering en de reflectie op het glas al niet meer te onderscheiden.

Daar heeft zij genoeg aan: aan dat, en het uitzicht op mijn gezicht.

‘Vanavond niet,’ zei ik. Vanavond wil ik alleen jou zien, had ik eraan toe willen voegen, maar ik had geen zin om dit hardop te zeggen in het bijzijn van de gerant in het gestreepte pak.

Behalve dat ik me deze avond aan het vertrouwde gezicht van mijn vrouw wilde vastklampen, was een niet onbelangrijke reden dat ik zo ook de

binnenkomst van mijn broer grotendeels aan mij voorbij kon laten gaan: het gerommel bij de ingang, het ongetwijfeld kruiperige gedrag van de gerant en de voorschootmeisjes, de reacties van de gasten – maar toen het moment eenmaal daar was, draaide ik me toch half om op mijn stoel.

Natuurlijk was de binnenkomst van het echtpaar Lohman door iedereen opgemerkt, er was zelfs sprake van een onderdrukt tumult in de buurt van de lessenaar: niet minder dan drie meisjes in zwarte voorschoten hadden zich over Serge en Babette ontfermd, ook de gerant hield zich in de buurt van de lessenaar op – en nog iemand anders: een kleine man met grijs stekeltjeshaar, niet in pak of van top tot teen in het zwart, maar heel gewoon in een spijkerbroek en een witte coltrui, in wie ik de eigenaar van het restaurant vermoedde.

Ja, het was inderdaad de eigenaar, want hij deed nu een stap naar voren om Serge en Babette persoonlijk een hand te geven. ‘Ze kennen me daar,’ had Serge een paar dagen geleden tegen me gezegd. Hij kende de man in de witte coltrui, iemand die niet zomaar voor iedereen uit de open keuken tevoorschijn kwam.

Maar de gasten deden of er niets aan de hand was, waarschijnlijk hoorde het niet bij de etiquette van een restaurant waar het aperitief van het huis tien euro kostte om openlijk te laten merken dat je iemand herkende. Het was net of ze zich enkele millimeters dieper over hun borden hadden gebogen, of ze zich allemaal tegelijk inspanden om vooral druk in gesprek te blijven, om ten koste van alles een stilte te vermijden, want ook het algehele geroezemoes was duidelijk hoorbaar in volume toegenomen.

En terwijl de gerant (de witte coltrui was weer in de open keuken verdwenen) Serge en Babette tussen de tafeltjes door in onze richting begeleidde, ging er hooguit een nauwelijks waarneembare rimpeling door het restaurant: een plotseling opstekend briesje over het eerst nog gladde wateroppervlak van een vijver, een windvlaag door een maïsveld, meer niet.

Serge glimlachte breed en wreef zich in zijn handen, terwijl Babette iets achterbleef. Naar haar korte dribbelpasjes te oordelen liep zij waarschijnlijk op te hoge hakken om hem bij te kunnen houden.

‘Claire!’ Hij stak zijn armen naar haar uit, mijn vrouw was al half uit haar stoel overeind gekomen, en nu zoenden ze elkaar drie keer op de wangen. Er zat niets anders op dan zelf ook te gaan staan: blijven zitten zou te veel uitleg vergen.

‘Babette...’ zei ik, terwijl ik de vrouw van mijn broer bij haar elleboog vastpakte. Ik had er eigenlijk op gerekend dat ze me voor de drie voorgeschreven

zoenen haar wangen zou toekeren om vervolgens de lucht naast mijn eigen wangen te kussen, maar ik voelde de zachte druk van haar mond, eerst op mijn ene wang en daarna op de andere; als laatste drukte zij haar lippen, nee, nog niet óp mijn mond, maar wel net ernaast. Gevaarlijk dicht bij mijn mond, zou je ook kunnen zeggen. Vervolgens keken we elkaar aan; ze droeg zoals meestal een bril, maar misschien was het een ander model dan de laatste keer dat we elkaar zagen, ik kon me tenminste niet herinneren dat ze ooit eerder een bril met zulke donkere glazen had gedragen.

Zoals gezegd behoorde Babette tot de categorie vrouwen die álles goed stond, dus ook een bril. Maar er was iets, iets wat anders was dan anders, als bij een kamer waar iemand in je afwezigheid alle bloemen heeft weggegooid: een verandering in het interieur die je in eerste instantie nog niet eens opvalt, tot je de stelen onder het deksel van de pedaalemmer ziet uitsteken.

Om de vrouw van mijn broer een verschijning te noemen was nog voorzichtig uitgedrukt. Er waren mannen, zo wist ik, die zich door haar lichaamsomvang geïntimideerd of zelfs bedreigd voelden. Ze was niet dik, nee, met dik of dun had het weinig te maken, binnen haar lichaam waren de onderlinge verhoudingen volmaakt in evenwicht. Maar wel was alles aan haar groot en breed: haar handen, haar voeten, haar hoofd – té groot en té breed, vonden die mannen, en ze maakten vervolgens toespelingen op de grootte en breedte van andere lichaamsdelen om de bedreiging tot menselijke proporties terug te brengen.

Op de middelbare school was ik bevriend met een jongen die ruim twee meter lang was. Ik herinner me hoe vermoeiend het soms was om altijd maar naast iemand te staan die een heel hoofd boven je uittorende, alsof je letterlijk in zijn schaduw stond, en of je door dat in de schaduw staan minder zonlicht kreeg. Minder zonlicht dan waar ik recht op had, dacht ik weleens. Er was natuurlijk de gewone kramp in je nek van het voortdurend naar boven kijken, maar dat was van alles nog het minst vermoeiend. In de zomer gingen we samen op vakantie, ook de schoolvriend was niet dik, alleen maar lang, toch ervoer ik alle verplaatsingen van zijn armen en benen en voeten die uit de slaapzak staken en aan de binnenzijde tegen het tentzeil drukten als een worsteling om ruimte te veroveren – een worsteling waar ik me medeverantwoordelijk voor voelde en die me fysiek uitputte. Soms lagen zijn voeten 's ochtends buiten de opening van de tent, en dan voelde ik me schuldig: schuldig over het feit dat tenten niet groter waren gemaakt zodat mensen als de schoolvriend er ook helemaal in pasten.

In aanwezigheid van Babette deed ik altijd mijn best om mezelf groter, langer

te maken dan ik eigenlijk was. Ik rekte me uit, zodat ze mij recht in de ogen kon kijken: op gelijke hoogte.

‘Je ziet er goed uit,’ zei Babette, terwijl ze even met haar vingers in mijn onderarm kneep. Bij de meeste mensen, vrouwen vooral, betekenen hardop uitgesproken complimenten over je uiterlijk helemaal niets, maar bij Babette wel, had ik in de loop der jaren geleerd. Wanneer iemand op wie ze gesteld was er slecht uitzag, zei ze het ook.

‘Je ziet er goed uit’, kon dus gewoon betekenen dat ik er inderdaad goed uitzag, maar misschien nodigde ze me langs deze omweg ook uit om iets over haar eigen uiterlijk te zeggen – om er in ieder geval meer dan normale aandacht aan te besteden.

Ik keek daarom nog een keer goed naar haar ogen, door de brillenglazen die zowat het hele restaurant reflecteerden: de eters, de witte tafelkleden, de waxinelichtjes... ja, de tientallen waxinelichtjes schitterden in de glazen, die, zag ik nu, alleen aan de bovenrand echt donker waren. Daaronder waren ze hooguit licht getint, waardoor ik een goed zicht op Babettes ogen had.

Deze waren roodomrand en stonden wijder open dan wat je normaal zou kunnen noemen: onmiskenbaar de sporen van een verse huilbui. Geen huilbui van een paar uur geleden, nee, een huilbui van nu net, in de auto onderweg naar het restaurant.

Misschien had ze nog op de parkeerplaats pogingen gedaan om de ergste sporen weg te werken, maar dat was dan niet echt gelukt. Het personeel in de zwarte voorschoten, de gerant in het driedelige pak en de vlotte eigenaar in zijn witte coltrui konden nog wel om de tuin worden geleid door de getinte glazen, maar ik niet.

En op hetzelfde moment wist ik zeker dat Babette mij ook helemaal niet om de tuin wilde leiden. Ze was dichterbij gekomen dan anders, ze had me vlak naast mijn mond gekust, ik moest wel in haar vochtige ogen kijken en mijn conclusies trekken.

Ze knipperde nu even met haar oogleden en haalde haar schouders op, lichaamstaal die niets anders dan ‘Het spijt me’ kon betekenen.

Maar voordat ik iets had kunnen zeggen, drong Serge zich naar voren, hij duwde zijn vrouw zowat opzij terwijl hij mijn hand vastgreep en deze krachtig drukte. Vroeger had hij niet zo’n krachtige handdruk, maar de afgelopen jaren had hij zich aangeleerd dat hij ‘de mensen in het land’ met een krachtige handdruk tegemoet moest treden – dat ze in elk geval nooit op een slap handje

zouden stemmen.

‘Paul,’ zei hij.

Hij glimlachte nog altijd, maar het was geen glimlach die door enige emotie werd ondersteund. Blijven lachen, zag je hem denken. De glimlach kwam uit hetzelfde vaatje als de handdruk. Samen moesten ze hem over zeven maanden de verkiezingsoverwinning bezorgen. Ook wanneer dit hoofd met rotte eieren werd bekogeld diende de glimlach intact te blijven. Tussen de resten van de hem door een boze actievoerder in het gezicht gedrukte slagroomtaart moesten de kiezers als eerste de glimlach kunnen blijven onderscheiden.

‘Dag Serge,’ zei ik. ‘Alles goed?’

Achter de schouders van mijn broer had Claire zich intussen over Babette ontfermd. Ze kusten – althans: mijn vrouw kuste de wangen van haar schoonzuster – omhelsden elkaar, en keken elkaar vervolgens in de ogen.

Zag Claire hetzelfde als ik? Zag zij dezelfde roodomrande wanhoop achter de getinte glazen? Maar juist op dat ogenblik lachte Babette uitbundig en ik kon nog net zien hoe zij de lucht naast Claires wangen kuste.

We gingen zitten. Serge schuin tegenover me, aan de zijde van mijn vrouw, terwijl Babette zich in de stoel naast de mijne liet zakken, daarbij geholpen door de gerant. Een van de zwarte voorschootmeisjes assisteerde Serge die, voordat hij zich op zijn stoel liet zakken, met één hand in zijn broekzak nog even bleef staan en het hele restaurant in ogenschouw nam.

‘Het aperitief van het huis is vandaag een roze champagne,’ zei de gerant.

Ik haalde diep adem, te diep kennelijk, want mijn vrouw keek me aan met een blik die me iets probeerde te vertellen. Zij rolde zelden met haar ogen, of begon vanuit het niets te kuchen, en ze schopte me al helemaal nooit onder de tafel tegen mijn scheenbeen wanneer ze me wilde waarschuwen dat ik op het punt stond mezelf belachelijk te maken of dat al gedaan had.

Nee, het was iets heel subtiels in haar ogen, een blikverandering die voor de buitenstaander onzichtbaar bleef, iets tussen spot en plotselinge ernst in.

‘Niet doen,’ zei de blik.

‘Mmm, champagne,’ zei Babette.

‘Nou, klinkt goed,’ zei Serge.

‘Wacht even,’ zei ik.

VOORGERECHT

8

‘De rivierkreeftjes liggen in een vinaigrette van dragon en bosuitjes,’ zei de gerant; hij was bij Serges bord aanbeland en wees met zijn pink. ‘Dit zijn cantharellen uit de Vogezes.’ De pink sprong over de rivierkreeftjes heen om twee in de lengte doormidden gesneden bruine paddenstoelen aan te wijzen: het leek of de ‘cantharellen’ een paar minuten eerder uit de grond waren getrokken, want onder aan de stelen kleefde iets wat volgens mij alleen maar aarde kon zijn.

Het was een goedverzorgde hand, had ik inmiddels vast kunnen stellen toen de gerant de door Serge bestelde fles chablis had ontkurkt, in tegenstelling tot mijn eerdere vermoedens was er niets te verbergen geweest: keurige nagelriemen zonder loshangende velletjes, de nagels kortgeknipt, geen ringen – hij zag er schoongewassen uit, er waren nergens sporen van een ziekte te zien. Toch vond ik dat de hand te dicht bij het eten kwam voor de hand van een vreemde, hij zweefde amper een paar centimeter boven de rivierkreeftjes, de pink was nog dichterbij en raakte de cantharellen bijna aan.

Ik wist niet of ik de hand, en de pink, straks boven mijn eigen bord zou kunnen verdragen, maar voor de algehele sfeer aan tafel zou het beter zijn wanneer ik me inhield.

Ja, dat zou ik doen, zo besloot ik daar en op dat moment: ik zou me inhouden. Ik zou me inhouden zoals je je adem onder water inhoudt, en net doen of een wildvreemde hand boven je bord met eten de normaalste zaak van de wereld was.

Er was echter nog iets anders wat me behoorlijk op de zenuwen begon te werken, en dat was de tijd die met alles verloren ging. Ook voor het ontkurken van de chablis had de gerant zijn tijd genomen. Eerst met het plaatsen van de koeler – het was zo’n model dat met twee haken aan je tafel wordt gehangen, als

een kinderzitje – vervolgens het tonen van de fles, het etiket: aan Serge uiteraard, Serge had de wijn uitgezocht, met onze instemming, dat nog wel, maar toch was dit verstand-van-wijn-hebben iets wat mij mateloos irriteerde.

Ik kon me niet meer precies voor de geest halen wanneer hij zichzelf tot wijnkenner had gebombardeerd, in mijn herinnering was het vrij plotseling gegaan, van de ene dag op de andere was hij degene geweest die als eerste de wijnkaart had gepakt en iets over de ‘aardse afdronk’ van Portugese wijnen uit de streek van de Alentejo had gemompeld: het was niet minder dan een machtsgreep geweest, want vanaf die dag kwam de wijnkaart als vanzelfsprekend altijd bij Serge terecht.

Na het tonen van het etiket en het goedkeurende knikje van mijn broer werd de fles ontkurkt. Het was onmiddellijk zonneklaar dat de omgang met een kurkentrekker niet het sterkste punt van de gerant was. Hij probeerde het nog wel goeddeels te verhullen door zijn schouders op te halen en zijn gemodderd weg te lachen, en daarbij een gezicht te trekken alsof het echt de allereerste keer was dat hem zoiets overkwam, maar het was juist dit gezicht dat hem verried.

‘Nou, die heeft er kennelijk geen zin in,’ zei hij, nadat de bovenste helft van de kurk was afgebroken en in losse brokstukken met de kurkentrekker meekwam.

Nu stond de gerant voor een dilemma. Zou hij een poging wagen om ook de andere helft van de kurk uit de fles te wurmen, hier aan tafel, onder onze afwachtende blikken? Of deed hij er verstandiger aan om voor deskundige hulp met de fles naar de open keuken terug te keren?

De eenvoudigste oplossing was helaas ondenkbaar: met de steel van een vork of lepel de weerbarstige kurkhelft door de hals heen terug in de fles duwen. Wellicht kwamen er dan bij het inschenken wat kurkkruimeltjes in je glas terecht, maar *so what? Who cares?* Wat kostte die chablis? Achteenvijftig euro? Dat bedrag betekende sowieso al niets. Het betekende hooguit dat je een goede kans liep om morgenochtend exact dezelfde wijn voor 7,95, of minder, in de schappen bij Albert Heijn tegen te komen.

‘Neemt u mij niet kwalijk,’ zei de gerant. ‘Ik ga een nieuwe fles voor u halen.’ En voordat een van ons iets had kunnen zeggen, beende hij al schielijk weg tussen de tafeltjes.

‘Ach ja,’ zei ik. ‘Het is eigenlijk net als in een ziekenhuis. In een ziekenhuis moet je ook bidden dat een van de verpleegsters je bloed afneemt en niet de dokter zelf.’

Claire schoot in de lach. En ook Babette lachte. ‘O, ik vond het zielig,’ zei ze.

Alleen Serge bleef peinzend en met een ernstig gezicht voor zich uit kijken. Er lag bijna iets verdrietigs in zijn gelaatsuitdrukking, of hem iets was afgepakt: zijn speelgoedje, het interessante gedoe over wijnen en oogstjaren en aardse druiven. Het geklungel van de gerant straalde indirect immers ook op hemzelf af. Hij, Serge Lohman, had de chablis met de verrotte kurk uitgezocht. Hij had zich verheugd op een vlot verloop: het lezen van het etiket, het goedkeurende knikje, het bodempje dat de gerant voor hem zou inschenken. Dat laatste vooral. Ik kon het inmiddels niet meer aanzien, niet meer aanhoren, het gesnuif, het gegorgel, het gesmak, de wijn die mijn broer van voren naar achteren over zijn tong liet rollen, tot achter in zijn keelholte, en daarna weer terug. Ik wendde altijd mijn blik af tot het voorbij was.

‘Nu maar hopen dat de andere flessen niet hetzelfde euvel vertonen,’ zei hij. ‘Dat zou zonde zijn, het is namelijk een voortreffelijke chablis.’

Hij bevond zich in een lastig parket, dat was duidelijk. Ook het restaurant was zijn keuze geweest, ze kenden hem hier, de man in de witte coltrui kende hem en was uit de open keuken gekomen om hem te begroeten. Ik vroeg me af wat er gebeurd zou zijn wanneer ik het restaurant had uitgekozen, een ander restaurant dan dit, een waar hij nog nooit was geweest, en waar een gerant of een ober vervolgens de fles niet in één keer ontkurkt kreeg: je kon er donder op zeggen dat hij dan meewarig zou hebben geglimlacht, en vervolgens zijn hoofd zou hebben geschud – ja, ik kende hem langer dan vandaag, hij zou me aankijken met een blik waarin een alleen door mij te duiden boodschap te lezen zou zijn: die Paul, hij brengt ons altijd weer naar de raarste plekken...

Andere landelijk bekende politici stonden graag in de keuken, verzamelden oude stripboeken of hadden een helemaal door henzelf opgeknapte boot. Vaak stond de gekozen hobby lijnrecht tegenover het bijbehorende hoofd, haaks op wat iedereen tot dan toe altijd gedacht had. De verschrikkelijkste grijze muis met de uitstraling van een opbergmap bleek in de vrije uurtjes thuis plotseling verrukkelijk Frans te kunnen kokkerellen, in de eerstvolgende weekendbijlage van de landelijke krant stond hij in kleur op het omslag: zijn gebreide ovenwanten hielden een braadslede met Provençaals gehaktbrood omhoog. Wat, afgezien van het keukenschort met een reproductie van een Toulouse Lautrec-affiche, vooral opviel aan de grijze muis, was de totaal ongeloofwaardige glimlach die het kookplezier aan de kiezers moest overbrengen. Eerder dan een glimlach was het een angstig ontbloten van de tanden, het soort glimlach dat je opzet wanneer je net van achteren bent aangereden en het er heelhuids hebt

afgebracht, en die bovenal opluchting verried over het simpele feit dat het Provençaalse gehaktbrood niet in zijn geheel in de oven was verbrand.

Wat zou er precies door Serges hoofd hebben gespookt toen hij voor zijn hobby zijn keuze op de kennis van wijnen had laten vallen? Ik zou het hem toch nog eens moeten vragen. Misschien wel vanavond. Ik maakte een aantekening in mijn gedachten, dit was niet het moment, maar de avond was nog lang.

Vroeger thuis dronk hij uitsluitend cola, in grote hoeveelheden, tijdens het avondeten ging er met gemak een hele gezinsfles doorheen. Hij liet reusachtige boeren waarvoor hij soms van tafel werd gestuurd, boeren die tien seconden of nog langer duurden – als een rommelende ondergrondse donder kwamen ze van ergens diep onder in zijn maag naar boven – en die hem een zekere populariteit verschaften op het schoolplein: onder de jongens welteverstaan, hij wist toen al dat boeren en scheten meisjes afschrikten.

De volgende stap was het inrichten van een voormalige rommelkast als wijnkelder. Er kwamen rekjes om de flessen in op te stapelen, te laten rijpen, zoals hij het zelf noemde. Tijdens de etentjes begon hij college over de geschonken wijnen te geven, Babette zag het allemaal met een zekere geamuseerdheid aan, misschien was zij wel een van de eersten die hem doorhad, die hem en zijn hobby niet helemaal geloofden. Ik herinner me een middag dat ik voor Serge belde en ik Babette aan de telefoon kreeg die zei dat Serge er niet was. ‘Hij is wijnen proeven in het Loire-dal,’ zei ze; het was iets in haar toon, de manier waarop ze ‘wijnen proeven’ en ‘Loire-dal’ zei – het was dezelfde toon die een vrouw bezigt wanneer ze zegt dat haar man moet overwerken terwijl ze er al meer dan een jaar van op de hoogte is dat hij vreemdgaat met zijn secretaresse.

Ik heb al gezegd dat Claire slimmer is dan ik. Maar zij neemt het mij ook op geen enkele manier kwalijk dat ik haar niveau niet haal. Ik bedoel daarmee te zeggen dat ze nooit uit de hoogte doet, ze slaakt geen diepe zuchten of rolt met haar ogen wanneer ik iets niet meteen begrijp. Natuurlijk kan ik er alleen maar naar gissen hoe ze tegen anderen over mij praat als ik er zelf niet bij ben, maar ik weet eigenlijk zeker, ik vertrouw erop, dat Claire nooit die toon zal aanslaan die ik in Babettes stem hoorde toen ze ‘Hij is wijnen proeven in het Loire-dal’ zei.

Het moge duidelijk zijn dat ook Babette heel wat slimmer dan Serge is. Dat is ook niet zo moeilijk, zou ik hieraan toe kunnen voegen – maar dat doe ik niet: sommige dingen wijzen zich vanzelf. Ik geef alleen maar weer wat ik tijdens ons gezamenlijke etentje in het restaurant heb gezien en gehoord.

9

‘De lamszwezerik is gemarineerd in Sardijnse olie met rucola,’ zei de gerant die ondertussen bij Claires bord was aangeland en met zijn pink twee minuscule stukjes vlees aanwees. ‘De zontomaatjes komen uit Bulgarije.’

Wat in de eerste plaats opviel aan Claires bord was de onafzienbare leegte. Natuurlijk, ik weet ook wel dat in de betere restaurants kwaliteit boven kwantiteit wordt gesteld, maar er zijn leegtes en leegtes. Hier was de leegte, het gedeelte van het bord waar helemaal geen eten lag, duidelijk op de spits gedreven.

Het was alsof het lege bord je uitdaagde om er iets van te zeggen, om verhaal te gaan halen in de open keuken. ‘Dat durf je toch niet!’ zei het bord en het lachte je uit in je gezicht.

Ik probeerde me de prijs te herinneren, het goedkoopste voorgerecht was negentien euro, de hoofdgerechten schommelden tussen de achtentwintig en vierenveertig. Daarnaast had je nog drie keuzemenu’s van zevenenveertig, achteenvijftig en negenenzeventig.

‘Dit is warme geitenkaas met pijnboompitten en walnootsnippers.’ De hand met de pink bevond zich boven mijn bord. Ik onderdrukte de aanvechting om ‘Dat weet ik want dat is precies wat ik heb besteld’ te zeggen, en concentreerde me op de pink. Dichterbij dan dit was hij vanavond nog niet gekomen, ook niet bij het inschenken van de wijn. De gerant had ten slotte voor de makkelijkste oplossing gekozen en was uit de open keuken teruggekeerd met een nieuwe fles waar de kurk al half uitstak.

Na de wijnkelder en het reisje naar het Loire-dal was de zesweekse wijncursus gekomen. Niet in Frankrijk maar in een leegstaand klaslokaal van een avondschool. Het diploma had hij op een plek in de gang van zijn huis

opgehangen waar niemand het over het hoofd kon zien. Een fles waar de kurk al uitstak kon iets heel anders bevatten dan op het etiket stond vermeld, moest hij al tijdens een van de eerste lessen in het klaslokaal hebben geleerd. Er kon mee zijn geknoeid, kwaadwilligen konden de wijn met kraanwater hebben aangelengd of een klodder spuug door de hals hebben geperst.

Maar Serge Lohman had kennelijk geen zin in nog meer gedoe na het aperitief van het huis en de afgebroken kurk. Zonder de gerant aan te kijken had hij zijn lippen afgeveegd met zijn servet en gemompeld dat de wijn ‘voortreffelijk’ was.

Ik had op dat moment heel even opzij gekeken, naar Babette. Haar ogen achter de getinte brillenglazen waren op haar echtgenoot gericht, het was bijna niet te zien, maar ik wist zeker dat ze een wenkbrauw optrok toen hij zijn oordeel over de voorontkurkte wijn uitsprak. In de auto, onderweg naar het restaurant, had hij haar aan het huilen gekregen, maar inmiddels leken haar ogen al minder gezwollen. Ik hoopte dat ze iets zou zeggen, iets om hem terug te pakken: ze was er heel goed toe in staat, Babette kon behoorlijk sarcastisch uit de hoek komen. ‘Hij is wijnen proeven in het Loire-dal’ was nog maar een van de mildste vormen van haar sarcasme.

In gedachten moedigde ik haar aan. Elk ongelukkig gezin is ongelukkig op zijn eigen wijze. Goed beschouwd was het misschien beter, een flinke, volledig uit de hand lopende ruzie tussen Serge en Babette nog voordat we aan het hoofdgerecht zouden beginnen. Ik zou sussende woorden spreken, ik zou net doen of ik onpartijdig was, maar ondertussen wist zij zich van mijn steun verzekerd.

Tot mijn spijt zei Babette helemaal niets. Het was bijna zichtbaar hoe ze de, ongetwijfeld dodelijke, opmerking over de kurk inslikte. En toch was er iets gebeurd dat mij de hoop deed behouden op een explosie later op de avond. Het was als met het pistool in het toneelstuk: wanneer er in het eerste bedrijf een pistool wordt getoond, kun je er donder op zeggen dat er in het laatste bedrijf mee zal worden geschoten. Dat is de wet van het drama. Volgens diezelfde wet mag er zelfs helemaal geen pistool worden getoond wanneer er níét mee geschoten wordt.

‘Dit is veldsla,’ zei de gerant; ik keek naar de pink, op amper een centimeter van de drie of vier opkrullende groene blaadjes en de gesmolten klodder geitenkaas, en daarna naar de hele hand, die zich zo dichtbij bevond dat ik me maar een klein stukje voorover zou hoeven te buigen om hem te kussen.

Waarom had ik dit gerecht besteld terwijl ik niet van geitenkaas hield? Om over veldsla nog maar te zwijgen. Dit keer werkten de zuinige porties in mijn

voordeel, ook mijn bord was voornamelijk leeg, zij het niet zo leeg als dat van Claire: ik zou de drie blaadjes in één hap kunnen wegwerken – of ze gewoon laten liggen, wat in wezen op hetzelfde neerkwam.

Bij veldsla moest ik altijd aan het kooitje met de hamster of marmot denken dat op de lagere school in de vensterbank van ons klaslokaal stond. Omdat het goed was iets over dieren te leren – om iets van het zorgen voor dieren te leren, vermoed ik. Of de blaadjes die wij 's ochtends door de tralies heen duwden van veldsla waren, weet ik niet meer, het leek er in elk geval sterk op. De hamster of marmot kauwde met zijn snelle tandjes op de sla en zat de rest van de dag stil in een hoekje van zijn kooi. Op een ochtend was hij dood, net als het schildpadje, twee witte muizen en de wandelende takken, die hem waren voorgegaan. Wat wij van dit hoge sterftecijfer zouden kunnen leren, werd in de klas niet behandeld.

Het antwoord op de vraag waarom ik een bord warme geitenkaas met veldsla voor mijn neus had staan, was simpeler dan je op het eerste gezicht zou denken. Bij het opnemen van onze bestellingen was ik als laatste aan de beurt geweest. Wij hadden van tevoren niet echt besproken wie wat ging nemen – of misschien ook wel, maar dat was me dan ontgaan. Hoe het ook zij, ik had de vitello tonnato uitgekozen, maar tot mijn schrik had Babette haar keuze op hetzelfde gerecht laten vallen.

Tot zover was er nog niets aan de hand, ik kon nog snel switchen naar mijn tweede keus: de oesters. Maar als één na laatste was, direct na Claire, Serge aan de beurt geweest. En toen Serge de oesters bestelde, zat ik klem. Ik wilde sowieso al niet hetzelfde voorgerecht als iemand anders bestellen, maar hetzelfde voorgerecht als mijn broer was uitgesloten. Puur theoretisch kon ik nog terug naar de vitello tonnato, maar dan ook echt puur theoretisch. Het voelde niet goed: behalve dat ik in dat geval blijkbaar niet origineel genoeg was om een honderd procent eigen voorgerecht uit te zoeken, zou ik in Serges ogen de verdenking op me kunnen laden dat ik een verbondje met zijn vrouw probeerde te sluiten. Dat was ook zo, maar dat moest juist niet zo openlijk gebeuren.

Ik had de menukaart al dichtgeklapt en naast mijn bord neergelegd. Nu klapte ik hem weer open. Razendsnel liet ik mijn blik over de voorgerechten glijden, ik wendde een peinzende blik voor, alsof ik alleen maar naar het door mij uitgekozen gerecht zocht om het op de kaart te kunnen aanwijzen, maar het was natuurlijk allang te laat.

‘En voor u, meneer?’ zei de gerant.

‘De gesmolten geitenkaas met veldsla,’ zei ik.

Het kwam er net iets te vlot uit, iets te zeker-van-mijn-zaak om nog geloofwaardig te kunnen zijn. Voor Serge en Babette was er niets ongewoons aan de hand, maar aan de overzijde van de tafel zag ik de verbijstering op het gezicht van Claire.

Zou ze mij tegen mezelf in bescherming nemen? Zou zij ‘Maar je houdt toch helemaal niet van geitenkaas?’ zeggen? Ik wist het niet; er waren op dat moment te veel blikken op mij gericht om nee naar haar te kunnen schudden, maar ik kon geen enkel risico nemen.

‘Ik heb gehoord dat de geitenkaas van een kinderboerderij komt,’ zei ik. ‘Van geitjes die altijd buiten zijn.’

Eindelijk, nadat hij tot slot nog omstandig stil had gestaan bij Babettes vitello tonnato, de vitello tonnato die in een ideale wereld mijn vitello tonnato had kunnen zijn, was de gerant vertrokken en konden we onze conversatie hervatten. ‘Hervatten’ was niet helemaal het juiste woord, want niemand van ons leek ook nog maar een flauw idee te hebben waar we het voor het arriveren van de voorgerechten over hadden gehad: dat gebeurde je vaker dan je lief was in de zogenaamde toprestaurants, dat je volledig de draad kwijtraakte door alle onderbrekingen als de veel te uitvoerige uitleg over elk pijnboompitje op je bord, het eindeloze ontkurken van wijnflessen, en het te pas en te onpas bijschenken van de glazen zonder dat iemand daarom had gevraagd.

Over dat bijschenken wil ik nog het volgende zeggen: ik heb gereisd, in vele landen heb ik in restaurants gezeten, maar nergens – en ik bedoel echt letterlijk nergens – wordt de wijn bijgeschonken zonder dat je daarom hebt gevraagd. Dat zien ze in die landen als onbeschoft. Alleen in Nederland staan ze om de haverklap aan je tafeltje, ze schenken je niet alleen bij, maar werpen ook nog eens peinzende blikken op de fles wanneer deze leeg dreigt te raken. ‘Wordt het niet eens tijd om een nieuwe te bestellen?’ dien je uit die blikken te lezen. Ik ken iemand, een vriend van vroeger die een aantal jaren in Nederlandse ‘toprestaurants’ heeft gewerkt. Eigenlijk is de hele tactiek erop gericht je zoveel mogelijk wijn door de strot te duwen, zo heeft hij me een keer verteld, wijn die ze voor minimaal zeven keer het bedrag dat hij bij de importeur kost op de kaart zetten, daarom wachten ze ook altijd zo lang tussen het brengen van het voorgerecht en het hoofdgerecht: uit pure verveling, om de tijd te doden, bestellen de mensen meer wijn, zo wordt er geredeneerd. Het voorgerecht komt in de regel vrij snel, vertelde de vriend, als het met het voorgerecht niet opschiet, gaan de mensen klagen en zeuren, dan denken ze dat ze in het verkeerde

restaurant terecht zijn gekomen, maar tussen voorgerecht en hoofdgerecht hebben ze na een poosje al te veel gedronken om het verstrijken van de tijd in de gaten te houden. Hij kende gevallen waarbij het hoofdgerecht allang klaar was, maar zolang de mensen aan het betreffende tafeltje nog niet begonnen te klagen, bleef het op de borden in de keuken staan, pas als de conversatie stilviel en ze om zich heen begonnen te kijken, werden de borden snel in de magnetron geschoven.

Waar hadden we het over gehad voordat het voorgerecht werd gebracht? Niet dat het er echt iets toe deed, iets belangrijks was het vast niet geweest, maar daarom was het nog wel irritant. Ik wist nog waar we het na het gemodder met de kurk en het bestellen van ons eten over hadden gehad, maar bewaarde geen enkele herinnering aan wat er direct aan het neerzetten van de borden was voorafgegaan.

Babette had zich op een nieuwe sportschool ingeschreven, daar was het een tijdje over gegaan: over gewicht, het nut van bewegen en welke sport het best bij iedereen paste. Claire had wel oren naar een sportschool, en Serge had verklaard dat hij niet tegen de opdringerige muziek in de meeste sportscholen kon. Daarom was hij gaan rennen, zei hij, gewoon lekker in je eentje in de buitenlucht, waarbij hij net deed of hij helemaal zelf en op eigen kracht op dit idee was gekomen. Hij vergat gemakshalve dat ik al jaren eerder met rennen was begonnen en dat hij nooit een gelegenheid voorbij had laten gaan om spottende opmerkingen over ‘dat gedraaf van mijn kleine broertje’ te maken.

Ja, daar hadden we het over gehad, iets te lang naar mijn smaak, maar een ongevaarlijk onderwerp, een niet ongewoon begin van een normale avond uit eten. Maar daarna – al sloeg je me dood. Ik keek naar Serge, naar mijn vrouw, en ten slotte naar Babette. Babette zette juist op dat moment haar vork in een plakje vitello tonnato, sneed er een stukje af en bracht dit naar haar mond.

‘Nou ben ik het even helemaal kwijt,’ zei ze, terwijl de vork vlak voor haar geopende lippen tot stilstand kwam. ‘Waren jullie nou wel naar die nieuwe Woody Allen geweest, of niet?’

10

Ik vind het een zwaktebod als de conversatie te snel over films gaat. Ik bedoel: films zijn meer voor het eind van de avond, als je echt niets meer te zeggen hebt. Ik weet niet wat het is, maar ik krijg altijd een hol gevoel onder in mijn maag wanneer mensen over films beginnen: het is of het buiten alweer donker wordt terwijl je pas net bent opgestaan.

Het ergst zijn de figuren die hele films navertellen, ze gaan er echt voor zitten, ze trekken er gerust een kwartier voor uit: een kwartier per film, bedoel ik dan. Het maakt ze niet wezenlijk uit of jij nog naar de betreffende film toe moet of hem allang hebt gezien, dat soort informatie slaan ze over, ze zitten al midden in de openingsscène. Uit beleefdheid veins je aanvankelijk nog belangstelling, maar al snel laat je alle beleefdheid varen, je geeuwt openlijk, kijkt naar het plafond, en schuift heen en weer op je stoel. Je spaart kosten noch moeite om de naverteller zijn of haar mond te laten houden, maar niets helpt, ze zijn al te ver heen om die signalen op hun waarde te kunnen schatten, ze zijn vooral verslaafd aan zichzelf en hun eigen gelul over films.

Het was denk ik mijn broer die als eerste over de nieuwe Woody Allen was begonnen. ‘Een meesterwerk,’ zei hij, zonder vooraf te informeren of wij – dat wil zeggen: Claire en ik – hem misschien ook hadden gezien. Babette knikte heftig toen hij dat zei, ze waren er vorig weekend samen heen geweest, voor de verandering waren ze het een keer ergens over eens. ‘Een meesterwerk,’ zei ze. ‘Echt waar, jullie moeten hem echt gaan zien.’

Waarna Claire had gezegd dat wij er al geweest waren. ‘Twee maanden geleden,’ had ik er nog aan toegevoegd, wat in feite een overbodige mededeling was, ik had gewoon zin om het te zeggen, het was niet tegen Babette gericht, maar wel tegen mijn broer, ik wilde hem laten merken dat hij behoorlijk

achterliep met zijn meesterwerken.

Toen waren meerdere meisjes in zwarte voorschoten met onze voorgerechten aan komen zetten, in hun kielzog gevolgd door de gerant en zijn pink, en waren we de draad kwijtgeraakt – tot Babette hem weer had opgepikt met haar vraag of wij hem nou wel of niet hadden gezien, die nieuwe Woody Allen.

‘Ik vond het een geweldige film,’ zei Claire, terwijl ze een ‘zontomaatje’ door het plasje olijfolie op haar bord heen roerde en naar haar mond bracht. ‘Zelfs Paul vond hem goed. Toch, Paul?’

Dit soort dingen doet Claire wel vaker: mij ergens in betrekken op een manier waardoor ik zelf geen kant meer op kan. Nu wisten de anderen al dat ik hem goed vond, en dat ‘zelfs Paul’ betekende zoiets als ‘zelfs Paul, die normaal gesproken geen enkele film goed vindt, laat staan een film van Woody Allen’.

Serge keek mij aan, iets van zijn voorgerecht zat nog in zijn mond, hij kauwde erop, maar dat verhinderde hem niet om het woord tot mij te richten. ‘Een meesterwerk, toch? Nee echt, fantastisch.’ Hij kauwde verder en slikte iets door. ‘En die Scarlett Johansson mag mij te allen tijde een ontbijtje komen brengen. Goeiemorgen, wat een beauty is dat, zeg!’

Een film die je zelf behoorlijk goed vindt door je eigen, oudere broer een meesterwerk horen noemen, is net zoiets als de gebruikte kleren van die broer te moeten dragen: de gebruikte kleren die de oudere broer inmiddels te klein zijn, maar vanuit jouw perspectief vooral gebrúíkt. Mijn opties waren beperkt: beamen dat Woody Allens film een meesterwerk was, was als het aantrekken van die gebruikte kleren, en daarom al bij voorbaat uitgesloten; een overtreffende trap van ‘meesterwerk’ bestond er niet, ik kon hooguit proberen te bewijzen dat Serge hem niet had begrepen, dat hij de film om de verkeerde redenen een meesterwerk vond, maar dat betekende waarschijnlijk een hoop gedraai en gezwoeg, veel te doorzichtig voor met name Claire, en vast ook wel voor Babette.

Eigenlijk bleef er maar één optie over, en dat was het grondig naar beneden halen van de film van Woody Allen, dat was vrij eenvoudig, er waren genoeg zwakke plekken aan te wijzen, zwakke plekken die er bij een film die je goed vindt weinig toe doen, maar die je in geval van nood kunt aanwenden om dezelfde film slecht te vinden. Claire zou eerst haar wenkbrauwen optrekken, en daarna hopelijk begrijpen waar ik mee bezig was: dat het verraad tegenover ons gezamenlijk-goed-vinden van de film in dienst stond van de strijd tegen slap en interessant gelul over films in het algemeen.

Ik bracht mijn hand naar mijn glas chablis, met de bedoeling om eerst een peinzende slok te nemen alvorens dit laatste plan ten uitvoer te brengen, toen me nog een andere uitweg te binnen schoot. Wat had die lul nou eigenlijk gezegd? Over Scarlett Johansson? ‘Te allen tijde een ontbijtje komen brengen (...) een beauty’ – ik wist niet hoe Babette over dit soort vlotte mannenbabbels dacht, maar Claire begon altijd meteen te steigeren wanneer mannen over ‘lekkere konten’ en ‘mooie tieten’ begonnen. Ik had haar reactie gemist toen mijn broer dat over dat ontbijtje zei, omdat ik op dat moment naar hém keek, maar dat was eigenlijk ook niet nodig.

De laatste tijd had ik soms de indruk dat hij de werkelijkheid uit het oog begon te verliezen, dat hij in alle ernst meende dat ook de Scarlett Johanssons van deze wereld met alle liefde een ontbijtje voor hem klaar zouden willen maken. Ik verdacht hem ervan dat hij een beetje op dezelfde manier tegen vrouwen aankeek als tegen eten, en dan in het bijzonder de dagelijkse warme maaltijd. Dat was vroeger al zo, en dat is eigenlijk altijd zo gebleven. ‘Ik heb honger,’ zegt Serge wanneer hij honger heeft. Dat zegt hij ook als je ergens ver buiten de bewoonde wereld in een natuurgebied loopt, of op de snelweg rijdt, tussen twee afslagen in. ‘Ja,’ zeg ik dan, ‘maar er is op dit moment niets te eten.’ ‘Maar ik heb nú honger,’ zegt Serge. ‘Ik moet nú iets eten.’

Het had iets treurigs, die domme vastberadenheid die hem alles – zijn omgeving, de mensen in zijn gezelschap – deed vergeten, die uitsluitend op dat ene doel gericht was: het stillen van de honger. Op zulke momenten deed hij me denken aan een dier dat een obstakel op zijn weg vindt: een vogel die niet begrijpt dat het glas in het raam van harde materie is en er keer op keer tegenaan blijft vliegen.

En wanneer we ten slotte een eetgelegenheid hadden gevonden, was er weinig aan. Dan at hij zoals je benzine tankt: snel en efficiënt kauwde hij op het witte bolletje met kaas of de gevulde koek, opdat de brandstof binnen de kortste keren zijn maag zou bereiken; omdat je zonder brandstof nu eenmaal niet verder kon. Het echte uitgebreide tafelen is pas veel later gekomen, het was net als met zijn wijnkennis, hij heeft op een bepaald moment bedacht dat het erbij hoorde, maar de snelheid en de efficiëntie zijn gebleven: tot op de dag van vandaag heeft hij altijd als eerste zijn bordje leeg.

Ik zou er een fortuin voor overhebben om een keer te mogen zien en horen hoe het er tussen hem en Babette in de slaapkamer aan toegaat. Aan de andere kant is er een deel van mezelf dat zich hier juist tot het uiterste tegen verzet, dat een even groot fortuin zou neertellen om het nooit te hoeven meemaken.

‘Ik moet neuken.’ En dan Babette die antwoordt dat ze hoofdpijn heeft, dat ze ongesteld is of er vanavond gewoon niet aan moet denken, aan zijn lichaam, zijn armen en benen, zijn hoofd, zijn geur. ‘Maar ik moet nú neuken.’ Ik denk dat mijn broer neukt zoals hij eet, dat hij zich bij een vrouw naar binnen wringt zoals hij een broodje kroket in zijn mond propt – en dat zijn honger daarna gestild is.

‘Je hebt dus vooral naar de tieten van Scarlett Johansson zitten kijken,’ zei ik, veel grover dan ik van plan was geweest. ‘Of bedoelde je iets anders met een meesterwerk?’

Er viel het soort wonderlijke stilte dat je alleen in restaurants kunt horen: een plotseling verhoogd bewustzijn van de aanwezigheid van de anderen, het geroezemoes en het getik van bestek op de borden aan de overige dertig tafeltjes, een of twee seconden van windstilte waarin achtergrondgeluiden voorgrondgeluiden worden.

De stilte werd het eerst verbroken door de lach van Babette; ik keek even naar mijn vrouw die mij verbijsterd aanstaarde, en daarna weer naar Serge: die probeerde ook te lachen, maar het ging niet van harte – bovendien zat er nog altijd iets in zijn mond.

‘Kom nou, Paul, niet zo heilig!’ zei hij. ‘Het is toch gewoon een lekker wijf, een man heeft toch ogen in zijn kop?’

‘Lekker wijf’, dat vond Claire ook niet prettig, zo wist ik. Zij zou altijd ‘een mooie man’ blijven zeggen, nooit ‘een lekker ding’ om over ‘een lekker kontje’ nog maar te zwijgen. ‘Dat hele modegedoe met het te pas en te onpas over “lekkere kontjes” hebben is mij veel te geforceerd, als vrouwen op die manier beginnen,’ had ze weleens gezegd. ‘Dat is net zoiets als vrouwen die opeens een pijp gaan roken of op de grond spuwen.’

Tot in het diepst van zijn wezen was Serge altijd een boer gebleven, een onbehouwen lul: dezelfde onbehouwen lul die vroeger om zijn scheten van tafel werd gestuurd.

‘Ik vind Scarlett Johansson ook een hele mooie vrouw,’ zei ik. ‘Maar het klonk een beetje of je dat het belangrijkste van die film vond, je moet me maar corrigeren als ik het verkeerd zie.’

‘Nou, het gaat met die, hoe heet-ie, die Engelsman, die tennisleraar wel helemaal de foute kant op omdat hij haar niet uit zijn hoofd kan zetten. Hij moet haar zelfs doodschieten om zijn doeleinden te kunnen verwezenlijken.’

‘Nou!’ zei Babette. ‘Dat moet je niet zeggen, dan is het toch helemaal niet leuk meer als je hem nog niet gezien hebt!’ Er viel opnieuw een korte stilte

waarin Babette van Claire naar mij keek. ‘O shit, ik zit geloof ik te slapen, jullie hadden hem juist wél gezien!’

11

Nu lachten we alle vier, een moment van ontspanning – maar te veel ontspanning was niet goed, we moesten nog even bij de les blijven. Het simpele feit deed zich voor dat Serge Lohman zelf ook ‘een lekker kontje’ had, dat hoorde je vrouwen vaak genoeg zeggen, hij was zich er maar al te goed van bewust dat hij bij vrouwen in de smaak viel, daar was op zich niets op tegen, hij ‘fotografeerde’ goed, hij beschikte over een, bij bepaalde vrouwen goedvallende, ook alweer ‘boerse’ aantrekkelijkheid: een beetje té simpel en van dik hout zaagt men planken naar mijn smaak, maar er waren nu eenmaal vrouwen die van eenvoudig meubilair hielden, een tafel of een stoel geheel en al getimmerd van ‘authentieke materialen’: sloophout van oude staldeuren uit Noord-Spanje of de Piemonte.

Vroeger ging het met Serge en vriendinnetjes meestal zo dat ze het na een paar maanden wel weer gezien hadden; er zat een saaie en rechtlijnige kant aan die aantrekkelijkheid, ze raakten al snel op zijn ‘leuke kop’ uitgekeken. Alleen Babette hield het langer met hem uit, een jaar of achttien inmiddels alweer, wat op zichzelf al een wonder mocht heten – ze maakten al achttien jaar ruzie, goed beschouwd pasten ze totaal niet bij elkaar, maar dat zie je wel vaker, van die echtparen waarbij de voortdurende wrijving de eigenlijke motor van het huwelijk is, waar elke ruzie het voorspel is voor het moment waarop ze zich in bed weer kunnen verzoenen.

En toch kon ik me soms niet aan de indruk onttrekken dat het allemaal veel simpeler lag, dat Babette gewoon ergens op had ingetekend, op een leven aan de zijde van een succesvol politicus, en dat het zonde was van alle geïnvesteerde tijd om er nu alsnog mee op te houden: zoals je een slecht boek voorbij de helft niet meer weglegt maar met tegenzin uitleest, zo was zij bij Serge gebleven – misschien dat de ontknoping nog iets goed zou maken.

Ze hadden twee kinderen van zichzelf: Rick, die van Michels leeftijd was, en Valerie, een licht autistisch meisje van dertien van een bijna doorschijnende zeemeerminachtige schoonheid. En dan was er nog Beau, exacte leeftijd onbekend, maar waarschijnlijk iets tussen de veertien en de zeventien. Beau kwam uit Burkina Faso, en was via een ‘ontwikkelingsproject’ bij Serge en Babette terechtgekomen; het was een project waarbij je schoolkinderen uit de derde wereld met lesmaterialen en andere eerste levensbehoeften financieel ondersteunde, en ze vervolgens ‘adopteerde’: aanvankelijk nog op afstand, met brieven en foto’s en ansichtkaarten, maar later ook in het echt, in levenden lijve. Dan verbleven de uitverkoren kinderen een poosje in het Nederlandse gastgezin, en als dat goed ging, mochten ze blijven. Een soort huurkoop dus. Of een kat die je uit het asiel haalt; als de kat de bank stuk krabt en het hele huis onderpist, breng je hem weer terug.

Ik herinner me een paar van die foto’s en ansichtkaarten die Beau vanuit het verre Burkina Faso had gestuurd. Op de foto die mij het langst is bijgebleven stond hij voor een van rode bakstenen gemetseld gebouwtje met een golfplaten dak, een pikzwart jongetje in een gestreepte, nachthemdachtige pyjama die tot iets over zijn knieën viel, zijn blote voeten in rubberen sandalen. *‘Merci beaucoup mes parents pour notre école!’* was er in een sierlijk, schools handschrift onder aan de foto geschreven.

‘Is het geen schatje?’ had Babette bij die gelegenheid gezegd. Ze waren naar Burkina Faso afgereisd, en daarna waren ze verkocht, zoals Serge en Babette het zelf formuleerden.

Er volgde een tweede reis, de formulieren werden ingevuld, en een paar weken later landde Beau op Schiphol. ‘Weten jullie wel waar je aan begint?’ had Claire een keer gevraagd, in de tijd dat de hele adoptie nog in het ansichtkaartenstadium verkeerde. Maar dat had alleen maar tot verontwaardigde reacties geleid. Ze hielpen toch iemand? Een kind dat in zijn eigen land nooit de kansen zou krijgen die het in Nederland kreeg? Ja, ze wisten heel goed waar ze aan begonnen, er waren al veel te veel mensen op de wereld die uitsluitend aan zichzelf dachten.

Het was onmogelijk om ze van simpel egoïsme te beschuldigen. Rick was in die tijd drie en Valerie een paar maanden, ze waren geen normale adoptieouders die zelf geen kinderen konden krijgen. Volkomen belangeloos namen ze een derde kind in hun gezin op, geen kind van eigen vlees en bloed, maar een kansarm kind dat in Nederland een nieuw leven geboden werd.

Maar wat was het dan? Inderdaad, waar begonnen ze aan?

Omdat Serge en Babette ons duidelijk te verstaan hadden gegeven dat deze vraag niet gesteld mocht worden, stelden we de andere vragen ook niet. Had Beau nog eigen ouders? Of was hij een wees? Eigen ouders die hun kind met instemming zagen vertrekken, of een wees die alleen op de wereld was? Ik moet zeggen dat Babette in de adoptie fanatieker was dan Serge, het was van het begin af aan helemaal haar 'project', iets dat zij koste wat het kost tot een goed einde wilde brengen. Zij deed haar uiterste best het geadopteerde kind evenveel liefde te geven als haar eigen kinderen.

Uiteindelijk werd het woord adoptie zelf taboe. 'Beau is gewoon ons kind,' zei ze. 'Er is geen verschil.' Op zulke momenten knikte Serge instemmend. 'We houden net zoveel van hem als van Rick en Valerie,' zei hij.

Het behoort natuurlijk tot de mogelijkheden dat hij het zich destijds al realiseerde, ik wil daar geen oordeel over vellen, of hem ervan beschuldigen dat hij het allemaal met voorbedachten rade heeft gedaan, maar het kwam hem later niet slecht uit, het zwarte kind uit Burkina Faso van wie hij net zoveel hield als van zijn eigen kinderen. Het was van een andere orde dan zijn kennis van wijnen, maar het werkte op dezelfde manier. Het gaf hem een gezicht: Serge Lohman, die politicus met die geadopteerde zoon uit Afrika.

Hij begon vaker met zijn hele gezin te poseren, het stond goed, Serge en Babette op de bank met hun drie kinderen aan hun voeten. Beau Lohman werd het levende bewijs dat deze politicus niet snel uit eigenbelang zou handelen; dat hij in elk geval één keer in zijn leven niet uit eigenbelang had gehandeld, zijn andere twee kinderen waren immers op de natuurlijke wijze verwekt, het was dus geen noodzaak geweest, deze adoptie van een kind uit Burkina Faso. Dat was de boodschap: misschien zou Serge Lohman ook in andere kwesties niet uit eigenbelang handelen.

Een serveerster schonk Serges en mijn glas bij; de glazen van Babette en Claire waren nog halfvol. Het was een mooi meisje, net zo goudblond als Scarlett Johansson. Ze deed er lang over, over het bijschenken, haar bewegingen verrieden dat zij relatief nieuw was en waarschijnlijk nog maar kort in het restaurant werkte. Eerst had ze de fles uit de koelemmer gehaald en hem helemaal drooggewreven met het witte servet dat om de flessenhals en over de rand van de emmer lag gedrapeerd; en ook het bijschenken zelf verliep niet echt soepel, ze stond in een te scherpe hoek naast Serges stoel waardoor ze met haar elleboog tegen Claires hoofd aanstootte.

'Neemt u me niet kwalijk,' zei ze, en ze kreeg een rood hoofd. Natuurlijk zei Claire meteen dat het niet erg was, maar het meisje was nu zo in de war dat ze

Serges glas tot helemaal aan de rand toe volschonk. Ook niet erg – maar wel voor een wijnkenner.

‘Ho, ho, ho,’ zei mijn broer. ‘Wil je me dronken voeren of zo?’ Hij schoof zijn stoel een halve meter naar achteren, alsof het meisje in plaats van zijn glas te ver bij te vullen de halve fles over zijn broek had uitgeschonken. Nu kleurde haar gezicht nog roder, ze knipperde met haar ogen, ik dacht even dat ze in tranen zou uitbarsten. Net als de andere meisjes in zwarte voorschoten had ook zij haar haar volgens de voorschriften in een staartje bijeengebonden, maar door de goudblonde kleur had het een minder streng effect dan bij de meisjes met donker haar.

Ze had een lief gezicht, ik kon er niets aan doen, maar ik dacht aan het moment waarop zij het elastiekje uit het staartje zou trekken en haar haar los zou schudden, later deze avond wanneer haar werkdag in het restaurant erop zat – haar verschrikkelijke werkdag, zoals zij aan een vriendin (of misschien wel een vriendje) zou vertellen: ‘Weet je wat me vandaag nou weer is overkomen? Zo stom, dat heb ik weer! Je weet toch hoe gek ik word van dat krampachtige etiquettedoe met die wijnflessen? Nou, vanavond liep het weer helemaal verkeerd. Dat zou nog tot daaraantoe zijn, maar weet je bij wie?’ De vriendin of het vriendje zou naar het losgeschudde haar kijken en ‘Nee, geen idee. Bij wie?’ zeggen. Voor het maximale effect zou het meisje een korte stilte laten vallen. ‘Bij Serge Lohman!’ ‘Wíé?’ ‘Serge Lohman! Die minister! Of misschien is-ie wel helemaal geen minister, maar je weet wel wie ik bedoel, hij was gisteren nog op het journaal, die de verkiezingen gaat winnen. Het was zo stom, ik gaf ook nog een vrouw bij hem aan tafel een knal voor d’r kop.’ ‘O die... jesus! En toen?’ ‘Nou niks, hij was heel aardig, maar ik kon wel door de grond zakken!’

Heel aardig... Ja, heel aardig was Serge geweest, nadat hij zijn stoel een halve meter naar achteren had geschoven en vervolgens zijn hoofd had opgericht en het meisje voor het eerst had aangekeken. Ik zag zijn gelaatsuitdrukking in een, niet met het blote oog waarneembare, honderdste van een seconde veranderen: van gespeelde verontwaardiging en gekwetstheid over de ongeschoolde behandeling van zijn chablis in een en al vergoelijkende vriendelijkheid. Hoe hij smolt kortom, de gelijkenis met de zojuist door ons besproken Scarlett Johansson kon ook hem niet ontgaan. Hij zag een ‘lekker wijf’, een blozend en stuntelend lekker wijf, dat geheel en al aan zijn genade was overgeleverd. Hij schonk haar zijn charmantste glimlach. ‘Maar het geeft niet, hoor,’ zei hij, en hij tilde zijn glas op, waarbij er een flinke scheut witte wijn op zijn halflege bord met oesters spetterde. ‘Het komt heus wel op.’

‘Neemt u me niet kwalijk, meneer,’ zei het meisje nogmaals.

‘Niks om je druk over te maken. Hoe oud ben je? Mag je al stemmen?’

Ik dacht eerst nog even dat ik het verkeerd gehoord had. Was ik hierbij aanwezig? Maar juist op dat ogenblik draaide mijn broer zijn hoofd half naar mij toe en gaf me een vette knipoog.

‘Ik ben negentien, meneer.’

‘Nou, als je straks bij de verkiezingen je stem op de juiste partij uitbrengt, dan zullen we over je wijninschenkkunsten een oogje toeknijpen.’

Het meisje bloosde opnieuw, de huid van haar gezicht kleurde nog donkerder rood dan de eerste keer – en voor de tweede keer binnen een paar minuten dacht ik dat ze in tranen zou uitbarsten. Ik keek even snel opzij, naar Babette, maar aan niets was te merken dat zij het gedrag van haar echtgenoot afkeurde. Sterker nog, het leek wel of het haar eerder amuseerde: de landelijk bekende politicus Serge Lohman, lijsttrekker van de grootste oppositiepartij, gedoodverfd minister-president, flirtte openlijk met negentienjarige serveersters en deed ze blozen – misschien was dit leuk, misschien werd op deze manier zijn onweerstaanbare charme nog eens bevestigd, of anders vond zij, Babette, het gewoon fijn om de vrouw van een man als mijn broer te zijn. In de auto op weg hierheen, of op de parkeerplaats, had hij haar aan het huilen gekregen. Maar wat zei dat eigenlijk? Zou zij hem nu plotseling in de steek laten, na achttien jaar? Een halfjaar voor de verkiezingen?

Ik probeerde nog om oogcontact met Claire te krijgen, maar die had meer aandacht voor Serges overvolle glas wijn en het geschutter van de serveerster. Ze voelde even aan haar achterhoofd, op de plek waar de elleboog van het meisje haar had geraakt – wie weet toch harder dan het er op het eerste gezicht had uitgezien, en vroeg toen: ‘Gaan jullie deze zomer weer naar Frankrijk? Of hebben jullie nog geen plannen?’

12

Serge en Babette hadden een huisje in de Dordogne waar ze elk jaar met de kinderen naartoe gingen. Ze behoorden tot de Nederlanders die alles wat Frans is ‘enig’ vinden: van croissants tot stokbrood met camembert, van Franse auto’s (zelf reden ze in een van de duurdere modellen Peugeot) tot Franse chansons en Franse films. Ondertussen hadden ze niet in de gaten dat de plaatselijke Franse bevolking in de Dordogne totaal de schurft had aan Nederlanders. Op de muren van menig tweede huis werden anti-Nederlandse leuzen gekalkt, maar volgens mijn broer was dit het werk van ‘een te verwaarlozen minderheid’ – iedereen was immers altijd aardig tegen ze in de winkels en in de restaurants?

‘Eh... dat ligt eraan,’ zei Serge. ‘Het is nog een beetje onzeker.’

Een jaar geleden waren we er voor het eerst geweest, met zijn drieën, onderweg naar Spanje – voor het eerst en voor het laatst, zoals Claire zei toen we na drie dagen onze reis vervolgden. Mijn broer en zijn vrouw hadden al zo vaak aangedrongen dat we een keer moesten langskomen dat het bijna te gênant werd om het nog langer uit te stellen.

Het huis lag heel mooi op een heuvel, verscholen tussen de bomen, en tussen de takken door zag je in de verte, in het dal, een bocht van de rivier de Dordogne glinsteren. Het was er benauwd toen wij er waren, er stond geen zuchtje wind, en zelfs in de schaduw, dicht tegen de koele muren aan de achterzijde, was het niet te harden van de hitte. Grote torren en bromvliegen, van een omvang die je in Nederland zelden ziet, zoemden met veel kabaal tussen de bladeren, of vlogen met zulke harde knallen tegen de ramen dat het glas ervan rammelde in de sponningen.

We werden voorgesteld aan het ‘metselaartje’ dat de open keuken aan het huis had gebouwd, aan de ‘Madame’ van de bakker, en aan de eigenaar van ‘een heel

gewoon restaurantje waar alleen mensen uit de streek komen' aan de oever van een zijriviertje van de Dordogne. ' *Mon petit frère,*' stelde Serge me aan iedereen voor. Hij leek op zijn gemak tussen de Fransen, stuk voor stuk gewone mensen immers; gewone mensen waren in Nederland zijn specialiteit, dus waarom niet hier ook?

Wat hij zich nauwelijks leek te realiseren was dat al die gewone mensen flink aan hem verdienden, aan de Nederlander met zijn tweede huis en zijn geld, en dat ze mede daarom de minimale beleefdheidsnormen in acht bleven nemen. 'Zo aardig,' zei Serge. 'Zo gewoon. Waar vind je dat nog in Nederland?' Het ontging hem, of hij sloot er gewoonweg zijn ogen voor, hoe het 'metselaartje' een groene sliert pruimtabak op een tegel van hun terras liet neerkletteren nadat hij de prijs van een partij authentieke, landelijke dakpannen voor het afdakje van de aangebouwde keuken had genoemd. Hoe de Madame van de bakker eigenlijk weer door wilde met het helpen van haar klanten, die stonden te wachten terwijl Serge zijn *petit frère* voorstelde, en hoe diezelfde klanten veelbetekenende blikken en knipogen met elkaar wisselden: blikken en knipogen die alleszeggend waren aangaande de weerzinwekkende verachtelijkheid van deze Nederlanders. Hoe de joviale eigenaar van het restaurantje naast ons tafeltje neerhurkte en op samenzweerderige toon vertelde dat hij vandaag verse wijngaardslakken had binnengekregen, van een boertje dat ze normaal nooit afstond, maar nu wel, exclusief voor Serge en zijn 'sympathieke familieleden', tegen een 'speciale prijs', maar dan proefde je ook echt iets wat je nergens anders zou proeven. Ondertussen had hij er geen erg in dat de Franse klanten een eenvoudige menukaart kregen toegestopt waarop het *relais du jour* stond afgedrukt, een goedkoop dagmenu van drie gangen dat de helft minder kostte dan één portie slakken. Over het proeven van de wijn in het restaurantje zal ik het maar helemaal niet hebben.

Drie dagen zijn Claire en ik gebleven. In die drie dagen bezochten we ook nog een chateau, waar we met honderden andere buitenlanders, voornamelijk Nederlanders, een uur in de rij moesten staan voordat we, onder begeleiding van een gids, door twaalf bloedhete vertrekken met oude hemelbedden en crapaudstoelen werden geleid. De rest van de tijd zaten we voornamelijk in de benauwde tuin. Claire probeerde wat te lezen, ik vond het zelfs te heet om een boek open te slaan, het wit van de pagina's deed pijn aan je ogen – maar het was nog behoorlijk ingewikkeld om helemaal niets te doen: Serge was altijd wel met iets bezig, er waren ook dingen aan het huis die hij eigenhandig deed, waar hij geen mannetje voor had. 'De mensen hier krijgen respect voor je wanneer je zelf

aan je huis werkt,' zei hij. 'Dat merk je.' Zo sjouwde hij met een kruiwagen vol dakpannen veertig keer op en neer van de vijftienhonderd meter verderop gelegen provinciale weg, waar ze waren afgeleverd, naar de aangebouwde keuken. Hij stond er geen seconde bij stil of hij door zijn zelfwerkzaamheid een aanzienlijk deel van de betaalde werkuren van het metselaartje afsnoepte.

Ook het hout voor de open haard zaagde hij zelf, soms leek het bijna op een foto voor zijn verkiezingscampagne: Serge Lohman, de kandidaat voor het volk, met een kruiwagen, een zaag en dikke houtblokken, een gewone man zoals iedereen, met dit verschil dat slechts weinig gewone mannen zich een tweede huis in de Dordogne konden veroorloven. Wellicht was dit de voornaamste reden dat hij nooit een cameraploeg op zijn 'land-goed', zoals hij het noemde, had toegelaten. 'Dit is mijn eigen plek,' zei hij zelf. 'Mijn eigen plek voor mij en mijn gezin. Daar heeft niemand iets mee te maken.'

Wanneer hij geen dakpannen sjouwde of hout zaagde, was hij wel bezig met bessen of bramen plukken. Bessen of bramen waar Babette vervolgens jam van maakte: met een boerenzakdoek om haar hoofd was zij dagenlang in de weer met het verdelen van de warme, weezoet ruikende substantie over honderden weckpotten. Voor Claire zat er niets anders op dan te vragen of ze hulp nodig had, net zoals ik me verplicht had gevoeld om Serge met de dakpannen te helpen. 'Kan ik je misschien helpen?' had ik na zeven kruiwagenritjes gevraagd. 'Nou, daar zeg ik geen nee tegen,' luidde zijn antwoord.

'Wanneer mogen we hier weg?' vroeg Claire 's avonds in bed toen we eindelijk alleen waren en dicht tegen elkaar aan konden kruipen – niet te dicht, want daarvoor was het te warm. Haar vingers waren blauw verkleurd van de bramen, het blauw zat in een donkerder variant ook in haar haar en in vegen op haar wangen.

'Morgen,' zei ik. 'O nee, ik bedoel overmorgen.'

Op onze laatste avond nodigden Serge en Babette wat vrienden en kennissen van ze uit voor een etentje in de tuin. Het waren stuk voor stuk Nederlandse vrienden en kennissen, er zat geen Fransman tussen, en ze hadden allemaal een tweede huis in de buurt. 'Maak jullie geen zorgen,' zei Serge. 'Gewoon met een klein clubje. Leuke mensen allemaal, echt waar.'

Zeventien Nederlanders, ons drieën niet meegerekend, stonden er 's avonds met glazen en bordjes in de tuin. Er was een al wat oudere actrice ('zonder werk en zonder man', zoals Claire me de volgende ochtend nader op de hoogte zou brengen), verder een broodmagere gepensioneerd choreograaf die uitsluitend Vittel-water dronk uit halveliterflesjes die hij zelf had meegebracht, en een

homoseksueel schrijversechtpaar dat onafgebroken op elkaar zat te vitten.

Babette had een buffet op een tafel uitgesteld, met salades, Franse kazen, worstjes, en stokbrood. Serge ontfermde zich ondertussen over de barbecue, hij had een rood-met-wit geblokt schort omgeknoopt en roosterde hamburgers en spiesjes met vlees, paprika's en uien. 'De kunst van het barbecueën is een goed vuur,' had hij een paar uur voor het etentje met het kleine clubje tegen mij gezegd. 'De rest is peanuts.' Ik kreeg de opdracht droge takjes te verzamelen. Serge dronk meer dan normaal, naast de barbecue had hij een mandfles wijn in het gras neergezet, misschien maakte hij zich zenuwachtiger over het welslagen van de avond dan hij wilde laten merken. 'In Nederland zitten ze nu allemaal aan de aardappelen met jus,' zei hij. 'Daar moet je toch niet aan denken? Dit is het leven, jongen!' Hij wees met zijn vleesvork naar de bomen en struiken die de tuin van hinderlijke pottenkijkers afschermden.

Alle Nederlanders die ik die avond sprak hadden min of meer ditzelfde verhaal, vaak ook in dezelfde bewoordingen. Ze benijdden hun landgenoten die door geldgebrek of andere verplichtingen in Nederland waren achtergebleven niet. 'We leven hier als God in Frankrijk,' zei een vrouw die naar eigen zeggen jarenlang in 'de afslankindustrie' had gewerkt. Ik dacht even dat ze een grapje maakte, tot ik besepte dat ze deze zin in volle ernst had uitgesproken, alsof ze hem op eigen kracht had bedacht.

Ik keek om me heen, naar de gestalten met hun wijnglazen in de hand, belicht door het goudgele schijnsel van diverse vuurpotten en fakkels die Serge op strategische plekken in de tuin had neergezet, en ik hoorde de stem van de oude acteur uit het tv-spotje van tien?, twintig? jaar geleden: 'Ja, het kan, leven als God in Frankrijk. Met een goed glas cognac en echte Franse kaas...'

Ik rook ook weer de lucht van Boursin, alsof iemand op datzelfde moment een toastje met deze smerigste aller Franse nepkazen had besmeerd en het onder mijn neus hield. En het kwam door deze combinatie van de belichting en de stank van Boursin dat ik het tuinfeestje van mijn broer en zijn vrouw alleen nog maar als een oud, belegen en verjaard reclamespotje kon zien: een spotje van twintig jaar of langer geleden, voor een namaakkaasje waar geen Franse kaas aan te pas kwam, net zoals hier, in het hart van de Dordogne, waar iedereen alleen maar Frankrijk spéélde, maar waar de Fransen zelf schitterden door afwezigheid.

Over de anti-Nederlandse leuzen haalden ze allemaal hun schouders op. 'Kwajongens!' meende de werkloze actrice, en een tekstschrijver van een reclamebureau, die inmiddels 'de hele toko' had verkocht om zich voorgoed in

de Dordogne te vestigen, beweerde dat de leuzen vooral gericht waren tegen Nederlandse kampeerders die alle etenswaren in hun caravans van huis meenamen en geen cent bij de lokale middenstand besteedden.

‘Wij zijn niet zo,’ zei hij. ‘Wij eten in hun restaurants, drinken een pernoodje in hun cafés en lezen hun kranten. Zonder mensen als Serge en een heleboel anderen zou menige metselaar of loodgieter allang zonder werk zitten.’

‘Om over de wijnboertjes nog maar te zwijgen!’ zei Serge en hij stak zijn glas in de lucht. ‘Proost!’

Verder naar achteren, in het donkere gedeelte van de tuin, dicht tegen het struikgewas, stond de broodmagere choreograaf te zoenen met de jongste van het schrijversechtpaar. Ik zag een hand onder een hemd verdwijnen en wendde mijn blik af.

Wat als de leuzenschrijvers het niet bij leuzen zouden laten? dacht ik bij mezelf. Er was waarschijnlijk weinig voor nodig om deze laffe bende op de vlucht te jagen. Nederlanders deden het al snel in hun broek bij dreiging met echt geweld. Je zou kunnen beginnen met wat ruiten ingooien, en als dat niet hielp kon je een paar tweede huizen in de fik steken. Niet te veel, want het uiteindelijke doel was dat die huizen weer in bezit kwamen van de mensen die er het eerste recht op hadden: jonge, Franse, pasgetrouwde stellen, die nu vanwege de omhooggeschoten huizenprijzen jarenlang bij hun ouders moesten blijven inwonen. De Nederlanders hadden de huizenmarkt voor de plaatselijke bevolking volledig verpest, zelfs voor ruïnes werden inmiddels astronomische bedragen neergeteld. Met behulp van relatief goedkope Franse metselaartjes werd de ruïne verbouwd, om vervolgens het grootste deel van het jaar leeg te staan. Goed beschouwd was het een wonder dat er nog maar zo weinig incidenten waren geweest, dat de autochtone bevolking het bij het kalken van leuzen had gelaten.

Ik liet mijn blik over het grasveld glijden. Iemand had ondertussen een cd van Edith Piaf opgezet. Babette had voor het feest een wijde, zwartdoorschijnende jurk aangetrokken en nu deed ze een paar onvaste, aangeschoten danspassen op de tonen van ‘Non, je ne regrette rien...’ Wanneer ruiten ingooien en brandstichting niet het gewenste resultaat opleverden, moest je de strijd naar een hoger plan tillen, dacht ik bij mezelf. Je zou zo’n Nederlands watje van huis kunnen weglokken met het voorwendsel dat je ergens een nóg goedkoper wijnboertje wist te zitten, om hem daarna ergens in een maïsveld af te tuigen – geen slap pak rammel, nee, iets stevigere, met honkbalknuppels en dorsvlegels.

Of als je er eentje los zag lopen, in een bocht van de weg, met een

boodschappentas vol stokbroden en rode wijn op de terugweg van de supermarché, dan kon je je auto een kleine uitwijkmanoeuvre laten maken. Bijna per ongeluk. ‘Hij dook zomaar ineens voor de motorkap op,’ kon je later altijd zeggen – of je zei helemaal niets, je liet de Nederlander als een aangereden haas voor dood in de berm achter en waste bij thuiskomst eventuele sporen van bumper en spatbord. Zolang de boodschap maar overkwam was alles geoorloofd: jullie horen hier niet! Rot op naar je eigen land! Ga in je eigen land maar Frankrijk spelen met stokbrood en kaasjes en rode wijn, maar niet hier, bij ons!

‘Paul...! Paul...!’ Vanaf het midden van het grasveld, met haar wapperende gewaad gevaarlijk dicht bij een van de vuurpotten, strekte Babette haar armen naar me uit. ‘Milord’ knalde uit de luidsprekers. Dansen. Dansen op het gras met de vrouw van mijn broer. Als God in Frankrijk. Ik keek om me heen en zag Claire bij de tafel met de kaasjes – en op hetzelfde moment zag ze mij.

Ze was in gesprek met de werkloze actrice en wierp me een wanhopige blik toe. Op feestjes thuis in Nederland betekende die blik ‘Mogen we alsjeblieft naar huis?’ Maar we konden niet naar huis, we waren gedoemd om alles tot aan het bittere einde mee te maken. Morgen. Morgen mochten we weg. Help, zei Claires blik nu alleen maar.

Ik maakte een gebaar naar mijn schoonzuster dat zoiets moest betekenen als dat ik nu even niet, maar later vast en zeker wel, met haar over het grasveld zou komen dansen, en liep in de richting van de kaastafel. ‘*Allez souriez, Milord...! Chantez, Milord!*’ zong Edith Piaf. Er zaten natuurlijk altijd hardleerse figuren tussen al die honderden Nederlanders met tweede huizen in de Dordogne, dacht ik bij mezelf. Figuren die hun kop in het zand staken, tot wie het domweg niet door wilde dringen dat ze hier ongewenste vreemdelingen waren. Die ondanks alle duidelijke tekenen die op iets anders wezen, bleven volhouden dat het allemaal het werk van ‘een te verwaarlozen minderheid’ was, de ingegooide ruiten en de brandstichtingen en de afgetuigde en aangereden landgenoten. Misschien moesten die laatste stijfkoppen nog wat hardhandiger uit de droom worden geholpen.

Ik dacht aan *Straw Dogs*, en aan *Deliverance*, films waar ik altijd aan moest denken op het platteland, maar hier, in de Dordogne, op de heuvel waar mijn broer en zijn vrouw hun ‘Franse paradijsje’, zoals ze het zelf noemden, hadden geschapen, nog sterker dan normaal. In *Straw Dogs* gaat de plaatselijke bevolking, na aanvankelijk alleen wat pesterijen, over tot een verschrikkelijke wraak op de nieuwkomers die denken dat ze een leuk huisje op het Schotse

platteland hebben gekocht. In *Deliverance* zijn het Amerikaanse hillbillies die een boottochtje van een groep stadsbewoners verstoren. Verkrachting en moord worden in beide films niet geschuwd.

De actrice nam me eerst van top tot teen op alvorens het woord tot mij te richten. 'Uw vrouw vertelt me net dat u ons morgen gaat verlaten.' Haar stem had iets namaakzoets, als de zoetstof in cola light, of de vulling van bonbons voor diabetici waar je volgens de verpakking niet dik van wordt. Ik keek naar Claire, die haar ogen heel even naar de met sterren bezaaide hemel draaide. 'Naar Spanje nog wel.'

Ik dacht aan een van mijn favoriete scènes uit *Straw Dogs*. Hoe zou deze namaakstem klinken wanneer de bezitster ervan door een paar dronken Franse metselaars een schuur in zou worden getrokken? Zo dronken dat ze het verschil niet meer zagen tussen een vrouw en een ingezakt huis waarvan alleen de muren nog overeind stonden. Zou ze haar tekst nog weten op het moment dat de metselaars het achterstallige onderhoud ter hand zouden nemen? Zou de stem van zichzelf loskomen wanneer hij laagje voor laagje werd afgepeld?

Op dat moment ontstond er een tumult aan de rand van de tuin, niet tegen de duistere rand met de struiken waar de choreograaf de jongste van de twee schrijvers had staan betasten, maar dichterbij het huis, bij het pad dat naar de provinciale weg voerde.

Het waren een man of vijf. Fransen, zag ik meteen, al zou ik moeilijk kunnen zeggen waaraan dat zo duidelijk te zien was: aan hun kleding waarschijnlijk, die weliswaar iets plattelands had, maar niet zo quasi-slordig en onverzorgd als de kleding van de Nederlanders die hier Frankrijk speelden. Een van de mannen had een jachtgeweer over zijn schouder hangen.

Misschien hadden de kinderen wel echt iets gezegd, of hadden ze inderdaad toestemming gevraagd om het feestje te mogen verlaten en 'naar het dorp' te gaan, zoals onze Michel ook de volgende dag nog bleef volhouden. Aan de andere kant had ik ze de afgelopen uren niet echt gemist. Serges dochter, Valerie, had het grootste deel van de avond in de keuken voor de televisie doorgebracht; op zeker moment was ze ons allemaal welterusten komen wensen, en had ook haar oom Paul twee kussen op zijn wangen gegeven.

Nu stond Michel tussen twee Fransen in, zijn hoofd gebogen, zijn zwarte haar, dat hij die zomer tot op zijn schouders had laten groeien, hing sluik naar beneden, een van de twee hield hem vast bij zijn bovenarm. Serges zoon Rick werd eveneens vastgehouden, zij het iets losser, met alleen een hand van een van de Fransen op zijn schouder, alsof hij al geen gevaar meer opleverde.

Het was eigenlijk vooral Beau, de geadopteerde zoon uit Burkina Faso die via het ondersteuningsprogramma voor zijn golfplaten schoolgebouw en zijn nieuwe ouders, met een tussenstop in Nederland tussen de Nederlanders in de Dordogne terecht was gekomen, die in bedwang moest worden gehouden. Hij schopte en sloeg, twee andere Fransen hadden zijn armen op zijn rug gedraaid en werkten hem ten slotte tegen de grond, met zijn gezicht voorover in het gras van de tuin van mijn broer.

‘*Messieurs...! Messieurs!*’ hoorde ik Serge roepen, terwijl hij met brede passen op het groepje af beende. Maar hij had al aardig wat rode wijn uit de streek achterovergeslagen en het kostte hem zichtbaar moeite om recht te lopen. ‘*Messieurs! Qu’est-ce qu’il se passe?*’

13

Ik was naar de wc geweest, maar toen ik terugkwam was het hoofdgerecht er nog niet. Wel stond de nieuwe fles wijn op tafel.

Ook over de inrichting van de wc was nagedacht, je kon je zelfs afvragen of woorden als 'wc' of 'toilet' de lading nog wel dekten. Overal klaterde water, niet alleen langs de roestvrijstalen plaswand, maar ook over de in granieten lijsten vervatte manshoge spiegels. Je zou kunnen zeggen dat het allemaal in de lijn lag met de rest: in de lijn met het in staartjes bijeengehouden haar van de serveersters, hun zwarte voorschoten, het art-decolampje? boven de lessenaar, het biologische vlees en het streepjespak van de gerant – alleen was het nergens helemaal duidelijk welke lijn er precies werd bedoeld. Het was een beetje zoals met sommige designbrillen, brillen die niets toevoegen aan de persoonlijkheid van de drager, maar die integendeel de aandacht in de eerste plaats op zichzelf vestigen: ik ben een bril, waagt het nooit om dat te vergeten!

Ik had niet echt naar de wc gemoeten, ik wilde alleen maar even weg, weg van onze tafel en het geklets over films en vakantiebestemmingen, maar toen ik me, puur voor de vorm, tegenover de roestvrijstalen plaswand had opgesteld en mijn gulp had open geritst, maakten het klaterende water en de zachtjes voortmurmelende pianoklanken dat ik plotseling een hevige aandrang voelde.

En het was op datzelfde ogenblik dat ik hoorde hoe de deur werd geopend en een nieuwe bezoeker de toiletruimte betrad. Met mij is het niet zo dat ik opeens niet meer kan pissen wanneer ik me met andere mensen in dezelfde ruimte bevind, maar het duurt wel langer: het duurt vooral langer voordat ik met pissen kan beginnen. Ik vervloekte mezelf dat ik voor de plaswand stond en niet in een afgesloten toilet met closetpot.

De nieuwe bezoeker kuchte een paar keer, en ook neuriede hij iets dat me

vaag bekend voorkwam, een melodie die ik amper een seconde later als ‘Killing Me Softly’ herkende.

‘Killing Me Softly With His Song’... van... godverdomme, hoe heette dat mens ook alweer...? Roberta Flack! Hebbes! Ik bad tot God dat de man een apart toilet zou opzoeken, maar vanuit mijn ooghoeken zag ik zijn gestalte op amper een meter afstand voor de plaswand plaatsnemen. Hij maakte de gebruikelijke bewegingen, en al na enkele tellen klonk het geluid van een heldere, krachtige straal die tegen het langs de wand stromende water aan spetterde.

Het was het soort straal dat bijzonder met zichzelf is ingenomen, een straal die niets liever wil dan van zijn onverwoestbare gezondheid getuigen, en die waarschijnlijk vroeger al, op de lagere school, toebehoorde aan een jongetje dat het verst kon pissen van allemaal, helemaal tot aan de overkant van de sloot.

Ik keek opzij en zag dat de bezitter van de straal de man met de baard was, de man met de baard die aan het tafeltje naast ons met zijn veel te jonge vriendin zat te eten. Ook de man keek op dat moment opzij. We knikten elkaar even toe, zoals dat gebruikelijk is wanneer je met een meter tussenruimte naast elkaar staat te pissen. In de baard vertrok de mond van de man zich tot een grijns. Een triomfantelijke grijns, kon ik niet nalaten te denken, typisch de grijns van een man met een krachtige straal, een grijns die zich vrolijk maakt over mannen die meer moeite met pissen hebben dan hij.

Want was een krachtige straal niet ook een teken van mannelijkheid? Gaf een krachtige straal de bezitter ervan misschien het recht van eerste keus wanneer de vrouwen verdeeld werden? En was omgekeerd een laf gedruppel een aanwijzing dat er daarbeneden waarschijnlijk nog wel meer verstopt zat? Ja, dat het voortbestaan van de soort op het spel werd gezet wanneer de vrouwen hun schouders over dit gedruppel zouden ophalen en zich in hun keuze niet langer zouden laten leiden door het gezonde geklater van een krachtige straal?

Er waren geen tussenschotten in de plaswand aangebracht, ik hoefde mijn blik maar naar beneden te richten om de lul van de man met de baard te kunnen zien. Te oordelen naar het gekletter was het ongetwijfeld een grote lul, dacht ik bij mezelf, een grote lul van het onbeschaamde soort, met dikke, blauwe aderen, dicht aan de oppervlakte van een donkergrijze, goed doorbloede maar toch tamelijk ruwe huid: het soort lul waardoor mannen in de verleiding kunnen komen om hun vakantie op een nudistencamping door te brengen, of om anders in elk geval het kleinste model strak zittend zwembroekje van de dunst mogelijke stof aan te schaffen.

Ik was weggegaan omdat het me even te veel was geworden allemaal. Via de vakantiebestemmingen en de Dordogne waren we uiteindelijk bij het racisme beland. Mijn vrouw had mij gesteund in mijn standpunt dat het camoufleren en doodzwijgen van racisme de kwaal eerder verergerde dan hem verhielp. Vanuit het niets, en zonder mij eerst aan te kijken, was zij mij te hulp geschoten. ‘Ik denk dat Paul bedoelt...’ Zo was zij begonnen: met te verwoorden wat zij dacht dat ik bedoelde. Uit de mond van een ander dan Claire had het vernederend kunnen klinken, of beschermend of betuttelend, alsof ik zelf niet in staat kon worden geacht om mijn opvattingen in begrijpelijke bewoordingen te gieten. Maar uit Claires mond betekende ‘Ik denk dat Paul bedoelt...’ niets meer en niets minder dan dat de anderen te traag van begrip waren, te traag voor iets wat door haar man toch uiterst helder en zonneklaar onder hun neus geschoven was – en dat zij haar geduld begon te verliezen.

Daarna hadden we het toch nog een tijdje over films gehad. Claire had *Guess Who’s Coming to Dinner* de ‘meest racistische film ooit gemaakt’ genoemd. Het verhaal mag algemeen bekend worden verondersteld. De dochter van een welgesteld blank echtpaar (gespeeld door Spencer Tracy en Katharine Hepburn) neemt haar nieuwe verloofde mee naar haar ouderlijk huis. Tot grote ontsteltenis blijkt de verloofde een neger te zijn (Sidney Poitier). Tijdens het diner komt langzamerhand de aap uit de mouw: de neger is een goede neger, een intelligente neger in een net pak die op een universiteit doceert. In intellectueel opzicht staat hij ver boven de blanke ouders van zijn verloofde, middelmatige hogeremiddenklassetypes boordevol vooroordelen over negers.

‘En precies in die vooroordelen zit ’m het racistische addertje onder het gras,’ had Claire gezegd. ‘Want de negers die de ouders kennen van de televisie en uit de buurten waar ze niet durven komen zijn arm en lui en gewelddadig en crimineel. Maar hun aanstaande schoonzoon is gelukkig een aangepaste neger die het nette, driedelige pak van de blanke heeft aangetrokken. Om maar zoveel mogelijk op die blanke te lijken.’

Serge had mijn vrouw tijdens haar betoog aangekeken met de blik van een geïnteresseerde luisteraar, maar zijn lichaamshouding verried dat hij er moeite mee had om te luisteren naar vrouwen die hij niet meteen in overzichtelijke categorieën als ‘tieten’, ‘lekkere kont’, of ‘mag mij te allen tijde een ontbijtje komen brengen’ kon indelen.

‘Pas veel later verschenen de eerste onaangepaste negers in speelfilms,’ zei Claire. ‘Negers met baseballpetjes en patserige auto’s: gewelddadige negers uit de slechtere buurten. Maar ze waren wel zichzelf. Ze waren in elk geval geen

slap aftreksel van de blanken meer.'

Op dat moment had mijn broer gekucht en zijn keel geschraapt. Hij was rechtop gaan zitten en had zijn hoofd dichterbij de tafel gebracht: alsof hij naar de microfoon zocht. Ja, zo zag het eruit, dacht ik bij mezelf, in al zijn bewegingen was hij opeens weer de landelijke politicus en gedoodverfde leider van ons land die de mevrouw uit het publiek in het achterafzaaltje in de provincie van repliek gaat dienen.

'En wat is er tegen aangepaste negers, Claire?' zei hij. 'Ik bedoel, als ik jou zo hoor, dan heb je liever dat ze zichzelf blijven, ook al betekent dat dat ze in hun getto's elkaar blijven afmaken om een paar gram crack. Zonder enig perspectief op verbetering.'

Ik keek naar mijn vrouw. In gedachten moedigde ik haar aan om mijn broer de genadeslag toe te brengen, de bal lag op de stip, zoals dat heet. Het was gewoonweg te verschrikkelijk voor woorden hoe hij zelfs in een normale discussie over mensen en hun onderlinge verschillen zijn eigen partijprogramma naar binnen wist te smokkelen. Verbetering... Een woord, meer niet: gelul bestemd voor de achterban.

'Ik heb het niet over verbetering, Serge,' zei Claire. 'Ik heb het over het beeld dat wij – Nederlanders, blanken, Europeanen – van andere culturen hebben. Waar we bang voor zijn. Als er een groepje donkere types op je afkomt, steek je dan eerder de straat over wanneer ze baseballpetjes ophebben en op verende Air Nikes lopen dan wanneer ze keurig gekleed gaan? Zoals jij en ik? Of als diplomaten? Als kantoorklerken?'

'Ik vlucht nooit naar de overkant van de straat. Ik geloof dat we iedereen als gelijke tegemoet moeten treden. Jij hebt het over waar we bang voor zijn. Daarin ben ik het met je eens. Als we eerst eens zouden ophouden met bang zijn, dan kunnen we van daaruit verder met het kweken van een beter begrip voor elkaar.'

'Serge, ik ben niet iemand die je in een debat moet zien te overtuigen van loze termen als verbetering en begrip. Ik ben je schoonzuster, de vrouw van je broer. We zijn hier gewoon onder elkaar. Als vrienden. Als familie.'

'Het gaat over het recht om een klootzak te zijn,' zei ik.

Er viel een korte stilte, de spreekwoordelijke stilte waarin je de speld zou kunnen horen vallen, ware het niet dat het restaurantruimte dit onmogelijk maakte. Het zou te ver voeren om te beweren dat alle hoofden tegelijk mijn kant op draaiden, zoals je weleens leest. Maar er was wel aandacht. Babettes giechelde. 'Paul...!' zei ze.

‘Nee, ik moest opeens denken aan een tv-programma van jaren geleden,’ zei ik. ‘Ik weet niet meer hoe het heet.’ Ik wist het wel, maar ik had geen zin om de naam van het programma te noemen, dat zou alleen maar afleiden. De naam zou mijn broer kunnen verleiden tot een sarcastische opmerking met het doel mijn werkelijke boodschap al bij voorbaat te ontkrachten. Ik wist niet dat jij daar naar keek... Zoiets. ‘Het ging over homo’s. Er werd een mevrouw in geïnterviewd die twee homoseksuele bovenburen had, twee jonge mannen die samenwoonden en die soms voor haar katten zorgden. “Zulke schatten van jongens!” zei de mevrouw. Ze bedoelde eigenlijk te zeggen dat haar twee burens weliswaar homoseksueel waren, maar dat de zorg voor haar katten bewees dat het desondanks mensen waren als jij en ik. Die mevrouw zat daar in dat programma een beetje zelfgenoegzaam te stralen, omdat iedereen van nu af aan zou weten hoe tolerant ze wel niet was. Dat haar bovenburen schatten van jongens waren, ook al deden ze vieze dingen met elkaar. Afkeurenswaardige dingen in feite, ongezond en tegennatuurlijk. Perversiteiten kortom, die echter vergoelijkt werden door de belangeloze zorg voor haar katten.’

Ik pauzeerde even. Babette glimlachte. Serge had een paar keer zijn wenkbrauwen opgetrokken. En Claire, mijn vrouw, keek geamuseerd – zo keek ze naar mij wanneer ze wist welke kant het opging.

‘Om te begrijpen wat deze mevrouw over haar bovenburen beweerde,’ vervolgde ik omdat niemand vooralsnog iets zei, ‘moet je de situatie omdraaien. Wanneer de twee schattige homoseksuelen de katten helemaal geen brokjes waren komen voeren, maar ze integendeel met stenen hadden bekogeld, of vergiftigde varkenshaasjes van het balkon naar beneden hadden gegooid, dan waren het weer gewoon vieze flikkers geweest. Dat is volgens mij wat Claire bedoelde met *Guess Who’s Coming to Dinner*: dat die vriendelijke Sidney Poitier ook een schattige jongen was. Dat de maker van die film geen haar beter was dan die mevrouw in dat programma. Eigenlijk heeft Sidney Poitier een voorbeeldfunctie. Hij moet als voorbeeld dienen voor al die andere vervelende negers, de hinderlijke negers. De gevaarlijke negers, de rovers en de verkrachters en de crackdealers. Wanneer jullie net zo’n mooi pak aantrekken als Sidney en je ook gaan gedragen als de ideale schoonzoon, dan zullen wij blanken jullie in de armen sluiten.’

14

De man met de baard was zijn handen aan het afdrogen. Ik had inmiddels mijn gulp dicht geritst. Ik had net gedaan of ik klaar was met pissen, ook al was daar niets van te horen geweest, en had mij direct naar de uitgang begeven. Mijn hand bevond zich al op de roestvrijstalen deurknop toen ik de man met de baard hoorde zeggen: ‘Is dat soms niet lastig voor uw vriend, met zo’n bekend gezicht in een restaurant te moeten zitten?’

Ik was blijven staan. Zonder de deurknop los te laten had ik me half omgedraaid. De man met de baard stond zijn handen af te drogen met meerdere papieren handdoekjes. Binnen in de beharing van de baard had zijn mond zich opnieuw vertrokken tot een grijns – maar het was geen triomfantelijke grijns dit keer, eerder een laf ontbloten van de tanden. Ik heb geen kwaad in de zin, luidde de boodschap van de grijns.

‘Hij is mijn vriend niet,’ zei ik.

De grijns verdween. Ook de handen kwamen tot stilstand. ‘Neemt u me niet kwalijk,’ zei hij. ‘Ik zag u alleen zo zitten. Wij, mijn dochter en ik, wij dachten: we blijven gewoon doen, we gaan hem niet zitten aangapen.’

Ik zei niets. De onthulling over de dochter deed mij meer goed dan ik wilde toegeven. De baard was ondanks zijn onbeschaamde straal niet in staat geweest een dertig jaar jongere vrouw aan de haak te slaan. Hij gooide de natte proppen papier in een roestvrijstalen prullenbak, het was een model met een terugverend deksel en het kostte hem enige moeite om alles er in één keer doorheen te krijgen.

‘Ik vroeg mij af,’ zei hij. ‘Ik vroeg mij af of het misschien mogelijk was, mijn dochter en ik, wij geloven allebei dat ons land toe is aan een verandering. Zij studeert politieke wetenschappen, ik vroeg mij af of zij straks met de heer

Lohman op de foto zou kunnen?’

Hij had een glimmend, plat cameraatje uit de zak van zijn colbert getrokken. ‘Het hoeft maar even te duren,’ zei hij. ‘Ik begrijp dat u gewoon privé uit eten bent, ik wil hem niet lastigvallen. Mijn dochter... mijn dochter vergeeft het me nooit dat ik het zelfs maar heb durven vragen. Zij was de eerste die zei dat je een bekende politicus in een restaurant niet moet gaan zitten aanstaren. Dat je hem met rust moet laten tijdens zijn schaarse privémomenten. En dat je al helemaal niet met hem op de foto moet willen. Aan de andere kant weet ik dat zij het fantastisch zou vinden. Samen met Serge Lohman op de foto, bedoel ik.’

Ik keek hem aan. Ik vroeg me af hoe het was om een vader te hebben van wie je het gezicht niet kon zien. Of er een dag zou aanbreken waarop je als dochter van zo’n vader je geduld zou verliezen – of dat je er gewoon aan wende, als aan lelijk behang.

‘Dat is geen probleem,’ zei ik. ‘De heer Lohman vindt het altijd leuk om met zijn achterban in contact te treden. Wij zitten nu nog midden in een belangrijke bespreking, maar u moet mij maar een beetje in de gaten houden. Wanneer ik u een teken geef, dan is dat een geschikt moment voor een foto.’

15

Toen ik van de wc terugkwam, heerste er aan onze tafel vooral stilte: een gespannen stilte die je onmiddellijk doet beseffen iets cruciaals te hebben gemist.

Ik was samen met de baard het restaurant weer in gelopen, hij voorop, waardoor ik de stilte pas opmerkte toen ik al vlak bij ons tafeltje was.

Of nee, het was iets anders wat het eerst mijn aandacht trok: de hand van mijn vrouw die diagonaal over het tafelkleed heen de hand van Babette vasthield. Mijn broer keek naar zijn lege bord.

En het was pas nadat ik me op mijn stoel had laten zakken dat het tot me doordrong dat Babette huilde. Een geluidloos huilen was het, met nauwelijks waarneembare schokjes van haar schouders, en een trilling in haar arm – de arm waarvan Claire de hand vasthield.

Ik zocht en kreeg oogcontact met mijn vrouw. Claire trok haar wenkbrauwen op en wierp een veelbetekenende blik in de richting van mijn broer. Die richtte juist op dat moment zijn hoofd op van zijn bord, keek mij schaapachtig aan en haalde zijn schouders op. ‘Nou, je treft het wel, Paul,’ zei hij. ‘Misschien had je beter nog wat langer op de wc kunnen blijven.’

Met een ruk trok Babette haar hand onder die van mijn vrouw vandaan, greep haar servet van haar schoot en wierp dit op haar bord.

‘Wat ben je toch een ongehoorde klootzak!’ zei ze tegen Serge en ze schoof haar stoel naar achteren. Het volgende ogenblik liep zij met grote passen tussen de tafeltjes door in de richting van de toiletten – of naar de uitgang, dacht ik bij mezelf. Maar het leek me onwaarschijnlijk dat zij ons zou laten zitten. Haar lichaamstaal, de ingehouden vaart waarmee zij zich tussen de tafeltjes door verwijderde, vertelde me dat zij erop hoopte dat iemand van ons haar achterna

zou komen.

En inderdaad kwam mijn broer al half overeind uit zijn stoel, maar Claire legde een hand op zijn onderarm. ‘Laat mij maar even, Serge,’ zei ze en ze stond op. Ook zij haastte zich tussen de tafeltjes door. Babette was inmiddels geheel uit het zicht verdwenen, waardoor ik had gemist of zij voor de toiletten of de buitenlucht had gekozen.

Mijn broer en ik keken elkaar aan. Hij probeerde een slap glimlachje, maar het lukte niet echt. ‘Het is...’ begon hij. ‘Ze heeft...’ Hij keek om zich heen, bracht vervolgens zijn hoofd dichterbij naar het mijne. ‘Dit is niet wat je denkt,’ zei hij, zo zacht dat ik hem maar ternauwernood kon verstaan.

Er was iets met zijn hoofd. Met zijn gezicht. Het was nog wel hetzelfde hoofd (en hetzelfde gezicht), maar het was net of het los in de lucht hing, zonder duidelijke samenhang met een lichaam, of zelfs maar met een coherente gedachte. Hij deed denken aan een tekenfilmfiguurtje waar iemand net de stoel onder vandaan heeft geschopt. Het figuurtje blijft nog een ogenblik lang in de lucht hangen voordat het beseft dat de stoel er niet meer is.

Als hij met dit gezicht folders zou uitdelen op de markt, dacht ik bij mezelf, folders aan gewone mensen met de oproep toch vooral op hem te stemmen bij de komende verkiezingen, dan zou iedereen hem straal voorbijlopen. Het gezicht deed denken aan een splinternieuwe auto die, vers van de dealer, al bij de eerste hoek een paaltje schampt en een kras oploopt. Niemand zou zo’n auto willen.

Serge was opgestaan en had op de stoel tegenover mij plaatsgenomen. De stoel van Claire, van mijn vrouw. Ongetwijfeld voelde hij nu de op de zitting achtergebleven warmte van haar lichaam door de stof van zijn broek. Het was een gedachte die mij razend maakte.

‘Zo, dat praat wat gemakkelijker,’ zei hij.

Ik zei niets. Ik draai er niet omheen, zo zag ik mijn broer het liefst: spartelend. Ik ging hem geen reddingsboei toewerpen.

‘Ze heeft de laatste tijd wat last van, nou ja, ik heb het altijd een naar woord gevonden,’ zei hij. ‘De overgang. Het klinkt als iets wat onze vrouwen nooit zou overkomen.’

Hij liet een stilte vallen. Het was waarschijnlijk de bedoeling dat ik in die stilte iets over Claire zou zeggen. Over Claire en de overgang. ‘Onze vrouwen’ had hij gezegd. Maar het ging hem niets aan. Wat er wel of niet met Claire aan de hand was, dat was privé.

‘Het zijn de hormonen,’ vervolgde hij. ‘De ene keer heeft ze het te warm en

moeten alle ramen open, het volgende ogenblik is ze opeens in tranen.’ Hij draaide zijn hoofd, zijn nog altijd zichtbaar aangeslagen hoofd, naar de toiletten, de buitendeur, en toen weer terug naar mij. ‘Misschien is het beter dat ze het er even over heeft met een andere vrouw. Je weet wel, vrouwen onder elkaar. Op zo’n moment als dit kan ik toch alleen maar alles verkeerd doen.’

Hij grijnsde. Ik grijnsde niet terug. Hij tilde zijn armen op van het tafelblad en schudde zijn handen los. Daarna zette hij zijn armen met de ellebogen op de tafel en plaatste zijn vingertoppen tegen elkaar. Hij keek nog een keer vluchtig achterom.

‘We moeten het eigenlijk over iets anders hebben, Paul,’ zei hij.

Ik voelde iets kouds en hards binnen in mijzelf – iets kouds en hards dat er al de hele avond had gezeten – nog een fractie kouder en harder worden.

‘We moeten het over onze kinderen hebben,’ zei Serge Lohman.

Ik knikte. Ik keek even opzij en knikte nog een keer. De man met de baard had al een paar keer onze kant op gekeken. Voor de duidelijkheid knikte ik nog een derde keer. De man met de baard knikte terug.

Ik zag hoe hij zijn vork en mes neerlegde, zijn hoofd naar zijn dochter toeboog en haar iets toefluisterde. De dochter pakte snel haar tasje en begon erin te rommelen. Haar vader haalde ondertussen de camera uit de zak van zijn colbert en kwam overeind uit zijn stoel.

HOOFDGERECHT

16

‘Druiven,’ zei de gerant.

Zijn pink bevond zich op minder dan een halve centimeter boven een minuscule trosje ronde vruchtjes waarvan ik eerst had gedacht dat het bessen waren: aalbessen, of andere bessen, ik had geen verstand van bessensoorten, ik wist alleen dat de meeste voor mensen oneetbaar waren.

De ‘druiven’ lagen naast een donkerpaars blaadje sla, een volle vijf centimeter leeg bord verwijderd van het eigenlijke hoofdgerecht, ‘in reepjes fijn Duits spek gewikkelde parelhoenfilet’. Ook op Serges bord ontbraken het trosje en het blaadje sla niet, maar mijn broer had voor de tournedos gekozen. Over een tournedos valt weinig te zeggen, behalve dat het een stuk vlees is, maar omdat er toch iets gezegd moest worden, had de gerant een korte uiteenzetting over de herkomst van het gerecht gegeven. Over de ‘biologische boerderij’ waar de dieren ‘vrij’ rondliepen tot ze werden geslacht.

Ik zag het ongeduld op Serges gezicht, hij had honger zoals alleen Serge honger kon hebben, ik herkende de symptomen: de punt van zijn tong die over zijn bovenlip likte als de tong van een uitgehongerde hond in een tekenfilm, het handenwrijven dat in de ogen van een buitenstaander misschien nog voor een zich verkneukelend handenwrijven kon doorgaan, maar het beslist niet was. Mijn broer verkneukelde zich niet, er lag een tournedos op zijn bord, en die tournedos moest zo snel mogelijk naar binnen: hij moest nu (Nu!) eten.

Uitsluitend om mijn broer te pesten had ik de gerant naar het druiventrosje gevraagd.

Babette en Claire waren nog niet terug, maar dat was voor hem geen enkel bezwaar geweest. ‘Die komen er zo wel aan,’ had hij gezegd toen maar liefst vier meisjes in zwarte voorschoten met onze hoofdgerechten waren komen aanzetten,

in hun kielzog gevolgd door de gerant. De gerant had gevraagd of ze nog even met serveren zouden wachten tot onze vrouwen terug waren, maar die suggestie had Serge onmiddellijk de kop ingedrukt. ‘Zet alsjeblieft neer,’ had hij gezegd, terwijl zijn tong al over zijn bovenlip was begonnen te bewegen, en hij ook het handenwrijven niet langer tegen had kunnen houden.

De pink van de gerant had eerst op mijn met Duits spek omwikkelde parelhoenfilet gewezen, en vervolgens op de bijgerechten: een met een cocktailprikkertje bijeengehouden stapeltje ‘lasagneschijfjes met aubergine en ricotta’ dat aan een miniatuurclubsandwich deed denken, en een in de lengte met een springveer doorstoken maïskolf. De springveer was waarschijnlijk om de maïskolf aan op te pakken zonder je vingers vies te maken, maar het had toch vooral iets lachwekkends: of nee, niet lachwekkend, eerder als iets wat met opzet grappig bedoeld was, een knipoog van de kok, zoiets. De springveer was verchroomd en stak aan weerszijden ongeveer twee centimeter uit de van de boter glimmende maïskolf. Ik heb niets met maïskolven, het kluiven op een maïskolf heb ik altijd weerzinwekkend gevonden, je krijgt te weinig binnen en er blijft te veel tussen je tanden zitten, terwijl de boter ondertussen van je kin afdruipt. Daarbij heb ik me nooit van de idee kunnen losmaken dat de maïskolf toch in de eerste plaats varkensvoer is.

Nadat de gerant de biologische omstandigheden op de boerderij had beschreven, de boerderij waar Serges tournedos van een koe was afgesneden, en hij had aangekondigd dat hij straks nog even zou terugkomen om de gerechten op de borden van onze vrouwen toe te lichten, had ik op het trosje bessen gewezen. ‘Zijn dat soms aalbessen?’ had ik gevraagd.

Serge had zijn vork in de tournedos gezet. Hij maakte aanstalten er een stuk af te snijden, zijn rechterhand met het scherp gekartelde mes hing al boven zijn bord. De gerant had zich al half van ons tafeltje af gedraaid, maar nu draaide hij weer terug. Terwijl zijn pink het druiventrosje naderde, keek ik naar Serges gezicht.

Boven alles straalde het gezicht ongeduld uit. Ongeduld en ergernis over dit nieuwe oponthoud. Hij had er geen problemen mee om in afwezigheid van Babette en Claire aan zijn biefstukje te beginnen, maar hij vond het een onverteerbare gedachte om zijn tanden in het vlees te zetten zolang zich nog een vreemde hand in de buurt van onze borden bevond.

‘Wat was dat nou allemaal met die bessen?’ vroeg hij, nadat de gerant eindelijk was vertrokken en wij weer met zijn tweeën waren. ‘Sinds wanneer interesseer jij je voor bessen?’

Hij had een flink stuk van de tournedos afgesneden en het in zijn mond gestoken. Het kauwen nam amper tien seconden in beslag. Na het doorslikken staarde hij een paar tellen voor zich uit, het leek of hij wachtte tot het vlees zijn maag had bereikt. Daarna bracht hij vork en mes opnieuw naar zijn bord.

Ik stond op.

‘Wat nu weer?’ vroeg Serge.

‘Ik ga even kijken waar ze zo lang blijven,’ zei ik.

17

Ik probeerde eerst het damestoilet. Voorzichtig, om niemand aan het schrikken te maken, duwde ik de deur op een kier.

‘Claire...?’

Op de plaswand na was de ruimte identiek aan het herentoilet. Roestvrij staal, graniet en pianoklanken. Het enige verschil was de vaas met witte narcissen die tussen de twee wastafels in stond. Ik dacht aan de eigenaar van het restaurant, aan zijn witte coltrui.

‘Babette?’ Het noemen van de naam van mijn schoonzuster was nog slechts een formaliteit, een voorwendsel om mijn aanwezigheid in de deuropening van het damestoilet te rechtvaardigen voor het geval er zich werkelijk iemand in een van de wc’s bevond, wat niet het geval leek te zijn.

Langs de garderobe en de meisjes bij de lessenaar liep ik naar de uitgang. Het was aangenaam warm buiten, tussen de boomtoppen hing een volle maan, en het rook er naar kruiden, een geur die ik niet helemaal thuis kon brengen maar die me vaag aan de Middellandse Zee deed denken. Verderop, waar het park ophield, zag ik de lichten van auto’s, en van een tram die net voorbijreed. En nog verder, tussen de struiken door, de verlichte ramen van het eetcafé waar op ditzelfde moment de gewone mensen zich aan hun spareribs te goed deden.

Ik liep het grindpad met de elektrische fakkels af en sloeg links af een pad in dat om het restaurant heen leidde. Rechts was een bruggetje over een sloot, zo kwam je in de straat met het verkeer en het eetcafé, links een rechthoekige vijver. Verder naar achteren, waar de vijver oploste in de duisternis, zag ik iets waarvan ik eerst dacht dat het een muur was, maar dat toen ik beter keek een manshoge heg bleek te zijn.

Ik sloeg opnieuw links af, en liep langs de vijver; het licht uit het restaurant

weerspiegelde in het donkere water, van hieraf kon je de eters zien zitten. Ik liep nog een stukje door en bleef toen staan.

De afstand die ons scheidde bedroeg minder dan tien meter, toch kon ik mijn broer aan ons tafeltje zien zitten, en hij mij niet. Zelf had ik tijdens het wachten op het hoofdgerecht meerdere malen naar buiten gekeken, maar met het intreden van de duisternis was daar steeds minder te onderscheiden geweest; wel kon ik vanaf mijn plek aan tafel inmiddels zowat het hele restaurant in het glas gereflecteerd zien. Serge zou zijn gezicht tegen de ruit moeten drukken, en dan zag hij me misschien staan, maar dan nog was het de vraag of hij meer zou zien dan een zwarte gestalte aan de overkant van de vijver.

Ik keek om me heen, maar zover ik in het donker iets kon zien, was het park verlaten. Geen spoor van Claire en Babette. Mijn broer had zijn vork en mes neergelegd en veegde zijn mond af met zijn servet. Van hieraf kon ik niet op zijn bord kijken, maar ik durfde te wedden dat er niets meer op lag: er was gegeten, het hongergevoel was verleden tijd. Serge bracht zijn glas naar zijn lippen en dronk. Juist op dat moment stonden de man met de baard en zijn dochter van hun tafeltje op. Onderweg naar de uitgang hielden ze heel even hun pas in bij Serges tafeltje, ik zag hoe de man met de baard zijn hand opstak, de dochter lachte hem toe en Serge stak bij wijze van groet zijn glas in de lucht.

Ongetwijfeld hadden ze hem nogmaals voor het fotomoment willen bedanken, Serge was inderdaad een en al voorkomendheid geweest, naadloos was hij van een op zijn privacy gestelde eter in zijn rol van landelijk bekend gezicht geschoten: een landelijk bekend gezicht dat altijd zichzelf was gebleven, heel gewoon, een mens zoals jij en ik, iemand die je altijd en overal kon aanschieten omdat hij zichzelf niet op een voetstuk plaatste.

Waarschijnlijk was ik de enige die de rimpel van ergernis tussen zijn wenkbrauwen had opgemerkt op het moment dat de man met de baard hem had aangesproken. ‘Neemt u me niet kwalijk, maar uw... uw... deze meneer hier heeft mij verzekerd dat het geen probleem was wanneer wij...’ Niet langer dan een seconde was de rimpel zichtbaar geweest, daarna kregen we de Serge Lohman te zien op wie iedereen zijn stem kon uitbrengen, de kandidaat-premier die zich op zijn gemak voelde tussen de gewone mensen.

‘Natuurlijk! Natuurlijk!’ had hij joviaal geroepen toen de baard hem het fototoestel had voorgehouden en op zijn dochter had gewezen. ‘En hoe heet jij?’ had Serge aan het meisje gevraagd. Het was niet speciaal een mooi meisje, niet het soort meisje waarvan mijn broers ogen die ondeugende flikkering kregen: geen meisje voor wie hij zich zou gaan uitsloven, zoals eerder met de onhandige

serveerster en Scarlett Johanssonlookalike. Maar ze had wel een lief gezicht, een intelligent gezicht, verbeterde ik mezelf – te intelligent eigenlijk om met mijn broer op de foto te willen. ‘Naomi,’ antwoordde ze.

‘Kom maar naast me zitten, Naomi,’ zei Serge, en toen het meisje op de vrije stoel had plaatsgenomen sloeg hij zijn arm om haar schouders. De baard deed een paar stappen naar achteren. ‘Nog eentje voor de heb,’ zei hij nadat het toestel één keer had geflitst, en hij drukte nog een keer af.

Het fotomoment had voor de nodige commotie gezorgd. Aan de ons omringende tafeltjes hadden de mensen weliswaar gedaan alsof er helemaal geen fotomoment had plaatsgevonden, maar het was net als met Serges binnenkomst eerder op de avond: ook door te doen alsof er niets gebeurt, gebeurt er iets, ik weet niet hoe ik me duidelijker moet uitdrukken. Het is als met een ongeluk waar je aan voorbijloopt omdat je geen bloed wilt zien, of nee, laten we het kleiner houden: een doodgereden dier aan de kant van de weg, je ziet het, je hebt het doodgereden dier van een afstand al zien liggen, maar je kijkt er verder niet meer naar. Je hebt geen zin in bloed en ingewanden die er half uit liggen. Daarom kijk je ergens anders naar, je kijkt bijvoorbeeld naar de lucht, of naar een bloeiende struik die verderop in het weiland staat – naar alles behalve naar de kant van de weg.

Serge had het wel érg joviaal gedaan, dat met zijn arm om haar schouders: hij had het meisje wat dichterbij zich toe getrokken en daarna zijn hoofd schuin gehouden: zo schuin dat hun hoofden elkaar bijna raakten. Het zou ongetwijfeld een mooie foto opleveren, een mooiere foto had de dochter van de baard zich waarschijnlijk niet kunnen wensen, maar ik kreeg toch sterk de indruk dat Serge minder joviaal was geweest wanneer niet dit meisje maar Scarlett Johansson (of een Scarlett Johansson-lookalike) op de stoel naast de zijne had gezeten.

‘Mogen wij u heel hartelijk bedanken,’ had de man met de baard gezegd. ‘Wij zullen u niet verder lastigvallen. U bent hier privé.’

Het meisje (Naomi) had helemaal niets gezegd; ze had de stoel naar achteren geschoven en was naast haar vader komen staan.

Maar ze gingen nog niet weg.

‘Gebeurt u dit nou vaak?’ vroeg de baard, terwijl hij iets naar voren boog zodat zijn hoofd zich vlak boven ons tafeltje bevond – hij praatte ook zachter, vertrouwelijker. ‘Dat mensen zomaar naar u toe komen en vragen of ze met u op de foto mogen?’

Mijn broer staarde hem aan, de rimpel tussen zijn wenkbrauwen was weer

terug. Wat wilden ze nu verder nog van hem? zei de rimpel. De baard en zijn dochter hadden hun joviale moment gekregen, ze moesten nu oprotten.

Ik kon hem hier voor één keer eens geen ongelijk in geven. Ik had het vaker meegemaakt, hoe de mensen te lang bij Serge Lohman bleven plakken. Ze konden geen afscheid nemen, ze wilden dat het langer duurde. Ja, ze verlangden bijna altijd nog iets meer, een foto of een handtekening was niet genoeg, ze wilden iets exclusiefs, een exclusieve behandeling: er moest onderscheid worden aangebracht tussen hen en al die anderen die om een foto of handtekening waren komen vragen. Ze zochten een verhaal. Een verhaal om de volgende dag aan iedereen te kunnen vertellen: weet je wie we gisteravond tegenkwamen? Ja, die. Zo aardig, zo gewoon. We dachten dat hij na dat nemen van die foto wel weer met rust gelaten wilde worden. Maar helemaal niet! Hij nodigde ons aan zijn tafeltje en stond erop dat we nog een glas met hem zouden drinken. Dat zie ik niet iedereen met een bekende kop doen. Maar hij wel. Het is nog behoorlijk laat geworden.

Serge keek naar de man met de baard, de rimpel tussen zijn wenkbrauwen was duidelijker zichtbaar geworden, maar voor een buitenstaander kon deze nog doorgaan voor de frons van iemand die last heeft van tegen het licht in kijken. Hij schoof zijn mes over het tafelkleed, verder van zijn bord af, en toen weer terug. Ik wist met welk dilemma hij nu worstelde, ik was er vaker bij geweest, vaker dan mij lief was: mijn broer wilde met rust worden gelaten, hij had zich van zijn zonnigste kant laten zien, met een arm om de schouders van de dochter had hij zich door de vader laten vereeuwigen, hij was gewoon, hij was menselijk, wie op Serge Lohman stemde, stemde voor een gewone en menselijke minister-president.

Maar nu, nu de baard bleef staan, wachtend op nog meer gratis kletspraatjes waarmee hij maandag op zijn werk goede sier zou kunnen maken tegenover zijn collega's, moest Serge zich inhouden. Eén stekelige of mild sarcastische opmerking kon alles tenietdoen, het opgebouwde krediet zou in rook opgaan, het hele charmeoffensief was dan voor niks geweest. De baard zou op maandag aan zijn collega's vertellen wat een arrogante zak Serge Lohman was, een man die het te hoog in zijn bol had, de baard en zijn dochter hadden hem immers niet lastiggevallen, ze hadden hem alleen maar om een fotootje gevraagd en hem daarna met rust gelaten tijdens zijn privé-etentje. Onder de collega's zouden er twee of drie zijn die na dit verhaal niet meer op Lohman zouden stemmen, ja, het was heel goed mogelijk dat die twee of drie collega's het verhaal over de arrogante, onbenaderbare lijsttrekker zouden doorvertellen; het zogenaamde

sneeuwbaaleffect. En zoals met alle achterklap zou het verhaal vanuit de tweede, derde en vierde hand steeds groteskere vormen aannemen: als een lopend vuurtje zou het zeer betrouwbare gerucht zich verspreiden dat Serge Lohman iemand had geschoffeerd, een gewone vader en zijn dochter die hem heel beleefd om een foto hadden gevraagd; in nog latere versies had de kandidaat-premier de twee met harde hand naar buiten gewerkt.

Ondanks het feit dat hij het allemaal over zichzelf had afgeroepen had ik op dit moment toch met mijn broer te doen. Ik had altijd begrip gehad voor film- en popsterren die de paparazzi, die ze buiten de discotheek stonden op te wachten, te lijf gingen en hun camera's kapotsloegen. Wanneer Serge zou besluiten om uit te halen en de baard vol op zijn laffe, door de even weezinwekkende als lachwekkende kabouterbeharng aan het zicht onttrokken smoel te timmeren, had hij voor de volle honderd procent op mijn steun kunnen rekenen. Ik zou de armen van de baard op zijn rug kunnen draaien, dacht ik bij mezelf, dan kon Serge zich op het verbouwen van het gezicht concentreren; hij zou extra kracht achter de vuistslagen moeten zetten, hij moest immers door de baard heen om het eigenlijke gezicht te beschadigen.

Je zou Serges houding tegenover publieke belangstelling op zijn zachtst gezegd tweeslachtig kunnen noemen. Op de momenten en bij de gelegenheden waarop hij publiek bezit is, tijdens de toespraken in de achterafzaaltjes in de provincie, wanneer hij vragen beantwoordt uit de 'achterban', of voor de tv-camera's of radiomicrofoons, wanneer hij in een windjack folders staat uit te delen op de markt en met gewone mensen in gesprek gaat, of wanneer hij achter zijn kathedr het applaus in ontvangst neemt, nee, wat zeg ik: de minutenlang aanhoudende staande ovatie op het afgelopen partijcongres (er werden bloemen het podium op gegooid, zogenaamd spontaan, maar in werkelijkheid een zorgvuldig geregisseerde zet van zijn campagnestrateeg), tijdens al dat soort momenten straalt hij. Het is niet alleen dat hij straalt van blijdschap, of van zelfingenomenheid, of omdat politici die vooruit willen komen in de wereld gewoon wel moeten stralen, omdat het anders morgen al afgelopen is met de verkiezingscampagne, nee, hij straalt echt: hij straalt iets uit.

Ik heb het elke keer weer wonderlijk gevonden, wonderlijk en verbazingwekkend om te zien: hoe mijn broer, de lompe hork, de botte boer die 'nu moet eten' en zijn tournedos zonder vreugde in drie happen wegwerkt, de snel verveelde sufferd wiens ogen je bij elk onderwerp dat niet hemzelf betreft ziet afdwalen, hoe deze broer van mij op een podium en in het licht van de schijnwerpers en de televisielampen letterlijk begint te stralen – hoe hij kortom

een politicus met charisma wordt.

‘Het is zijn uitstraling,’ zei de presentatrice van een jongerenprogramma later in een interview met een vrouwenblad. ‘Als je dicht in zijn buurt komt gebeurt er iets.’ Ik had de betreffende uitzending van het jongerenprogramma toevallig zelf gezien, het was heel goed te zien wat Serge deed. Om te beginnen lacht hij altijd, dat heeft hij zichzelf aangeleerd, zijn ogen lachen niet mee, daaraan kun je zien dat het niet echt is. Maar toch: hij lacht, dat vinden de mensen leuk. Verder stond hij het grootste deel van het interview met zijn handen in zijn zakken, niet verveeld of blasé, maar losjes, alsof hij op het schoolplein stond (‘schoolplein’ kwam dicht in de buurt, want de opnamen vonden plaats in een of andere rumoerige en slecht verlichte jongerensociëteit na afloop van een spreekbeurt). Hij was te oud om voor een leerling te kunnen doorgaan, maar hij was wel de leukste leraar: de leraar die je in vertrouwen kunt nemen, die ook weleens ‘kut’ of ‘cool’ zegt, de leraar zonder stropdas die op het schoolreisje naar Parijs ook een beetje dronken wordt aan de bar van het hotel. Af en toe haalde Serge een hand uit zijn zak om een bepaald punt uit het partijprogramma met een gebaar te illustreren, en dan was het net of hij die hand door het haar van de presentatrice ging halen, of hij ging zeggen dat ze mooi haar had.

Maar dat gedrag verandert wanneer hij ergens privé is; zoals alle mensen met een bekend gezicht heeft ook hij de blik: wanneer hij privé ergens binnenkomt kijkt hij nooit iemand recht aan, zijn ogen schieten rond zonder zich aan levende personen te hechten, hij kijkt naar plafonds, naar de lampen die aan die plafonds hangen, naar tafels, naar stoelen, een ingelijste prent aan de muur – het liefst kijkt hij nog naar helemaal niets. Ondertussen grijnst hij; het is de grijns van iemand die weet dat iedereen naar hem kijkt – of expres niet naar hem kijkt, wat in wezen hetzelfde is. Hij heeft soms moeite om die twee zaken – het publieke eigendom en de privéomstandigheden – van elkaar te scheiden. Dan zé je hem denken dat het geen slecht idee is om tijdens zijn privéleven toch nog een graantje mee te pikken van de publieke belangstelling; zoals vanavond in het restaurant.

Hij keek naar de man met de baard en daarna naar mij, de rimpel was verdwenen. Hij knipoogde, en het volgende ogenblik greep hij in de zak van zijn colbertje en haalde er zijn mobieltje uit.

‘Neem me niet kwalijk,’ zei hij, terwijl hij op het display keek. ‘Ik moet dit aannemen.’ Hij glimlachte verontschuldigend naar de baard, drukte op een toets en bracht het mobieltje naar zijn oor.

Er was niets te horen geweest, geen ouderwets gerinkel, geen speciale

ringtone met een melodietje – maar het kon, het was mogelijk, er was een overvloed aan omgevingsgeluid waardoor de baard en Naomi en ik niets konden hebben gehoord, of wie weet, misschien stond de trilfunctie wel aan.

Wie zou het zeggen? De baard zeker niet. Voor hem was nu het moment aangebroken om onverrichter zake af te druipen: natuurlijk kon hij het telefoontje in twijfel trekken, hij had het volste recht om te denken dat hij in de maling werd genomen – maar de ervaring leerde dat mensen dat niet deden. Het beschadigde hun verhaal, ze waren met de toekomstige minister-president van Nederland op de foto geweest, ze hadden enkele woorden met hem gewisseld, maar hij had het ook druk.

‘Ja,’ zei Serge in het toestel. ‘Waar?’ Hij keek al niet meer naar de baard en zijn dochter, maar naar buiten, voor hem waren ze al weg. Ik moet zeggen dat hij het overtuigend speelde. ‘Ik zit te eten,’ zei hij en hij keek op zijn horloge; hij noemde de naam van het restaurant. ‘Voor twaalfen gaat mij dat niet meer lukken,’ zei hij.

Ik voelde het nu als mijn plicht om op mijn beurt de man met de baard aan te kijken. Ik was de doktersassistente die de patiënt uitgeleide deed omdat de dokter zelf door moest met een volgende patiënt. Ik maakte een gebaar, geen verontschuldigend gebaar, maar een gebaar dat zoveel wilde zeggen als dat hij zich nu met zijn dochter kon terugtrekken zonder gezichtsverlies te lijden.

‘Dit zijn de momenten waarop je je afvraagt waar je het allemaal voor doet,’ zuchtte mijn broer toen we weer met zijn tweeën waren en hij zijn mobieltje had weggeborgen. ‘Jezus christus, dit zijn de ergste! De plakkers. En als het nou nog een beetje een leuk meisje was geweest...’ Hij knipoogde. ‘O sorry, Paul, ik was vergeten dat jij daar juist op valt, op van die muurbloempjes.’

Hij grinnikte om zijn eigen grapje, en ik grinnikte met hem mee terwijl ik ondertussen naar de deur van het restaurant keek of Claire en Babette al in aantocht waren. Sneller dan ik dacht werd Serge weer ernstig, hij zette zijn ellebogen op tafel en plaatste zijn handen met de vingertoppen tegen elkaar. ‘Waar hadden we het nou over?’ zei hij.

En toen waren ze het hoofdgerecht komen brengen.

18

En nu? Nu stond ik buiten en keek van een afstand naar mijn broer die in zijn dooie eentje aan ons tafeltje zat. De verleiding was groot om hier de rest van de avond te blijven – om althans niet terug te keren.

Er klonk een elektronisch piepje dat ik eerst niet goed thuis kon brengen; er klonken nog meer piepjes die samen een melodie leken te vormen, het deed nog het meest denken aan de ringtone van een mobiel, maar niet die van mijn eigen mobiel.

Desalniettemin kwam het uit de zak van mijn jasje, zij het uit de rechterzak: ik ben linkshandig, mijn eigen mobiel heb ik altijd in mijn linkerzak. Ik liet mijn hand – mijn rechterhand – in de jaszak glijden en voelde, naast de mij vertrouwde huissleutels, en iets hards waarvan ik wist dat het een aangebroken pakje Stimorol was, een voorwerp dat alleen maar een mobiele telefoon kon zijn.

Nog voordat ik mijn hand met het piepende mobieltje weer tevoorschijn haalde, begreep ik hoe de vork in de steel zat. Hoe Michels mobieltje in de zak van mijn jasje terecht was gekomen, kon ik niet zo een-twee-drie reconstrueren, maar ik zag me nu wel met het simpele feit geconfronteerd dat iemand Michel belde: op zijn mobiel. De ringtone klonk behoorlijk luid nu hij niet langer door de afgesloten ruimte van mijn jaszak werd gehinderd, zo luid dat ik vreesde dat je hem tot ver in het park zou kunnen horen.

‘Kut!’ zei ik.

Het beste was natuurlijk om het mobieltje net zo lang door te laten jengelen tot het vanzelf in de voicemail schoot. Aan de andere kant wilde ik dat het nu onmiddellijk stil zou worden.

Aan de andere kant was ik nieuwsgierig wie er belde.

Ik keek op het display om te zien of ik misschien een naam herkende, maar

een naam lezen bleek niet nodig te zijn. Het display lichtte op in het duister, en ook al waren de gelaatstrekken wazig, het kostte me geen enkele moeite het gezicht van mijn eigen vrouw te herkennen.

Om de een of andere reden belde Claire haar zoon, er was maar één manier om erachter te komen welke reden dat was.

‘Claire?’ zei ik, nadat ik het klepje omhoog had geschoven.

Het bleef stil. ‘Claire?’ zei ik nogmaals. Ik keek een paar keer om me heen, het leek me niet onwaarschijnlijk dat mijn vrouw hier elk moment vanachter een boom op zou duiken – dat het allemaal een grap was, zij het een grap die ik op dit moment nog niet helemaal begreep.

‘Papa?’

‘Michel! Waar ben je?’

‘Thuis. Ik was... ik kon... Maar waar ben jij?’

‘In het restaurant. Dat hebben we toch gezegd. Maar hoe –’ Maar hoe kom ik aan jouw mobiel? wilde ik vragen, maar dat leek me opeens geen goede vraag.

‘Maar wat doe jij met mijn mobiel?’ vroeg mijn zoon nu; hij klonk niet verontwaardigd, eerder verbaasd, zoals ik.

Zijn kamer, eerder op de avond, zijn mobiel op zijn tafel... Wat deed je hierboven? Je zei dat je me zocht. Waarom zocht je me? Had ik zijn mobiel toen nog in mijn hand? Of had ik hem alweer terug op de tafel gelegd? Gewoon. Ik zocht je. Was het misschien mogelijk...? Maar dan moest ik mijn jasje al aan hebben gehad. Ik droeg nooit jasjes in huis. Ik probeerde te bedenken waarom ik met mijn jasje aan naar boven was gegaan, naar de kamer van mijn zoon. ‘Ik heb geen idee,’ zei ik intussen zo luchtig mogelijk. ‘Ik ben net zo verbaasd als jij. Ik bedoel, ze lijken wel een beetje op elkaar, onze mobieltjes, maar ik kan me toch haast niet voorstellen dat ik –’

‘Ik kon hem nergens vinden,’ onderbrak Michel me. ‘Dus heb ik mijn eigen nummer gedraaid of ik hem misschien ergens hoorde overgaan.’

De foto van zijn moeder op het display. Hij had met het vaste toestel gebeld, op het display van zijn mobiel lichtte er een foto van zijn moeder op wanneer je met het vaste toestel van thuis belde. Niet van zijn vader, schoot het door me heen. Of van ons allebei. En op hetzelfde moment bedacht ik hoe belachelijk dat zou zijn, een foto van zijn ouders op de bank in de woonkamer, de armen lachend om elkaar heen geslagen: een gelukkig huwelijk. Papa en mama bellen me op. Papa en mama willen me spreken. Papa en mama houden meer van me dan van wie ook op deze wereld.

‘Het spijt me, jongen. Ik ben gewoon zo stom geweest om jouw mobieltje in mijn zak te steken. Je vader wordt oud.’ Thuis was mama. Thuis was Claire. Ik voelde me niet gepasseerd, stelde ik vast, ergens stelde het me zelfs gerust. ‘We blijven niet zo heel lang meer. Over een paar uurtjes heb je hem weer terug.’

‘Waar zijn jullie? O nee, jullie waren uit eten, dat zei je al. Dat is toch dat restaurant in dat park, tegenover...’ Michel noemde de naam van het gewonemensencafé. ‘Dat is vlakbij.’

‘Doe geen moeite. Je hebt hem zo terug. Over een uurtje hooguit.’ Klonk ik nog steeds luchtig? Opgeruimd? Of was aan de toon van mijn stem te horen dat ik hem liever niet naar het restaurant zag komen om zijn mobiel op te halen?

‘Dat duurt me te lang. Ik heb... ik heb nummers nodig, ik moet iemand bellen.’ Hoorde ik hem daar inderdaad aarzelen, of was het gewoon het netwerk dat even wegviel?

‘Ik wil wel even voor je kijken. Als jij zegt welk nummer je nodig hebt...’

Nee, dit was helemaal de verkeerde toon. Zo’n vlotte, leuke vader wilde ik niet eens zijn: een vader die in het mobieltje van zijn zoon mag snuffelen omdat vader en zoon immers ‘geen geheimen voor elkaar hebben’. Ik was al zo dankbaar dat Michel mij nog steeds ‘papa’ noemde en niet ‘Paul’. Er was iets aan dat hele voornamengedoe dat mij altijd vreselijk tegen de borst had gestuit: kinderen van zeven die ‘Joris’ tegen hun vader zeiden, of ‘Wilma’ tegen hun moeder. Het was vlotheid van de verkeerde soort die zich aan het eind van het liedje altijd tegen de te vlot doende ouders keerde. Van ‘Joris’ en ‘Wilma’ was het nog maar een kleine stap naar ‘Ik had toch pindakaas gezegd, Joris?’ Waarna de boterham met hagelslag terug naar de keuken werd gestuurd en in de pedaalemmer verdween.

Ik had ze vaak genoeg gezien, in mijn eigen omgeving, ouders die een beetje schaapachtig lachten wanneer ze op die toon door hun kinderen werden toegesproken. ‘Ach, tegenwoordig beginnen ze steeds vroeger met puberen,’ zeiden ze vergoelijkend, ze waren te kortzichtig, of simpelweg te bang om in te zien dat ze de terreur over zichzelf hadden afgeroepen. Waar ze in het diepst van hun hart natuurlijk op hoopten was dat hun kinderen ze als Joris en Wilma langer leuk zouden blijven vinden dan als papa en mama.

Een vader die in het mobieltje van zijn vijftienjarige zoon keek, kwam te dichtbij. Die zag in één oogopslag hoeveel meisjes er in de bellijst stonden, of welke pikante fotootjes er waren gedownload als achtergrond voor het display. Nee, mijn zoon en ik hadden juist wel geheimen voor elkaar, we respecteerden

elkaars privacy, we klopten op de deur van elkaars kamer wanneer die dichtzat. En we liepen bijvoorbeeld ook niet naakt en zonder handdoek om ons middel de badkamer in en uit, omdat er niets te verbergen viel zoals in de Joris-en-Wilma-gezinnen gebruikelijk was – nee, dat laatste al helemaal niet!

Maar ik had al in Michels mobiel gekeken. Ik had dingen gezien die niet voor mijn ogen bestemd waren. Vanuit Michels oogpunt gezien was het levensgevaarlijk als ik nog langer dan strikt noodzakelijk in bezit van zijn mobieltje zou blijven.

‘Nee, dat hoeft niet, papa. Ik kom hem nu halen.’

‘Michel?’ zei ik nog, maar hij had de verbinding al verbroken. ‘Kut!’ riep ik voor de tweede keer die avond, en op hetzelfde ogenblik zag ik Claire en Babette vanachter de manshoge heg vandaan komen. Mijn vrouw had haar arm om de schouders van haar schoonzuster geslagen.

Het duurde maar een paar tellen: gedurende die paar tellen overwoog ik om achteruit te stappen en me door het struikgewas te laten opslokken. Maar toen bedacht ik waarom ik toch in de eerste plaats de tuin in was gegaan: om Claire en Babette te zoeken. Het had erger gekund. Claire had me met Michels mobieltje aan mijn oor kunnen zien staan. Ze zou zich hebben afgevraagd met wie ik hier buiten het restaurant – in het geheim! – stond te bellen.

‘Claire!’ Ik zwaaide. Daarna liep ik hun tegemoet.

Babette hield nog wel een zakdoekje tegen haar neus gedrukt, maar er waren zo te zien geen tranen meer. ‘Paul...’ zei mijn vrouw.

Ze keek me recht aan terwijl ze me bij mijn naam noemde. Ze sloeg eerst haar ogen ten hemel en slaakte vervolgens een denkbeeldige zucht. Ik wist wat dit betekende omdat ik het haar al vaker had zien doen – onder andere die keer toen haar moeder een overdosis slaaptabletten had ingenomen in het verzorgingshuis.

Het is nog veel erger dan ik dacht, zeiden de ogen en de zucht.

Nu keek ook Babette mij aan, ze haalde het zakdoekje van haar gezicht. ‘O, Paul,’ zei ze. ‘Lieve, lieve Paul...’

‘Het... het hoofdgerecht is er,’ zei ik.

19

Er was niemand in het herentoilet.

Ik probeerde de drie deuren van de aparte wc-ruimtes; ze waren alle drie onbezet.

Gaan jullie maar, had ik bij de ingang van het restaurant tegen Claire en Babette gezegd. Beginnen jullie maar vast, ik kom er zo aan.

Ik ging de wc binnen die het verst van de buitendeur was verwijderd en deed de deur achter me op slot. Voor de vorm liet ik mijn broek zakken en nam plaats op de bril; mijn onderbroek hield ik aan.

Ik haalde Michels mobieltje uit mijn zak en schoof het klepje naar boven.

Op het display zag ik iets wat ik nog niet eerder had gezien – het was me daarnet in de tuin althans niet opgevallen.

Onder in het display was een wit venstertje verschenen:

2 oproepen gemist

Faso

Faso? Wie heette er in godsnaam Faso?

Het klonk als een verzonnen naam, een naam die niet echt bestond...

En opeens wist ik het. Natuurlijk! Faso! Faso was de bijnaam die Michel en Rick aan hun geadopteerde halfbroer en halfneef hadden gegeven. Aan Beau. Vanwege zijn geboorteland. En vanwege zijn voornaam: Beau.

Beau Faso. B. Faso uit Burkina Faso.

Een paar jaar geleden waren ze ermee begonnen: dat was tenminste de eerste keer dat ik ze de bijnaam had horen gebruiken, op een verjaardagsfeestje van

Claire. 'Jij nog, Faso?' had ik Michel horen zeggen terwijl hij Beau een met popcorn gevulde rode plastic slabak voorhield.

En Serge, die in de buurt stond, had het ook gehoord. 'Alsjeblieft,' zei hij. 'Hou daarmee op. Hij heet Beau.'

Beau zelf was wel de laatste die last van zijn bijnaam leek te hebben. 'Het is oké zo, pap,' zei hij tegen mijn broer.

'Nee, het is niet oké,' zei Serge. 'Je heet Beau. Faso! Ik weet niet, ik vind het gewoon... ik vind het gewoon niet leuk.'

Waarschijnlijk had Serge 'Ik vind het gewoon discriminerend' willen zeggen, maar had hij dit op het nippertje ingeslikt.

'Maar iederéén heeft een bijnaam, pap.'

Iedereen. Dat was wat Beau wilde. Hij wilde net als iedereen zijn.

Na die keer had ik Michel en Rick de bijnaam nog maar zelden in het openbaar horen gebruiken. Maar hij leefde kennelijk voort: hij had het tot in de telefoonlijst van Michels mobieltje gebracht.

Waarover had Beau/Faso Michel gebeld?

Ik kon de voicemail afluisteren om te horen of hij een bericht had ingesproken, maar dan wist Michel meteen dat ik in zijn mobieltje had zitten snuffelen. We hadden allebei Vodafone, ik kon de boodschap van de voicemailjuffrouw uit mijn hoofd opzeggen. 'U heeft één nieuw bericht' veranderde na de eerste keer beluisteren in 'U heeft één oud bericht'.

Ik drukte op de menuknop, klikte door naar Mijn bestanden en vandaar naar Video's.

Er verscheen een keuzemenu: 1. Video's, 2. Gedownload video's en 3. Favoriete video's.

Net als een paar uur (een eeuwigheid) geleden in Michels kamer klikte ik op 3. Favoriete video's; eerder dan een eeuwigheid was het een breekpunt: een breekpunt zoals in voor of na de oorlog.

De still van de laatst opgenomen video was omkaderd met een blauw lijntje; dit was het filmpje dat ik een eeuwigheid geleden al had gezien. Ik klikte één video terug, drukte op Opties en vervolgens op Afspelen.

Een station. Het perron van een station, een metrostation zo te zien. Ja, een bovengronds metrostation, ergens in een van de buitenwijken, te oordelen naar de op de achtergrond zichtbare woontorens. Misschien Zuidoost, of anders Slotervaart.

Ik kan net zo goed open kaart spelen. Ik herkende het metrostation. Ik wist

meteen welk metrostation het was, en waar, en aan welke metrolijn het lag – ik ga dat alleen niet aan de grote klok hangen, er is op dit moment niemand bij gebaat wanneer ik de naam van het station noem.

De camera ging naar beneden en begon van achteren een paar witte sportschoenen te volgen die zich met een zekere haast over het perron verplaatsten. Na enige tijd ging de camera weer omhoog en kwam er een man in beeld, een al wat oudere man, in de zestig schatte ik, ook al is het met dat soort figuren altijd moeilijk te zeggen: het was in elk geval duidelijk dat dit niet de bezitter van de witte sportschoenen was. Toen de camera dichterbij kwam zag je zijn ongeschoren, enigszins vlekkerige gezicht. Een bedelaar waarschijnlijk, een dakloze. Zoiets.

Ik voelde dezelfde koude als eerder die avond in Michels kamer, de koude die van binnenuit kwam.

Naast het hoofd van de dakloze kwam nu het gezicht van Rick in beeld. De zoon van mijn broer grijnsde naar de camera. *‘Take one,’* zei hij. *‘Action!’*

Zonder verdere waarschuwing sloeg hij de man met zijn vlakke hand tegen de zijkant van zijn hoofd, tegen zijn oor. Het was een behoorlijk harde klap, het hoofd sloeg opzij, de man vertrok zijn gezicht en bracht beide handen naar zijn oren, als om een volgende klap alvast af te weren.

‘You’re a piece of shit, motherfucker!’ schreeuwde Rick, niet helemaal overtuigend accentloos, als een Nederlandse acteur in een Amerikaanse of Engelse film.

De camera kwam nog dichterbij, net zo dichtbij tot het ongeschoren gezicht van de dakloze het hele schermpje van het display vulde. Hij knipperde met waterige, rode ogen, zijn lippen mummelden iets onverstaanbaars.

‘Zeg Jackass,’ klonk een nieuwe stem buiten beeld die ik onmiddellijk als de stem van mijn zoon herkende.

Het hoofd van de dakloze verdween, en daar was Rick weer. Mijn neef keek in de camera en trok een opzettelijk domme grijns. *‘Don’t try this at home,’* zei hij en hij haalde nog een keer uit, je zag althans zijn hand een slaande beweging maken, de eigenlijke klap was niet te zien.

‘Zeg Jackass,’ hoorde ik de stem van Michel.

Het hoofd van de dakloze verscheen opnieuw in beeld, naar de camerahoek te oordelen – op de achtergrond waren geen woontorens meer te zien, alleen een stuk grijs beton van het perron, en daarachter rails – lag hij inmiddels op de grond. Zijn lippen trilden, zijn ogen waren gesloten.

‘Jack... jack... ass,’ zei hij.

Hier bevroor het beeld. In de nu ingetreden stilte hoorde ik alleen nog het ruisen van het water dat over de plaswand stroomde.

‘We moeten het over onze kinderen hebben,’ had Serge gezegd – hoe lang geleden?

Een uur? Twee uur?

Het liefst zou ik hier tot morgenochtend willen blijven zitten: gevonden worden door de schoonmaakploeg.

Ik stond op.

20

Bij het betreden van de eetzaal aarzelde ik.

Michel kon nu elk moment arriveren om zijn mobieltje op te halen (hij was er in elk geval nog niet, zag ik toen ik een paar stappen naar voren deed en daarna bleef staan: aan ons tafeltje zaten alleen nog Claire, Babette en Serge).

Ik deed snel een pas opzij, zodat ik achter een grote palm kwam te staan. Ik keek door de bladeren maar kreeg niet de indruk dat ze mij hadden gezien.

Het genoot veruit de voorkeur wanneer ik Michel hier zou opvangen, dacht ik bij mezelf. Hier in de hal, of in de garderobe; nog beter was uiteraard buiten in de tuin. Ja, ik moest de tuin in, zo kon ik Michel een eindje tegemoet lopen en hem daar zijn mobieltje overhandigen. Ongehinderd door de blikken en mogelijke vragen van zijn moeder, oom en tante.

Ik draaide me om en liep langs het meisje bij de lessenaar naar buiten. Ik had geen vooropgezet plan. Ik zou iets tegen mijn zoon moeten zeggen. Maar wat? Ik besloot dat ik eerst zou afwachten of hij zelf met iets zou komen – ik zou goed op zijn ogen letten, nam ik me voor, zijn eerlijke ogen die altijd zo slecht hadden kunnen liegen.

Ik wandelde het pad met de elektrische fakkels af en sloeg toen, net als eerder op de avond, links af. Het lag het meest voor de hand dat Michel dezelfde route als wij zou volgen en dat hij het bruggetje tegenover het eetcafé zou nemen. Er was weliswaar nog een andere ingang tot het park, de hoofdingang in feite, maar dan zou hij een langer stuk door het donker moeten fietsen.

Bij het begin van het bruggetje hield ik halt en keek om me heen. Er was verder niemand. Het licht uit de fakkels was hier nog slechts een zwak geelachtig schijnsel, niet sterker dan het licht van een paar kaarsen.

De duisternis had ook een voordeel. In het donker, wanneer we elkaars ogen

niet zouden kunnen zien, zou Michel misschien eerder geneigd zijn om de waarheid te vertellen.

En dan? Wat zou ik met die ‘waarheid’ doen? Ik bracht mijn handen naar mijn gezicht en wreef in mijn ogen. Ik moest in elk geval helder uit mijn ogen kijken, straks. Ik hield mijn hand als een kommetje voor mijn mond, ademde uit en rook. Ja, mijn adem rook naar drank, naar bier en wijn, maar in totaal had ik tot dusverre minder dan vijf glazen gedronken, rekende ik uit. Ik had me juist voorgenomen om me deze avond in te houden, ik wilde Serge niet de kans geven punten te scoren op mijn eigen lamlendigheid – ik kende mezelf, ik wist dat een avond uit eten een bepaalde, beperkt houdbare spanningsboog had, en dat ik aan het eind van die spanningsboog geen fut meer zou hebben om hem nog van replek te dienen wanneer hij opnieuw over onze kinderen zou beginnen.

Ik keek naar de overzijde van het bruggetje en naar de lichtjes van het eetcafé achter de struiken, aan de overkant van de straat. Een tram reed zonder te stoppen de halte voorbij, daarna werd het weer stil.

‘Schiet nou op!’ zei ik hardop.

En het was daar en op dat moment, toen ik mijn eigen stem hoorde – wakker geschud door mijn eigen stem zou je misschien beter kunnen zeggen – dat ik opeens begreep wat me te doen stond.

Ik haalde Michels mobieltje uit mijn zak en schoof het klepje naar boven.

Ik drukte op Tonen.

Ik las de beide sms’jes: het eerste vermeldde een telefoonnummer met de mededeling dat er geen bericht was achtergelaten; in het tweede tekstje stond dat hetzelfde nummer ‘1 nieuw bericht’ had ingesproken.

Ik vergeleek de tijden onder aan de sms’jes. Tussen het eerste en het tweede lagen slechts twee minuten. De tijden zelf kwamen overeen met ruim een kwartier geleden: de tijd waarop ik hier iets verderop in het park met mijn zoon had staan bellen.

Ik drukte twee keer achter elkaar op Opties en vervolgens op Verwijderen.

Daarna toetste ik het nummer van de voicemail.

Straks, wanneer Michel zijn mobieltje terug had, zouden er geen gemiste oproepen in het display te lezen zijn, zo redeneerde ik, er was dan ook geen reden voor hem om de voicemail te bellen – althans voorlopig.

‘Yo!’ hoorde ik, nadat de vertrouwde stem van de voicemailjuffrouw had aangekondigd dat er één nieuw bericht was (en ook nog twee oude berichten). ‘Yo! Ga je nog eens terugbellen, of wat?’

Yo! Sinds ongeveer een halfjaar geleden had Beau zich een ‘Afro-Amerikaanse’ look aangemeten, met New York Yankeesmutsje en bijpassend taalgebruik. Hij was vanuit Afrika hierheen gehaald en tot voor kort had hij altijd keurig beschaafd Nederlands gesproken, niet het Nederlands van de gewone mensen, maar het Nederlands zoals dat in de kringen van mijn broer en zijn vrouw werd gebezigd: zogenaamd accentloos, maar in werkelijkheid het uit duizenden te herkennen accent van de bovenklasse; het Nederlands dat je op de tennisbaan en in de kantine van de hockeyvereniging hoorde.

Op zekere dag moest Beau in de spiegel hebben gekeken en hebben besloten dat Afrika hetzelfde was als zielig en hulpbehoevend. Maar een Nederlander zou hij evenmin ooit worden, ondanks zijn keurige taalgebruik. Het was volkomen begrijpelijk dat hij zijn identiteit ergens anders zocht, aan de overzijde van de Atlantische Oceaan, in de zwarte voorsteden van New York en Los Angeles.

Toch was er van het begin af aan iets in deze act wat me verschrikkelijk tegenstond. Het was hetzelfde dat me altijd al had tegengestaan in de geadopteerde zoon van mijn broer: iets in zijn heiligheid, om het zo maar te noemen, de gewiekste manier waarop hij zijn anders-zijn uitbuitte tegenover zijn adoptieouders, zijn adoptiebroer, zijn adoptiezus, en zijn adoptieneef.

Vroeger, toen hij nog klein was, kroop hij veel vaker dan Rick of Valerie bij zijn ‘moeder’ op schoot – vaak in tranen. Dan aaide Babette hem over zijn zwarte hoofdje en sprak troostende woorden, maar ondertussen keek zij al om zich heen om de schuldige van Beaus verdriet te zoeken.

Vrijwel altijd vond zij die schuldige vlakbij.

‘Wat is er met Beau gebeurd?’ vroeg zij op verwijtende toon aan haar biologische zoon.

‘Niks, mama,’ heb ik Rick een keer horen zeggen. ‘Ik keek hem alleen maar aan.’

‘In wezen ben je gewoon een racist,’ had Claire gezegd toen ik mijn hekel aan Beau tegenover haar had geventileerd.

‘Helemaal niet!’ zei ik. ‘Ik zou een racist zijn als ik dat stuk schijnheiligheid alleen om zijn huidskleur en zijn achtergrond aardig zou vinden. Positieve discriminatie. Ik zou pas een racist zijn als ik aan de schijnheiligheid van onze geadopteerde neef conclusies zou verbinden over Afrika in het algemeen en Burkina Faso in het bijzonder.’

‘Grapje,’ zei Claire.

Er kwam een fiets over het bruggetje. Een fiets met licht. Ik zag de berijder

nog slechts als een silhouet, maar ik zou mijn eigen kind ook in het donker nog uit duizenden herkennen. De houding waarin hij over het stuur gebogen zat, als van een wielrenner, de soepele nonchalance waarmee hij de fiets van links naar rechts liet slingeren, terwijl het lichaam zelf amper bewoog: het waren de houding en de bewegingen van... van een roofdier, schoot het plotseling door me heen zonder dat ik de gedachte tegen had kunnen houden. Ik had 'van een atleet' willen zeggen – willen denken. Een sportman.

Michel zat op voetbal en op tennis, en een halfjaar geleden had hij zich op een sportschool ingeschreven. Hij rookte niet, was zeer matig met alcohol, en had bij meer dan één gelegenheid zijn afkeer over drugs uitgesproken, zowel soft- als harddrugs. 'Die slomen' noemde hij de blowers in zijn klas, en wij, Claire en ik, waren uiteraard blij. Blij met een zoon die geen probleemgedrag vertoonde, die zelden spijbelde en altijd zijn huiswerk maakte. Hij was geen uitmuntende leerling, hij sloofde zich nooit uit, eigenlijk spande hij zich nauwelijks méér in dan strikt noodzakelijk was, maar aan de andere kant waren er ook nooit klachten. Zijn cijfers en eindrapporten waren meestal 'redelijk', alleen voor gymnastiek scoorde hij altijd een tien.

'Oud bericht,' zei de voicemailjuffrouw.

Nu pas realiseerde ik me dat ik nog steeds met Michels mobieltje aan mijn oor stond. Michel was al halverwege het bruggetje. Ik draaide me een halve slag om, zodat ik met mijn rug naar het bruggetje kwam te staan, en begon alvast terug naar het restaurant te lopen; hoe dan ook moest ik nu zo snel mogelijk de verbinding verbreken en het mobieltje terug in mijn zak stoppen.

'Vanavond is oké,' klonk de stem van Rick. 'We doen het vanavond. Bel me. Ciao.'

Daarna klonk de stem van de voicemailjuffrouw die tijd en datum van inspreken meldde.

Ik hoorde Michel achter me, de wielen van zijn fiets knerpten op het grind.

'Oud bericht,' zei ze nu nogmaals.

Michel kwam langszij. Wat zag hij? Een man die op zijn dooie akkertje door het park slenterde? Met een mobieltje aan zijn oor? Of zag hij zijn vader? Met of zonder mobiel?

'Dag lieve jongen,' hoorde ik nu Claires stem in mijn oor op hetzelfde ogenblik dat mijn zoon mij voorbij fietste. Hij reed door tot aan het verlichte grindpad en stapte van zijn fiets. Hij keek even om zich heen en liep toen naar het fietsenrek dat links van de ingang stond. 'Ik ben over een uurtje thuis. Papa

en ik gaan om zeven uur naar het restaurant, en ik zorg wel dat we tot na twaalfen wegblijven. Dus vanavond moeten jullie het doen. Papa weet helemaal van niks en dat wil ik graag zo houden. Dag lieverd. Tot zo. Kusje.'

Michel had zijn fiets op slot gezet en liep naar de ingang van het restaurant. De voicemailjuffrouw noemde de datum (vandaag) en de tijd (twee uur 's middags) waarop dit laatste bericht was ingesproken.

Papa weet helemaal van niks.

'Michel!' riep ik. Ik stak het mobieltje snel in mijn zak. Hij bleef staan en keek om. Ik zwaaide.

En dat wil ik graag zo houden.

Mijn zoon liep het grindpad af. We kwamen precies tegelijk bij het beginpunt aan. Hier was wel erg veel licht. Maar misschien zou ik zoveel licht ook wel nodig hebben, bedacht ik.

'Hoi,' zei hij. Hij had het zwarte Nike-mutsje op, om zijn nek hing de koptelefoon, het snoertje verdween in de kraag van zijn jack. Het was een groen gewatteerd jasje van Dolce & Gabbana dat hij kortgeleden van zijn eigen kleedgeld had gekocht, waarna er geen geld meer over was voor sokken en onderbroeken.

'Dag jongen,' zei ik. 'Ik dacht: ik loop je vast een eindje tegemoet.'

Mijn zoon keek mij aan. Zijn eerlijke ogen. Onbevangen, zou je zijn blik het best kunnen omschrijven. Papa weet helemaal van niks.

'Je liep te bellen,' zei hij.

Ik zei niets.

'Met wie liep je te bellen?'

Hij probeerde zo achteloos mogelijk te klinken, maar ik hoorde een dringende ondertoon in zijn stem. Het was een toon die ik nog nooit eerder had gehoord, en ik voelde hoe de haren in mijn nek recht overeind gingen staan.

'Ik probeerde jou,' zei ik. 'Ik vroeg me af waar je zo lang bleef.'

21

Dit is er gebeurd. Dit zijn de feiten.

Op een nacht, een maand of twee geleden, waren drie jongens na een feest op weg naar huis. Het was een feest in de kantine van de middelbare school waar twee van de drie jongens op zaten. De twee waren broers. Een van de twee was geadopteerd.

De derde jongen zat op een andere school. Hij was hun neef.

Ofschoon de neef zelden tot nooit alcohol dronk, had hij op deze avond toch een paar biertjes genomen. Net als de andere twee. De beide neven hadden met meisjes gedanst. Geen vaste vriendinnetjes, want die hadden ze niet op dat moment – gewoon met allerlei meisjes. De geadopteerde broer had wel een vast vriendinnetje. Het grootste deel van de avond zat hij met haar te zoenen in een donker, wat afgezonderd hoekje.

Het vriendinnetje was niet meegegaan toen de drie jongens vertrokken, de jongens moesten alle drie om één uur thuis zijn. Het meisje moest op haar vader wachten die haar zou komen halen.

Het was weliswaar al halftwee, maar de jongens wisten dat dit nog binnen de marge viel die hun ouders hun toestonden. Van tevoren was er afgesproken dat de neef in het ouderlijk huis van de twee broers zou blijven slapen – de ouders van de neef waren een paar dagen in Parijs, vandaar.

Ze waren op het idee gekomen om nog een biertje te drinken in een café op de route. Maar omdat ze te weinig op zak hadden moest er eerst geld worden gepind. Nog een paar straten verder – ze waren nu ongeveer halverwege de school en huis – vonden ze een pinautomaat. Het was zo'n type automaat met een glazen buitendeur, de eigenlijke pinautomaat bevindt zich binnen, in een hokje.

Een van de twee broers, de biologische broer, zullen we maar zeggen, gaat geld pinnen. De geadopteerde broer en de neef blijven buiten wachten. Maar dan komt de biologische broer vrijwel meteen weer naar buiten. Nu al? vragen de andere twee. Nee man, zegt de broer, shit man, ik schrok me de tering. Wat? vragen de andere twee. Daarbinnen, zegt de broer. Er ligt iemand. Er ligt daar iemand te pitten, in een slaapzak, jezus man, ik stapte bijna op zijn hoofd.

Over wat er daarna precies gebeurd is, en vooral wie er het eerst met de onzalige plannen op de proppen is gekomen, daarover lopen de meningen uiteen. Alle drie waren ze het erover eens dat het stonk in het hokje van de pinautomaat. Een vreselijke stank: kots en zweet, en nog iets anders dat door een van de drie als een lijkenlucht werd omschreven.

Dit is belangrijk, die stank, iemand die stinkt kan op minder sympathie rekenen, stank kan verblinden, hoe menselijk al die luchtjes ook zijn, ze doen tegelijkertijd het idee van een mens van vlees en bloed juist vervagen. Het is geen excuus voor wat er daarna gebeurd is, maar het mag ook niet zomaar worden weggelaten.

Drie jongens willen geld trekken, niet veel, een paar tientjes voor nog een laatste biertje in een café. Maar *no way* dat ze in deze stank gaan staan, het is nog geen tien seconden uit te houden zonder te kokhalzen, het is in wezen hetzelfde als wanneer er opengescheurde vuilniszakken hadden gelegen.

Maar er ligt een mens: een mens die ademt, ja, die zelfs snurkt en rochelt in zijn slaap. Kom op, we zoeken wel een andere automaat, zegt de geadopteerde broer. Mooi niet, zeggen de andere twee. Dat zou toch te gek zijn, dat je geen geld meer kunt trekken omdat er iemand voor de automaat een beetje ligt te stinken en zijn roes uit te slapen. Kom op, zegt de geadopteerde broer nogmaals, we gaan.

Maar de andere twee vinden dat slap, ze gaan hier pinnen, ze gaan niet wie weet hoeveel blokken omlopen naar een andere automaat. Nu gaat de neef naar binnen, hij begint aan de slaapzak te trekken. Hé, hé, wakker worden! Opstaan!

Ik ga, zegt de geadopteerde broer. Ik heb hier geen zin in.

Kom op nou, doe niet zo flauw, zeggen de andere twee, het is zo gebeurd, en daarna nemen we een biertje. Maar de broer zegt opnieuw dat hij hier geen zin in heeft, dat hij trouwens moe is en geen biertje meer hoeft – en dan fietst hij ook echt weg.

De biologische broer wil hem nog tegenhouden. Wacht nou, roept hij hem na. Maar de geadopteerde broer zwaait alleen nog even, dan verdwijnt hij om de

hoek. Laat hem maar, zegt de neef. Hij is saai. Hij is netjes. Hij is een saaie lul.

Ze gaan nu met zijn tweeën naar binnen. De broer trekt aan de slaapzak. Hé, wakker worden! Gadverdamme, zegt hij, gadverdamme wat een stank. De neef schopt aan het voeteneind tegen de slaapzak. Het is niet echt een lijkenlucht, eerder die van vuilniszakken inderdaad, vuilniszakken vol resten van maaltijden, afgekloven kippenbotjes, beschimmelde koffiefilters. Wakker worden! Ze krijgen nu allebei iets koppigs over zich, de neef en de broer, ze zullen hier, in deze pinautomaat, geld opnemen en nergens anders. Natuurlijk hebben ze al wat gedronken op het schoolfeest. Het is inderdaad diezelfde koppigheid, de koppigheid van de aangeschoten automobilist die zegt dat hij heus nog wel zelf kan rijden – het is ook de koppigheid van de genodigde die te lang is blijven plakken op je verjaardag, die nog één laatste biertje neemt ('nog eentje'), en je daarna voor de zevende keer hetzelfde verhaal vertelt.

U moet opstaan, dit is een pinautomaat. Ze blijven nog beleefd: ondanks de stank, die de tranen in hun ogen doet springen, tutoyeren ze niet. De onbekende, de onzichtbare in de slaapzak, is ongetwijfeld ouder dan zij. Een meneer dus, een zwerver waarschijnlijk, maar nog wel een meneer.

Uit de slaapzak komt nu ook voor het eerst geluid. Het zijn de geluiden die je zo ongeveer kunt verwachten onder deze omstandigheden: steunen, zuchten, onverstaanbaar gemopper. Het komt tot leven. Het klinkt vooralsnog als een kind dat nog even wil blijven liggen, dat vandaag misschien liever niet naar school zou gaan, maar dan worden de geluiden gevolgd door beweging: iets of iemand rekt zich uit, en lijkt aanstalten te maken een hoofd of een ander lichaamsdeel uit de slaapzak naar buiten te wurmen.

Ze hebben geen vastomlijnd plan, de broer en de neef, ze realiseren zich misschien te laat dat ze helemaal niet willen weten wat zich precies in de slaapzak schuilhoudt. Tot dusverre was er alleen een obstakel, iets wat in de weg lag, het verspreidde een onmenselijke stank, het hoorde daar niet, het moest weg, maar nu moeten we straks in discussie met dat iets (of die iemand) dat tegen zijn zin uit zijn slaap is gehaald, uit zijn dromen: wie weet waar de stinkende daklozen over dromen, over een dak boven hun hoofd waarschijnlijk, een warme maaltijd, een vrouw en kinderen, een huis met een oprijlaan, een lieve, kwispelende hond die ze over het gazon met gazonsproeier tegemoet rent.

Sodemieter op!

Het is in eerste instantie niet de verwensing waar ze van schrikken, maar het stemgeluid. Dat doorbreekt bepaalde verwachtingspatronen. Je verwacht iets ongeschoons uit de slaapzak tevoorschijn te zien komen: zweterig, aan elkaar

gekoekt haar, de op een paar zwarte stompjes na tandeloze mond. Maar dit klinkt bijna als een vrouw...

En als het nou eens – op datzelfde moment komt er opnieuw beweging in de slaapzak: een hand, nog een hand, een hele arm, en dan een hoofd. Het is niet meteen goed te zien, of eigenlijk toch wel, het komt door het haar met kale plekken: zwart haar, hier en daar grijs, waar de hoofdhuid doorheen schemert. Een man wordt anders kaal. Het hoofd zelf is groezelig, ongeschoren, of nee, wel begroeid met gezichtsbeharing, maar onmiskenbaar anders dan bij een man. Sodemieter op! Klootzakken! De stem klinkt schril, de vrouw slaat met een arm om zich heen, zoals je vliegen wegjaagt. Een vrouw. De broer en de neef kijken elkaar aan. Dit is het moment om het hier voor gezien te houden. Later zullen ze zich allebei dat moment nog weten te herinneren. De ontdekking dat er een vrouw in de slaapzak ligt, maakt alles anders. Kom op, we gaan, zegt de broer ook inderdaad. Godverdomme! schreeuwt de vrouw. Sodemieter op! Sodemieter op!

Hou je kop! zegt de neef. Kop houden, zeg ik! Hij geeft een harde schop tegen de slaapzak, maar de ruimte is beperkt, hij heeft al moeite zijn evenwicht te bewaren, en hij schiet uit, hij schopt te ver door met zijn voet, de punt van zijn schoen schampt de slaapzak en raakt de vrouw onder haar neus. Een hand met vette, opgeblazen vingers en zwarte nagels grijpt naar de neus. Er is bloed. Klootzakken! klinkt het, de stem is nu zo luid en schril dat hij de hele ruimte lijkt te vullen. Moordenaars! Tuig! De broer trekt de neef naar de deur. Kom op, we gaan. Dan zijn ze door de deur en staan ze buiten. Vuile, vieze klootzakken, horen ze nog uit het pinhokje, een stuk zachter nu, al klinkt het nog wel zo hard dat het tot aan de hoek te horen moet zijn. Maar het is laat, de straat is verlaten, achter hooguit drie of vier ramen brandt licht.

Ik wilde niet... zegt de neef. Ik schoot uit. Godverdomme, wat een tyfuswijf! Natuurlijk, zegt de broer. Natuurlijk niet. Jezus, laat haar d'r kop houden! Uit het pinhokje komt nog steeds geluid, maar de deur is dichtgevallen, het klinkt al gedempter, een gesputter, een vaag verongelijkt gesputter.

Dan moeten ze opeens lachen, later weten ze nog precies hoe ze elkaar aankeken, hun eigen verontwaardigde en verhitte gezichten: dat, en het gedempte gemopper achter de glazen deur, en hoe ze in lachen waren uitgebarsten. De slappe lach. Het is niet meer tegen te houden, ze moeten steun zoeken tegen de muur, en daarna zoeken ze steun bij elkaar. Ze vallen elkaar om de hals, hun lichamen schokken van het lachen. Stelletje tuig! De broer imiteert de schrille stem van de vrouw. Klootzakken! De neef laat zich op zijn hurken

zakken, dan valt hij op de grond. Hou op! Alsjeblieft! Ik ga dood!

Bij een boom staan een paar vuilniszakken, en ook nog wat andere voorwerpen die daar kennelijk al zijn neergezet voor de vuilnisauto: een bureaustoel op wieltjes, een kartonnen doos waar een breedbeeldtelevisie in heeft gezeten, een bureaulamp en de beeldbuis van een tv. Ze lachen nog steeds als ze de bureaustoel oppakken en ermee naar het pinhokje lopen. Vuile, vieze klerehoer! Ze slingeren zo goed en zo kwaad als dat mogelijk is in de kleine ruimte de bureaustoel naar de slaapzak waar de vrouw ondertussen weer in is gekropen. De neef houdt de deur open, de broer gaat de bureaulamp halen, en ook nog twee volle vuilniszakken. Het hoofd van de vrouw komt weer uit de slaapzak, haar haar is inderdaad in dikke, vette plakken aan elkaar gekoekt, ze heeft een baard, of anders is het gewoon aangekoekt vuil. Met haar arm probeert ze de bureaustoel weg te duwen, maar dat lukt maar half. De eerste vuilniszak treft haar daarom vol tegen haar gezicht, haar hoofd slaat achterover, het komt hard in aanraking met een stalen prullenbak die aan de muur hangt. Nu gooit de neef de bureaulamp. Het is een ouderwets model met een ronde kap en een harmonica-arm. De kap raakt de vrouw op haar neus. Het is misschien raar dat ze niet meer schreeuwt, dat de broer en de neef haar schrille stem niet meer horen. Ze zit alleen maar wat versuft te knikkebollen wanneer de tweede vuilniszak tegen haar hoofd aan zeilt. Stomme hoer, ga dan ergens anders liggen maffen! Ga werk zoeken! Van dat 'Ga werk zoeken!' krijgen ze een nieuwe lachaanval. Werk! roept de broer. Werk, werk, werk! De neef is weer naar buiten gelopen, naar de boom met de vuilniszakken. Hij schuift de verpakkingsdoos van de breedbeeldtelevisie opzij, en daar staat de jerrycan. Het is zo'n jerrycan van het leger, een groen model zoals je die wel achter op jeeps gemonteerd ziet. De neef pakt de jerrycan op aan het handvat. Leeg. Hij verwacht ook niet anders, wie zet er nou een volle jerrycan bij het huisvuil? Nee, nee, wat gaan we doen? roept de broer als hij de neef met de jerrycan aan ziet komen lopen. Niks jongen, niks aan de hand, hij is leeg, wat dacht je? De vrouw is weer een beetje bij haar positieven. Stelletje rotjongens, jullie moesten je schamen, zegt ze met een plotseling merkwaardig keurige stem, een stem uit een ver verleden misschien, voordat de vrije val begon. Het stinkt hier, zegt de neef, we gaan de boel uitroken. Hij houdt de jerrycan omhoog. Ja, heel leuk, zegt ze, mag ik nu eindelijk doorslapen? Het bloed bij haar neus is alweer opgedroogd. De neef gooit de lege jerrycan – wie weet, misschien wel expres – naast haar hoofd, op veilige afstand, het maakt een hoop herrie, dat wel, maar het is alles bij elkaar genomen minder erg dan de vuilniszakken en de bureaulamp.

Later – een paar weken later – is op de beelden in *Opsporing Verzocht* heel goed te zien hoe beide jongens na het gooien van de jerrycan weer naar buiten gaan. Ze blijven vrij lang weg. Op de beelden van de camera die in het pinhokje hing, is de vrouw in de slaapzak overigens nooit te zien. De camera is op de deur gericht, op de mensen die willen pinnen, je kunt zien wie er geld trekt, maar het is een vaste camera, de rest van het hokje blijft buiten beeld.

De avond waarop Claire en ik voor het eerst de beelden zagen, was Michel boven op zijn kamer. We zaten naast elkaar op de bank in de woonkamer, met de krant en een fles rode wijn, het restant van onze avondmaaltijd. Het verhaal had inmiddels al in alle kranten gestaan, het had meerdere keren het journaal gehaald, maar het was de eerste keer dat de beelden zelf werden getoond. Het waren schokkerige beelden, onscherp, onmiddellijk herkenbaar als de beelden van een bewakingscamera. Tot dusverre hadden de mensen er schande van gesproken. Waar ging het met de wereld naartoe? Een weerloze vrouw... de jeugd... strengere straffen – ja, ook de roep om de doodstraf kwam weer om de hoek kijken.

Dat was tot aan de uitzending van *Opsporing Verzocht*. Tot die tijd was het toch niet meer dan een bericht geweest, een schokkend bericht, dat wel, maar toch een bericht dat, zoals alle berichten, gedoemd was te slijten: de scherpe kantjes zouden er met het verstrijken van de tijd wel van af gaan, totdat het ten slotte geheel uit het zicht zou verdwijnen, in elk geval niet belangrijk genoeg om te worden opgeslagen in ons collectieve geheugen.

Maar door de beelden van de bewakingscamera veranderde alles. De jongens – de daders – kregen een gezicht, zij het een gezicht dat door de slechte kwaliteit van het materiaal, en door het feit dat beiden mutsjes droegen die tot over hun wenkbrauwen vielen, niet zo een-twee-drie viel te herkennen. De kijkers zagen echter wel iets anders: ze zagen dat de jongens overduidelijk plezier hadden, dat ze bijna dubbel lagen van het lachen toen ze eerst de bureaustoel, daarna de vuilniszakken, de bureaulamp en ten slotte de lege jerrycan naar hun weerloze, of in elk geval onzichtbare, slachtoffer slingerden. Je zag – schokkerig, zwartwit – hoe ze elkaar een high five gaven nadat ze de vuilniszakken hadden gegooid, hoe ze dingen, ongetwijfeld verwensingen, schreeuwden naar de dakloze vrouw buiten beeld, ook al was er geen geluid.

Je zag ze vooral lachen. Dat was het moment waarop het collectieve geheugen om de hoek kwam kijken. Het was het sleutelmoment, de lachende jongens eisten hun plek op in dat collectieve geheugen. In de top tien van ons collectieve

geheugen kwamen ze binnen op acht, waarschijnlijk net onder de Vietnamese kolonel die standrechtelijk een Vietcongstrijder door het hoofd schiet, maar misschien nog wel boven de Chinees met zijn plastic tasjes die de tanks tegen probeert te houden bij het Plein van de Hemelse Vrede.

En dan was er nog iets anders wat meespeelde. De jongens hadden mutsjes op, maar ze waren van goede komaf. Ze waren blank. Het was niet goed te zeggen waar het door kwam, het was moeilijk je vinger erop te leggen: iets in hun kleding, in hun bewegingen. Keurige jongens. Niet het soort tuig dat auto's in brand steekt om een etnische rel te beginnen. Geld genoeg, welgestelde ouders. Jongens zoals we die allemaal wel kennen. Jongens als onze neef. Als onze zoon.

Ik weet achteraf nog precies het moment terug te halen waarop ik me realiseerde dat het niet over jongens als onze neef of zoon ging, maar over onze zoon zelf (en over onze neef). Het was een koud en doodstil moment. Tot op de seconde nauwkeurig zou ik op de beelden het moment kunnen aanwijzen waarop ik mijn blik van het tv-scherm afwendde en Claire van opzij aankeek. Omdat het onderzoek nog loopt, ga ik hier niet uit de doeken doen wat het precies was dat mij met een schok van herkenning deed beseffen dat ik naar onze eigen zoon zat te kijken die een dakloze met bureaustoelen en vuilniszakken bekogelde. Lachend. Ik ga er niet nader op in omdat ik theoretisch nog altijd de mogelijkheid heb om alles te ontkennen. Herkent u deze jongeman als Michel Lohman? In deze fase van het onderzoek kan ik nog altijd mijn hoofd schudden. Dat is moeilijk te zeggen... De beelden zijn nogal onduidelijk, ik zou er geen eed op durven doen.

Er kwamen nog meer beelden, het was een montage, de momenten waarop er weinig gebeurde hadden ze eruit geknipt. Je zag de twee jongens steeds opnieuw het hokje binnenkomen en dingen gooien.

Het ergste kwam aan het slot, het sleutelbeeld zogezegd: het beeld dat de halve wereld over ging. Eerst zag je het gooien van de jerrycan – de lege jerrycan – en daarna, nadat ze nogmaals naar buiten waren gegaan en teruggekomen, werd er nog iets gegooid; op de beelden was niet goed te zien wat het was: een aansteker? een lucifer? Je zag een lichtflits, een lichtflits die alles in één keer overbelichtte waardoor er een paar seconden helemaal niets meer te zien was. Het beeld ging naar wit. Toen het weer terugkwam zag je nog net hoe de jongens zich haastig uit de voeten maakten.

Ze keerden niet meer terug. Op de laatste beelden van de bewakingscamera was ook niet veel meer te zien. Geen rook of vlammen. De explosie van de

jerrycan was niet gevolgd door brand. Toch maakte dit niets zien de beelden juist zo angstaanjagend. Omdat het belangrijkste buiten beeld plaatsvond, moest je de rest zelf invullen.

De dakloze vrouw was dood. Op slag dood, naar alle waarschijnlijkheid. Op hetzelfde ogenblik dat de benzinedampen uit de jerrycan in haar gezicht ontploften. Of anders hooguit een paar minuten daarna. Misschien had zij zich nog uit de slaapzak proberen te worstelen – misschien ook niet. Buiten beeld.

Ik keek zoals gezegd van opzij naar Claires gezicht. Wanneer zij haar hoofd naar mij toe had gedraaid en mij had aangekeken, dan had ik het geweten. Dan had zij hetzelfde gezien als ik.

En op dat moment draaide Claire haar hoofd naar mij toe en keek mij aan.

Ik hield mijn adem in – of beter gezegd: ik haalde adem om als eerste iets te gaan zeggen. Iets – ik wist nog niet precies welke woorden ik zou gaan gebruiken – wat ons leven zou veranderen.

Claire pakte de fles rode wijn en hield hem omhoog: er zat alleen nog een bodempje in, net genoeg voor een half glas.

‘Wil jij dit nog?’ vroeg ze. ‘Of zal ik gewoon een nieuwe fles openmaken?’

22

Michel had zijn handen in de zakken van zijn jasje gestoken; het was moeilijk te zeggen of hij mijn leugen had geslikt, hij draaide zijn hoofd opzij zodat het licht uit het restaurant op zijn gezicht viel.

‘Waar is mama?’ vroeg hij.

Mama. Claire. Mijn vrouw. Mama had tegen haar zoon gezegd dat papa helemaal van niks wist. En dat ze dat graag zo wilde houden.

Mijn vrouw had eerder op de avond, in het eetcafé, aan mij gevraagd of ik ook vond dat onze zoon de laatste tijd raar deed. Afstandelijk, was het woord dat ze had gebruikt. Jullie praten samen weer over andere dingen dan Michel en ik, had ze gezegd. Misschien is het iets met meisjes?

Had Claire haar bezorgdheid over Michels gedrag gespeeld? Waren haar vragen alleen maar bedoeld om uit te vissen hoeveel ik wist: of ik überhaupt enig benul had van wat onze zoon en neef in hun vrije tijd uitspookten?

‘Mama is binnen,’ zei ik. ‘Met...’ – ik wilde ‘met oom Serge en tante Babette’ zeggen, maar vond dit opeens belachelijk kinderachtig klinken in het licht van de gebeurtenissen. ‘Oom’ Serge en ‘tante’ Babette behoorden tot het verleden: het verre verleden waarin we nog gelukkig waren, schoot het door me heen, en ik beet op mijn lip. Ik moest oppassen dat mijn lip niet zou gaan trillen, of dat Michel mijn vochtige ogen zou zien. ‘... Serge en Babette,’ maakte ik mijn zin af. ‘We zitten net aan het hoofdgerecht.’

Vergiste ik me, of voelde Michel inderdaad in zijn jaszak naar iets? Naar zijn mobieltje misschien? Hij droeg geen horloge, hij gebruikte zijn mobieltje om te kijken hoe laat het was. Ik zorg wel dat we tot na twaalfen wegblijven, had Claire hem op zijn voicemail verzekerd. Dus vanavond moeten jullie het doen. Had hij op dit moment, na mijn mededeling dat we aan het hoofdgerecht zaten,

behoefte aan een idee van tijd? Hoeveel tijd er nog over was tot ‘na twaalfen’ om te doen wat ze moesten doen?

De toon die mij nog maar een halve minuut geleden beangstigd had, was uit Michels stem verdwenen toen hij naar zijn moeder had gevraagd. Waar is mama? ‘Oom’ en ‘tante’ waren kinderachtig en hadden met verjaarspartijtjes en vragen als ‘Wat wil je later worden?’ te maken. Maar ‘mama’ was mama. Mama zou altijd mama blijven.

Zonder er verder bij na te denken besloot ik dat dit het moment was. Ik haalde Michels mobieltje uit mijn zak. Hij keek naar mijn hand, daarna sloeg hij zijn ogen op.

‘Je hebt gekeken,’ zei hij; zijn stem klonk allang niet dreigend meer, eerder vermoeid – berustend.

‘Ja,’ zei ik. Ik haalde mijn schouders op, zoals je je schouders ophaalt over iets waar toch al niets meer aan te doen is. ‘Michel...’ begon ik.

‘Wat heb je gezien?’ Hij nam zijn mobieltje uit mijn hand, schoof het klepje omhoog en vervolgens weer dicht.

‘Nou... de pinautomaat... en ook die zwerver op het perron...’ Ik grijnsde – een nogal domme grijns, vermoedde ik, en totaal niet op zijn plaats, maar ik had bedacht dat ik het zo ging doen, dat dit mijn aanpak zou zijn: ik zou me een beetje van de domme houden, een enigszins naïeve vader die het allemaal niet zo’n punt vindt dat zijn zoon zwervers mishandelt en daklozen in brand steekt. Ja, naïef was het beste, het zou me weinig moeite kosten om de naïeve vader te spelen, want dat was tenslotte wat ik was: naïef. ‘Jackass...’ zei ik, terwijl ik bleef grijnzen.

‘Weet mama het?’ vroeg hij.

Ik schudde mijn hoofd. ‘Nee,’ zei ik.

Wat weet mama wel? wilde ik eigenlijk vragen, maar daarvoor was het nog te vroeg. Ik dacht terug aan de avond waarop de beelden in het pinhokje voor het eerst op televisie waren vertoond. Claire had gevraagd of ik nog een bodempje wijn lustte of dat zij nog een nieuwe fles open moest maken. Daarna was zij inderdaad naar de keuken gegaan. De presentatrice van *Opsporing Verzocht* had ondertussen met klem een beroep op de kijkers gedaan om het onderstaande nummer te bellen wanneer zij over informatie beschikten die tot aanhouding van de daders zou kunnen leiden. ‘U kunt natuurlijk ook de politie in uw woonplaats bellen,’ zei ze, terwijl ze mij met haar nobele en geschokte ogen aankeek. ‘Waar gaat het met de wereld naartoe?’ zeiden die ogen.

Nadat Claire met een boek in bed was gekropen, was ik naar boven gegaan, naar Michels kamer. Onder zijn deur zag ik een streep licht. Ik herinner me hoe ik gedurende een volle minuut op de gang ben blijven staan. Ik vroeg me in alle ernst af wat er zou gebeuren wanneer ik helemaal niets zou zeggen. Wanneer ik gewoon door zou leven, net als iedereen. Ik dacht aan het geluk – aan de gelukkige echtparen en aan de ogen van mijn zoon.

Maar daarna dacht ik aan al die anderen die naar de uitzending hadden gekeken: leerlingen van Ricks en Beaus middelbare school die op de bewuste datum ook op het schoolfeest aanwezig waren geweest – en die misschien hetzelfde hadden gezien als ik. Ik dacht aan de mensen hier uit de buurt, hier in de straat: buren en winkeliers die de enigszins zwijgzame maar altijd vriendelijke jongen voorbij hadden zien sjokken met zijn sporttas, zijn gewatteerde jasje en zijn mutsje.

Als laatste dacht ik aan mijn broer. Hij was niet een van de slimsten, in zekere zin zou je hem zelfs achterlijk kunnen noemen. Wanneer de opiniepeilingen het bij het juiste eind hadden zou hij na de komende verkiezingen worden beëdigd als onze nieuwe minister-president. Had hij gekeken? Had Babette gekeken? Voor een buitenstaander waren onze kinderen uitsluitend aan de hand van de getoonde bewakingscamerabeelden onmogelijk te herkennen, hield ik mezelf voor, maar er was iets met ouders dat maakte dat ze hun kinderen er uit duizenden tussenuit pikten: op een overvol strand, op een speelplaats, op onduidelijke zwart-witbeelden...

‘Michel? Ben je nog wakker?’ Ik had op zijn deur geklopt en hij had opengedaan. ‘Jezus, papa!’ zei hij, toen hij mijn gezicht zag. ‘Wat is er?’

Daarna was het allemaal redelijk snel gegaan, sneller dan ik gedacht had in elk geval. In zekere zin leek hij zelfs opgelucht dat er nog iemand was die het nu ook wist. ‘Jezus,’ zei hij een paar keer. ‘Jezus, man. Dit is echt raar, weet je, om het hier nu samen over te hebben.’

Hij liet het klinken of het iets gewoon raars was: hetzelfde als wanneer we samen tot in de intiemste details zouden hebben stilgestaan bij zijn versierpogingen van een meisje op een schoolfeest. In feite had hij natuurlijk gelijk, dit soort dingen had ik tot dusverre nooit bespreekbaar proberen te maken. Het vreemde was vooral dat ik dat van het begin af aan bij mezelf bespeurde: een zekere terughoudendheid. Alsof ik hem de vrijheid gaf mij, zijn vader, niet alles te vertellen wanneer iets te pijnlijk voor hem was.

‘Wij wisten dat toch niet?’ zei hij. ‘Hoe konden we dat weten, dat er nog iets in die jerrycan zat? Hij was leeg, ik zweer het je dat hij leeg was.’

Deed het er iets toe of hij en zijn neef werkelijk onwetend waren over het feit dat ook lege jerrycans kunnen ontploffen? Of dat ze zich van de domme hielden over iets wat toch algemeen bekend mag worden verondersteld? Gasvorming, benzinedamp, nooit een lucifer bij een lege tank houden. Waarom was het anders dat je niet mobiel mocht bellen bij een benzinestation? Vanwege de benzinedampen en het explosiegevaar.

Toch?

Maar dat zei ik allemaal niet. Ik bracht er zagezegd niets tegen in, tegen Michels argumenten waarmee hij zijn onschuld trachtte te bepleiten. Want hoe onschuldig was hij eigenlijk? Ben je onschuldig wanneer je iemand een bureaulamp tegen zijn hoofd gooit, en schuldig als je diezelfde persoon per ongeluk in brand steekt?

‘Weet mama het?’ Ja, dat vroeg hij. Toen ook al.

Ik schudde mijn hoofd. En zo stonden we daar een tijdje zwijgend tegenover elkaar in zijn kamer, allebei met onze handen in onze zakken. Ik vroeg niet door. Ik vroeg bijvoorbeeld niet wat hem had bezielde. Wat hem en zijn neef door het hoofd had gespoekt toen ze de dakloze vrouw met spullen waren begonnen te bekogelen.

Terugkijkend weet ik eigenlijk wel zeker dat ik daar en op dat moment, in die paar minuten stilte waarin we met onze handen in onze zakken stonden, mijn besluit had genomen. Ik moest denken aan de keer dat Michel een bal door de ruit van een fietsenwinkel had getrapt, hij was toen acht. Samen waren we naar de eigenaar van de fietsenwinkel toe gestapt om aan te bieden de schade te vergoeden. Maar daar had de eigenaar geen genoegen mee genomen. Hij was losgebarsten in een tirade tegen ‘al die rotjongens’ die dag in dag uit voor de deur van zijn winkel aan het voetballen waren en de bal ‘expres’ tegen de ruiten schoten. Vroeg of laat zou hij er een keer doorheen gaan, zei hij, daar kon je de klok op gelijk zetten. ‘Dat is precies wat dat tuig wil,’ voegde hij eraan toe.

Ik had Michel aan mijn hand terwijl we naar de eigenaar van de fietsenwinkel luisterden. Mijn achtjarige zoon had zijn ogen neergeslagen en staarde schuldbewust naar de grond terwijl hij af en toe in mijn vingers kneep.

Het was deze combinatie, de zure fietsenhandelaar die Michel bij het tuig indeelde en mijn zoon die zich zo zichtbaar schuldig opstelde, waardoor bij mij de knop omging.

‘Ach, hou toch eindelijk eens je kop,’ zei ik.

De fietsenhandelaar stond achter zijn toonbank, het leek of hij eerst nog dacht

dat hij het verkeerd verstaan had. 'Wat zegt u?' zei hij.

'Je hebt me heel goed gehoord, lul. Ik kwam hier met mijn zoon om je geld aan te bieden voor je kloteruit, niet om jouw zure geouwehoer over voetballende kinderen aan te horen. Wat is het nou helemaal, klootzak? Een bal door een ruit. Dat geeft jou echt niet het recht om een jongen van acht voor tuig uit te maken. Ik kwam hier om de schade te vergoeden, maar nu betaal ik niks meer. Je zoekt zelf maar uit hoe je aan je geld komt.'

'Meneer, ik laat me hier niet door u beledigen,' zei hij, terwijl hij aanstalten maakte om vanachter de toonbank vandaan te komen. 'Die schoffies hebben mijn ruit vernield, ik zelf niet.'

Dicht tegen de toonbank stond een fietspomp, een klassiek rechtopstaand model, de eigenlijke pomp was aan de onderzijde vastgeschroefd aan een houten plankje. Ik bukte me en pakte de pomp op.

'Je kan beter blijven staan waar je staat,' zei ik kalm. 'Het is nu nog alleen een ruit.'

Het was iets in mijn stem, weet ik ook nu nog, waardoor de fietsenhandelaar eerst tot stilstand kwam en daarna een stap terug deed waardoor hij weer achter zijn toonbank kwam te staan. Ik had inderdaad buitengewoon kalm geklonken. Ik was niet over mijn toeren, in de hand waarmee ik de pomp vasthield was geen enkele trilling te bespeuren. De fietsenhandelaar had mij als meneer aangesproken, en ik zag er misschien wel zo uit, maar een meneer was ik niet.

'Ho, ho,' zei hij. 'We gaan geen gekke dingen doen, hè?'

Ik voelde de hand van Michel om mijn vingers. Hij kneep opnieuw, harder dan de eerdere keren. Ik kneep terug.

'Hoeveel kost die ruit?'

Hij knipperde even met zijn ogen. 'Ik ben verzekerd,' zei hij. 'Het is alleen dat _'

'Dat vroeg ik niet. Ik vroeg wat het kost.'

'Honderd... honderdvijftig gulden. Tweehonderd bij elkaar, met arbeidsloon enzovoort.'

Om de biljetten uit mijn broekzak te halen moest ik Michels hand loslaten. Ik legde twee briefjes van honderd gulden op de toonbank.

'Dit is het,' zei ik. 'Dit is waar ik voor kwam. Niet om je zieke gelul over voetballende kinderen aan te horen.'

Ik zette nu ook de fietspomp terug op zijn plek. Ik voelde me moe. En ik had een gevoel van spijt. Het was hetzelfde gevoel van vermoeidheid en spijt als

wanneer je een tennisbal mist: je wilt smashen, maar je slaat er keihard naast, je arm met het racket ondervindt geen weerstand en maait doelloos door de lucht.

Ik wist het op dat moment zeker, en ik weet het nog steeds, dat ik het diep in mijn hart jammer vond dat de fietsenhandelaar zo snel had ingebonden. Ik denk dat ik me veel minder moe had gevoeld wanneer ik de fietspomp had kunnen gebruiken.

‘Zo, dat hebben we mooi opgelost, hè lieverd?’ zei ik op de terugweg naar huis.

Michel had opnieuw mijn hand vastgepakt, maar hij zei niets terug. Toen ik opzij keek, zag ik dat er tranen in zijn ogen stonden.

‘Wat is er, lieverd?’ vroeg ik. Ik was blijven staan en hurkte voor hem neer. Hij beet op zijn lip en begon daarna pas echt te huilen.

‘Michel!’ zei ik. ‘Michel, luister. Je moet niet verdrietig zijn. Die man was een nare man. Dat heb ik tegen hem gezegd. Jij hebt niets verkeerd gedaan. Jij hebt alleen maar een bal door een ruit geschopt. Dat was een ongeluk. Een ongeluk kan gebeuren, maar daarom mag hij nog niet zo over jou praten.’

‘Mama,’ zei hij nu tussen zijn snikken door. ‘Mama...’

Ik voelde hoe er iets binnen in mijn lichaam verstijfde, of beter gezegd, hoe iets naamloos en onbestemds zich ontvouwde: een staketsel, tentstokken, een paraplu die opengaat – ik was bang dat ik niet meer overeind zou kunnen komen.

‘Mama? Wil je naar mama toe?’

Hij knikte heftig en wreef met zijn vingers over zijn betraande wangen.

‘Zullen we dan snel naar mama gaan?’ zei ik. ‘Zullen we mama alles vertellen? Wat we samen hebben gedaan?’

‘Ja,’ piepte hij.

Toen ik opstond, dacht ik inderdaad dat ik iets hoorde knappen, in mijn ruggengraat, of nog dieper. Ik pakte zijn hand en we zetten ons in beweging. Bij de hoek van onze straat keek ik opzij; zijn gezicht was nog steeds nat en rood van de tranen, maar het huilen was opgehouden.

‘Zag je hoe bang die kerel was?’ zei ik. ‘We hoefden bijna niets te doen. We hadden van hem niet eens die ruit hoeven te betalen. Maar dat vind ik niet netjes. Als je iets stukmaakt, ook al is het per ongeluk, dan betaal je gewoon de schade.’

Michel zei niks tot we bij de voordeur van ons huis kwamen.

‘Papa?’

‘Ja?’

‘Wilde je die meneer echt slaan? Met die fietspomp?’

Ik had de sleutel al in het slot gestoken, maar nu hurkte ik opnieuw voor hem neer. ‘Moet je luisteren,’ zei ik. ‘Die man is geen meneer. Die man is gewoon een stuk vuil dat een hekel aan spelende kinderen heeft. Het gaat er niet om of ik hem echt een knal voor zijn kop had gegeven met die pomp. Dat had hij dan sowieso helemaal aan zichzelf te wijten gehad. Nee, het gaat erom dat hij dácht dat ik hem zou slaan, dat was al genoeg.’

Michel keek me ernstig aan; ik had mijn woorden voorzichtig gekozen, omdat ik hem niet nogmaals aan het huilen wilde brengen. Maar zijn ogen waren al bijna droog, hij luisterde aandachtig en knikte toen langzaam met zijn hoofd.

Ik sloeg mijn armen om hem heen en drukte hem tegen me aan. ‘Zullen we dat van die fietspomp niet aan mama vertellen?’ zei ik. ‘Zullen we dat als geheimpje van ons tweeën bewaren?’

Hij knikte nog een keer.

Later die middag ging hij met Claire kleren kopen in de stad. ’s Avonds aan tafel was hij stiller en ernstiger dan anders. Ik knipoogde een keer naar hem, maar hij knipoogde niet terug.

Toen het tijd voor hem werd om naar bed te gaan, zat Claire net op de bank naar een film te kijken die ze graag uit wilde zien. ‘Blijf jij maar lekker kijken, ik breng hem wel.’

En zo lagen we nog even naast elkaar in zijn bed en babbelden we wat: onschuldig gebabbel was het, over voetbal en een nieuw computerspel waarvoor hij aan het sparen was. Ik had me voorgenomen om het voorval van die middag in de fietsenhandel niet meer ter sprake te brengen zolang hij er zelf niet over begon.

Ik kuste hem welterusten en wilde het nachtlampje al uitdoen toen hij zich naar me toeboog en zijn armen om mijn nek sloeg. Hij zette kracht, zoveel kracht had hij nog nooit gebruikt bij een omhelzing, zijn hoofd drukte hij tegen mijn borst.

‘Papa,’ zei hij. ‘Lieve papa.’

23

‘Weet je wat het beste is?’ zei ik die avond in zijn kamer, nadat hij me het hele verhaal had gedaan en me nogmaals op het hart had gedrukt dat Rick en hij nooit van plan waren geweest iemand in brand te steken. ‘Het was een geintje,’ zei hij. ‘Het was ook...’ – hij trok een vies gezicht – ‘je had die stank moeten ruiken,’ zei hij.

Ik knikte, mijn besluit had ik toen al genomen. Ik deed wat volgens mij het enige was wat ik als vader moest doen: ik verplaatste me in mijn zoon. Ik verplaatste me in Michel: hoe hij van het schoolfeest op weg was naar huis, samen met Rick en Beau. En hoe ze vervolgens geld wilden pinnen – wat ze in het pinhokje aantreffen.

Ik verplaatste me. Ik maakte me een voorstelling van hoe ik zelf zou hebben gereageerd op het levende wezen in de slaapzak dat daarbinnen in de weg lag; op de stank; op het simpele feit dat iemand, een mens (ik gebruik hier met opzet geen woorden als dakloze of zwerver, maar mens) denkt dat pinhokjes als slaapplek kunnen dienen; een mens die vervolgens verontwaardigd reageert wanneer twee jongens haar van het tegendeel proberen te overtuigen; een mens dat chagrijnig wordt wanneer het in haar slaap wordt gestoord; een verwende reactie kortom, een reactie zoals je die wel vaker ziet bij mensen die denken dat ze ergens recht op hebben.

Had Michel me niet verteld dat de vrouw ‘keurig’ had geklonken? Een keurig accent, een goede familie, een nette komaf. Er was tot dusverre weinig bekendgemaakt over de achtergrond van de dakloze. Misschien wel met reden. Misschien betrof het hier het zwarte schaap uit een welgestelde familie waarvan de leden niet anders gewend waren dan het personeel te commanderen.

En dan nog iets anders. Dit was Nederland. Dit was niet de Bronx, we waren

hier niet in de sloppenwijken van Johannesburg of Rio de Janeiro. In Nederland bestond een sociaal vangnet. Niemand hoefde in een pinhokje in de weg te liggen.

‘Weet je wat het beste is?’ had ik gezegd. ‘Dat we het voorlopig laten rusten. Zolang er niets gebeurt, gebeurt er niets.’

En mijn zoon had mij gedurende een paar tellen aangekeken. Hij voelde zich misschien te oud om ‘lieve papa’ te zeggen, maar in zijn ogen zag ik naast angst ook dankbaarheid.

‘Denk je?’ zei hij.

24

En nu, in de tuin van het restaurant, stonden we opnieuw zwijgend tegenover elkaar. Michel had het klepje van zijn mobieltje een paar keer omhoog en weer omlaag geschoven en het daarna in zijn jaszak gestopt.

‘Michel...’ begon ik.

Hij keek me niet aan, hij had zijn hoofd een halve slag gedraaid, naar het donkere park; ook zijn gezicht bleef in het donker. ‘Ik heb geen tijd,’ zei hij. ‘Ik moet weg.’

‘Michel. Waarom heb je me niets verteld? Over die filmpjes? Of in elk geval over dat ene filmpje. Toen? Toen het nog kon?’

Hij wreef met zijn vingers over zijn neus, hij schraapte met zijn witte sportschoenen in het grind en haalde zijn schouders op.

‘Michel?’

Hij keek naar de grond. ‘Het doet er niet toe,’ zei hij.

Een ogenblik lang dacht ik aan de vader die ik had kunnen zijn, misschien wel had moeten zijn, de vader die nu ‘Het doet er wel toe!’ zou zeggen. Voor vermanende toespraken was het inmiddels te laat, dat station was al lang en breed gepasseerd: destijds, op de avond van de tv-uitzending, in zijn kamer. Of misschien nog wel eerder.

Een paar dagen geleden, kort nadat Serge mij had gebeld om in het restaurant af te spreken, had ik de uitzending van *Opsporing Verzocht* nog een keer teruggekeken op internet. Ik dacht dat dat geen slecht idee was, ik redeneerde dat ik zo beter voorbereid op het diner zou verschijnen.

‘We moeten praten,’ had Serge gezegd.

‘Waarover?’ had ik geantwoord. Ik had me van de domme gehouden, dat was

het beste, dacht ik.

Aan de andere kant van de lijn had mijn broer een diepe zucht geslaakt.

‘Ik denk niet dat ik dat jou nog hoeft te vertellen,’ zei hij.

‘Weet Babette het?’ vroeg ik toen maar.

‘Ja. Daarom wil ik ook met zijn vieren praten. Het gaat ons alle vier aan. Het zijn onze kinderen.’

Het viel me op dat hij op zijn beurt niet vroeg of Claire het ook wist. Blijkbaar ging hij daarvan uit – of liet het hem koud. Daarna had hij de naam van het restaurant genoemd, het restaurant waar ze hem kenden; hij had gezegd dat de wachtlijsten van zeven maanden voor een tafeltje geen problemen zouden opleveren.

Wist Claire het ook? dacht ik nu, terwijl ik naar mijn zoon keek die ondertussen echt aanstalten leek te maken naar zijn fiets te lopen en te vertrekken.

‘Michel, wacht nog even,’ zei ik. We moeten praten, zou de andere vader zeggen, de vader die ik niet was.

Zo bekeek ik opnieuw de beelden van de bewakingscamera, de lachende jongens die een bureaulamp en vuilniszakken naar de onzichtbare dakloze gooiden. En tot slot de lichtflits van de exploderende benzinedampen, de jongens die zich haastig uit de voeten maakten, de telefoonnummers die je kon bellen – of anders de politie in uw woonplaats met wie je je in verbinding kon stellen.

Ik keek nog een keer, vooral het laatste stuk met de jerrycan en het gooien van wat, zoals ik inmiddels wist, een aansteker was. Een Zippo, een aansteker met een klepje, het soort aansteker waarvan de vlam pas uitgaat wanneer je dat klepje dichtklapt. Wat deden twee jongens die allebei niet rookten met een aansteker? Sommige vragen had ik niet gesteld, simpelweg omdat ik het onnodig vond om alles te weten, uit een sterke behoefte aan onwetendheid, zou je ook kunnen zeggen – maar deze wel. ‘Om een vuurtje te kunnen geven,’ had Michel zonder aarzeling geantwoord. ‘Meisjes,’ had hij eraan toegevoegd toen ik hem na dat eerste antwoord blijkbaar wat schaapachtig was blijven aankijken. ‘Meisjes vragen je om een vuurtje, voor een jointje of een Marlboro Light, het is gewoon een gemiste kans als je dan niks op zak hebt.’

Zoals gezegd keek ik twee keer naar het laatste stuk. Na de lichtflits verdwenen de jongens door de glazen deur. Je zag de deur langzaam terugvallen in het slot, en daar hielden de beelden op.

En bij de tweede keer kijken zag ik plotseling iets wat me nog niet eerder was

opgefallen. Ik klikte het beeld terug tot aan het moment waarop Michel en Rick door de deur verdwenen. Vanaf het dichtvallen van de deur zette ik het beeld op *slow*, en daarna nog langzamer, op beeld voor beeld.

Is het nog nodig om de lichamelijke verschijnselen te beschrijven die mijn ontdekking vergezelden? Het dunkt mij dat ze voor zichzelf spreken. Het bonzende hart, de droge lippen en tong, de ijspegel binnen in het hoofd, aan de achterzijde, de punt stak in de laatste halswervel, in de holle ruimte zonder bot of kraakbeen waar de schedel begint, op het moment dat ik het laatste beeld van de bewakingscamera helemaal stilzette.

Daar, rechts onderin: iets wits. Iets wits dat bij een eerste bezichtiging niemand zou zijn opgefallen, omdat iedereen immers in de veronderstelling verkeerde dat wij het ergste inmiddels al achter de rug hadden. De lamp, de vuilniszakken, de jerrycan... het was tijd om het hoofd te schudden en woorden van afkeuring te mompelen: jeugd; wereld; weerloos; moord; videoclips; computergames; werkkampen; strengere straffen; doodstraf.

Het beeld stond stil en ik keek naar het witte ding. Buiten was het helemaal donker, in de ruit van de glazen deur zag je een deel van het interieur van het pinhokje weerspiegeld: de grijs betegelde vloer, de eigenlijke automaat met zijn drukknoppen en venster, en het merk, het logo, moest je geloof ik zeggen, van de bank waaraan de pinautomaat toebehoorde.

Puur theoretisch zou het witte ding een weerkaatsing kunnen zijn, de weerkaatsing van tl-licht op een voorwerp dat zich in het interieur van de pinautomaat bevond – van een van de voorwerpen waarmee de jongens de dakloze bekogeld hadden misschien.

Maar dit was inderdaad allemaal puur theoretisch. Het witte ding bevond zich buiten, het was van buitenaf, vanaf de straat, in beeld gekomen. Een willekeurige kijker zou het nooit zijn opgefallen, en al helemaal niet in de uitzending van *Opsporing Verzocht*. Je moest de beelden stilzetten, of ze beeld voor beeld bekijken, zoals ik had gedaan, en dan nog...

Je moest weten wat je zag. Daar kwam het in feite op neer. Ik wist zeker dat ik wist wat ik zag omdat ik het witte ding onmiddellijk had herkend als datgene wat het was.

Ik klikte op Volledig scherm. Het beeld werd nu weliswaar groter maar ook onmiskenbaar vager en vormlozer. Onwillekeurig moest ik aan *Blowup* denken, de film van Michelangelo Antonioni waarin een fotograaf bij het uitvergroten van een foto een pistool onder een struik ziet liggen: naar later blijkt een wapen

dat gebruikt is bij een moord. Maar hier op de computer had uitvergroten geen enkele zin. Ik klikte op Verkleinen en pakte het vergrootglas dat ik op mijn bureau heb liggen.

Met het vergrootglas was het nu een kwestie van het instellen van de juiste afstand. Al naargelang ik dichterbij het scherm kwam of me er juist van verwijderde, werd het beeld scherper. Scherper en groter.

Nog scherper en nog groter zag ik nu bevestigd wat ik al bij de eerste keer kijken goed had gezien: een sportschoen. Een witte sportschoen van het type zoals die door ontelbare mensen gedragen wordt; ontelbare mensen zoals mijn zoon en mijn neef.

Aan dat laatste dacht ik inderdaad heel even, nog geen tiende van een seconde: dat één sportschoen weliswaar naar tienduizenden sportschoendragers verwees, maar dat omgekeerd tienduizenden sportschoenen lastig waren terug te herleiden naar één specifieke drager.

Nee, dat was niet hetgeen waar ik al te lang bij stilstond. Het ging om de boodschap, of beter gezegd: de betekenis van de witte sportschoen buiten de glazen deur van het pinhokje. Of nog beter gezegd: de betekenissen.

Ik keek nog eens goed, ik zoomde in en uit met het vergrootglas. Bij nadere beschouwing zag je een lichte verkleuring boven de sportschoen, het zwart van de straat buiten was hier een fractie minder donker. Dat was waarschijnlijk het been, de broekspijp van de sportschoendrager die het beeld in stapte.

Ze waren teruggekomen. Dat was de eerste betekenis. De tweede betekenis was dat de politie, al dan niet in samenspraak met de makers van *Opsporing Verzocht*, had besloten om deze laatste beelden niet in de uitzending op te nemen.

Natuurlijk was alles mogelijk. Natuurlijk kon de sportschoen aan een ander toebehoren dan aan Michel of Rick, een toevallige voorbijganger die een halve minuut nadat beide jongens het pinhokje hadden verlaten voorbij was gekomen. Maar dat leek toch tamelijk onwaarschijnlijk, op dat uur van de nacht, in die straat, ergens in een buitenwijk. Bovendien zou deze voorbijganger dan een getuige zijn geweest die de jongens kon hebben gezien. Een belangrijke getuige tot wie de politie in de uitzending een oproep zou hebben gericht zich te melden.

Goed beschouwd was de witte sportschoen slechts voor één uitleg vatbaar: die ene uitleg die ik er meteen al aan gegeven had (dit alles, het met het vergrootglas inzoomen op de sportschoen en het trekken van de conclusie, nam in werkelijkheid minder dan een paar seconden in beslag): ze waren teruggekomen.

Michel en Rick waren teruggekomen om met eigen ogen te zien wat ze hadden aangericht.

Dit alles was al tamelijk verontrustend, zij het nog gewoon verontrustend. Het alarmerende school hem in het weglaten van de beelden uit de uitzending van *Opsporing Verzocht*. Ik probeerde te bedenken wat de reden kon zijn geweest om de beelden niet te vertonen. Misschien was er iets op te zien waardoor Michel of Rick (of beiden) beter te herkennen waren? Maar dat zou dan toch een extra reden zijn om ze juist wel te vertonen?

En als de beelden nou eens te onbelangrijk waren? dacht ik gedurende drie seconden hoopvol. Een onbelangrijke toevoeging waar de kijker verder niets mee opschoot? Nee, bedacht ik meteen daarop. Onbelangrijk kon het niet zijn. Alleen al het feit dat ze waren teruggekomen was te belangrijk om zomaar weg te laten.

Er was dus iets te zien, iets wat voor de televisiekijker achterwege kon worden gelaten: iets waarvan alleen de politie en de daders op de hoogte waren.

Je las weleens dat de politie in de publiciteit over een onderzoek bepaalde feiten wegliet, welk moordwapen er precies was gebruikt, of een teken dat de moordenaar bij, of op zijn slachtoffer had achtergelaten. Dit om te voorkomen dat gestoorden een misdrijf zouden opeisen – of zouden imiteren.

Voor het eerst in de afgelopen weken vroeg ik me af of Michel en Rick de beelden van de bewakingscamera zelf eigenlijk wel gezien hadden. Op de avond van de *Opsporing Verzocht*-uitzending had ik Michel erover verteld, ik had hem verteld dat ze door een bewakingscamera waren gefilmd, maar dat ze zo goed als onherkenbaar waren. Ik had eraan toegevoegd dat er voorlopig dus niets aan de hand was. Ook in de dagen daarna waren we niet meer op de bewakingscamera teruggekomen. Ik ging ervan uit dat het het beste was om helemaal nergens meer op terug te komen, om het geheim tussen mij en mijn zoon niet opnieuw op te rakelen.

Ik hoopte dat het over zou waaien, dat met het verstrijken van de tijd de aandacht zou verflauwen, dat de mensen door ander, nieuwer nieuws in beslag zouden worden genomen en de exploderende jerrycan uit hun collectieve geheugen zouden wissen. Er zou ergens een oorlog moeten uitbreken, een aanslag was misschien nog beter, veel doden, veel burgerslachtoffers waarover de mensen hun hoofd konden schudden. Af en aan rijdende ambulances, verwrongen staal van trein- of metrostellen, een gebouw van tien verdiepingen waar de voorgevel uit was geblazen – alleen zo zou de dakloze in het pinhokje naar de achtergrond kunnen verdwijnen, een incident, een klein voorval te

midden van de grotere voorvallen.

Dat was waar ik in die eerste weken op hoopte. Het nieuws zou oud nieuws worden, misschien niet binnen een maand, maar wel binnen zes maanden – of anders in elk geval na een jaar. Ook de politie zou tegen die tijd door andere, dringender zaken in beslag worden genomen. Er zouden steeds minder rechercheurs op de zaak worden gezet, zoals dat heette, en over die enkele vasthoudende rechercheur, het type dat zich jarenlang in onopgeloste misdrijven vastbijt, maakte ik me geen illusies: die bestond alleen in tv-series.

Na die zes maanden, na dat jaar, zouden wij als gelukkig gezin verder kunnen leven. Er zat weliswaar ergens een litteken, maar een litteken staat het geluk niet in de weg. In de tussentijd zou ik zo normaal mogelijk doen. Normale dingen. Af en toe uit eten, naar de film, met Michel naar een voetbalwedstrijd. Aan tafel, 's avonds tijdens de maaltijd, hield ik mijn vrouw nauwlettend in de gaten. Ik zocht naar minieme veranderingen in haar gedrag, iets wat erop kon duiden dat ook zij op haar beurt een verband vermoedde tussen de beelden van de bewakingscamera en ons eigen gelukkige gezin.

‘Wat is er?’ vroeg zij op zo’n avond; blijkbaar had ik dat nauwlettend in de gaten houden te letterlijk genomen. ‘Wat kijk je?’

‘Niets,’ zei ik. ‘Zat ik te kijken?’

En daarna had Claire moeten lachen; zij had haar hand op de mijne gelegd en zachtjes in mijn vingers geknepen.

Op dit soort momenten vermeed ik het altijd angstvallig om naar mijn zoon te kijken. Ik wilde geen blikken van verstandhouding, ik zou hem ook geen knipogen geven of op een andere manier laten merken dat wij nog altijd samen een geheim deelden. Ik wilde dat alles normaal was. Een gedeeld geheim zou ons een voorsprong geven op Claire – op zijn moeder, op mijn vrouw. We zouden haar in zekere zin buitensluiten, en dat vormde een grotere bedreiging voor ons gelukkige gezin dan het hele incident in het pinhokje.

Zonder blikken van verstandhouding (zonder knipogen) was er ook geen geheim, zo redeneerde ik. De gebeurtenissen in het pinhokje zouden we misschien moeilijk uit ons hoofd kunnen zetten, maar na verloop van tijd zouden ze buiten onszelf bestaan – net als voor de anderen. Maar wat we wel moesten vergeten was het geheim. En het was het beste om zo vroeg mogelijk met dat vergeten te beginnen.

25

Dat was het plan. Dat was het plan geweest voordat ik de uitzending van *Opsporing Verzocht* had teruggekeken en de witte sportschoen had gezien.

De volgende stap was zomaar een ingeving geweest. Misschien was er ergens anders meer materiaal, dacht ik bij mezelf. Of beter gezegd: misschien was het ontbrekende materiaal, al dan niet bij vergissing, op een andere site te bezichtigen.

Ik klikte naar YouTube. De kans was uiterst klein, maar het was de moeite waard om het te proberen, redeneerde ik. Bij Search typte ik de naam van de bank in waaraan de pinautomaat toebehoorde, en daarachter de woorden ‘dakloze’, ‘death’ en ‘homeless’.

Er verschenen maar liefst vierendertig zoekresultaten. Ik scrolde langs de schermpjes. Op allemaal was het beginbeeld zo ongeveer hetzelfde: de hoofden met de mutsjes van twee lachende jongens. Alleen de bijbehorende titels en korte beschrijvingen van de inhoud van het te bezichtigen filmpje verschilden. *Dutch Boys* [naam van de bank] *Murder* was nog een van de simpelste. *Don't Try This at Home – Fire Bomb Kills Homeless Woman* luidde een andere. De filmpjes waren stuk voor stuk buitengewoon populair – het aantal keren dat ze waren bezichtigd liep bij de meeste in de duizenden.

Ik klikte er willekeurig eentje aan en zag opnieuw, zij het in een snellere, gemonteerde versie, het gooien van de bureaulamp, de vuilniszakken en de jerrycan. Ik bekeek er nog een paar. Bij een montage met de titel [naam van de stad] *Hottest New Tourist Attraction: Put Your Money on Fire!* had iemand een lachband onder de beelden gezet. Elke keer dat er een nieuw voorwerp naar de dakloze vrouw werd gegooid, volgde er een lachsalvo. Het lachen bereikte hysterische hoogten bij de lichtflits uit de jerrycan, om met een daverend applaus

te eindigen.

De meeste video's hadden het beeld van de witte sportschoen niet, ze stopten meteen na de lichtflits en de wegrennende jongens.

Ik weet achteraf niet meer precies terug te halen waarom ik ook de volgende video aanklikte. Ogenschoijnlijk verschilde hij niet van de overige drieëndertig. Ook het beginbeeld was ruwweg hetzelfde: twee lachende jongens met mutsjes, zij het dat ze hier al de bureaustoel omhooghielden.

Misschien kwam het door de titel die *Men in Black III* luidde. Geen lollige titel zoals de meeste andere, om te beginnen. Maar ook de eerste, en naar ik later vaststelde enige, titel waarin niet naar de vertoonde gebeurtenissen werd verwezen maar indirect naar de daders zelf.

Men in Black III begon met het gooien van de bureaustoel, daarna volgden de vuilniszakken, de lamp en de jerrycan. Maar er was een essentieel verschil. Steeds wanneer beide, of een van beide jongens redelijk scherp in beeld kwamen, werden de beelden vertraagd. En elke keer dat dit gebeurde hoorde je onheilspellende muziek, een soort zoemtoon eerder, een diep, gorgelend geluid dat je vooral met onderwater- en scheepsrampenfilms associeerde. Het resultaat van deze werkwijze was dat alle aandacht op Michel en Rick werd gericht, en minder op het gooien met de bij de boom gevonden spullen.

Wie zijn deze jongens? leken de vertraagde beelden, in combinatie met de onheilsmuziek, te vragen. Wat ze doen, dat weten we nu wel. Maar wie zijn ze?

De klapper zat helemaal aan het eind. Na de lichtflits en de dichtslaande deur ging het beeld op zwart. Ik wilde al naar een volgende video klikken, maar onder het scherm gaf een teller aan dat *Men in Black III* in totaal 2,58 minuten duurde en dat we nu pas op 2 minuut 38 zaten.

Zoals gezegd had ik de video al bijna weggeklikt, ik verwachtte eigenlijk niet anders dan dat het beeld nog twintig seconden op zwart zou blijven staan – de muziek was weer aangezwollen, er zou hooguit nog een aftiteling volgen, dacht ik bij mezelf, meer niet.

Hoe anders zou deze avond, ons diner in het restaurant, zijn verlopen wanneer ik het inderdaad daar en op dat moment voor gezien had gehouden?

In onwetendheid, luidde het antwoord. Nou ja, in relatieve onwetendheid. Ik had nog een paar dagen, of misschien wel een paar weken of maanden, door kunnen leven in mijn dromen over de gelukkige gezinnen. Ik had mijn eigen gezin alleen maar een avond lang naast het gezin van mijn broer hoeven te zetten, ik had kunnen toekijken hoe Babette haar tranen achter haar donkere bril

probeerde te verbergen en hoe vreugdeloos mijn broer zijn vlees in vier hapen wegkouwde. Daarna zou ik met mijn vrouw naar huis zijn gelopen, ik zou een arm om haar middel hebben geslagen, en zonder elkaar aan te kijken zouden wij allebei geweten hebben dat de gelukkige echtparen inderdaad op elkaar lijken.

Het beeld ging van zwart naar grijs. Je zag opnieuw de deur van het pinhokje, maar nu vanbuiten. De beeldkwaliteit was een stuk slechter, ongeveer de beeldkwaliteit van de camera op een mobiele telefoon, zo zag ik eigenlijk al meteen.

De witte sportschoen.

Ze waren teruggekomen.

Ze waren teruggekomen om vast te leggen wat ze hadden aangericht.

‘Holy shit!’ zei een stem buiten beeld. (Rick)

‘Gadverdamme!’ zei een andere stem. (Michel)

De camera richtte zich nu op het voeteneind van de slaapzak. Er hing een blauwige damp. Tergend langzaam ging de camera langs de slaapzak naar boven.

‘Laten we gaan.’ (Rick)

‘Het ruikt hier in elk geval al een stuk minder goor.’ (Michel)

‘Michel... kom nou...’

‘Kom op, ga ernaast staan. Jij moet *Jackass* zeggen. Dan hebben we dat in elk geval.’

‘Ik ga...’

‘Nee, lul! Je blijft!’

Bij het hoofdeinde van de slaapzak kwam de camera tot stilstand. Daar bevroor het beeld en ging vervolgens naar zwart. In rode letters verscheen de volgende tekst in beeld:

Men in Black III

The Sequence

coming soon

Ik wachtte een paar dagen. Michel was vaak weg, zijn mobiel nam hij altijd mee, ik kreeg pas vandaag de kans – vanavond vlak voordat we naar het restaurant zouden gaan. Terwijl hij in de tuin zijn band zat te plakken was ik naar zijn kamer gegaan.

Ik ging er eigenlijk van uit dat hij het zou hebben gewist. Ik hoopte, ik bad, dat hij het had gewist. Heel vaag hoopte ik ook nog dat ik met de op internet

geplaatste beelden al alles had gezien – dat ze daar waren gestopt.

Maar dat was niet het geval geweest.

Nog maar een paar uur geleden had ik de rest gezien.

26

‘Michel,’ zei ik tegen mijn zoon, die zich al half had omgedraaid om te vertrekken, die had gezegd dat het er allemaal niet zoveel toe deed, ‘Michel, je moet die filmpjes wissen. Je had ze allang moeten wissen, maar nu helemaal.’

Hij bleef staan. Opnieuw schraapte hij met zijn witte Nikes door het grind.

‘Ach papa...’ begon hij. Het leek of hij nog iets wilde gaan zeggen, maar hij schudde alleen zijn hoofd.

Op beide filmpjes had ik gehoord en gezien hoe hij zijn neef commandeerde, en soms zelfs afblafte. Dat was precies wat Serge altijd had geïnsinueerd, en vanavond ongetwijfeld nog weer eens zou herhalen: dat Michel een slechte invloed op Rick uitoefende. Ik had dat altijd ontkend, ik had het een gemakkelijke manier van mijn broer gevonden om onder zijn eigen verantwoordelijkheid voor de daden van zijn zoon uit te komen.

Sinds een paar uur (maar in feite natuurlijk al veel langer) wist ik dat het waar was. Michel was de leider van de twee, Michel deelde de lakens uit, Rick was het volgzame watje. En diep in mijn hart was ik blij met deze rolverdeling. Altijd liever zo dan dat het andersom was, dacht ik bij mezelf. Michel was nooit gepest op school, hij had altijd al een hele rits volgzame vriendjes om zich heen verzameld, vriendjes die niets liever wilden dan in de buurt van mijn zoon verkeren. Ik wist uit eigen ervaring hoe ouders van kinderen die gepest werden soms leden. Ik had nooit geleden.

‘Weet je wat nog veel beter is?’ zei ik. ‘Je moet die hele mobiel weggooien. Ergens waar ze hem nooit meer terugvinden.’ Ik keek om me heen. ‘Hier bijvoorbeeld.’ Ik wees naar het bruggetje waarover hij daarnet was komen aanfietsen. ‘Het water in. Als je wilt gaan we maandag samen een nieuwe uitzoeken. Hoe lang heb je deze nou ook alweer? We zeggen gewoon dat-ie is

gejat en verlengen het abonnement, en dan heb jij maandag de nieuwste Samsung, of een Nokia, wat je wilt...'

Ik stak mijn hand naar hem uit, met de palm naar boven.

'Wil je dat ik hem voor je weggooi?' vroeg ik.

Hij keek me aan. Ik zag de ogen die ik al mijn hele leven had gezien, maar ik zag ook iets wat ik liever niet zag: hij keek me aan met een blik of ik me opwond over niets, of ik alleen maar een lastige, bezorgde vader was, een bezorgde vader die wil weten hoe laat zijn zoon van een feestje thuiskomt.

'Michel, het gaat hier niet over een of ander feestje,' zei ik, sneller en luider dan ik van plan was geweest. 'Het gaat om je toekomst –' Ook zo'n abstract woord: toekomst, dacht ik, en ik had er meteen spijt van dat ik het had gebruikt. 'Waarom hebben jullie godverdomme die beelden op internet gezet?' Niet gaan vloeken! sprak ik mezelf toe. Als je gaat vloeken lijkt je op al die tweedehands kut-acteurs die je zo haat. Ik schreeuwde nu zelfs, iemand bij de ingang van het restaurant, iemand die zich in de buurt van de lessenaar of de garderobe ophield, zou ons kunnen horen. 'Was dat ook cool? Of stoer? Deed dat er ook niet zoveel toe? *Men in Black III*! Waar zijn jullie in godsnaam mee bezig?'

Hij had zijn handen in de zakken van zijn jasje gestoken en zijn hoofd laten zakken, waardoor ik zijn ogen nog maar net onder de rand van het zwarte mutsje kon onderscheiden.

'Dat hebben wij niet gedaan,' zei hij.

De deur van het restaurant werd geopend, er klonk gelach en er kwamen mensen naar buiten. Twee mannen en een vrouw. De mannen droegen maatpakken en hadden hun handen in hun broekzakken gestoken, de vrouw droeg een zilverkleurige jurk met bijna blote rug en een bijbehorend schoudertasje in dezelfde kleur.

'Heb je dat echt gezegd?' zei de vrouw, en ze deed een paar wankele passen op haar ook al zilverkleurige naaldhakken. 'Tegen Ernst?'

Een van de mannen haalde een set autosleuteltjes uit zijn zak en gooide ze in de lucht. 'Waarom niet?' zei hij; hij moest zijn arm ver uitstrekken om de sleuteltjes op te vangen. 'Je bent gek!' gilte de vrouw. Hun schoenen knerpten op het grind toen ze ons voorbijliepen. 'Wie kan er nog rijden?' zei de andere man, waarna ze alle drie in een lachsalvo uitbarstten.

'Oké, wacht even,' zei ik, nadat het groepje het einde van het grindpad had bereikt en links afsloeg in de richting van het bruggetje. 'Jullie steken een dakloze in brand en daarna nemen jullie het op. Op jouw mobieltje. Net als met

die alcoholist op het metrostation.’ Ik merkte dat de man die klappen had gekregen op het perron nu een alcoholist was geworden. In mijn eigen woorden. Misschien was het wel zo dat een alcoholist eerder klappen verdiende dan iemand die twee of drie glazen per dag drinkt. ‘En daarna staat het opeens op internet, want dat is toch wat jullie willen? Dat zoveel mogelijk mensen het zien?’ Zouden ze de alcoholist ook op YouTube hebben gezet? schoot het nu door me heen. ‘Staat die alcoholist er ook al op?’ vroeg ik meteen maar.

Michel slaakte een zucht. ‘Papa! Je luistert niet!’

‘Ik luister wel. Ik luister veel te goed. Ik...’ Opnieuw ging de deur van het restaurant open, een man in pak keek om zich heen, deed toen een paar passen opzij zodat hij naast de ingang maar uit het licht kwam te staan en stak een sigaret op. ‘Godverdomme,’ zei ik.

Michel draaide zich om en liep naar zijn fiets.

‘Michel, waar ga je heen? Ik ben nog niet klaar.’

Maar hij bleef doorlopen, hij haalde een sleuteltje uit zijn zak en stak het in het slot dat met een knal opensprong. Ik wierp een snelle blik op de rokende man bij de ingang. ‘Michel,’ zei ik op zachte maar dringende toon, ‘je kunt hier niet zomaar voor weglopen. Wat gaan we eraan doen? Zijn er nog meer filmpjes die ik niet gezien heb? Moet ik ze straks eerst op YouTube bekijken? Of ga je me nu vertellen of –’

‘Papa!’ Michel had zich met een ruk omgedraaid en had mijn onderarm vastgegrepen; hij gaf er een harde ruk aan, terwijl hij zei: ‘Hou nou eindelijk eens je kop!’

Verbijsterd keek ik mijn zoon in de ogen. Zijn eerlijke ogen waarin ik nu – het had geen zin om eromheen te draaien – uitsluitend haat kon lezen. Ik betrapte me erop dat ik ook even opzij keek, naar de rokende man.

Ik grijsde naar mijn zoon; ik kon hem zelf niet zien, maar het was ongetwijfeld een domme grijs. ‘Ik hou mijn kop,’ zei ik.

Michel liet mijn arm los; hij beet op zijn onderlip en schudde zijn hoofd. ‘Jezus! Wanneer ga je je nou eindelijk eens normaal gedragen?’

Ik voelde een koude steek in mijn borst. Elke andere vader zou nu iets gezegd hebben als ‘Wie gedraagt er zich normaal? Hè? Wie? Wie gedraagt zich normaal?’ Maar ik was geen vader zoals andere vaders. Ik wist waar mijn zoon op doelde. Ik wou dat ik nu mijn armen om hem heen kon slaan en hem tegen me aan kon drukken. Maar hij zou me naar alle waarschijnlijkheid vol walging van zich af duwen. Ik wist zeker dat zo’n lichamelijke afwijzing te veel van het

goede zou zijn, dat ik dan ter plekke in tranen zou uitbarsten en niet meer op zou kunnen houden.

‘Lieve jongen,’ zei ik.

Ik moest rustig blijven, zei ik bij mezelf. Ik moest luisteren. Dat was wat ik me nu weer herinnerde, dat Michel had gezegd dat ik niet luisterde. ‘Ik ben een en al oor,’ zei ik.

Hij schudde opnieuw zijn hoofd. Toen pakte hij resoluut zijn fiets uit het rek.

‘Wacht!’ zei ik. Ik hield mezelf in, ik deed zelfs een pas opzij zodat het niet zou lijken of ik hem een vrije doorgang wilde belemmeren. Maar voor ik het wist had ik wel mijn hand op zijn onderarm gelegd.

Michel keek naar de hand alsof er een vreemd insect op zijn arm was geland, daarna keek hij naar mij.

We waren nu heel dicht bij iets, dacht ik bij mezelf. Iets wat later nooit meer teruggedraaid zou kunnen worden. Ik haalde mijn hand van zijn onderarm.

‘Michel, er is nog iets,’ zei ik.

‘Papa, alsjeblieft.’

‘Er is voor je gebeld.’

Hij staarde mij aan, het zou me niet echt hebben verbaasd wanneer ik het volgende ogenblik zijn vuist tegen mijn gezicht zou voelen: zijn knokkels hard tegen mijn bovenlip, of hoger, tegen mijn neus, er zou bloed vloeien, maar een aantal zaken zou er duidelijker door worden. Helderder.

Maar er gebeurde niets. ‘Wanneer?’ vroeg hij op rustige toon.

‘Michel, je moet me vergeven, ik had het nooit mogen doen, maar... het kwam door die filmpjes, ik wilde je... ik probeerde...’

‘Wanneer?’ Mijn zoon haalde de voet die hij al op de trapper had gezet er weer af en plantte beide voeten stevig in het grind.

‘Een poosje geleden, het was een bericht. Ik heb het bericht afgeluisterd.’

‘Van wie?’

‘Van B... van Faso.’ Ik haalde mijn schouders op, ik grinnikte. ‘Zo noemen jullie hem toch? Faso?’

Ik zag het heel goed, er was geen vergissing mogelijk: het gezicht van mijn zoon verstrakte. Er was hier te weinig licht, maar ik zou hebben gezworen dat het ook een paar tinten witter werd.

‘Wat had hij?’ Zijn stem klonk kalm. Of nee, niet kalm. Hij probeerde achteloos te klinken, verveeld bijna, alsof het feit dat zijn geadopteerde neef hem vanavond had gebeld van geen belang was.

Maar hij verried zichzelf. Het belang lag heel ergens anders: bij het feit dat zijn vader zijn berichten afluisterde. Dat was niet normaal. Elke andere vader zou zich wel twee keer hebben bedacht. Dat had ik trouwens ook gedaan. Ik had me twee keer bedacht. Michel had woedend moeten worden, hij had moeten schreeuwen: hoe ik het in mijn hoofd had gehaald om zijn voicemail af te luisteren. Dat zou normaal geweest zijn.

‘Niets,’ zei ik. ‘Hij vroeg of je hem terug wilde bellen.’ Op dat gemaakt populaire toontje van hem, had ik er bijna aan toegevoegd.

‘Oké,’ zei Michel. Hij knikte even met zijn hoofd. ‘Oké,’ zei hij nog een keer.

Ik herinnerde me plotseling iets. Daarnet, toen hij zijn eigen mobieltje had gebeld en mij aan de lijn had gekregen, had hij gezegd dat hij een nummer zocht. Dat hij zijn mobiel kwam halen omdat hij een nummer op moest zoeken. Ik dacht dat ik nu wist welk nummer het was. Maar ik vroeg hem er niet naar. Ik herinnerde me namelijk nog iets anders.

‘Je zei dat ik niet luisterde,’ zei ik. ‘Maar ik heb wel geluisterd. Toen we het erover hadden dat jullie die video op YouTube hadden gezet.’

‘Ja.’

‘Toen zei je dat jullie dat niet hadden gedaan.’

‘Ja.’

‘Wie heeft het dan gedaan? Wie heeft het erop gezet?’

Soms beantwoord je een vraag door hem hardop te stellen.

Ik keek naar mijn zoon. En hij keek terug.

‘Faso?’ zei ik.

‘Ja,’ zei hij.

27

Er viel een stilte waarin alleen de geluiden uit het park en van de straat aan de overkant van het water te horen waren: het korte klapperen van vogelvleugels tussen de takken van een boom, een optrekkende auto, een kerkklok die één keer sloeg – een stilte waarin mijn zoon en ik elkaar aankeken.

Ik durfde het niet met zekerheid te zeggen, maar ik meende iets vochtigs in Michels ogen te zien. Zijn blik liet aan duidelijkheid niets te wensen over. Begrijp je het nu eindelijk? zei de blik.

In diezelfde stilte begon er in mijn linkersak een mobiele telefoon te rinkelen. Te rinkelen en te trillen. Ik werd de laatste jaren een beetje doof, daarom had ik als ringtone *Old Phone* ingesteld, een ouderwets rinkelen dat aan oude, zwarte bakelieten telefoons deed denken en dat ik overal bovenuit hoorde.

Ik haalde mijn mobiel uit mijn zak met het doel hem weg te drukken, toen ik de naam van de beller op het display las: Claire.

‘Ja?’

Ik maakte een gebaar naar Michel dat hij nog niet weg moest gaan, maar hij leunde met zijn armen over elkaar gevouwen op het stuur van zijn fiets en leek opeens minder haast te hebben om te vertrekken.

‘Waar ben je?’ vroeg mijn vrouw. Ze praatte zacht maar dringend, de restaurantgeluiden op de achtergrond klonken luider dan haar stem. ‘Waar blijf je zo lang?’

‘Ik ben buiten.’

‘Wat ben je aan het doen? We hebben ons hoofdgerecht al bijna op. Ik dacht dat je meteen zou komen.’

‘Ik sta hier met Michel.’

Ik had eigenlijk ‘met onze zoon’ willen zeggen, maar deed het niet.

Het bleef even stil.

‘Ik kom eraan,’ zei Claire.

‘Nee, wacht! Hij gaat zo... Michel moet zo weg...’

Maar de verbinding was al verbroken.

Papa weet helemaal van niks en dat wil ik graag zo houden. Ik dacht aan mijn vrouw die zo dadelijk uit de deur van het restaurant naar buiten zou komen, en hoe ik dan naar haar zou kijken. Of beter gezegd: of ik nog net zo naar haar zou kunnen kijken als een paar uur eerder in het café van de gewone mensen, toen ze me had gevraagd of ik ook vond dat Michel de laatste tijd raar deed.

Ik vroeg me kortom af of wij nog een gelukkig gezin waren.

Mijn volgende gedachte betrof het filmpje van de in brand gestoken dakloze vrouw. En dan in de eerste plaats hoe dit op YouTube terecht was gekomen.

‘Komt mama?’ vroeg Michel.

‘Ja.’ Misschien beeldde ik het me in, maar ik meende een zekere opluchting in zijn stem te horen toen hij vroeg of ‘mama’ eraan kwam. Alsof hij hier inmiddels lang genoeg met zijn vader had gestaan. Zijn vader die toch niets voor hem kon doen. Komt mama? Mama komt. Ik moest snel zijn. Ik moest hem in bescherming nemen op het enige terrein waarop ik hem nog in bescherming kon nemen.

‘Michel,’ zei ik, terwijl ik opnieuw mijn hand op zijn onderarm legde. ‘Wat weet Beau... Faso... Hoe weet Faso van dat filmpje? Hij was toen toch al naar huis? Ik bedoel...’

Michel wierp een snelle blik op de ingang van het restaurant, alsof hij hoopte dat zijn moeder er al aankwam en hem van het pijnlijke samenzijn met zijn vader zou verlossen. Ook ik keek op mijn beurt even naar de deur. Iets was anders dan de laatste keer dat ik had gekeken, maar ik wist niet meteen wat. De rokende man, bedacht ik het volgende ogenblik. De rokende man was weg.

‘Gewoon,’ zei Michel. Gewoon. Dat zei hij vroeger ook altijd wanneer hij zijn jas kwijt was, of zijn schooltas ergens op een voetbalpleintje had laten liggen en wij vroegen hoe dat had kunnen gebeuren. Gewoon... Gewoon vergeten. Gewoon laten liggen. ‘Ik had die filmpjes gewoon naar Rick gemaild. En toen heeft Faso ze ook gezien, hij heeft ze gewoon van Ricks computer gehaald. Hij heeft een fragment op YouTube gezet, en nu dreigt hij de rest er ook op te zetten als we hem niet betalen.’

Er waren meerdere vragen die ik nu kon stellen; gedurende een seconde vroeg

ik me af wat elke andere vader zou hebben gevraagd.

‘Hoeveel?’ vroeg ik.

‘Drieduizend.’

Ik keek hem aan.

‘Hij wil een scooter kopen,’ zei hij.

28

‘Mama.’

Michel sloeg zijn armen om Claires nek en drukte zijn gezicht in haar haar. ‘Mama,’ zei hij nog een keer.

Mama was gekomen. Ik keek naar mijn vrouw en mijn zoon. Ik dacht aan de gelukkige gezinnen. Aan hoe vaak ik zo naar Michel en zijn moeder had gekeken – en hoe ik daar nooit tussen had proberen te komen: ook dat was een onderdeel van het geluk.

Nadat ze Michel een poosje over zijn rug en achterhoofd had geaaid – over het zwarte mutsje – sloeg Claire haar ogen op en keek mij aan.

Hoeveel weet jij? vroeg ze met haar blik.

Alles, keek ik terug.

Bijna alles, verbeterde ik mezelf terwijl ik aan Claires voicemailboodschap aan haar zoon dacht.

Toen pakte Claire hem bij zijn schouders en kustte hem op zijn voorhoofd.

‘Wat kwam je hier doen, lieverd?’ vroeg ze. ‘Ik dacht dat je had afgesproken?’

Michels ogen zochten de mijne; Claire weet niets van de filmpjes, wist ik daar en op dat moment. Ze wist veel meer dan ik tot nu toe had gedacht, maar van de filmpjes wist ze niets.

‘Hij kwam geld halen,’ zei ik, terwijl ik Michel aan bleef kijken. Claire trok haar wenkbrauwen op. ‘Ik had geld van hem geleend. Ik had het hem vanavond terug zullen geven, voordat we uit eten gingen, maar toen ben ik het vergeten.’

Michel sloeg zijn ogen neer en schraapte zijn witte sportschoenen over het grind. Mijn vrouw staaarde mij aan, maar zei niets. Ik voelde in mijn binnenzak.

‘Vijftig euro,’ zei ik; ik trok het biljet tevoorschijn en stak mijn hand uit naar

Michel.

‘Bedankt, pap,’ zei hij, en hij stopte het biljet in een zak van zijn jasje.

Claire slaakte een diepe zucht, daarna pakte ze Michel bij zijn hand. ‘Moest je niet...’ Ze keek mij aan. ‘Wij kunnen ook beter weer naar binnen gaan. Ze vroegen zich al af waar je zo lang bleef.’

We omhelsden onze zoon, Claire gaf hem nog drie kussen op zijn wangen, en toen keken we hem na terwijl hij over het pad naar het bruggetje fietste. Halverwege het bruggetje leek het even of hij zich nog zou omdraaien om naar ons te zwaaien, maar hij stak alleen een arm in de lucht.

Nadat hij tussen de struiken aan de overzijde uit het zicht was verdwenen, vroeg Claire: ‘Hoe lang wist je het al?’

Ik onderdrukte mijn eerste aanvechting om meteen ‘En jij dan?’ te vragen, en antwoordde: ‘Sinds *Opsporing Verzocht*.’

Ze pakte mijn hand, net zoals ze dat daarnet met Michel gedaan had.

‘Ach lieverd,’ zei ze.

Ik draaide me half om, zodat ik haar gezicht kon zien.

‘En jij?’ vroeg ik.

Mijn vrouw pakte nu ook mijn andere hand. Ze keek me aan en deed een mislukte poging tot een glimlach: het was een glimlach die ons tegen beter weten in terug in de tijd wilde voeren.

‘Je moet begrijpen dat ik bij alles in de eerste plaats aan jou heb gedacht, Paul,’ zei ze. ‘Ik wilde niet... ik dacht dat het misschien te veel zou zijn. Ik was bang... ik was bang dat je weer opnieuw... nou ja, je weet wel.’

‘Sinds wanneer?’ vroeg ik zacht. ‘Wanneer wist je het?’

Claire kneep in mijn vingers.

‘Op de avond zelf,’ zei ze. ‘Die avond dat ze bij de pinautomaat waren.’

Ik staarde haar aan.

‘Michel belde me op,’ zei Claire. ‘Het was toen net gebeurd. Hij vroeg me wat ze moesten doen.’

29

Toen ik nog werkte had ik op een dag midden in een zin over de Slag om Stalingrad het klaslokaal rondgekeken.

Al die hoofden, dacht ik. Al die hoofden waar alles in verdwijnt.

‘Hitler had zijn zinnen op Stalingrad gezet,’ zei ik. ‘Terwijl hij strategisch gezien veel beter meteen had kunnen doorstoten naar Moskou. Maar het ging hem om de naam van de stad: Stalingrad, de stad die de naam van zijn grote tegenspeler Jozef Stalin droeg. Die stad moest het eerst worden veroverd. Vanwege het psychologische effect dat de verovering op Stalin zou hebben.’

Ik pauzeerde en keek opnieuw de klas rond. Sommige leerlingen schreven mee met wat ik stond te vertellen, anderen keken mij aan; er waren zowel geïnteresseerde als glazige blikken op mij gericht – meer geïnteresseerde dan glazige, hield ik mezelf voor, terwijl ik me tegelijkertijd realiseerde dat dit me al niet meer echt bezighield.

Ik dacht aan hun levens, aan al hun levens die verder zouden gaan.

‘Op zulke irrationele overwegingen wordt een oorlog gewonnen,’ zei ik. ‘Of verloren.’

Toen ik nog werkte – het kost me nog altijd moeite om deze zin uit te spreken. Ik kan hier nu uitvoerig gaan uitleggen dat ik ooit, in een ver verleden, andere plannen met mijn leven heb gehad, maar dat doe ik niet. Die andere plannen waren er wel, maar het gaat niemand aan wat ze precies behelsden. ‘Toen ik nog werkte...’ bevalt mij in elk geval beter dan ‘Toen ik nog voor de klas stond...’ of – de verschrikkelijkste van allemaal, de lievelingszin van de allerergste types, de ex-leraren die zichzelf echte onderwijsbeesten noemen – ‘Toen ik nog in het onderwijs werkzaam was...’

Ik had graag in het midden gelaten waar ik les in gaf. Ook dat gaat niemand

wat aan. Het is zo gauw een stempel. O, hij is ...-leraar, zeggen de mensen. Dat verklaart een hoop. Het antwoord op de vraag wat het precies verklaart, moeten ze je doorgaans schuldig blijven. Ik geef geschiedenis. Gaf geschiedenis. Inmiddels niet meer. Een jaar of tien geleden ben ik gestopt. Moest ik stoppen – al vind ik nog altijd dat zowel gestopt als moeten stoppen in mijn geval ongeveer even ver van de waarheid af ligt. Aan weerszijden van de waarheid, dat wel, maar de afstand verschilt niet noemenswaardig.

Het is destijds in de trein begonnen, de trein naar Berlijn. Het begin van het einde, zal ik maar zeggen: het begin van het (moeten) stoppen. Terugrekenend heeft het hele proces amper twee of drie maanden geduurd. Toen het eenmaal begon ging het snel. Als bij iemand bij wie een kwaadaardige ziekte wordt gediagnosticeerd en die er zes weken later al niet meer is.

Achteraf ben ik vooral blij en opgelucht, het voor de klas staan had ook echt lang genoeg geduurd. Ik zat in mijn eentje voor het raam van mijn verder lege coupé en keek naar buiten. Er waren eerst een halfuur alleen maar berkenbomen voorbijgekomen, maar nu reden we door de buitenwijk van een of andere stad. Ik keek naar de huizen en de flats, de tuintjes van de huizen die vaak tot aan de spoorrails doorliepen. In een van die tuintjes hingen witte lakens aan een lijn, in een ander stond een schommel. Het was november en het was koud. Er waren geen mensen in de tuintjes te zien. ‘Misschien moet je eens een tijdje vakantie nemen,’ had Claire gezegd. ‘Een weekje ertussenuit.’ Ze had iets aan me gemerkt, zei ze: ik reageerde op alles te snel en te geïrriteerd. Het was vast het werk, de school. ‘Ik begrijp soms niet hoe je het volhoudt,’ zei ze. ‘Je hoeft je echt niet schuldig te voelen.’ Michel was nog geen vier, ze zou het makkelijk redden, hij ging drie dagen per week naar de crèche, die dagen had ze voor zichzelf.

Ik dacht aan Rome en aan Barcelona, aan palmen en terrassen, en koos uiteindelijk voor Berlijn, voornamelijk omdat ik daar nog nooit geweest was. Aanvankelijk voelde ik nog een zekere opgetogenheid. Ik pakte een kleine koffer in, ik zou zo min mogelijk meenemen: *travelling light*, hield ik mezelf voor. De opgetogenheid duurde voort tot aan het station, waar de trein naar Berlijn al klaarstond aan het perron. Het eerste stuk ging alles nog goed. Zonder enige spijt zag ik de huizenblokken en bedrijventerreinen uit het zicht verdwijnen. En ook bij de eerste koeien, slootjes en elektriciteitsmasten was mijn blik nog vooral gericht op wat er vóór mij lag. Op wat eraan kwam. Daarna maakte het opgetogen gevoel plaats voor iets anders. Ik dacht aan Claire en aan Michel. Aan de afstand die steeds groter werd. Ik zag mijn vrouw met onze zoon bij de deur

van de crèche, het fietszitje waar zij Michel in tilde, en vervolgens haar hand met de huissleutel in het slot van onze eigen deur.

Tegen de tijd dat de trein Duits grondgebied binnenreed was ik al een paar keer op en neer gelopen naar de restauratiewagen voor vers bier. Maar het was al te laat. Ik was een punt gepasseerd waarna er geen weg meer terug was.

Op dat moment zag ik de huizen en de tuintjes. Overal zijn mensen, dacht ik. Er zijn er zoveel dat zij zelfs tot aan de spoorbaan hun huizen neerzetten.

In mijn hotelkamer belde ik Claire. Ik probeerde mijn stem normaal te laten klinken.

‘Wat is er?’ zei Claire meteen. ‘Gaat het wel goed met je?’

‘Hoe is het met Michel?’

‘Goed. Hij heeft een olifant gekleid op de crèche. Maar misschien moet hij je dat zelf maar vertellen. Michel, dit is papa aan de telefoon...’

Nee, wilde ik zeggen. Nee.

‘Papa...’

‘Dag lieverd. Wat hoor ik nou van mama? Heb je een olifant gemaakt?’

‘Papa?’

Ik moest wat zeggen. Maar er kwam niks.

‘Ben je verkouden, papa?’

De dagen daarop deed ik zo goed mogelijk mijn best om de geïnteresseerde toerist te spelen. Ik wandelde langs de resten van de Muur, ik at in restaurants waar volgens het meegebrachte gidsje uitsluitend gewone Berlijners kwamen. De avonden waren het ergst. Ik stond voor het raam van mijn hotelkamer en keek naar het verkeer en de duizenden lichtjes en de mensen die allemaal onderweg leken naar iets.

Ik kon kiezen uit twee mogelijkheden: ik kon voor het raam blijven staan kijken, of ik kon me tussen de mensen begeven. Ik kon net doen of ook ik ergens naar onderweg was.

‘Hoe was het?’ vroeg Claire toen ik haar na een week weer tegen me aan drukte. Ik drukte harder dan ik van plan was geweest. Maar aan de andere kant drukte ik niet hard genoeg.

Een paar dagen later begon het ook op school. Ik had eerst nog kunnen denken dat het met het ver weg zijn te maken had.

Maar er was iets gebeurd, en dat iets had ik nu mee naar huis genomen.

‘Je zou je kunnen afvragen hoeveel mensen er waren geweest wanneer de Tweede Wereldoorlog helemaal niet had plaatsgevonden,’ zei ik, terwijl ik het

getal 55.000.000 op het bord schreef. 'Als iedereen gewoon was blijven doorneuken. Reken dat maar eens uit voor de volgende les.'

Ik was me ervan bewust dat meer leerlingen dan normaal mij aanstaarden, misschien keken ze wel allemaal: van het bord naar mij en weer terug. Ik grijnsde. Ik keek naar buiten. De luchtverversing in het schoolgebouw was centraal geregeld. De ramen konden niet open. 'Ik ga even een luchtje scheppen,' zei ik en ik verliet het lokaal.

30

Ik weet niet of er toen al leerlingen zijn gaan klagen, of het via de ouders bij de rector terechtgekomen is, of pas later. Hoe het ook zij, op zekere dag werd ik in de rectorkamer ontboden.

De rector was er zo een die je vandaag de dag nog zelden ziet: een hoofd met een zijscheiding boven een bruin pak met visgraatmotieven.

‘Er zijn mij wat klachten ter ore gekomen aangaande de invulling van de geschiedenislessen,’ zei hij, nadat hij me in de enige stoel tegenover zijn bureau had laten plaatsnemen.

‘Van wie?’

De rector keek mij aan. Achter zijn hoofd hing een schoolplaat van Nederland met alle dertien provincies.

‘Dat is even niet zo van belang,’ zei hij. ‘Waar het om gaat is –’

‘Het is wel van belang. Komen die klachten van ouders of van de leerlingen zelf? Ouders zeuren eerder, leerlingen zitten nooit zo erg met dat soort dingen.’

‘Paul, het gaat hier met name om iets wat je over slachtoffers hebt gezegd. Je moet me corrigeren als ik het verkeerd weergeef. Over slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog.’

Ik leunde achterover, ik probeerde althans achterover te leunen maar het was een harde rechte stoel die niet meegaf.

‘Je zou je nogal laatdunkend over die slachtoffers hebben uitgelaten,’ zei de rector. ‘Je zou hebben gezegd dat ze zelf schuldig zijn aan hun slachtofferschap.’

‘Zo heb ik het nooit gezegd. Ik heb alleen maar gezegd dat niet alle slachtoffers automatisch onschuldige slachtoffers zijn.’

De rector keek op een papiertje dat hij voor zijn neus had liggen.

‘Hier staat...’ begon hij, maar toen schudde hij zijn hoofd, zette zijn bril af en kneep met duim en wijsvinger in de brug van zijn neus. ‘Je moet begrijpen, Paul, dit zijn inderdaad ouders die klagen. Ouders klagen altijd. Leer mij de klagende ouders kennen. Meestal gaat het over niks. Over of er ook appels te krijgen zijn in de kantine. Wat is ons beleid ten aanzien van gymnastiek tijdens de menstruatie? Futiliteiten. Het gaat zelden over de inhoud van de lessen. Maar nu wel. En dat is niet goed voor de school. Het zou voor ons allemaal beter zijn wanneer je je gewoon aan de lesstof hield.’

Voor het eerst tijdens ons onderhoud voelde ik een lichte tinteling in mijn nek. ‘En in welk opzicht zou ik mij niet aan de lesstof hebben gehouden?’ vroeg ik kalm.

‘Hier staat...’ De rector frummelde opnieuw aan het papiertje op zijn bureau. ‘Waarom vertel je het me niet zelf? Wat heb je precies gezegd, Paul?’

‘Niets bijzonders. Ik heb ze een eenvoudige rekensom laten maken. In een gezelschap van honderd mensen, hoeveel klootzakken zitten daarbij? Hoeveel vaders die hun kinderen afsnauwen? Hoeveel zakkenwassers die uit hun mond stinken maar weigeren er iets aan te doen? Hoeveel lamlendige niksnutten die een leven lang zullen blijven zeuren over niet-bestaand onrecht dat ze zou zijn aangedaan? Kijk om je heen, heb ik gezegd. Van hoeveel van je klasgenoten zou je wensen dat ze morgen niet meer in de schoolbanken terug zouden keren? Denk aan dat ene familielid in je eigen familie, die vervelende oom met zijn lege lulverhalen op verjaardagen, die lelijke neef die zijn eigen kat mishandelt. Denk aan hoe opgelucht je zou zijn – en niet alleen jij, maar bijna de hele familie – wanneer die oom of neef op een mijn zou lopen of vanaf grote hoogte door een vliegtuigbom zou worden geraakt. Wanneer het familielid van de aardbodem zou verdwijnen. En denk nu aan al die miljoenen slachtoffers van alle oorlogen tot nu toe – ik heb het nooit specifiek over de Tweede Wereldoorlog gehad, ik noem die alleen vaak als voorbeeld omdat dat de oorlog is die ze het meest aanspreekt – en denk aan de duizenden, misschien wel tienduizenden doden die we kunnen missen als kiespijn. Alleen al statistisch is het onmogelijk dat al die slachtoffers goede mensen waren, wat dat dan ook voor mensen mogen zijn. Het onrecht zit ’m veel eerder in het feit dat ook de klootzakken op de lijst van onschuldige slachtoffers terechtkomen. Dat ook hun namen op de oorlogsmonumenten staan vermeld.’

Ik pauzeerde even om adem te halen. Hoe goed kende ik deze rector eigenlijk? Hij had mij helemaal uit laten spreken, maar wat zei dat? Misschien had hij zo wel genoeg gehoord. Misschien had hij niet meer nodig om mij de wacht aan te

zeggen.

‘Paul...’ begon hij; hij had zijn bril weer opgezet, maar hij keek niet naar mij maar naar een punt op zijn bureaublad. ‘Mag ik je iets persoonlijks vragen, Paul?’

Ik zei niets.

‘Heb je het misschien een beetje gehad, Paul?’ vroeg de rector. ‘Met lesgeven, bedoel ik. Begrijp me goed, ik verwijt je niks, het overkomt ons vroeg of laat allemaal weleens. Dat we even geen zin meer hebben. Dat we gaan nadenken over de zinloosheid van ons beroep.’

Ik haalde mijn schouders op. ‘Ach...’ zei ik.

‘Ik heb het ook meegemaakt. Toen ik zelf nog voor de klas stond. Het is een heel akelig gevoel. Het slaat het fundament weg onder alles. Onder alles waar je in geloofde. Is dat een beetje wat je nu doormaakt, Paul? Geloof je er nog wel in?’

‘Ik heb altijd in de eerste plaats aan de leerlingen gedacht,’ antwoordde ik naar waarheid. ‘Ik heb altijd geprobeerd het vak zo interessant mogelijk voor ze te maken. Daarbij ben ik vooral van mezelf uitgegaan. Ik heb geen pogingen gedaan om met slappe, populaire verhaaltjes bij ze in het gevlij te komen. Ik heb aan mezelf gedacht toen ik nog op de middelbare school zat. Wat me werkelijk interesseerde. Daar ben ik van uitgegaan.’

De rector glimlachte en leunde achterover in zijn bureaustoel. Hij kan wel achteroverleunen, dacht ik. En ik zit hier rechtop.

‘Van de geschiedenisles op mijn eigen middelbare school herinner ik me vooral de oude Egyptenaren, de Grieken en de Romeinen,’ zei ik. ‘Alexander de Grote, Cleopatra, Julius Caesar, Hannibal, het Paard van Troje, de veldtochten met olifanten over de Alpen, de zeeslagen, de gladiatorengevechten, de wagenrennen, de spectaculaire moorden en zelfmoorden, de uitbarsting van de Vesuvius, maar aan de andere kant ook de schoonheid, de schoonheid van al die tempels en arena’s en amfiteaters, de fresco’s, de badhuizen, de mozaïeken, dat is van een schoonheid die eeuwig is, het zijn de kleuren waarom we vandaag de dag nog steeds liever aan de Middellandse Zee op vakantie gaan in plaats van in Manchester of Bremen. Maar dan komt het christendom en begint het allemaal langzaam in te zakken. Aan het eind ben je zelfs blij dat die zogenaamde barbaren de hele handel kort en klein slaan. Dat herinner ik me nog als de dag van gisteren. En wat ik me verder vooral herinner is dat er daarna een hele tijd niets kwam. De middeleeuwen, goed beschouwd een weerzinwekkende,

achterlijke tijd waarin er op een paar bloedige belegeringen na bar weinig gebeurde. En dan de Nederlandse geschiedenis! De Tachtigjarige Oorlog, ik weet nog dat ik altijd hoopte dat de Spanjaarden zouden winnen. Even gloorde er hoop toen Willem van Oranje werd doodgeschoten, maar uiteindelijk wist dat clubje religieuze fanatici toch de overwinning te behalen. En daalde de duisternis definitief neer over de Lage Landen. Ik herinner me verder vooral hoe onze geschiedenisleraar ons jaar in jaar uit als een vette worst de Tweede Wereldoorlog voorhield. “In de zesde klas behandel ik de Tweede Wereldoorlog,” zei hij, maar eenmaal in die zesde klas aanbeland zaten we nog steeds bij Willem 1 en de afscheiding van België. De Tweede Wereldoorlog werd nooit gehaald. Hooguit kregen we nog een stukje loopgraven mee om ons lekker te maken. Maar die Eerste Wereldoorlog was behalve de massale vernietiging van mensenlevens toch voornamelijk saai. Er zat geen schot in, om het zo maar eens te zeggen. Er was te weinig beweging. Later hoorde ik dat het altijd zo ging. De Tweede Wereldoorlog werd nooit gehaald. De interessantste periode uit de afgelopen vijftienhonderd jaar, ook voor Nederland waar sinds de Romeinen besloten dat het hier niks voor hen was, in feite niets belangwekkends meer is gebeurd tot mei 1940. Ik bedoel, over wie hebben ze het in het buitenland wanneer ze het over Nederland hebben? Over Rembrandt. Over Vincent van Gogh. Over schilders. De enige Nederlandse historische figuur die internationaal is doorgebroken, om het zo maar eens te zeggen, is Anne Frank.’

Voor de zoveelste keer verschoof de rector papieren op zijn bureau en begon in iets te bladeren wat mij vaag bekend voorkwam. Het zat in een mapje, een mapje met een doorzichtig omslag, het soort mapjes waar leerlingen hun werkstukken in opbergen.

‘Zegt de naam (...) je iets, Paul?’ vroeg hij.

Hij noemde de naam van een leerlinge uit mijn klas. Ik laat de betreffende naam hier niet opzettelijk weg. Ik heb me destijds voorgenomen om hem te vergeten. En dat is gelukt.

Ik knikte.

‘En weet je dan ook nog wat je tegen haar hebt gezegd?’

‘Zo ongeveer,’ zei ik.

Hij sloeg het mapje weer dicht en legde het terug op zijn bureau.

‘Je geeft haar een drie,’ zei hij, ‘en wanneer zij vraagt waarom, dan zeg jij –’

‘Die drie was volkomen terecht,’ zei ik. ‘Het was echt prutswerk. Van een niveau waar je bij mij niet mee moet aankomen.’

De rector glimlachte, maar het was een waterige glimlach, een verbrokkelde glimlach, als geschifte melk. ‘Ik moet je bekennen dat ik ook niet erg onder de indruk was van het niveau, maar het gaat om iets anders. Het gaat om –’

‘Behalve de Tweede Wereldoorlog behandel ik ook nog een groot deel van de geschiedenis erna,’ onderbrak ik hem opnieuw. ‘Korea, Vietnam, Koeweit, het Midden-Oosten en Israël, de Junioorlog, de Oktoberoorlog, de Palestijnen. Dat is allemaal door mij in de les behandeld. Dan kun je echt niet aankomen met een werkstuk over de staat Israël waarin vooral sinaasappels worden geplukt en op sandalen bij kampvuren wordt gedanst. Overal vrolijke en blij mensen en gelul over de woestijn waar nu weer bloemen bloeien. Ik bedoel, er worden dagelijks mensen doodgeschoten, er worden bussen opgeblazen. Waar gaat dit over?’

‘Zij is hier huilend binnengekomen, Paul.’

‘Ik zou ook huilen als ik zulke troep had ingeleverd.’

De rector keek mij aan. Ik zag iets in zijn blik wat ik er nog niet eerder in had gezien: iets neutraals, of eerder iets nietszeggends, iets wat net zo nietszeggend was als zijn visgraatpak. Tegelijkertijd leunde hij weer achterover, maar verder dan de eerste keer.

Hij neemt afstand, dacht ik. Geen afstand, verbeterde ik mezelf meteen daarna: afscheid.

‘Paul, je kunt dit soort dingen gewoon niet zeggen tegen een meisje van vijftien,’ zei hij. Ook in zijn stem was nu een neutralere toon geslopen. Hij ging niet met mij in discussie, hij deed mij zijn mening mee. Ik wist zeker dat wanneer ik hem op dat moment zou hebben gevraagd waarom je dat soort dingen niet kunt zeggen hij met ‘Daarom niet’ zou hebben geantwoord.

Heel kort dacht ik aan het meisje. Ze had een lief maar te blij gezicht. Op niets af blij. Een vrolijke maar seksloze blijheid was het, net zo vrolijk en seksloos als de anderhalve pagina in haar werkstuk die zij aan het plukken van de sinaasappels had gewijd.

‘Dat soort dingen wordt misschien op de voetbaltribune geroepen,’ vervolgde de rector, ‘maar niet op een middelbare school. Althans niet op onze school, en zeker niet door een leerkracht.’

Wat ik precies tegen het meisje heb gezegd, doet er niet echt toe, laat ik dat vooropstellen. Het leidt alleen maar af. Het voegt niets toe. Soms ontsnappen je dingen waar je later misschien spijt van hebt. Of nee, geen spijt. Je zegt iets zo haarscherp dat de aangesprokene het zijn of haar hele verdere leven met zich meedraagt.

Ik dacht aan haar blij gezicht. Toen ik tegen haar zei wat ik gezegd heb, brak het doormidden. Als een vaas. Of eerder als een glas dat breekt van een te hoge toon.

Ik keek naar de rector en voelde hoe mijn hand zich balde tot een vuist. Het ging buiten mij om, ik had geen zin meer in een voortzetting van deze discussie. Hoe zei je het ook alweer... de standpunten lagen te ver uiteen. Dat was wat er in feite aan de hand was. Er gaapte een kloof. Soms hield het praten op. Ik keek naar de rector en stelde me voor hoe ik mijn gebalde vuist midden in dat grijze gezicht zou planten. Net onder de neus, met de knokkels op het lege stuk tussen neusgaten en bovenlip. Tanden zouden afbreken, bloed zou uit de neus spuiten, er zou duidelijkheid zijn over mijn standpunt. Maar ik twijfelde of het de oplossing van ons geschil dichterbij zou brengen. Ik hoefde het niet bij die ene klap te laten, ik kon het nietszeggende gezicht in zijn geheel verbouwen, maar hooguit tot iets anders nietszeggends. Mijn positie op school zou onhoudbaar worden, zoals dat heette, hoewel dat me op dit moment wel het minste zorgen baarde. Goed beschouwd was mijn positie al langer onhoudbaar. Vanaf de eerste dag dat ik door de hoofdingang deze school betrad was er sprake van een onhoudbare positie. De rest was uitstel. Alle lesuren die ik hier voor de klas had gestaan: iets anders dan uitstel was het nooit geweest.

De vraag was of ik de rector een pak rammel moest gunnen. Of ik een slachtoffer van hem moest maken. Iemand met wie de mensen straks medelijden zouden hebben. Ik dacht aan de leerlingen die massaal voor de ramen zouden staan wanneer hij in de ambulance werd afgevoerd. Ja, er zou een ambulance komen, ik zou niet te vroeg stoppen. De leerlingen zouden het toch zielig vinden.

‘Paul?’ zei de rector, terwijl hij zijn lichaam verplaatste in de stoel. Hij rook iets. Hij rook het gevaar. Hij zocht naar een houding om de eerste klap zo goed mogelijk op te vangen.

En als de ambulance nou eens zonder enige haast zou weggrijden? dacht ik bij mezelf. Zonder zwaailicht? Ik ademde diep in en daarna langzaam weer uit. Ik moest nu snel beslissen, anders was het te laat. Ik kon hem doodslaan. Met mijn blote vuisten. Het zou een vies werkje worden, dat wel, maar niet viezer dan het schoonmaken van een stuk wild. Van een kalkoen, verbeterde ik mezelf. Hij had een vrouw thuis, wist ik, en al wat oudere kinderen. Wie weet zou ik ze een dienst bewijzen. Het zou heel goed kunnen dat ze waren uitgekeken op het nietszeggende gezicht. Op de begrafenis zouden ze hun verdriet tonen, maar daarna, in de koffiekamer, zou de opluchting al snel de overhand krijgen.

‘Paul?’

Ik keek de rector aan. Ik glimlachte.

‘Mag ik je iets persoonlijks vragen?’ vroeg hij. ‘Ik dacht, misschien is er iets... Ik bedoel, ik vraag het maar gewoon. Hoe is het thuis, Paul? Gaat thuis alles goed?’

Thuis. Ik bleef glimlachen, maar ondertussen dacht ik aan Michel. Michel was bijna vier. Voor het doodslaan van een medemens kreeg je in Nederland een jaar of acht, schatte ik. Het stelde weinig voor. Met wat goed gedrag, het aanhaken van de gevangenuittentjes, stond je binnen vijf jaar weer op straat. Dan was Michel negen.

‘Hoe is het met je vrouw... Met Carla?’

Claire, corrigeerde ik de rector in gedachten. Ze heet Claire.

‘Uitstekend,’ zei ik.

‘En de kinderen? Ook alles goed?’

De kinderen. Zelfs dat had die lul niet kunnen onthouden! Het was ook ondoenlijk om alles van iedereen bij te houden. Dat de lerares Frans samenwoonde met een vriendin onthield je nog wel. Omdat het er uitsprong. Maar de rest? De rest sprong er niet uit. Die hadden een man of een vrouw en kinderen. Of geen kinderen. Of één kind. Michel reed op een fietsje met zijwieltjes. Het moment waarop de zijwieltjes eraf konden, zou ik niet zien in de gevangenis. Alleen vernemen.

‘Prima,’ zei ik. ‘Je verbaast je er soms over hoe snel het allemaal gaat. Hoe snel ze groot worden.’

De rector vlocht zijn vingers ineen en plaatste zijn handen op zijn bureau, zich onbewust van het feit dat hij zojuist door het oog van de naald was gekropen.

Voor Michel. Voor Michel zou ik mijn handen thuishouden.

‘Paul. Ik weet dat je dit misschien niet wilt horen, maar ik moet het toch zeggen. Het lijkt me een goede zaak wanneer je eens een afspraak maakt met Van Dieren. Met de schoolpsycholoog. En dat je daarnaast een poosje geen les meer geeft. Om even helemaal bij te komen. Ik denk dat je dat nodig hebt. Dat hebben we allemaal weleens nodig op z’n tijd.’

Ik voelde me merkwaardig kalm. Kalm en moe. Er zou geen geweld plaatsvinden. Het was als een opstekende storm, de terrasstoelen worden binnengehaald, de luifels worden ingeklapt, maar er gebeurt verder niets. De storm trekt voorbij. En tegelijkertijd is dat ook jammer. We zien toch allemaal liever hoe de daken van de huizen worden gerukt, hoe de bomen worden ontworteld en de lucht in getild, er gaat een kalmerende werking uit van

documentaires over tornado's, orkanen en tsunami's. Natuurlijk, het is verschrikkelijk, we hebben allemaal geleerd om te zeggen dat we het verschrikkelijk vinden, maar een wereld zonder rampen en geweld – natuurgeweld of geweld van vlees en bloed – zou pas echt ondraaglijk zijn.

De rector kon straks ongeschonden naar huis. Vanavond zou hij met zijn vrouw en kinderen aan tafel zitten. Met zijn nietszeggende aanwezigheid zou hij de stoel opvullen die anders leeg was gebleven. Er hoefde niemand naar de intensive care of naar het rouwcentrum, gewoon omdat het zojuist zo besloten was.

Eigenlijk had ik het van het begin af aan al geweten. Vanaf het moment dat hij over thuis begon te vragen. Hoe is het thuis? Het is een andere manier om te zeggen dat ze van je af willen, dat ze je gaan lozen. Het gaat niemand wat aan hoe het thuis is. Het is net zoiets als 'Heeft het gesmaakt?' Ook dat gaat niemand wat aan.

De rector keek oprecht verrast toen ik er zonder verdere discussie mee instemde om met de schoolpsycholoog te gaan praten. Blij verrast. Nee, ik zou hem geen enkele aanleiding in handen geven om mij zonder slag of stoot aan de kant te kunnen schuiven. Ik stond zelf op ten teken dat ons onderhoud wat mij betreft was afgelopen.

Bij de deur stak ik mijn hand uit. En hij drukte hem. Hij drukte de hand die een andere draai aan zijn leven had kunnen geven – of het had kunnen beëindigen.

'Ik ben blij dat je het zo...' zei hij; hij maakte zijn zin niet af. 'Doe mijn hartelijke groeten aan... aan je vrouw,' zei hij.

'Aan Carla,' zei ik.

31

En zo ging ik een paar dagen later naar de schoolpsycholoog. Naar Van Dieren. Thuis vertelde ik de waarheid. Ik vertelde Claire dat ik het een tijdje wat kalmer aan zou gaan doen. Ik vertelde haar over de medicijnen die de psycholoog mij via de huisarts had voorgeschreven. Dit was na een eerste gesprek dat amper een halfuur had geduurd.

‘O ja,’ zei ik tegen Claire. ‘Hij heeft me aangeraden om een zonnebril te dragen.’

‘Een zonnebril?’

‘Hij zei dat er te veel op me afkwam en dat ik zo de indrukken wat kon dempen.’

Ik hield maar een klein deel van de waarheid achter, redeneerde ik. Door alleen een klein deel achter te houden behoeftte ik mezelf voor een regelrechte leugen.

De psycholoog had een naam genoemd. Een Duits klinkende naam. Het was de achternaam van de neuroloog naar wie de door hem ontdekte aandoening was vernoemd. ‘Ik kan het met therapie wel enigszins bijsturen,’ zei Van Dieren, terwijl hij mij ernstig aankeek, ‘maar u moet het in hoofdzaak toch zien als een kwestie van neuronen. Het is heel goed binnen de perken te houden met de juiste medicijnen.’

Daarna had hij me gevraagd of er, voor zover mij bekend, familieleden waren met vergelijkbare klachten of symptomen. Ik dacht aan mijn ouders, en daarna aan mijn grootouders. Ik ging de hele waslijst ooms en tantes en neven en nichten af, waarbij ik probeerde niet te vergeten wat Van Dieren had gezegd, namelijk dat het syndroom vaak nauwelijks zichtbaar was: de meeste mensen functioneerden normaal, ze waren hooguit wat meer op zichzelf, zei hij. In grote

gezelschappen hadden ze of het hoogste woord, of zeiden ze juist helemaal niets.

Ten slotte schudde ik mijn hoofd. Ik kon niemand bedenken.

‘U vraagt mij naar mijn familie,’ zei ik. ‘Wil dat zeggen dat het erfelijk is?’

‘Soms wel. Soms niet. We kijken altijd naar de familiegeschiedenis. Heeft u kinderen?’

Het duurde even voordat de volle betekenis van de vraag tot mij doordrong. Tot dat moment had ik alleen gedacht aan het genetisch materiaal dat aan mijn geboorte vooraf was gegaan. Nu dacht ik voor het eerst aan Michel.

‘Meneer Lohman?’

‘Wacht even.’

Ik dacht aan mijn bijna vierjarige zoon. Aan de met speelgoedautootjes bezaaide vloer van zijn kamer. Voor het eerst van mijn leven dacht ik aan hoe hij met die autootjes speelde. Het volgende ogenblik vroeg ik me al af of ik er ooit nog anders naar zou kunnen kijken.

En op de crèche? Was ze op de crèche nooit iets opgevallen? Ik pijnigde mijn hersens af of iemand misschien iets gezegd had, een opmerking tussen neus en lippen, over dat Michel zich afzonderde of op andere wijze afwijkend gedrag vertoonde – maar er schoot me niets te binnen.

‘Moet u erover nadenken of u kinderen heeft?’ vroeg de psycholoog met een glimlach.

‘Nee,’ zei ik. ‘Het is alleen...’

‘U denkt er misschien over om ze nog te krijgen.’

Tot op de dag van vandaag weet ik nog altijd zeker dat ik niet eens met mijn ogen heb geknipperd toen ik antwoord gaf.

‘Ja,’ zei ik. ‘Zou u dat afraden? In mijn geval?’

Van Dieren leunde over zijn bureau, hij vouwde zijn handen onder zijn kin terwijl hij zijn ellebogen op het bureaublad plaatste. ‘Nee. Dat wil zeggen: het is tegenwoordig heel goed mogelijk om dergelijke afwijkingen al ver voor de geboorte vast te stellen. Met een zwangerschapstest of vruchtwaterpunctie. U moet dan natuurlijk wel weten waar u aan begint. Het afbreken van een zwangerschap is geen sinecure.’

Er schoot nu een aantal zaken tegelijk door mijn hoofd. Een voor een, hield ik mezelf voor. Ik moest ze een voor een behandelen. Ik had niet gelogen toen ik de vraag van de psycholoog of we erover dachten om nog kinderen te krijgen met ja had beantwoord. Hooguit had ik verzwegen dat we er al een hadden. Het was een loodzware bevalling geweest. De eerste jaren na Michels geboorte had

Claire niets van een nieuwe zwangerschap willen weten, maar de laatste tijd was het toch weer af en toe ter sprake gekomen. We realiseerden ons allebei dat we binnenkort moesten beslissen, anders zou het leeftijdsverschil tussen Michel en zijn broertje of zusje te groot worden – als het dat al niet was.

‘Dus of je kind die aandoening van jou heeft geërfd zie je met zo’n test?’ vroeg ik; mijn lippen waren droger dan een paar minuten geleden, merkte ik, en ik moest ze eerst met het puntje van mijn tong bevochtigen voordat ik normaal uit mijn woorden kon komen.

‘Nou, ik denk dat ik mezelf hier even moet corrigeren. Ik zei daarnet dat de ziekte al in het vruchtwater kan worden vastgesteld, maar zo is het niet helemaal. Het kan hooguit omgekeerd. Met de vruchtwaterpunctie kunnen we zien dat er iets niet in orde is, maar wat precies, dat moet nader onderzoek uitwijzen.’

Het was nu al een ziekte, stelde ik vast. We waren begonnen met een afwijking, om vervolgens via een aandoening en een syndroom bij een ziekte te eindigen.

‘Maar in elk geval is er genoeg reden voor een abortus,’ zei ik. ‘Ook zonder nader onderzoek?’

‘Kijk. Bij bijvoorbeeld het downsyndroom of de zogeheten open ruggetjes lezen wij duidelijke signalen in het vruchtwater. In die gevallen geven wij altijd het advies om de zwangerschap af te breken. Bij déze ziekte bevinden we ons meer in een schemergebied. Maar we waarschuwen de ouders altijd wel. In de praktijk besluiten de meesten om geen risico te nemen.’

Van Dieren was begonnen de wij-vorm te hanteren. Alsof hij de hele medische stand vertegenwoordigde. Maar hij was maar een eenvoudige psycholoog. Een schoolpsycholoog nog wel. Dieper kon je niet zinken.

Had Claire ooit een vruchtwaterpunctie gehad? Het vervelende was dat ik het niet wist. Naar bijna alles was ik meegegaan: de eerste echo, de eerste les zwangerschapsgymnastiek – alleen de eerste les, gelukkig vond Claire het nog belachelijker dan ik dat de man mee zou moeten puffen en hijgen – het eerste bezoek aan de vroedvrouw, wat meteen ook het laatste bezoek was. ‘Aan mijn lijf geen vroedvrouwen!’ zei ze.

Maar Claire was ook een paar keer alleen naar het ziekenhuis geweest. Ze vond het onzin dat ik een halve werkdag op zou offeren voor een routinebezoek aan haar gynaecoloog in het ziekenhuis, zei ze.

Ik stond op het punt aan Van Dieren te vragen of alle zwangere vrouwen een vruchtwaterpunctie kregen of alleen een bepaalde risicogroep, maar slikte deze

vraag toen snel weer in.

‘Waren er dertig, veertig jaar geleden ook al vruchtwaterpuncties?’ vroeg ik toen maar.

De schoolpsycholoog dacht even na. ‘Ik geloof het niet. Nee, nu u het zegt. Ik weet het eigenlijk wel honderd procent zeker. Dat was toen zeker geen gebruik, nee.’

We keken elkaar aan; ik wist op dat moment ook voor de volle honderd procent zeker dat Van Dieren aan hetzelfde dacht als ik.

Maar hij zei het niet. Waarschijnlijk durfde hij het niet te zeggen, en daarom zei ik het maar.

‘Dus ik heb het eigenlijk aan de gebrekkige stand van de medische wetenschap van veertig jaar geleden te danken dat ik hier vandaag tegenover u zit?’ zei ik. ‘Dat ik er b n,’ voegde ik eraan toe; het was een overbodige toevoeging maar ik had gewoon zin om hem hardop uit mijn eigen mond te horen komen.

Van Dieren knikte langzaam met zijn hoofd, er verscheen een geamuseerde glimlach op zijn gezicht.

‘Als u het zo stelt,’ zei hij. ‘Wanneer dit onderzoek destijds al beschikbaar was geweest, zou het niet helemaal ondenkbaar zijn geweest dat uw ouders het zekere voor het onzekere hadden genomen.’

32

Ik nam de medicijnen in. De eerste dagen gebeurde er niks. Maar dat was ook voorspeld, dat er niks zou gebeuren, het effect zou pas na een paar weken merkbaar worden. Toch ontging het mij niet dat Claire al vanaf die eerste dagen anders naar mij keek. ‘Hoe voel je je?’ vroeg ze, meerdere keren op een dag. ‘Goed,’ antwoordde ik dan altijd. En het was nog waar ook, ik voelde me echt goed, ik genoot van de verandering, ik genoot vooral van het feit dat ik niet meer elke dag voor de klas stond: al die hoofden die mij aankeken, een vol lesuur lang, en het volgende uur kwamen er weer andere hoofden, en zo ging het door, het ene uur na het andere, wie nooit voor een klas heeft gestaan weet niet wat het is.

Na een kleine week, eerder dan voorspeld, begonnen de medicijnen te werken. Ik had het niet verwacht, dat het zo zou gaan. Ik was er bang voor geweest, ik was er vooral bang voor geweest dat de medicijnen effect zouden hebben zonder dat ik het zelf in de gaten had. Een persoonlijkheidsverandering, dat was mijn grootste angst, mijn persoonlijkheid zou worden aangetast, ik zou weliswaar dragelijker worden voor mijn directe omgeving, maar ergens onderweg zou ik mezelf kwijtraken. Ik had de bijsluiters gelezen, en daar stonden ronduit alarmerende bijwerkingen in. Met ‘misselijkheid’, ‘droge huid’ en ‘gebrekkige eetlust’ viel nog wel te leven, maar het ging ook over ‘angstgevoelens’, ‘hyperventilatie’ en ‘geheugenverlies’. ‘Dit is echt zwaar spul,’ zei ik tegen Claire, ‘ik ga het wel innemen, ik heb geen keus, maar je moet me beloven dat je me waarschuwt als het misgaat. Als ik dingen begin te vergeten of raar ga doen, moet je het tegen me zeggen. Dan stop ik.’

Maar mijn vrees bleek ongegrond. Het was op een zondagmiddag, een dag of vijf nadat ik de eerste voorraad pillen had weggeslikt, ik lag op de bank in de

woonkamer, met de extra dikke krant van zaterdag op schoot. Door de glazen schuifdeuren keek ik naar de tuin waar het op dat moment juist was begonnen te regenen. Het was zo'n dag met witte wolken en stukken blauw, en er stond een stevige wind. Ik moet hier meteen vermelden dat mijn eigen huis, mijn eigen woonkamer, en daarbij vooral mijn aanwezigheid in dat huis en in die woonkamer mij de afgelopen maanden vaak hadden beangstigd. Die angst stond in direct verband met de aanwezigheid van nog veel meer mensen zoals ik in vergelijkbare huizen en woonkamers. Vooral 's avonds in het donker, wanneer iedereen normaal gesproken 'thuis' was, kreeg deze angst al snel de overhand. Vanaf de bank waar ik lag kon ik door de struiken en boomtakken de lichten van de ramen aan de overzijde zien. Ik zag zelden letterlijk mensen, maar die verlichte ramen verrieden hun aanwezigheid – net zoals mijn verlichte raam mijn aanwezigheid verried. Ik wil niet de verkeerde indruk wekken, ik voel geen angst voor mensen op zich, voor de mens als soort. Ik krijg geen aanvallen van benauwdheid in mensenmassa's, en ik ben evenmin de wereldvreemde genodigde op feestjes, de zonderling met wie niemand praten wil, wiens lichaamstaal sowieso niets anders uitstraalt dan dat hij met rust gelaten wil worden. Nee, het is iets anders. Het heeft te maken met het voorlopige karakter van al die mensen in hun woonkamers, in hun huizen, hun woonblokken, hun wijken met stratenplannen, waarbinnen de ene straat vanzelf naar de volgende leidt, het ene plein via die straten in verbinding staat met het andere plein.

Zo lag ik dus soms 's avonds op de bank in onze woonkamer en dacht aan deze dingen. Iets fluisterde mij in dat ik met denken moest stoppen, dat ik vooral niet te ver door moest denken. Maar dat lukte nooit, ik dacht de dingen altijd door tot aan het eind, tot aan hun uiterste consequentie. Er zijn overal mensen, dacht ik, ze liggen op ditzelfde moment in vergelijkbare woonkamers op de bank. Straks gaan ze naar bed, ze woelen nog wat, of zeggen iets liefs tegen elkaar, of ze zwijgen hardnekkig omdat ze net ruzie hebben gehad en geen van tweeën als eerste zijn ongelijk wil toegeven, daarna gaat het licht uit. Ik dacht aan de tijd, de verstrijkende tijd om precies te zijn, hoe onmetelijk, hoe onafzienbaar, hoe lang en donker en leeg één uur kan zijn. Wie zo denkt heeft helemaal geen lichtjaren nodig. Ik dacht aan de hoeveelheid mensen, aan de aantallen, niet eens in termen van overbevolking, of vervuiling, en of er straks voor iedereen nog wel genoeg te eten zou zijn, maar de hoeveelheid op zich. Of drie miljoen of zes miljard een bepaald doel diende. Wanneer dit punt eenmaal was bereikt, begonnen zich de eerste gevoelens van onbehagen aan te dienen. Er zijn niet noodzakelijk te veel mensen, dacht ik, maar er zijn er wel veel. Ik dacht

aan de leerlingen in mijn klaslokaal. Allemaal moesten ze iets: ze moesten het leven in, ze moesten het leven door. Terwijl één uur al heel lang kan zijn. Er moest werk worden gevonden en er moesten echtparen worden gevormd. Er zouden kinderen komen, en ook die kinderen zouden op school geschiedenisles krijgen, zij het niet meer van mij. Vanaf een bepaalde hoogte zag je alleen nog de aanwezigheid van mensen, niet langer de mensen zelf. Hier kreeg ik het benauwd. Uiterlijk was er nog weinig aan mij te merken, behalve dat de krant nog altijd ongeopend op mijn schoot lag. ‘Wil jij misschien een biertje?’ vroeg Claire, die met een glas rode wijn in de hand de kamer binnenkwam. Ik moest nu ‘Ja, graag’ zeggen zonder dat de klank van mijn stem bevreemding zou wekken, ik was bang dat mijn stem zou klinken als die van iemand die nog maar kort wakker is, die net is opgestaan en nog niks gezegd heeft. Of anders gewoon als een rare stem, niet helemaal herkenbaar als de mijne, een beangstigende stem. Claire zou haar wenkbrauwen optrekken en ‘Is er iets?’ vragen. En ik zou natuurlijk ontkennen, ik zou mijn hoofd schudden, maar veel te heftig, waardoor ik mezelf zou verraden, terwijl ik met een rare, beangstigende piepstem, die in de verste verte niet op mijn eigen stem leek, zou zeggen: ‘Nee, er is helemaal niets. Wat zou er moeten zijn?’

En dan? Dan zou Claire bij mij op de bank komen zitten, ze zou mijn hand tussen haar beide handen nemen, het kon ook dat ze een hand op mijn voorhoofd zou leggen, zoals je bij een kind doet om te voelen of hij koorts heeft. En nu komt het. Ik wist dat de deur naar normaal nu wagenwijd openstond: Claire zou nogmaals vragen of er echt niets was, en ik zou opnieuw mijn hoofd schudden (minder heftig al deze tweede keer), zij zou aanvankelijk nog enigszins bezorgd kijken, maar die bezorgdheid al spoedig laten varen: ik reageerde immers normaal, mijn stem piepte niet meer, en ik gaf ontspannen antwoord op haar vragen. Nee, ik zat alleen maar wat te mijmeren. Waarover? Dat weet ik al niet eens meer. Kom op, weet je hoe lang je hier al zit met de krant op je schoot? Anderhalf uur, misschien wel bijna twee! Ik dacht aan de tuin, dat we misschien een huisje in de tuin kunnen neerzetten. Paul... Ja? Je denkt niet anderhalf uur aan de tuin. Nee, natuurlijk niet, ik bedoel ik dacht misschien het laatste kwartier aan onze tuin. Maar daarvoor?

Op die zondagmiddag, een week na mijn onderhoud met de schoolpsycholoog, keek ik voor het eerst sinds tijden naar de tuin zonder bijgedachten. Ik hoorde Claire in de keuken. Ze zong zachtjes mee met iets op de radio, een liedje dat ik niet kende maar waarin steeds de woorden ‘ook mijn bloemetje’ terugkeerden.

‘Wat zit je te lachen?’ zei ze toen ze even later de kamer binnenkwam met twee mokken koffie.

‘Gewoon,’ zei ik.

‘Wat nou gewoon? Je zou jezelf moeten zien. Je lijkt wel zo’n herboren christen. Een en al blijheid.’

Ik keek haar aan, ik voelde me warm, maar op een aangename manier, de warmte van een donzen dekbed. ‘Ik zat te denken...’ zei ik, maar ik bedacht me plotseling. Ik had over ons volgende kind willen beginnen. De laatste maanden hadden we het onderwerp laten rusten. Ik dacht aan het leeftijdsverschil dat in het gunstigste geval een kleine vijf jaar zou bedragen. Het was nu of nooit. Toch was er een stem die me zei dat dit niet het moment was, over een paar dagen misschien wel, maar niet op de zondagmiddag waarop de medicijnen waren begonnen te werken.

‘Ik zat te denken dat we een huisje in de tuin zouden kunnen neerzetten,’ zei ik.

33

Achteraf gezien werd die zondag ook meteen het hoogste punt bereikt. Het nieuwe van een bestaan zonder bijgedachten ging er al snel af. Het leven werd gelijkmatiger, gedempter, alsof je op een feest was waar je iedereen zag praten en gebaren, maar waar je niemand afzonderlijk kon verstaan. Geen pieken en dalen meer. Er was iets weg. Je hoort weleens van mensen die hun reukzin en smaakgevoel kwijtraken: voor die mensen betekent een bord met het heerlijkste eten helemaal niets meer. Zo zag ik het leven soms, als een bord warm eten dat koud stond te worden. Ik wist dat ik moest eten omdat ik anders dood zou gaan, maar ik had geen trek meer.

Een paar weken later deed ik een laatste poging om de euforie van die eerste zondagmiddag terug te krijgen. Michel sliep net. Claire en ik lagen samen op de bank en keken naar een programma over ter dood veroordeelden in de Verenigde Staten. Onze bank was breed, met een beetje schikken en schuiven pasten we er naast elkaar op. Omdat we naast elkaar lagen hoefde ik haar niet aan te kijken.

‘Ik zat denken,’ zei ik. ‘Wanneer we nu nog een kind erbij nemen is Michel vijf als het geboren wordt.’

‘Dat dacht ik laatst ook,’ zei Claire. ‘Het is inderdaad geen goed idee. We moeten blij zijn met wat we hebben.’

Ik voelde de warmte van mijn vrouw, mijn arm om haar schouders trok misschien heel even samen. Ik dacht aan het gesprek met de schoolpsycholoog.

Heb jij eigenlijk ooit een vruchtwaterpunctie gehad?

Ik kon het zo achteloos mogelijk vragen. Een nadeel was dat ik haar ogen niet kon zien op het moment dat ik het vroeg. Een nadeel en een voordeel.

Toen dacht ik aan ons geluk. Aan ons gelukkige gezin. Ons gelukkige gezin dat blij moest zijn met wat het had.

‘Zullen we dit weekend ergens heen gaan?’ zei ik. ‘Een huisje huren of zo. Gewoon alleen wij met zijn drietjes?’

34

En toen? Toen werd Claire ziek. Claire die nooit ziek was, die hooguit een paar dagen liep te snotteren vanwege een verkoudheid, die in elk geval geen dag in bed bleef liggen met een griepje, kwam in het ziekenhuis terecht. Van de ene dag op de andere, er was niets wat ons op de ziekenhuisopname had kunnen voorbereiden, we hadden zagezegd geen regelingen kunnen treffen. 's Ochtends voelde ze zich weliswaar een beetje slapjes, zoals ze het in haar eigen woorden zei, maar ze was toch de deur uit gegaan, ze had me ten afscheid op mijn mond gekust en was daarna op haar fiets gestapt. 's Middags zag ik haar weer, maar toen had ze al meerdere infusen in haar arm en stond er een monitor te piepen aan het hoofdeinde van haar bed. Ze probeerde naar me te glimlachen, maar het kostte haar zichtbaar moeite. Vanaf de gang werd ik gewenkt door de chirurg die me even onder vier ogen wilde spreken.

Ik ga hier niet vertellen wat Claire mankeerde, dat is privé, vind ik. Het gaat niemand wat aan met wat voor ziekte je rondloopt, in elk geval is het haar zaak of ze daar iets over kwijt wil, niet de mijne. Laat ik ermee volstaan dat het geen levensbedreigende ziekte was, daar was althans in eerste instantie geen sprake van. Dat woord werd ook meer dan eens in de mond genomen door de vrienden en familieleden en kennissen en collega's die belden. 'Is het levensbedreigend?' vroegen ze. Met licht omfloerste stem, maar je kon de sensatiezucht er zo doorheen horen – wanneer mensen de kans krijgen om dicht bij de dood te komen zonder zelf beschadigd te raken zullen ze die kans nooit laten liggen. Ik herinner me vooral hoe graag ik de vraag eigenlijk bevestigend had willen beantwoorden. 'Ja, het is levensbedreigend.' Ik was nieuwsgierig naar het soort stilte dat er aan de andere kant van de lijn te horen zou zijn na zo'n bevestigend antwoord.

Zonder dus in details te treden over Claires ziekte, wil ik hier nog wel even weergeven wat de chirurg tegen me had gezegd nadat hij me met een ernstig gezicht op de gang over de te volgen ingreep had ingelicht. ‘Ja, het is niet niks,’ zei hij, na de pauze die hij me had gegund om het nieuws te verwerken. ‘Van de ene op de andere dag verandert je hele leven. Maar we doen ons best.’ Dat laatste zei hij op een bijna opgewekte toon, een opgewekte toon die vloekte met de uitdrukking op zijn gezicht.

En daarna? Daarna ging alles mis. Of beter gezegd: alles wat mis zou kunnen gaan deed dat ook inderdaad. Op de eerste operatie volgde een tweede, en daarna een derde. Er kwamen steeds meer monitoren bij haar bed te staan, slangen kwamen uit haar lichaam en gingen er op andere plekken weer in. Slangen en monitoren die haar in leven moesten houden, maar de chirurg van de eerste dag had zijn opgewekte toon definitief laten varen. Hij zei nog steeds dat ze hun best deden, maar Claire was inmiddels bijna twintig kilo afgevallen, ze kon zich al niet meer zonder hulp overeind hijsen in de kussens.

Ik was blij dat Michel haar niet zo zag. In het begin had ik hem nog monter voorgesteld om samen naar het bezoekuur te gaan, maar dan deed hij net of hij me niet gehoord had. Op de dag zelf, op de ochtend dat zijn moeder ’s ochtends de deur was uit gegaan maar ’s avonds niet thuiskwam, had ik vooral het feestelijke aspect benadrukt, het ongewone van de situatie, zoals bij een logeerpartij of een schoolreisje. We gingen samen uit eten in het eetcafé van de gewone mensen, spareribs met frites was toentertijd zijn lievelingsgerecht, ik legde hem zo goed en zo kwaad uit wat er gebeurd was. Ik legde het hem uit en praatte er tegelijkertijd overheen. Ik liet dingen weg, in de eerste plaats mijn eigen angst. Na het eten zijn we een film gaan huren in de videotheek, hij mocht later opblijven dan anders, ook al moest hij de volgende ochtend weer gewoon naar school (hij zat inmiddels niet meer op de crèche maar in groep 1 van de basisschool). ‘Komt mama nog?’ vroeg hij toen ik hem welterusten kuste. ‘Ik zal de deur op een kiertje laten,’ antwoordde ik. ‘Ik ga nog een beetje televisiekijken, dan kun je me horen.’

Ik belde niemand die eerste avond. Dat was ook wat Claire me op het hart had gedrukt. ‘Geen paniek,’ had ze tegen me gezegd. ‘Misschien valt het allemaal mee en ben ik over een paar dagen weer thuis.’ Ik had toen al met de chirurg op de gang gesproken. ‘Oké,’ zei ik. ‘Geen paniek.’

De volgende middag, na school, vroeg Michel niet naar zijn moeder. Hij vroeg me om de zijwieltjes van zijn fiets te halen. Dat had ik een paar maanden eerder ook al een keer gedaan, maar toen was hij na enkele slingerende pogingen tegen

het lage hekje voor het plantsoen hier tot stilstand gekomen. ‘Weet je het zeker?’ vroeg ik. Het was een mooie dag in mei, zonder ook maar één keer te slingeren fietste hij weg, tot aan de hoek en daarna weer terug. Toen hij me passeerde liet hij het stuur los en stak zijn handen in de lucht.

‘Ze willen morgen al opereren,’ zei Claire die avond. ‘Maar wat gaan ze precies doen? Hebben ze jou iets verteld wat ik niet weet?’

‘Weet je dat Michel me vandaag heeft gevraagd de zijwieltjes van zijn fiets te halen?’ zei ik.

Claire sloot even haar ogen, haar hoofd lag diep weggezonden in de kussens, alsof het zwaarder woog dan anders. ‘Hoe is met ’m?’ vroeg ze zacht. ‘Mist-ie me erg?’

‘Hij wil zo graag op bezoek komen,’ loog ik. ‘Maar het leek me beter om daar nog even mee te wachten.’

Ik ga niet zeggen in welk ziekenhuis Claire lag. Het was redelijk dicht bij ons huis, ik kon op de fiets, of bij slecht weer met de auto, ik was er altijd wel binnen tien minuten. Tijdens de bezoeken bleef Michel bij een buurvrouw die ook kinderen had; soms kwam onze oppas, een meisje van vijftien dat een paar straten verderop woonde. Ik heb geen zin om in details te treden over wat er allemaal misging in dat ziekenhuis, ik zou alleen iedereen die aan het leven hecht – zijn of haar eigen leven, of dat van een naaste of geliefde – met klem willen afraden om je daar ooit te laten opnemen. Dat is tegelijkertijd mijn dilemma: het gaat niemand wat aan in welk ziekenhuis Claire lag, aan de andere kant wil ik iedereen waarschuwen er zo ver mogelijk uit de buurt te blijven.

‘Kun je het nog wel aan?’ vroeg Claire op een middag, ik denk na de tweede of de derde operatie. Haar stem klonk zo zwak dat ik mijn oor bijna tegen haar lippen moest leggen om haar te kunnen verstaan. ‘Heb je geen hulp nodig?’

Bij het woord hulp begon er een spiertje of zenuw onder mijn linkeroog te trillen. Nee, ik wilde geen hulp, ik kon het heel goed aan, of beter gezegd: ik verbaasde in de eerste plaats mezelf erover hoe goed ik alles aan bleek te kunnen. Michel kwam op tijd op school, met gepoetste tanden en schone kleren. Min of meer schone kleren, ik keek minder kritisch naar een paar vlekken op zijn broek dan Claire, maar daar was ik dan ook zijn vader voor, ik heb nooit geprobeerd om ‘vader en moeder tegelijk’ voor hem te zijn, zoals ik het halfzachte, in een zelf gebreide trui gestoken, mannelijke hoofd van een eenoudergezin een keer in een leuterprogramma op de middagtelevisie had horen zeggen. Ik had het druk, maar druk in de goede betekenis van het woord. Het

laatste waar ik op zat te wachten was op mensen die mij, al dan niet vanuit de beste bedoelingen, dingen uit handen zouden nemen, zodat ik meer tijd kon vrijmaken voor andere dingen. Ik wilde helemaal geen tijd vrijmaken, ik was juist zo dankbaar dat elke minuut gevuld was. Soms zat ik 's avonds met een biertje in de keuken, ik had Michel welterusten gekust, de afwasmachine zoemde en borrelde, de krant lag nog ongelezen voor mijn neus, en dan voelde ik plotseling hoe ik werd opgetild, ik weet ook niet hoe ik het anders moet zeggen: een licht gevoel was het vooral, heel licht, als er op dat moment iemand tegen mij aan had geblazen, was ik ongetwijfeld opgestegen, tot aan het plafond, als een donsveertje uit een hoofdkussen. Ja, dat was het: gewichtloosheid, ik gebruik met opzet geen woorden als geluk, of zelfs maar voldoening. Ik hoorde ouders van vriendjes van Michel weleens verzuchten dat ze na een lange drukke dag zo'n behoefte hadden aan 'een moment voor zichzelf'. Eindelijk lagen de kinderen in bed, en dan brak dat magische moment aan, geen minuut eerder. Ik heb dat altijd raar gevonden, bij mij begon dat moment voor mezelf altijd al veel eerder. Wanneer Michel thuiskwam uit school bijvoorbeeld, en alles normaal was. Ook mijn stem die hem vroeg wat hij op zijn boterham wilde, klonk in de eerste plaats normaal. Ik had alles in huis, de boodschappen had ik 's ochtends al gedaan, ik lette ook op mezelf, ik keek in de spiegel voordat ik de deur uit ging: ik lette erop dat ik schone kleren aanhad, dat ik me had geschoren, dat mijn haar er niet uitzag als het haar van iemand die nooit in de spiegel kijkt: de mensen in de supermarkt zou niets speciaals opvallen, ik was geen gescheiden vader die naar drank stonk, geen vader die het allemaal niet aankon. Ik weet nog goed wat mij voor ogen stond: ik wilde de schijn van normaliteit ophouden. Voor Michel moest alles zoveel mogelijk hetzelfde blijven zolang zijn moeder er niet was. Elke dag een warme maaltijd, dat om te beginnen. Maar ook in andere aspecten van ons tijdelijke eenoudergezin moesten er niet te veel zichtbare veranderingen plaatsvinden. Normaal gesproken schoor ik me niet elke dag, ik vond het niet erg om een paar dagen met stoppels rond te lopen, ook Claire had daar nooit een punt van gemaakt, maar in die bewuste weken schoor ik me elke ochtend. Ik vond dat mijn zoon het recht had om met een fris ruikende en geschoren vader aan tafel te zitten. Een fris ruikende en geschoren vader zou hem niet op verkeerde gedachten kunnen brengen, zou hem in elk geval niet doen twifelen aan het tijdelijke karakter van ons eenoudergezin. Nee, uiterlijk was er niets aan mij te merken, ik was nog altijd een vast bestanddeel van een drie-eenheid, één bestanddeel lag alleen tijdelijk (tijdelijk! tijdelijk! tijdelijk!) in het ziekenhuis, ik was de piloot van een driemotorig passagiersvliegtuig waarvan één motor was

uitgevallen: er is geen reden tot paniek, dit is geen noodlanding, de piloot heeft duizenden vliegreuen achter zich, hij zal het toestel veilig aan de grond zetten.

35

Op een avond kwamen Serge en Babette langs. Claire zou de volgende dag opnieuw geopereerd worden. Ik weet het nog heel goed, ik had die avond macaroni gemaakt, macaroni *alla carbonara*, goed beschouwd het enige gerecht dat ik tot in de puntjes beheerste. Het was samen met de spareribs uit het café-van-degewone-mensen wat Michel het liefste at, daarom maakte ik het in de weken dat Claire in het ziekenhuis lag elke dag.

Ik wilde net onze borden opscheppen toen de bel ging. Serge en Babette vroegen niet of ze binnen mochten komen, voor ik het wist stonden ze al in de woonkamer. Ik zag hoe vooral Babette de kamer, en daarna het hele huis, in zich opnam. In die weken aten we niet zoals gewoonlijk in de keuken, maar had ik in de woonkamer gedekt, voor de televisie. Babette keek naar de placemats en het bestek en toen naar de televisie die al aanstond omdat over een paar minuten het *Sportjournaal* zou beginnen. Daarna keek ze naar mij, met een speciale blik, ik weet niet hoe ik het anders moet zeggen.

Ik herinner me hoe ik me door die speciale blik geroepen voelde om uitleg te verschaffen. Ik mompelde iets over het feestelijke aspect van onze gezamenlijke maaltijden, want op bepaalde punten week ik wel degelijk af van de normale gang van zaken, zolang er maar nergens sporen van verval zichtbaar waren, het moest geen kopie worden van de huishouding zoals die door Claire werd gevoerd. Ik geloof dat ik tegenover Babette zelfs het woord mannenhuishouding heb laten vallen, evenals het woord vakantiegevoel.

Het was eigenlijk behoorlijk stom, achteraf kon ik mezelf wel voor mijn kop schieten, ik was niemand uitleg verschuldigd. Maar Babette was ondertussen de trap naar boven opgelopen en stond al in de deur van Michels kamer. Daar zat Michel te midden van zijn speelgoed op de grond, hij was juist bezig honderden

dominostenen achter elkaar te zetten, in een imitatie van *World Domino Day*, maar toen hij zijn tante zag, sprong hij op om zich in haar uitgestrekte armen te storten.

Met iets te veel enthousiasme naar mijn smaak. Hij was weliswaar erg op zijn tante gesteld, maar zoals hij nu met beide armen haar bovenbenen omklemde en haar niet meer los wilde laten, zo leek het, wekte hij toch de schijn of hij een vrouw in huis miste. Een moeder. Babette knuffelde hem en woelde door zijn haar. Intussen keek zij de kamer rond, en ik keek met haar mee.

De ruimte op de vloer werd niet uitsluitend in beslag genomen door de dominostenen. Overal lag speelgoed, slingerde er speelgoed door de hele kamer, zou je misschien beter kunnen zeggen, er was bijna geen plek meer over om je voeten neer te zetten. Dat Michels kamer een ongeordende indruk maakte, was nog zacht uitgedrukt, zag ik nu zelf ook wel terwijl ik hem door Babettes ogen bekeek. Er was natuurlijk het rondslingerende speelgoed, maar dat was niet het enige. De twee stoelen, de bank en Michels bed lagen bezaaid met kledingstukken, zowel schone als vuile kledingstukken, en op zijn bureautje en op het krukje naast zijn (onopgemaakte) bed stonden borden met kruimels en half leeg gedronken glazen melk en limonade. Het ergst in het oog sprong misschien nog wel het klokhuis van een appel dat helemaal niet op een bord lag maar boven op een Ajax-shirt met de naam Kluivert achterop. Het klokhuis was, zoals alle klokhuizen die langer dan een paar minuten aan daglicht en buitenlucht worden blootgesteld, donkerbruin van kleur. Ik herinnerde me dat ik Michel 's middags een appel en een glas limonade had gebracht, maar dat was aan het klokhuis niet te zien, dat het er pas een paar uur lag, zoals alle klokhuizen zag het er eerder uit of het al dagen boven op het voetbalshirt lag te rotten.

Ik herinnerde me ook dat ik die ochtend tegen Michel had gezegd dat we later op de dag samen zijn kamer zouden opruimen. Maar door allerlei oorzaken, of beter gezegd, door de geruststellende gedachte dat er later nog alle tijd was om met opruimen te beginnen, was het er niet meer van gekomen.

Ik keek in de ogen van Babette, terwijl zij mijn zoon nog altijd in haar armen hield en hem met één hand liefkozend over zijn rug aaide, en opnieuw zag ik de speciale blik. Ik zou gaan opruimen! wilde ik haar toeschreeuwen. Als je morgen was gekomen had je in deze kamer van de vloer kunnen eten. Maar ik deed het niet, ik keek haar aan en haalde alleen mijn schouders op. Het lijkt hier een beetje een zootje, zeiden mijn schouders tegen haar, maar *who cares*? Er zijn op dit moment belangrijker dingen aan de hand dan een wel of niet opgeruimde

kamer.

Weer die behoefte aan uitleg! Ik had geen zin in uitleg, uitleg was niet nodig, zo hield ik mezelf voor. Zij waren zomaar binnen komen vallen. Laten we het omdraaien, dacht ik bij mezelf, laten we het omdraaien en ons proberen voor te stellen wat er zou gebeuren wanneer ik onverwachts bij mijn broer en schoonzuster had aangebeld, terwijl Babette bijvoorbeeld net haar benen aan het scheren was, of Serge zijn teennagels aan het knippen, dan zag je toch ook iets wat in wezen privé was, dat normaal gesproken niet bestemd was om door ogen van buitenstaanders te worden gezien. Ik had ze niet moeten binnenlaten, dacht ik nu. Ik had moeten zeggen dat het niet zo gelegen kwam.

Onderweg naar beneden, en nadat Babette aan Michel had beloofd dat ze straks, als hij klaar was, naar het omvallen van de dominostenen zou komen kijken, en nadat ik had gezegd dat het eten bijna klaar was, dat we zo gingen eten, passeerden we ook nog de badkamer, en de slaapkamer van Claire en mij. Ik zag Babette vluchtige blikken naar binnen werpen, ze deed nauwelijks moeite om deze blikken te verbergen, met name op de uitpuilende wasmand en het met kranten bezaaide onopgemaakte bed in de slaapkamer. Ze keek me dit keer niet meer aan – en misschien was dit nog wel pijnlijker, vernederender, dan de speciale blik. Ik had heel duidelijk tegen Michel gezegd dat we zo gingen eten, uitsluitend tegen Michel, ik wilde het ondubbelzinnige signaal afgeven dat mijn broer en schoonzuster niet zouden worden uitgenodigd om mee te eten. Ze waren op een ongelegen moment gekomen, het was de hoogste tijd dat ze weer eens op huis aan gingen.

Beneden in de woonkamer stond Serge met zijn handen in zijn zakken voor de televisie, waarop het *Sportjournaal* intussen begonnen was. Meer nog dan iets anders – de onbeschaamde manier waarop mijn broer daar stond, zijn handen in zijn zakken, zijn benen iets uit elkaar, of het zijn woonkamer was en niet de mijne; de speciale blikken van mijn schoonzuster op Michels kamer, op onze slaapkamer, op de wasmand – waren het de beelden van het *Sportjournaal*, van een kluitje voetballers dat trainingsrondjes rende op een zonovergoten veld, die mij nu vertelden dat mijn planning van de avond in het honderd dreigde te lopen, nee, al in het honderd gelopen was. Mijn avond samen met Michel voor de televisie, onze borden macaroni alla carbonara op schoot, een normale avond, zonder zijn moeder weliswaar, zonder mijn vrouw, maar toch een feestavond.

‘Serge...’ Babette was op mijn broer toegelopen en had haar hand op zijn schouder gelegd.

‘Ja,’ zei Serge, hij draaide zich om en keek mij aan, zonder zijn handen uit zijn

zakken te halen. ‘Paul...’ begon hij. Hij stopte en wierp een hulpeloze blik op zijn vrouw.

Babette slaakte een diepe zucht. Toen pakte ze mijn hand en hield hem tussen haar mooie, haar elegante, lange vingers. Ze had niet langer de speciale blik in haar ogen. Zij keek nu vriendelijk maar gedecideerd, alsof ik niet langer de oorzaak was van de totale chaos hier in huis, maar of ik zelf een uitpuilende wasmand of onopgemaakt bed was, een wasmand waarvan zij in *no time* de inhoud naar de wasmachine zou verplaatsten, een bed dat zij in een oogwenk zou hebben opgemaakt zoals het nog nooit was opgemaakt: een bed in een hotel, in de koninklijke suite.

‘Paul,’ zei ze. ‘Wij weten hoe zwaar je het hebt. Jij en Michel. Claire in het ziekenhuis. We hopen natuurlijk op het beste, maar op het moment valt niet te voorspellen hoe lang dit nog gaat duren. En het is daarom dat we dachten dat het voor jou, maar ook voor Michel, misschien een goed idee was als hij een poosje bij ons kwam logeren.’

Ik voelde iets, een witheet gevoel van woede, een ijskoude golf van paniek. Wat het ook was, het viel waarschijnlijk als een open boek van mijn gezicht af te lezen, want Babette kneep zachtjes in mijn hand en zei: ‘Rustig maar, Paul. We komen hier alleen maar om je te helpen.’

‘Ja,’ zei Serge. Hij deed een stap naar voren, even leek het erop of hij mijn andere arm vast ging pakken of een hand op mijn schouder wilde leggen, maar bij nader inzien zag hij daar toch van af.

‘Jij hebt al genoeg aan je hoofd met alleen Claire,’ zei Babette met een glimlach, terwijl ze met een vinger over de rug van mijn hand begon te strijken. ‘Als wij Michel een poosje meenemen kun je wat meer tot jezelf komen. En Michel is er ook even helemaal uit. Hij houdt zich dapper, een kind zegt die dingen misschien niet hardop, maar ze merken wel alles.’

Ik haalde een paar keer diep adem, het belangrijkste was nu dat er geen trilling in mijn stem hoorbaar zou zijn.

‘Ik zou jullie graag willen uitnodigen om mee te eten,’ zei ik, ‘maar er is niet genoeg.’

Babettes vinger op de rug van mijn hand kwam tot stilstand, de glimlach bleef nog wel op haar gezicht hangen, maar het was of hij nu van de achterliggende emotie werd losgekoppeld – als zo’n achterliggende emotie al ooit aanwezig was geweest. ‘Wij hoeven ook helemaal niet te blijven eten, Paul,’ zei ze. ‘We dachten alleen, morgen wordt Claire geopereerd, het is het beste voor Michel als

hij vanavond bij ons komt...’

‘Ik stond op het punt om samen met mijn zoon aan tafel te gaan,’ zei ik. ‘Jullie bezoek komt op een ongelegen moment. Ik zou jullie daarom willen verzoeken om nu te vertrekken.’

‘Paul...’ Babette kneep in mijn hand, de glimlach was nu echt weg, ze keek eerder smekend, een gelaatsuitdrukking die haar bijzonder slecht stond.

‘Paul,’ zei ook mijn broer. ‘Je begrijpt toch wel dat dit niet de meest ideale omstandigheden zijn voor een kind van vier.’

Met een ruk bevrijdde ik mijn hand uit de vingers van Babette. ‘Wat zei je?’ vroeg ik. Mijn stem klonk kalm, hij trilde niet – te kalm, zou je misschien beter kunnen zeggen.

‘Paul!’ Babette klonk gealarmeerd, misschien zag ze iets wat ik zelf niet kon zien. Misschien achtte ze me tot iets in staat, was ze bang dat ik Serge iets zou aandoen, maar dat plezier zou ik hem nooit gunnen. De koude paniekgolf had weliswaar definitief plaatsgemaakt voor de withete woede, maar de vuist die ik nu het liefst midden in zijn nobele, met het lot van mij en mijn kind zo begane smoel zou planten, zou het doorslaggevende bewijs zijn dat ik mijn emoties niet meer in de hand had. En iemand die zijn emoties niet in de hand heeft is niet de meest geschikte persoon om een (tijdelijk) eenoudergezin te runnen. Binnen een minuut had ik nu al – hoe vaak? – vijf keer mijn eigen voornaam gehoord. Mijn ervaring is dat mensen altijd iets van je willen wanneer ze vaak je voornaam noemen, meestal is dat dan iets wat je zelf niet wilt. ‘Serge bedoelt alleen maar dat het jou misschien een beetje te veel wordt, Paul,’ – zes keer – ‘wij weten als geen ander dat je enorm je best doet om het voor Michel allemaal zo normaal mogelijk te laten lijken. Maar het is niet normaal. De omstandigheden zijn niet normaal. Jij moet bij Claire zijn, en bij je zoon. Je kunt van niemand verwachten dat jij onder dergelijke omstandigheden een normale huishouding kunt voeren’ – haar arm kwam omhoog en haar hand en vingers wezen in een fladderend gebaar naar boven: naar het rondslingerende speelgoed, de wasmand en het onopgemaakte bed met de kranten – ‘voor Michel is zijn vader op dit moment het belangrijkste dat er is. Zijn moeder is ziek. Hij moet niet de indruk krijgen dat zijn vader de zaken niet meer aankan.’

Ik stond op het punt om op te gaan ruimen, wilde ik zeggen. Als jullie een uur later waren gekomen... Maar ik zei het niet. Ik moest me niet in de verdediging laten dringen. Michel en ik ruimen op wanneer het ons uitkomt.

‘Ik moet jullie echt nog een keer vragen om te vertrekken,’ zei ik. ‘Michel en

ik zouden al een kwartier geleden zijn gaan eten. Ik hecht aan regelmaat in dit soort dingen. Onder deze omstandigheden,' voegde ik eraan toe.

Babette slaakte opnieuw een zucht, even dacht ik dat ze weer 'Paul...' zou gaan zeggen, maar ze keek van mij naar Serge, en daarna weer naar mij. Op de televisie klonk de eindtune van het *Sportjournaal*, en plotseling werd ik overvallen door een diepe droefheid. Mijn broer en schoonzuster waren op een ongelegen moment komen binnenvallen om zich met mijn huishouding te bemoeien, maar nu was er ook nog iets gebeurd dat nooit meer ongedaan kon worden gemaakt. Het lijkt onzin, het is onzin, maar toch deed de simpele vaststelling dat mijn zoon en ik vanavond niet meer naar het *Sportjournaal* zouden kijken, me bijna de tranen in de ogen springen. Ik dacht aan Claire op haar kamer in het ziekenhuis, sinds een paar dagen had ze gelukkig een kamer voor zichzelf, daarvoor lag ze met een rommelende scheten latend en stinkend oud wijf op de kamer, als ik bij haar op bezoek was probeerden we de hele tijd te doen of we het niet hoorden, maar na een paar dagen had Claire er zo genoeg van dat ze na elke scheet demonstratief met haar deodorantbus begon te spuiten, het was om te lachen en te huilen tegelijk, maar na afloop van het bezoekuurging ik bij de hoofdzuster langs om op een aparte kamer aan te dringen. De kamer keek uit op de zijvleugel van het ziekenhuis, als het donker werd en de lichten aangingen, kon je de zieken in die zijvleugel in hun bedden zien liggen, hoe ze zich overeind hesen in de kussens om aan hun warme maaltijd te beginnen. We hadden afgesproken dat ik vanavond, de avond voor de operatie, niet op het bezoekuurging zou komen maar bij Michel zou blijven. Zo normaal mogelijk. Maar nu dacht ik aan Claire, aan mijn vrouw alleen op haar kamer, aan de invallende schemering en het uitzicht op de verlichte ramen en de zieken, en ik vroeg me af of we het wel goed hadden gedaan, misschien had ik onze oppas moeten vragen, zodat ik deze avond, juist deze avond, bij mijn vrouw had kunnen zijn.

Ik nam me voor om haar straks meteen te bellen. Straks, wanneer Serge en Babette waren vertrokken en Michel naar bed was. Ja, ze moesten nu echt ophoepelen zodat Michel en ik eindelijk aan onze avondmaaltijd, onze toch al in het honderd gelopen avondmaaltijd, konden beginnen.

En toen diende zich plotseling een nieuwe gedachte aan. Een gedachte als een nachtmerrie. Een gedachte waaruit je zwetend ontwaakt, het dekbed ligt op de grond, het kussen is nat van je eigen zweet, je hart bonst – maar er valt licht in de slaapkamer, het is niet echt gebeurd, je hebt het allemaal maar gedroomd.

'Zijn jullie vandaag nog bij Claire geweest?' vroeg ik – ik had een vriendelijke

en nonchalante, een opgeruimde, toon aangeslagen, ik wilde onder geen beding dat ze in de gaten kregen hoe erg het in werkelijkheid met mij gesteld was.

Serge en Babette keken mij aan, hun beider gelaatsuitdrukking verried dat mijn vraag hen verraste. Maar dat zei nog niks, misschien waren ze verrast door de plotselinge omslag in mijn houding, een paar tellen eerder had ik ze immers nog gesommeerd om te vertrekken.

‘Nee,’ zei Babette. ‘Dat wil zeggen...’ Haar ogen zochten steun bij mijn broer. ‘Ik heb haar nog wel gesproken, vanmiddag.’

Het was dus echt gebeurd. Het ondenkbare had echt plaatsgevonden. Het was geen droom. Het idee om Michel hier weg te halen kwam van mijn eigen vrouw. Vanmiddag had zij aan de telefoon met Babette gesproken, en toen was het idee geopperd. Misschien niet eens door haarzelf, wellicht dat Babette er als eerste over was begonnen, maar Claire was, al dan niet verslapt door haar toestand, om van het gezeur af te zijn, akkoord gegaan. Zonder het eerst met mij te overleggen.

In dat geval ben ik er erger aan toe dan ik zelf kan inschatten, dacht ik bij mezelf. Als mijn vrouw het verstandiger vindt om buiten mij om belangrijke beslissingen over onze zoon te nemen, dan heb ik daar waarschijnlijk zelf aanleiding toe gegeven.

Ik had Michels kamer moeten opruimen, dacht ik. Ik had de wasmand moeten legen, de wasmachine had moeten draaien toen Serge en Babette hadden aangebeld, ik had de kranten op het bed in plastic tassen moeten stoppen, en die plastic tassen hadden in het halletje bij de buitendeur moeten staan, alsof ik op het punt had gestaan ze naar de papierbak te brengen.

Maar daarvoor was het nu te laat. Ik bedacht dat het waarschijnlijk hoe dan ook te laat was geweest, Serge en Babette waren met een vooropgezet plan langsgesproken, ook al hadden Michel en ik in driedelig pak en stropdas aan een met een damasten tafelkleed en zilveren bestek gedekte tafel zitten dineren, dan hadden ze wel iets anders bedacht om mijn zoon bij me weg te halen.

En hebben jullie het toen, vanmiddag, over Michel gehad? Ik stelde de vraag niet, ik liet hem zogezegd in de lucht hangen. Met de stilte die ik nu liet vallen stelde ik Babette in de gelegenheid om zelf de ontbrekende schakel in haar antwoord in te vullen.

‘Waarom komt Michel nooit naar het ziekenhuis?’ vroeg Babette.

‘Wat?’ zei ik.

‘Waarom komt Michel nooit bij zijn moeder op bezoek? Hoe lang ligt Claire

er nu al? Dat is toch niet normaal, een zoon die zijn moeder niet zou willen zien.'

'Daar hebben Claire en ik het over gehad. In het begin wilde ze het zelf niet. Ze wilde niet dat Michel haar zo zag.'

'Dat was in het begin. Maar later. Later is er toch wel een moment geweest? Ik bedoel dat Claire het zelf inmiddels niet meer begrijpt. Ze denkt dat haar kind haar al vergeten is.'

'Doe niet zo idioot. Natuurlijk is Michel zijn moeder niet vergeten. Hij heeft het...' – ik wilde 'hij heeft het voortdurend over haar' zeggen, maar dat was gewoon niet waar – 'hij wil haar nou eenmaal niet zien. Hij wil niet naar het ziekenhuis. Ik vraag het hem echt vaak genoeg. "Zullen we morgen naar mama gaan?" zeg ik. En dan begint hij al bedenkelijk te kijken. "Misschien..." zegt hij, en als ik het dan de volgende dag nog een keer vraag, schudt hij zijn hoofd. "Morgen misschien," zegt hij. Ik bedoel, ik kan hem toch niet dwingen? Nee, wacht, het is anders: ik wíl hem niet dwingen. Niet in deze omstandigheden. Ik ga hem niet tegen zijn zin naar dat ziekenhuis meeslepen. Dat lijkt me de verkeerde herinnering voor later. Hij zal vast zijn redenen hebben. Hij is vier, maar hij weet zelf misschien wel het beste hoe hij hiermee om moet gaan. Als hij op dit moment het feit dat zijn moeder in het ziekenhuis ligt, wil verdringen, dan moet hij dat maar doen, vind ik. Ik vind het behoorlijk volwassen. Volwassen mensen verdringen ook alles.'

Babette snoof een paar keer en trok haar wenkbrauwen op.

'Is dat niet...?' zei ze. En op hetzelfde moment rook ik het ook. Toen ik me met een ruk omdraaide en naar de keuken rende, zag ik de rook al in het halletje hangen.

'Godverdomme!' Ik voelde hoe de tranen me in de ogen sprongen, terwijl ik het gas onder de macaroni uitdraaide en daarna de tuindeur openzette. 'Godverdomme! Godverdomme! Godverdomme!' Ik zwaaide met mijn armen, maar de rook verplaatste zich alleen maar door de keuken zonder echt weg te gaan.

Met natte ogen staarde ik in de pan. Ik pakte de houten lepel van het aanrecht en roerde door de harde, zwarte brij.

'Paul...'

Met zijn tweeën stonden ze in de deuropening. Serge met één voet in de keuken, Babette had een hand op zijn schouder gelegd.

'Ach, kijk nou!' schreeuwde ik. 'Kijk nou toch!'

Met kracht gooide ik de houten lepel terug op het aanrecht. Ik vocht tegen nog meer tranen, maar het lukte maar half.

‘Paul...’ Mijn broer had nog een voet in de keuken gezet, ik zag een uitgestoken hand in de lucht en deed snel een stap opzij.

‘Paul,’ zei hij. ‘Het is ook allemaal heel logisch. Eerst je baan en nu weer Claire. Dat mag je best tegenover jezelf toegeven.’

In mijn herinnering was er een duidelijk gesis te horen toen ik de gloeiend hete handvatten van de pan vastpakte en de huid van mijn vingers verbrandde. Ik voelde geen pijn, althans niet op dat moment.

Babette gilde. Serge trok zijn hoofd nog naar achteren, maar de bodemrand van de pan raakte hem midden in zijn gezicht. Hij wankelde achteruit en viel half tegen Babette aan toen ik de pan voor de tweede keer tegen zijn gezicht sloeg. Er klonk gekraak, en er was nu ook bloed: het spatte tegen de witte tegels op de keukenmuur en over de potjes op het kruidenrekje naast het fornuis.

‘Papa.’

Serge lag inmiddels helemaal uitgestrekt op de keukenvloer, in de omgeving van zijn mond en neus was het een papperige en bloederige bedoening. Ik stond al klaar, met de pan in de lucht: klaar om deze nogmaals op het papperigste en bloederigste deel van zijn gezicht te laten neerdalen.

Michel stond in de deuropening, hij keek niet naar zijn op de grond liggende oom maar naar mij.

‘Michel,’ zei ik; ik probeerde te glimlachen; ik liet de pan zakken. ‘Michel,’ zei ik nog een keer.

NAGERECHT

36

‘De bramen komen uit de eigen tuin,’ zei de gerant. ‘De parfait is van huisgemaakte chocolade en dit zijn fijne amandelsnippers vermengd met geraspte walnoten.’

Zijn pink wees naar een paar oneffenheden in de bruine saus, een saus die naar mijn mening te dun was uitgevallen – in elk geval dunner dan de bedoeling kon zijn bij een ‘parfait’ – en die tussen de bramen door naar de bodem van het schaaltje was gelekt.

Ik zag hoe Babette naar het schaaltje keek. Aanvankelijk alleen nog met teleurstelling – teleurstelling die tijdens de uitleg van de gerant plaatsmaakte voor onverholen afkeer.

‘Ik wil dit niet,’ zei ze toen hij was uitgesproken.

‘Pardon?’ zei de gerant.

‘Ik wil dit niet. Neemt u het alstublieft weer mee.’

Ik dacht even dat ze het schaaltje van zich af zou duwen, maar ze leunde juist ver achterover in haar stoel, als om een zo groot mogelijke afstand tussen haar en het mislukte dessert te scheppen.

‘Maar dit is wat u heeft besteld.’

Voor het eerst sinds de gerant de nagerechten voor onze neus had neergezet, richtte ze haar hoofd op en keek hem aan. ‘Ik weet wat ik heb besteld. Maar ik wil het niet meer. Ik wil dat u het weer weghaalt.’

Ik zag hoe Serge met zijn servet was begonnen te frummelen, hij bracht een punt naar een denkbeeldige vlek bij zijn mondhoek en veegde deze weg; ondertussen probeerde hij de blik van zijn vrouw te vangen. Zelf had Serge als nagerecht voor de dame blanche gekozen. Misschien voelde hij zich gegeneerd

door het gedrag van Babette, waarschijnlijker was echter dat hij geen verder oponthoud kon verdragen. Hij moest nu aan zijn toetje beginnen. Mijn broer koos altijd de meest doorsneetoetjes uit die er op de menukaart te vinden waren. Vanille-ijs met slagroom, pannenkoeken met stroop, daar hield het wel zo'n beetje op. Ik dacht weleens dat het door zijn bloedsuikerspiegel kwam, dezelfde bloedsuikerspiegel die hem op de meest ongelegen momenten *in the middle of nowhere* in de steek liet. Maar het had ook te maken met zijn schrijnende gebrek aan fantasie, wat dat betreft lag een dame blanche helemaal in de lijn van de tournedos, het had mij zelfs hogelijk verbaasd om hier een dergelijk rechttoe-rechtaan-nagerecht op de dessertkaart aan te treffen.

‘Smakelijker bramen zult u nergens anders vinden,’ zei de gerant.

‘Jezus man, neem dat schaalpje nou mee en sodemieter op!’ zei ik in stilte. Dit was ook weer zo iets. In elke normale eetgelegenheid, of je moest eigenlijk zeggen: in elk volwassen restaurant in Europa, behalve in Nederland, gingen obers en gerants de discussie niet eens aan, onder het motto: ‘Klant ontevreden? Meteen terug!’ Je had natuurlijk overal zeikerds onder de clientèle, verwend tuig dat bij elk gerecht op de menukaart vroeg wat het was, daarbij niet gehinderd door enige kennis van eten. ‘Wat is het verschil tussen tagliatelle en spaghetti?’ vroegen ze rustig. Bij dat soort types had de dienstdoende ober het volste recht om zijn vuist vol in hun vragende, verwende mondjes te planten, met de knokkels hard tegen de boventanden, zodat ze dicht bij de wortel afbraken. Het zou bij wet geregeld moeten worden dat het bedienend personeel zich dan op noodweer kon beroepen. Maar meestal was het precies andersom. Mensen durfden helemaal niks. Ze mompelden duizend keer ‘neemt u me niet kwalijk’ wanneer ze alleen maar om het zoutvaatje vroegen. Donkerbruine sperziebonen die naar drop smaakten, draadjesvlees dat van de taaie zenuwen en losgeraakt kraakbeen aan elkaar hing, een broodje kaas met oud brood en groene vlekken in de kaas, de Nederlandse restaurantbezoeker vermaalde alles zwijgend in de mond en slikte het door. En als de ober kwam vragen of het had gesmaakt, voelden ze met het puntje van hun tong langs de draden en de schimmels die tussen hun tanden waren blijven zitten en knikten vervolgens van ja.

We zaten weer in onze oude tafelschikking, Babette links naast mij, tegenover Serge, en Claire recht tegenover mij. Ik hoefde alleen maar mijn ogen van mijn eigen bord op te richten om haar aan te kunnen kijken. Claire keek terug en trok haar wenkbrauwen op.

‘Ach, het maakt niet zoveel uit,’ zei Serge. ‘Ik kan die bramen er ook nog wel bij hebben.’ Hij streek met zijn hand over zijn buik en grijnsde, eerst naar de

gerant en daarna naar zijn vrouw.

Het bleef een volle seconde stil. Een seconde waarin ik mijn blik opnieuw liet zakken; het leek me het beste om even helemaal niemand aan te kijken, en daarom keek ik naar mijn bord: om precies te zijn naar de drie stukjes kaas die daar nog onaangeroerd lagen te wachten. De pink van de gerant had bij elk van de drie kaasjes stilgestaan, ik had naar de bijbehorende namen geluisterd zonder echt iets in me op te nemen. Het bordje was zeker twee maten kleiner dan de borden waarop de voor- en hoofdgerechten waren geserveerd, toch was het ook hier de leegte die de meeste aandacht trok. De drie kaasjes zelf waren, waarschijnlijk om het toch nog iets meer te laten lijken dan het was, met de punten naar elkaar toe gelegd.

Ik had kaas besteld omdat ik niet van zoete toetjes houd, van kinds af aan al niet, maar terwijl ik naar het bord staarde – naar het lege gedeelte vooral – overviel mij plotseling het soort zware vermoeidheid dat ik al de hele avond voor me uit had proberen te schuiven.

Het liefst zou ik nu naar huis zijn gegaan. Samen met Claire, of misschien ook wel alleen. Ja, ik zou er een fortuin voor overhebben wanneer ik me thuis op de bank zou mogen laten vallen. In horizontale positie denk ik beter na, ik zou de gebeurtenissen van deze avond kunnen overdenken, ik zou een aantal zaken op een rij kunnen zetten, zoals dat heette.

‘Bemoei jij je er niet mee!’ zei Babette tegen Serge. ‘Misschien moeten we Tonio erbij halen als het kennelijk zo ingewikkeld is om een ander dessert te bestellen.’

‘Tonio’ was de man in de witte coltrui, nam ik aan, de restauranthouder die hen bij de ingang persoonlijk had verwelkomd omdat hij zo blij was mensen als de Lohmans tot zijn klantenkring te mogen rekenen.

‘Dat is niet nodig,’ zei de gerant snel. ‘Ik zal het zelf met Tonio bespreken, en dan weet ik zeker dat de keuken u een alternatief nagerecht aan kan bieden.’

‘Lieverd...’ zei Serge, maar hij wist blijkbaar niet meteen wat hij verder nog wilde zeggen, want hij grijsde opnieuw naar de gerant en maakte ondertussen een hulpeloos gebaar met zijn beide handen in de lucht, de palmen naar boven gericht, dat zoiets als ‘Vrouwen? Ik weet het soms ook niet meer’ moest betekenen.

‘Wat zit je nou dom te lachen?’ vroeg Babette.

Serge liet zijn handen zakken, er lag iets smekends in zijn blik toen hij Babette aankeek. ‘Lieverd...’ zei hij nogmaals.

Ook Michel had al zijn hele leven een afkeer van zoete nagerechten gehad, bedacht ik; wanneer de obers in de restaurants, vroeger toen hij nog klein was, hem probeerden te paaïen met een ijsje of een lolly, schudde hij altijd beslist zijn hoofd. Van ons mocht hij alle toetjes die hij maar wilde, het was dus niet aan de opvoeding te wijten. Het was erfelijk. Ja, een ander woord was er niet voor. Als erfelijkheid bestond, als er iets erfelijk was, dan was het wel onze gemeenschappelijke afkeer van zoete nagerechten.

Eindelijk pakte de gerant het schaalte bramen van tafel. ‘Ik ben zo terug,’ mompelde hij, en hij verdween schielijk.

‘Jezus, wat een lul!’ zei Babette; ze veegde driftig over het tafelkleed, over de plek waar zojuist nog haar nagerecht had gestaan, alsof ze de eventuele sporen die het schaalte bramen daar kon hebben achtergelaten, wilde uitwissen.

‘Babette, alsjeblieft,’ smeekte Serge, maar er was nu ook oprechte ergernis in zijn stem te horen.

‘Zag je hoe hij keek?’ zei Babette, terwijl ze over de tafel heen even Claires hand aanraakte. ‘Zag je hoe snel hij inbond toen hij de naam van zijn baas hoorde? Zijn baasje, haha!’

Claire lachte terug, maar het ging niet van harte, zag ik.

‘Babette!’ kwam Serge ertussen. ‘Alsjeblieft! Ik vind dat je dit niet kan maken. Ik bedoel, we komen hier vaker, we hebben nooit –’

‘Ah, ben je daar bang voor?’ onderbrak Babette hem. ‘Dat je de volgende keer opeens geen tafeltje meer krijgt?’

Serge keek naar mij, maar ik ontweek snel zijn blik. In hoeverre kon mijn broer over de erfelijkheid meepraten? Ja, wat zijn eigen kinderen betreft nog wel: die van vlees en bloed. Maar wat betreft Beau? In hoeverre moest je op een bepaald moment toegeven dat iets kennelijk van een ander was geërfd? Van de in Afrika achtergebleven biologische ouders? In hoeverre kon Serge omgekeerd afstand nemen van de daden van zijn geadopteerde zoon?

‘Ik ben nergens bang voor,’ zei Serge. ‘Ik vind het alleen stuitend wanneer je op zo’n hoge toon tegen iemand tekeergaat. Zulke mensen hebben wij nou juist nooit willen zijn. Die man doet gewoon zijn werk.’

‘Wie is er begonnen met een hoge toon?’ zei Babette. ‘Hè? Wie is er begonnen?’ Haar stem was in volume toegenomen. Ik keek om me heen; aan de dichtstbijzijnde tafeltjes werden er al hoofden in onze richting gedraaid. Dat was natuurlijk bijzonder interessant, een vrouw die haar stem verhief aan het tafeltje van onze toekomstige minister-president.

Serge leek zich ook bewust te worden van het dreigende gevaar. Hij boog zich ver over de tafel heen. ‘Babette, alsjeblieft,’ zei hij zacht. ‘Laten we hierover ophouden. Laten we dit een andere keer bespreken.’

In alle huiselijke ruzies – net zoals in vechtpartijen en in oorlogen – is er een moment aan te wijzen waarop beide, of een van beide partijen, een stap terug kunnen doen om de situatie niet nog verder uit de hand te laten lopen. Dit was dat moment. Ik vroeg me een ogenblik af wat ik zelf eigenlijk wilde. Als familieleden en tafelenoten was het onze aangewezen rol om de boel te sussen, om vergoelijkende woorden te spreken waardoor de partijen nader tot elkaar zouden komen.

Maar had ik hier zin in als ik eerlijk was? Hadden wij hier zin in? Ik keek naar Claire, en op hetzelfde moment keek Claire naar mij. Om haar mond speelde iets wat voor buitenstaanders niet als een glimlach te herkennen zou zijn geweest, maar wat wel degelijk een glimlach was. Het zat ’m in een voor het blote oog onzichtbaar trillen bij de mondhoeken. Ik kende dat onzichtbare trillen als geen ander. En ik wist wat het betekende: ook Claire voelde geen enkele aanvechting tussenbeide te komen. Evenmin als ik. Wij zouden niets ondernemen om de strijdende partijen uit elkaar te halen. Integendeel, wij zouden er alles aan doen om de boel verder te laten escaleren. Omdat ons dat op dit moment het beste uitkwam.

Ik knipoogde naar mijn vrouw. En zij knipoogde terug.

‘Babette, alsjeblieft...’ – het was niet Serge die dit zei, maar Babette zelf. Ze deed hem na, op een overdreven aanstellerig toontje, of hij een dreinend kind was dat om een ijsje zeurde. Hij moet ook niet zeuren, dacht ik bij mezelf, terwijl ik naar de dame blanche voor zijn neus keek. Hij heeft zijn ijsje al. Ik schoot bijna in de lach, Claire moest het aan mijn gezicht hebben gezien, want ze schudde haar hoofd, terwijl ze opnieuw naar me knipoogde. Nu niet gaan lachen! zei haar blik. Dat verpest alles. Dan worden wij de bliksemafleider en waait de ruzie over.

‘Je bent gewoon een lafaard!’ schreeuwde Babette. ‘Je hoort het voor mij op te nemen in plaats van aan je eigen imago te denken, aan hoe het zal overkomen. Hoe het op andere mensen overkomt dat je vrouw haar toetje te smerig voor woorden vindt. Wat je vriendje hier wel van je zal denken. Tonio! Ton of Anton is zeker te gewoon! Dat klinkt zeker te veel naar boerenkool of erwtensoep.’ Ze gooide haar servet op tafel – te hard, want het raakte haar wijnglas, dat omviel. ‘Ik wil hier nooit meer eten!’ zei Babette. Ze was opgehouden met schreeuwen, maar haar stem droeg nog altijd minstens vier tafeltjes ver. Mensen hadden hun

bestek neergelegd. Ze keken al een stuk onbeschaamder in onze richting. Het was ook vrijwel ondoenlijk om niet te kijken. ‘Ik wil naar huis,’ zei Babette, een stuk zachter nu, alweer bijna op normaal volume.

‘Babette,’ zei Claire en ze stak haar hand naar haar uit. ‘Lieverd...’

Claire's timing was perfect. Ik grijsde – in bewondering voor mijn vrouw. Rode wijn had zich over het tafelkleed verspreid, het merendeel was Serges kant op gevloeid. Mijn broer kwam overeind uit zijn stoel, ik dacht aanvankelijk nog dat hij bang was dat er wijn op zijn broek zou druppelen, maar hij schoof zijn stoel naar achteren en ging staan.

‘Ik heb hier geen zin meer in,’ zei hij.

We keken hem alle drie aan. Hij had zijn servet van zijn schoot gepakt en op tafel gelegd. Ik zag dat het ijs van zijn dame blanche was begonnen te smelten, een dun straaltje vanille was over de rand naar beneden gelopen en had de voet van het glas (de vaas? de bokaal? – hoe noemde je zoiets bij een dame blanche?) bereikt. ‘Ik ga even weg,’ zei hij. ‘Even naar buiten.’

Hij deed een stap opzij, weg van ons tafeltje, en stapte toen weer terug. ‘Het spijt me,’ zei hij, terwijl hij zich eerst tot Claire en daarna tot mij richtte. ‘Het spijt me dat het zo gaat. Ik hoop dat als ik straks terugkom we het rustig over de dingen kunnen hebben waar we het over moeten hebben.’

Ik had eigenlijk verwacht dat Babette weer iets zou schreeuwen. Iets in de trant van ‘Ja, ga maar! Ga maar weg! Dat is lekker makkelijk!’ Maar ze zei niks – wat ik eerlijk gezegd best jammer vond. Het had het schandaal completer gemaakt: een beroemd politicus die met gebogen hoofd een restaurant verlaat, terwijl zijn vrouw hem naroept dat hij een klootzak is, of een lafaard – zelfs wanneer het de kranten nooit zou halen, zou het verhaal zich als een olievlek verspreiden, van mond tot mond, tientallen, honderden, wie weet misschien wel duizenden potentiële kiezers zouden te weten komen dat de gewone jongen Serge Lohman ook heel gewone huwelijksproblemen had. Net als ieder ander. Net als wij.

Het was zelfs de vraag of het uitlekken van zijn echtelijke ruzie hem stemmen zou kosten, bedacht ik nu, of dat het hem juist extra stemmen zou opleveren. Misschien maakte een echtelijke ruzie hem menselijker, kwam hij door zijn ongelukkige huwelijk nog dichterbij de kiezers te staan. Ik keek naar de dame blanche. Een tweede straaltje ijs had via de voet van het glas het tafelkleed bereikt.

‘De aarde warmt op,’ zei ik, terwijl ik naar mijn broers toetje wees; ik had het

gevoel dat het het beste was om iets luchtigs te zeggen. ‘Zie je, het is niet alleen maar modieuze flauwekul. Het is echt zo.’

‘Paul...’

Claire keek mij aan en draaide haar ogen naar Babette – en Babette zat te huilen, zag ik, toen ik de blikrichting van mijn vrouw volgde: aanvankelijk nog vrijwel geluidloos, terwijl alleen het schokken van haar bovenlichaam te zien was, maar al snel klonken de eerste snikken.

Aan enkele tafeltjes waren mensen opnieuw opgehouden met eten. Een man in een rood overhemd boog zich over naar een oudere dame (zijn moeder?) die tegenover hem zat en fluisterde iets: Niet meteen kijken, maar die vrouw zit te huilen – zoiets ongetwijfeld – de vrouw van Serge Lohman...

Ondertussen was Serge nog altijd niet weg; hij stond daar maar, zijn handen op de rugleuning van de stoel, het was of hij niet tot een slotsom kon geraken of hij de daad bij het woord moest voegen, nu zijn vrouw zat te huilen.

‘Serge,’ zei Claire, zonder hem aan te kijken – zonder zelfs maar haar hoofd op te richten, ‘ga zitten.’

‘Paul.’ Claire had mijn hand vastgepakt; ze trok eraan, en het duurde even voordat ik begreep wat ze bedoelde: dat ik op moest staan, dat ze van plaats wilde wisselen zodat ze naast Babette kon gaan zitten.

We stonden tegelijk op. Terwijl we langs elkaar heen schoven, pakte Claire opnieuw mijn hand vast; haar vingers omklemden stevig mijn pols en gaven er een kort rukje aan. Onze gezichten bevonden zich op minder dan tien centimeter van elkaar, ik ben amper langer dan mijn vrouw, ik had me alleen maar naar voren hoeven buigen om mijn hoofd in haar haar te kunnen begraven – iets waar ik op dat moment meer behoefte aan had dan aan wat dan ook.

‘We hebben een probleem,’ zei Claire.

Ik zei niets; ik knikte alleen maar even.

‘Met je broer,’ zei Claire.

Ik wachtte of ze nog meer ging zeggen, maar ze vond kennelijk dat we al te lang naast de tafel waren blijven staan; ze schoof door en liet zich in mijn stoel naast de huilende Babette zakken.

‘Is alles hier naar wens?’

Ik draaide mij om en keek in het gezicht van de man met de witte coltrui. Tonio! Omdat Serge zijn stoel naar achteren had geschoven en weer was gaan zitten en ik nog stond, had hij waarschijnlijk het eerst mij aangesproken. Hoe dan ook kwam het niet alleen door het verschil in lengte – hij was een kop

kleiner dan ik – dat ik zijn lichaamshouding iets kruiperigs vond hebben: hij stond licht gebogen, zijn handen ineengeslagen, zijn hoofd gedraaid, zodat zijn ogen mij schuin van onderen aankeken: lager dan nodig.

‘Ik hoorde dat er problemen waren met de keuze van een nagerecht,’ zei hij. ‘Wij wilden u graag een alternatief nagerecht naar keuze aanbieden.’

‘Ook van het huis?’ vroeg ik.

‘Pardon?’

De restauranteigenaar was zo goed als kaal, de overgebleven grijze haartjes bij zijn oren waren met zorg geknipt, zijn iets te bruine hoofd stak uit de witte col als de kop van een schildpad uit zijn schild.

Ik had het al eerder gehad, bij de binnenkomst van Serge en Babette, dat hij me aan iemand of iets had doen denken, en nu wist ik het opeens. Jaren geleden woonde er een paar deuren verderop bij ons in de straat een man met net zo’n onderdanig voorkomen. Hij was misschien nog wel kleiner dan ‘Tonio’, en hij had geen vrouw. Op een avond kwam Michel, die toen een jaar of acht was, thuis met een stapel grammofoonplaten en vroeg of wij nog ergens een pick-up hadden staan.

‘Hoe kom je aan die platen?’ vroeg ik.

‘Van meneer Breedveld,’ zei Michel. ‘Hij heeft er wel vijfhonderd, joh! En deze mocht ik houden.’

Het duurde even voordat ik het gezicht van de kleine, alleenwonende man van een paar deuren verderop met de naam ‘Breedveld’ verbond. Ze kwamen daar wel vaker over de vloer, zei Michel, een heel stel jongens uit de buurt, om naar de oude platen van meneer Breedveld te luisteren.

Ik herinner me nog goed hoe mijn slapen waren begonnen te bonzen, eerst nog van angst, en daarna van woede. Terwijl ik mijn stem zo normaal mogelijk probeerde te laten klinken, vroeg ik Michel wat meneer Breedveld ondertussen deed, wanneer de jongens naar de grammofoonplaten luisterden.

‘Gewoon. We zitten op de bank. Hij heeft altijd pinda’s en chips en cola.’

Die avond, toen het al donker was, belde ik bij meneer Breedveld aan. Ik vroeg hem niet om mij binnen te laten, ik duwde hem opzij en liep meteen door naar zijn woonkamer. Ik stelde vast dat de gordijnen al waren gesloten.

Een paar weken later is meneer Breedveld toen verhuisd. Als laatste beeld van die tijd herinner ik me de kinderen uit de buurt die in de dozen met gebroken grammofoonplaten zaten te snuffelen of er nog een bij zat die nog heel was. De dozen had meneer Breedveld een dag voor zijn verhuizing bij de stoeprand

gezet.

Ik keek naar 'Tonio', met één hand greep ik me vast aan de leuning van de stoel.

'Ga weg, viezerd!' zei ik. 'Ga weg, voordat het hier echt uit de hand gaat lopen.'

37

Serge schraapte zijn keel, zette zijn ellebogen op tafel, aan weerszijden van zijn dame blanche, en plaatste zijn handen met de vingertoppen tegen elkaar.

‘We weten inmiddels allemaal wat er is gebeurd,’ zei hij. ‘De feiten zijn ons alle vier bekend.’ Hij keek naar Claire, en daarna naar Babette die was opgehouden met huilen, maar nog wel een punt van haar servet tegen haar wang drukte – net onder haar oog, achter het donkere glas van de bril. ‘Paul?’ Hij draaide zijn hoofd naar me toe en keek me aan; zijn blik stond zorgelijk, maar ik twijfelde of het de bezorgdheid van de mens of van de politicus Serge Lohman was.

‘Ja wat?’ zei ik.

‘Ik neem aan dat jij ook van alle feiten op de hoogte bent?’

Alle feiten. Ik kon een glimlach niet onderdrukken; toen keek ik naar Claire, en haalde de glimlach van mijn gezicht. ‘Jazeker,’ zei ik. ‘Het is natuurlijk wel wat je onder feiten verstaat.’

‘Daar kom ik straks op. Het gaat erom hoe we met deze zaak omgaan. Hoe we ermee naar buiten treden.’

Ik wist eerst niet of ik het wel goed verstaan had. Ik keek weer naar Claire. We hebben een probleem, had ze gezegd. Dit is het probleem, zei haar blik nu.

‘Wacht even,’ zei ik.

‘Paul.’ Serge legde zijn hand op mijn onderarm. ‘Je moet me even de kans geven om mijn verhaal te doen. Jij mag zo dadelijk.’

Babette maakte een geluid: iets tussen een zucht en een snik in. ‘Babette,’ zei Serge; het klonk niet langer smekend. ‘Ik weet wat je denkt. Jij mag straks ook. Als ik klaar ben.’

De eters aan de belendende tafels hadden zich weer over hun borden gebogen, maar in de buurt van de open keuken was het onrustig. Ik zag drie serveersters om ‘Tonio’ en de gerant heen staan, ze keken niet één keer onze kant op, toch durfde ik er mijn kaasplateau om te verwedden dat het over ons ging – over mij, verbeterde ik mezelf.

‘Babette en ik hebben vanmiddag met Rick gesproken,’ zei Serge. ‘Onze indruk is dat Rick er erg onder lijdt. Dat hij het verschrikkelijk vindt wat ze hebben gedaan. Hij ligt er letterlijk van wakker. Hij ziet er slecht uit. Het gaat ten koste van zijn schoolprestaties.’

Ik wilde wat zeggen, maar hield me in. Het was iets in Serges toon: alsof hij al in een vroeg stadium probeerde zijn eigen zoon tegen die van ons af te zetten. Rick lag wakker. Rick zag er slecht uit. Rick vond het verschrikkelijk. Het voelde alsof Claire en ik voor Michel op moesten komen – maar wat hadden we moeten zeggen? Dat Michel het ook verschrikkelijk vond? Dat hij nog slechter sliep dan Rick?

Het was gewoon niet waar, realiseerde ik me. Michel had andere dingen aan zijn hoofd dan de verbrande dakloze in het pinhokje. En wat lulde Serge over schoolprestaties? Het was te erg voor woorden, als je er goed over nadacht.

Alleen wanneer Claire iets zei, zou ik haar bijvallen, besloot ik. Wanneer Claire zou zeggen dat het ongepast was om in het licht van de gebeurtenissen de schoolprestaties ter sprake te brengen, zou ik zeggen dat wij Michels schoolprestaties hierbuiten wilden laten.

Leden Michels schoolprestaties eronder? vroeg ik me het volgende ogenblik af. Ik had niet de indruk. Hij stond ook wat dat betreft steviger in zijn schoenen dan zijn neef.

‘Ik heb het daarbij van het begin af aan los proberen te zien van mijn politieke toekomst,’ zei Serge. ‘Waarmee ik overigens niet wil beweren dat ik daar nooit aan zou hebben gedacht.’

Het had er alle schijn van dat Babette opnieuw was begonnen te huilen. Geluidloos. Ik werd bekropen door het gevoel dat ik bij iets aanwezig was waar ik niet bij aanwezig wilde zijn. Ik moest aan Bill en Hillary Clinton denken. Aan Oprah Winfrey.

Zou het zo gaan? Was dit de generale repetitie voor de persconferentie waarop Serge Lohman bekend ging maken dat de jongen op de beelden van *Opsporing Verzocht* zijn zoon was, maar dat hij desalniettemin hoopte nog altijd over het vertrouwen van de kiezers te beschikken? Zo naïef zou hij toch niet zijn?

‘Het gaat mij nu in de eerste plaats om Ricks toekomst,’ zei Serge. ‘Het is natuurlijk heel goed mogelijk dat deze zaak nooit wordt opgelost. Maar kun je daarmee leven? Kan Rick daarmee leven? Kunnen wij daarmee leven?’ Hij keek eerst Claire en daarna mij aan. ‘Kunnen jullie daarmee leven?’ vroeg hij. ‘Ik niet,’ vervolgde hij zonder het antwoord af te wachten. ‘Ik zie mezelf al staan, straks op het bordes, met de koningin en de ministers. In de wetenschap dat er elk moment, op willekeurig welke persconferentie, een journalist zijn vinger op kan steken. “Meneer Lohman, wat is er waar van het gerucht dat uw zoon betrokken zou zijn bij de moord op een dakloze?”’

‘Moord!’ riep Claire uit. ‘Is het nu al moord? Waar haal je dat opeens vandaan?’

Het was even stil; ‘moord’ was ongetwijfeld tot vier tafeltjes ver te verstaan geweest. Serge keek eerst over zijn schouder, en daarna naar Claire.

‘Sorry,’ zei ze. ‘Ik praat te hard. Maar daar gaat het niet om. Ik vind “moord” net één stap te ver. Wat zeg ik? Tien stappen te ver!’

Ik keek met bewondering naar mijn vrouw. Ze werd mooier wanneer ze zich kwaad maakte. Haar ogen vooral, het was een blik die mannen verlegen maakte. Andere mannen.

‘Hoe zou je het dan willen noemen, Claire?’ Serge had zijn dessertlepel vastgepakt en bewoog hem een paar keer op en neer door zijn gesmolten ijsje. Het was een lepel met een extra lange steel, toch kwam er ijs en slagroom aan zijn vingertoppen.

‘Een ongeluk,’ zei Claire. ‘Een ongelukkige samenloop van omstandigheden. Niemand die bij zijn volle verstand is kan toch volhouden dat ze er die avond op uit zijn getrokken om een dakloze te gaan vermoorden?’

‘Maar dat is wel wat je op die bewakingscamera ziet. Dat is wat heel Nederland heeft gezien. Ik bedoel, dan noem je het geen moord, noem het doodslag voor mijn part, maar die vrouw doet helemaal niets. Die vrouw krijgt een lamp en een stoel en ten slotte een jerrycan tegen haar hoofd.’

‘Wat deed ze daar in dat pinhokje?’

‘Dat is toch van geen belang? Er zijn overal daklozen. Helaas. Ze slapen waar ze het een beetje warm kunnen krijgen. Waar ze droog liggen.’

‘Maar ze lag in de weg, Serge. Ik bedoel, ze had ook in de gang van jullie huis kunnen gaan liggen. Daar is het vast ook droog en warm.’

‘Laten we nou proberen om het bij de hoofdzaken te houden,’ zei Babette. ‘Ik geloof echt niet –’

‘Dit zijn de hoofdzaken, lieve schat.’ Claire had een hand op Babettes onderarm gelegd. ‘Je moet me niet kwalijk nemen, maar als ik Serge zo hoor, dan klinkt het net of we hier met een zielig vogeltje te maken hebben, een vogeltje dat uit zijn nest is gevallen. We hebben het over een volwassen persoon. Een volwassen vrouw die bij haar volle verstand in een pinhokje gaat liggen. Begrijp me goed: ik probeer me alleen maar te verplaatsen. Niet in die dakloze vrouw, maar in Michel en Rick. In onze zoons. Ze zijn niet dronken, ze zitten niet onder de drugs. Ze willen geld pinnen. Maar bij de pinautomaat ligt iemand te stinken. Dan is toch je eerste reactie er een van godverdomme, sodemieter op?’

‘Ze hadden toch ergens anders kunnen gaan pinnen?’

‘Ergens anders?’ Claire begon te lachen. ‘Ergens anders? Ja, natuurlijk. Je kan altijd overal met een boog omheen lopen. Ik bedoel, wat zou jij doen, Serge? Je doet de voordeur van je eigen huis open, en je moet over een slapende dakloze heen naar buiten stappen. Wat doe je? Ga je weer naar binnen? Of er staat iemand tegen je deur aan te pissen. Doe je de deur weer dicht? Ga je ergens anders wonen?’

‘Claire...’ zei Babette.

‘Oké, oké,’ zei Serge. ‘Ik snap wat je bedoelt. Dat is ook niet wat ik wilde zeggen. Natuurlijk moeten we niet wegllopen voor problemen of moeilijke situaties. Maar voor die problemen kun je, moet je naar oplossingen zoeken. Een dakloze...’ – hier aarzelde hij – ‘... het leven benemen brengt die oplossing niet dichterbij.’

‘Jezus, Serge!’ zei Claire. ‘Ik heb het niet over het oplossen van het daklozenprobleem. Ik heb het over één dakloze. En meer dan over die ene dakloze vind ik dat we het over Rick en Michel moeten hebben. Ik wil niet ontkennen wat er gebeurd is. Ik wil niet zeggen dat ik het allemaal niet erg vind. Maar we moeten het wel in perspectief blijven zien. Het is een incident. Een incident dat grote gevolgen kan hebben voor het leven, voor de toekomst van onze kinderen.’

Serge slaakte een zucht en legde zijn handen aan weerszijden van zijn dessert; hij zocht oogcontact met Babette, zag ik, maar die had haar tas op schoot gezet en zocht naar iets – of deed alsof ze naar iets zocht.

‘Juist,’ zei hij. ‘Die toekomst. Daar wilde ik het dus ook over hebben. Begrijp me goed, Claire, ik ben net zo begaan met de toekomst van onze jongens als jij. Alleen geloof ik niet dat ze ermee kunnen leven, met zo’n geheim. Op den duur

breekt hun dat op. Het breekt Rick in elk geval nu al op' – hij slaakte een zucht – 'het breekt mij op.'

Niet voor het eerst kreeg ik het gevoel dat ik aanwezig was bij iets wat slechts zijdelings met de werkelijkheid te maken had. Met onze werkelijkheid althans, de werkelijkheid van twee echtparen – twee broers en hun vrouwen – die samen uit eten waren gegaan om de problemen van hun kinderen te bespreken.

'Aan de toekomst van mijn zoon heb ik mijn conclusies verbonden,' zei Serge. 'Straks, als alles achter de rug is, moet hij verder met zijn leven. Ik wil benadrukken dat ik dit besluit helemaal alleen heb genomen. Mijn vrouw... Babette...' Babette had een pakje Marlboro Light uit haar tas opgediept, een onaangebroken pakje, waar ze nu het doorzichtige cellofaan afscheurde. 'Babette is het niet met mij eens. Maar mijn besluit staat vast. Zij weet het ook pas sinds vanmiddag.'

Hij haalde diep adem. Daarna keek hij ons een voor een aan. Nu pas zag ik de natte glans in zijn ogen.

'In het belang van mijn kind, en ook in het belang van het land, trek ik mij terug als lijsttrekker,' zei hij.

Babette had een sigaret tussen haar lippen gestoken, maar nu haalde ze hem er weer tussenuit. Ze keek Claire en mij aan.

'Lieve Claire,' zei ze. 'Lieve Paul... jullie moeten iets zeggen. Zeg alsjeblieft tegen hem dat hij dit niet kan doen. Zeg tegen hem dat hij helemaal gek is geworden.'

38

‘Dat kan helemaal niet,’ zei Claire.

‘Nee toch?’ zei Babette. ‘Zie je wel, Serge. Wat vind jij, Paul? Jij vindt dat toch ook een belachelijk plan? Dat is toch nergens voor nodig?’

Persoonlijk leek het mij een uitstekend idee wanneer mijn broer zijn politieke carrière hier zou beëindigen, het was voor iedereen het beste: voor ons allemaal, voor het land – het land zou een vierjarige regeerperiode van Serge Lohman bespaard blijven: vier kostbare jaren. Ik dacht aan het ondenkbare, aan dingen die ik meestal met succes had weten te verdringen: Serge Lohman naast de koningin op de trappen van het koninklijk paleis, poserend voor de officiële foto met zijn pas gevormde regering; met George Bush in een leunstoel voor de open haard; met Poetin in een bootje op de Wolga... ‘Na afloop van de Europese top hief premier Lohman het glas met de Franse president...’ Het was in de eerste plaats de plaatsvervangende schaamte: de onverdraaglijke gedachte dat regeringsleiders over de hele wereld kennis zouden maken met de wezenloze aanwezigheid van mijn broer. Hoe hij ook in het Witte Huis en op het Elysée zijn tournedos in drie happen naar binnen zou werken omdat hij nu moest eten. De veelbetekenende blikken die de regeringsleiders elkaar toe zouden werpen. ‘*He’s from Holland,*’ zouden ze zeggen – of alleen maar denken, wat nog erger was. De plaatsvervangende schaamte was van alle tijden. Schaamte over onze premiers was goed beschouwd de enige emotie die de ene Nederlandse regering naadloos met de volgende verbond.

‘Misschien moet hij er nog eens goed over nadenken,’ zei ik tegen Babette, terwijl ik mijn schouders ophaalde. Het grootste schrikbeeld van allemaal was Serge bij ons thuis aan tafel, ergens in een, tot voor kort nabije, maar nu gelukkig snel vervagende toekomst: zijn verhalen over zijn ontmoetingen met de groten

der aarde. Het zouden nietszeggende verhalen zijn, verhalen die bol stonden van de gemeenplaatsen. Claire en ik keken er nog wel doorheen. Maar Michel? Zou mijn zoon tegen wil en dank gegrepen worden door de anekdotes, de tipjes van de sluier die mijn broer ter meerdere glorie van zichzelf zou oplichten, de inkijkjes achter de schermen van het wereldtoneel waarmee hij zijn aanwezigheid aan onze eettafel zou rechtvaardigen. ‘Wat zeur je nou, Paul? Je zoon vindt het wél interessant, dat zie je toch?’

Mijn zoon. Michel. Ik had aan een toekomst gedacht, zonder me af te vragen of die er nog wel was.

‘Erover nadenken?’ zei Babette. ‘Dat is het ’m juist. Dacht-ie maar eens na!’

‘Dat bedoel ik niet,’ zei Claire. ‘Ik bedoel dat Serge niet vrij is om dat zomaar in zijn eentje te beslissen.’

‘Ik ben zijn vrouw!’ zei Babette en ze begon weer te snikken.

‘Ook dat is niet wat ik bedoel, Babette,’ zei Claire terwijl ze Serge aankeek. ‘Ik bedoel dat we hier met zijn allen mee te maken hebben. Het gaat ons allemaal aan. Ons vieren.’

‘Daarom wilde ik ook bij elkaar komen,’ zei Serge. ‘Om gezamenlijk te bespreken hoe we het gaan doen.’

‘Hoe we wat gaan doen?’ zei Claire.

‘Hoe we het naar buiten brengen. Op een manier die onze kinderen een eerlijke kans geeft.’

‘Maar je geeft ze helemaal geen kans, Serge. Wat jij naar buiten brengt is dat je je terugtrekt uit de politiek. Dat je geen premier meer wilt worden. Omdat je er niet mee kan leven, zei je.’

‘Kun jij er wel mee leven?’

‘Het gaat er niet om of ik ermee kan leven. Het gaat om Michel. Michel moet ermee kunnen leven.’

‘En kan hij dat?’

‘Serge, je moet niet net doen of je me niet begrijpt. Jij neemt een beslissing. Met die beslissing beslis je ook over de toekomst van je zoon. Dat moet jij weten. Hoewel ik me afvraag of je wel weet wat je aanricht. Maar jouw beslissing verwoest ook de toekomst van mijn zoon.’

Mijn zoon. Claire had mijn zoon gezegd, ze kon nu nog even snel naar mij kijken, voor steun, of al was het alleen maar voor een blik van verstandhouding, zich vervolgens herstellen en onze zoon zeggen – maar ze deed het niet; ze keek niet eens mijn kant op, maar hield haar blik strak op Serge gericht.

‘Ach, kom nou toch, Claire,’ zei mijn broer. ‘Die toekomst is toch al verwoest. Wat er ook gebeurt. Dat staat helemaal los van wat ik al of niet zou beslissen.’

‘Nee, Serge. Die toekomst wordt alleen verwoest wanneer jij zonodig de nobele politicus uit moet hangen. Omdat jij ergens niet mee kunt leven, ga je er gemakshalve van uit dat dat ook voor mijn zoon geldt. Misschien dat je er met Rick mee in het reine kunt komen, ik hoop voor jou dat je je zoon uit kunt leggen wat je met zijn leven gaat doen, maar laat Michel er alsjeblieft buiten.’

‘Hoe kan ik Michel erbuiten laten, Claire? Hoe kan dat? Leg me dat eerst eens uit. Ik bedoel, ze waren er toch samen, dacht ik. Of wilde je dat soms ook ontkennen?’ Hij viel even stil, alsof hij schrok van zijn eigen onafgemaakte gedachte. ‘Wilde je dat?’ vroeg hij.

‘Serge, blijf nou eens reëel. Er is helemaal niets. Er is niemand gearresteerd. Er zijn zelfs geen verdenkingen. Alleen wij weten wat er is gebeurd. Het is gewoon te weinig om de toekomst van twee jongens van vijftien aan op te offeren. Ik heb het nu niet eens over jouw toekomst. Jij moet doen wat je denkt dat je moet doen. Maar je mag daar niemand in meeslepen. En al helemaal niet je eigen kind. Laat staan het mijne. Je brengt het als een daad van pure zelfopoffering: Serge Lohman, de ambitieuze politicus, onze nieuwe premier, geeft zijn politieke carrière op, omdat hij niet met een dergelijk geheim kan leven. Eigenlijk bedoelt hij niet een geheim, maar een schandaal. Het lijkt allemaal heel nobel, maar het is in feite puur egocentrisme.’

‘Claire,’ zei Babette.

‘Wacht even, wacht even,’ zei Serge, terwijl hij met een gebaar zijn vrouw het zwijgen oplegde. ‘Laat mij nog even, ik ben nog niet klaar.’ Hij richtte zich weer tot Claire. ‘Is het egocentrisch om je eigen zoon een eerlijke kans te geven? Is het egocentrisch van een vader om zijn eigen toekomst op te geven voor de toekomst van zijn zoon? Je moet me op zijn minst uitleggen wat daar egocentrisch aan is.’

‘En wat voor inhoud heeft die toekomst? Wat moet hij met een toekomst waarin zijn vader hem in de beklaagdenbank stopt? Hoe kan zijn vader hem straks uitleggen dat hij door toedoen van diezelfde vader in de gevangenis is beland?’

‘Maar dat is misschien een paar jaar. Dat is wat er in dit land staat voor doodslag. Ik wil niet ontkennen dat het ingrijpend zal zijn, maar na die paar jaar hebben ze hun straf erop zitten en kunnen ze voorzichtig proberen om de draad van hun leven weer op te pakken. Ik bedoel, wat wil je dan doen, Claire?’

‘Niets.’

‘Niets.’ Serge herhaalde het woord als een neutrale constatering, zonder vraagteken.

‘Dit soort dingen waait over. Je ziet het nu al gebeuren. Mensen spreken er schande van. Maar ze willen ook door met hun leven. Over twee, drie maanden heeft niemand het er meer over.’

‘Ik heb het over iets anders, Claire. Ik... wij merken aan Rick dat het hem begint op te breken. Misschien vergeten de mensen het wel, hij vergeet het niet.’

‘Maar wij kunnen ze daar wel bij helpen, Serge. Bij dat vergeten. Ik zeg alleen maar dat je dit soort beslissingen niet overhaast moet nemen. Over een paar maanden, over een paar weken is alles misschien al weer anders. We kunnen het er dan rustig over hebben. Wij. Met zijn vieren. Met Rick. Met Michel.’

Met Beau, wilde ik eraan toevoegen, maar ik hield me in.

‘Dat zal helaas niet gaan,’ zei Serge.

In de stilte die volgde was alleen het zachte snikken van Babette te horen. ‘Morgen is er een persconferentie waarop ik mijn aftreden bekend zal maken,’ zei Serge. ‘Morgenochtend om twaalf uur. Het wordt rechtstreeks uitgezonden. Het journaal van twaalf uur opent ermee.’ Hij keek op zijn horloge. ‘O, is het al zó laat?’ zei hij, het leek of hij zelfs geen moeite deed om deze constatering naturel te laten klinken. ‘Ik moet... ik heb nog een afspraak,’ zei hij. ‘Zo dadelijk. Over een halfuur.’

‘Een afspraak?’ zei Claire. ‘Maar we moeten – met wie?’

‘De regisseur wil even de locatie van mijn persconferentie bezichtigen en nog een paar dingen met mij doornemen. Het leek me geen goed idee om zoiets in Den Haag te doen, zo’n persconferentie. Dat heeft toch nooit echt bij me gepast. Daarom dacht ik aan iets minder formeels...’

‘Waar?’ zei Claire. ‘Toch niet hier, mag ik hopen?’

‘Nee. Weet je dat café hiertegenover, waar jullie ons een paar maanden geleden mee naartoe hebben genomen? We hebben er toen ook gegeten. De –’ hij deed of hij naar de naam zocht; daarna noemde hij hem. ‘Toen ik nadacht over een geschikte plek, schoot het me opeens weer te binnen. Een gewoon café. Gewone mensen. Daar ben ik meer mezelf dan in zo’n kille persconferentiezaal. Ik had Paul nog voorgesteld om daar vanavond eerst een biertje te nemen voordat we hierheen zouden gaan, maar dat wilde hij niet.’

39

‘Had u misschien nog koffie gewenst?’

De gerant was vanuit het niets naast ons tafeltje opgedoken, hij had zijn handen achter zijn rug gevouwen en leunde licht voorover; zijn blik bleef een ogenblik aan Serges ingezakte dame blanche haken, daarna keek hij ons een voor een vragend aan.

Ik kon me vergissen, maar ik meende een zekere haast in de motoriek en gelaatsuitdrukking van de gerant te bespeuren. Zo ging het wel vaker in dit soort restaurants: als je het eten ophad, en er geen reële kans meer bestond dat je nog een fles wijn ging bestellen, kon je net zo goed ophoepelen.

Ook al was je over zeven maanden de nieuwe minister-president, dacht ik bij mezelf. Er was een tijd van komen en een tijd van gaan.

Serge wierp opnieuw een blik op zijn horloge.

‘Nou, ik denk...’ Hij keek eerst naar Babette en toen naar Claire. ‘Ik stel voor dat we de koffie in het café nemen,’ zei hij.

Ex, verbeterde ik mezelf. Ex-premier. Of nee... hoe noemde je iemand die nog nooit premier was geweest maar er toch van afzag? Ex-kandidaat?

Het voorvoegsel ex klonk hoe dan ook niet goed. Ex-voetballers en ex-wielrenners wisten hierover mee te praten. Het viel te betwijfelen of mijn broer na zijn persconferentie van morgen nog wel een tafeltje in dit restaurant zou kunnen reserveren. Op de dag zelf. Het leek waarschijnlijker dat een ex-kandidaat op de wachtlijst voor over op zijn vroegst drie maanden zou worden geplaatst.

‘Dus brengt u ons de rekening maar,’ zei Serge. Er kon mij iets zijn ontgaan, maar volgens mij had hij niet afgewacht of Babette en Claire het ook een beter idee vonden om ons naar het café te verplaatsen.

‘Ik wil nog wel een koffie,’ zei ik. ‘Een espresso,’ voegde ik eraan toe. ‘En met iets erbij.’ Ik dacht een ogenblik na, over de hele avond genomen had ik me ingehouden, ik wist alleen niet meteen waar ik trek in had.

‘Ik neem ook een espresso,’ zei Claire. ‘En een grappa.’

Mijn vrouw. Ik voelde iets warmes, ik wou dat ik naast haar zat en haar nu aan kon raken. ‘Voor mij ook een grappa,’ zei ik.

‘En voor u?’ De gerant leek aanvankelijk even in verwarring gebracht en keek naar mijn broer. Maar Serge schudde zijn hoofd. ‘Alleen de rekening,’ zei hij. ‘Mijn vrouw en ik... wij moeten...’ Hij wierp een blik op zijn vrouw – een paniekerige blik, kon ik zelfs van opzij vaststellen. Het zou mij niet hebben verbaasd wanneer nu ook Babette op haar beurt espresso zou bestellen.

Maar Babette was gestopt met snotteren, ze wreef over haar neus met een punt van haar servet. ‘Voor mij niets, dank u,’ zei ze zonder de gerant aan te kijken.

‘Dus twee espresso en twee grappa,’ zei deze. ‘Welke grappa had u gehad willen hebben? Wij hebben zeven soorten, van oud en op het hout gerijpte tot jonge – ’

‘De gewone,’ onderbrak Claire hem. ‘De doorzichtige.’

De gerant maakte een voor het blote oog nauwelijks waarneembare buiging. ‘Een jonge grappa voor mevrouw,’ zei hij. ‘En wat mag het voor u zijn, meneer?’

‘Voor mij hetzelfde,’ zei ik.

‘En de rekening,’ zei Serge nogmaals.

Nadat de gerant zich uit de voeten had gemaakt, richtte Babette zich tot mij – ze deed een poging tot een glimlach. ‘En jij, Paul? We hebben jou nog helemaal niet gehoord. Wat vind jij?’

‘Ik vind het raar dat Serge ons café heeft uitgekozen,’ zei ik.

De glimlach, althans de aanzet daartoe, verdween van Babettes gezicht.

‘Paul, alsjeblieft,’ zei Serge. Hij keek naar Claire.

‘Ja, ik vind dat raar,’ zei ik. ‘Wij hebben jullie daar toen mee naartoe genomen. Het is een plek waar Claire en ik wel vaker een dagschotel eten. Je kunt daar niet zomaar ineens een persconferentie houden.’

‘Paul,’ zei Serge. ‘Ik weet niet of je wel beseft hoe ernstig – ’

‘Laat hem uitspreken,’ zei Babette.

‘Ik was eigenlijk al uitgesproken,’ zei ik. ‘Wie zoiets niet begrijpt, kan ik het ook niet uitleggen.’

‘Wij vonden het een leuk café,’ zei Babette. ‘Wij hebben alleen maar prettige herinneringen aan die avond.’

‘Spareribs!’ zei Serge.

Ik wachtte even of er nog iets zou komen, maar het bleef stil. ‘Precies,’ zei ik. ‘Prettige herinneringen. Welke herinneringen moeten Claire en ik straks hebben?’

‘Paul, doe nou even normaal,’ zei Serge. ‘We hebben het over de toekomst van onze kinderen. Over mijn toekomst wil ik het nog niet eens hebben.’

‘Maar hij heeft wel gelijk,’ zei Claire.

‘O nee, alsjeblieft,’ zei Serge.

‘Nee, niks alsjeblieft,’ zei Claire. ‘Het gaat gewoon over het gemak waarmee jij je alles van ons toe-eigent. Dat is wat Paul bedoelt. Je hebt het over de toekomst van onze kinderen. Maar je bent daar niet wezenlijk in geïnteresseerd, Serge. Je eigent je die toekomst toe. Net zo gemakkelijk als je je een café toe-eigent als geschikt decor voor je persconferentie. Alleen maar omdat het zo authentieker overkomt. Het komt niet eens in je op om ons te vragen wat wij ervan zouden vinden.’

‘Wat praten jullie nou!’ zei Babette. ‘Jullie hebben het al over die persconferentie alsof die gewoon doorgaat. Ik had op meer gehoopt van jullie om hem die flauwekul uit zijn hoofd te praten. Van jou, Claire. Wat je in de tuin tegen me zei.’

‘Gaat het daarom?’ zei Serge. ‘Over jullie café? Ik wist helemaal niet dat het jullie café was. Ik dacht dat het een openbare, vrij toegankelijke gelegenheid was. Neem me niet kwalijk.’

‘Het is onze zoon,’ zei Claire. ‘En ja, het is ook ons café. We kunnen er weliswaar geen rechten op laten gelden, en toch voelen wij dat zo. Maar Paul heeft gelijk als hij zegt dat dat toch niet valt uit te leggen. Zoiets begrijp je. Of je begrijpt het niet.’

Serge haalde zijn mobieltje uit zijn zak en keek op het display. ‘Neem me niet kwalijk. Ik moet dit opnemen.’ Hij plaatste het mobieltje tegen zijn oor, schoof zijn stoel naar achteren en kwam al half overeind. ‘Ja, Serge Lohman hier... Hallo.’

‘Godverdomme!’ Babette gooide haar servet op tafel. ‘Godverdomme,’ zei ze nog een keer.

Serge had zich een paar passen van ons tafeltje verwijderd, hij boog zich ver voorover en drukte met twee vingers van zijn vrije hand zijn andere oor dicht. ‘Nee, dat is het niet,’ verstond ik nog net. ‘Het ligt wat ingewikkelder.’ Daarna liep hij tussen de tafeltjes door in de richting van de toiletten of de uitgang.

Claire pakte haar mobieltje uit haar tas. ‘Ik wil even Michel bellen,’ zei ze, terwijl ze mij aankeek. ‘Hoe laat is het? Ik wil hem niet wakker maken.’

Ik draag nooit een horloge. Sinds ik op non-actief ben gesteld probeer ik met de stand van de zon te leven, met het draaien van de aarde, de sterkte van het licht.

Claire wist dat ik geen horloge meer droeg.

‘Ik weet het niet,’ zei ik. Ik voelde iets, een tinteling in mijn nek, het kwam door de manier waarop mijn vrouw mij aan bleef kijken – aan bleef staren, kon je beter zeggen – dat ik het gevoel kreeg dat ik ergens in betrokken werd, al kon ik op dat moment niet vermoeden in wat.

Het was beter dan nergens in betrokken worden, dacht ik bij mezelf. Het was beter dan ‘Papa weet helemaal van niks’.

Claire keek opzij.

‘Wat is er?’ vroeg Babette.

‘Hoe laat heb jij het?’ vroeg Claire.

Babette haalde haar mobieltje uit haar tas en keek op het display. Daarna zei ze hoe laat het was. Ze stopte haar mobieltje niet terug in haar tas maar legde het voor zich op tafel. Ze zei niet tegen Claire: Maar je kunt toch op je eigen mobiel zien hoe laat het is?

‘Die lieverd zit al de hele avond alleen thuis,’ zei Claire. ‘Hij is dan wel bijna zestien, hij doet wel stoer, maar toch...’

‘Voor sommige dingen zijn ze anders niet te jong,’ zei Babette.

Claire bleef even stil, ze streek met het puntje van haar tong over haar onderlip: dat doet ze altijd wanneer ze zich kwaad maakt. ‘Soms denk ik dat dat precies de fout is die we maken,’ zei ze. ‘Misschien denken we daar te gemakkelijk over, Babette. Over hoe jong ze nog zijn. In de ogen van de buitenwereld zijn ze opeens volwassen, omdat ze iets hebben gedaan wat door ons, volwassenen, als een misdrijf wordt gezien. Maar ik vind dat zij er zelf eerder als kinderen mee omgaan. Dat is precies wat ik ook aan Serge duidelijk wilde maken. Dat wij niet het recht hebben om ze hun kindertijd af te nemen, uitsluitend en alleen omdat het volgens onze, volwassen, normen een misdrijf is waar je je hele leven voor zou moeten boeten.’

Babette slaakte een diepe zucht. ‘Ik denk helaas dat je gelijk hebt, Claire. Er is iets weg, iets – zijn onbevangenheid misschien. Hij was altijd zo... nou, dat weten jullie ook wel hoe Rick was. Die Rick is er niet meer. De laatste weken zit hij maar op zijn kamer. Aan tafel zegt hij bijna niets. Het is iets in zijn gezicht,

iets ernstigs, alsof hij de hele tijd ergens over loopt te piekeren. Dat deed-ie vroeger nooit, piekeren.'

'Maar het is wel heel belangrijk hoe je ermee omgaat. Hoe jullie ermee omgaan. Ik bedoel, misschien loopt hij wel te piekeren omdat hij denkt dat dat is wat jullie van hem verwachten.'

Babette bleef even stil; ze legde haar hand plat op tafel en met haar vingertoppen schoof ze haar mobieltje een centimeter van zich af over het tafelkleed. 'Ik weet het niet, Claire. Zijn vader... van zijn vader moet hij denk ik meer piekeren dan van mij, ook al is dat misschien niet helemaal eerlijk om te zeggen. Maar het is een feit dat hij het toch al vaak moeilijk heeft door wie zijn vader is. Op school. Met vriendschappen. Ik bedoel, hij is vijftien, hij is nog heel erg de zoon van. Maar daarbovenop is hij ook nog eens de zoon van iemand wiens kop iedereen kent van de televisie. Hij twijfelt soms aan vriendschappen. Dan denkt hij dat mensen aardig tegen hem doen vanwege zijn beroemde vader. Of andersom: dat leraren hem soms onrechtvaardig behandelen omdat ze het niet kunnen hebben. Ik herinner me nog zo goed, toen hij naar de middelbare school ging, toen zei hij: "Mama, ik heb het gevoel dat ik weer helemaal opnieuw begin!" Daar was hij zo blij om. Maar na een week wist de hele school alweer wie hij was.'

'En straks weet de hele school ook nog iets anders. Als het aan Serge ligt.'

'Dat is wat ik ook de hele tijd tegen Serge zeg. Dat Rick al meer last van zijn vader heeft gehad dan goed voor hem is. En nu wil Serge hem ook nog eens meeslepen in dit gedoe. Daar komt hij nooit meer overheen.'

Ik dacht aan Beau, aan de geadopteerde zoon uit Afrika die in Babettes ogen geen kwaad kon doen.

'Wij merken aan Michel dat hij dat, wat jij dan die onbevangenheid noemt, nog wel heeft. Natuurlijk heeft hij geen beroemde vader, maar toch... Hij zit er niet zo mee. Soms maak ik me er zelfs ongerust over omdat het nog niet echt tot hem doordringt wat het allemaal voor zijn toekomst kan betekenen. Daarin reageert hij inderdaad meer als een kind. Een zorgeloos kind en geen piekerende, vroeg oud geworden volwassene. Voor Paul en mij was dat ook het dilemma. Hoe we hem op zijn verantwoordelijkheid konden wijzen zonder tegelijkertijd zijn kinderlijke onschuld te beschadigen.'

Ik keek naar mijn vrouw. Voor Paul en mij... Hoe lang was het geleden dat Claire en ik nog van elkaar dachten dat de ander van niks wist? Een uur? Vijftig minuten? Ik keek naar Serges onaangeroerde dame blanche: net als met de

jaarringen in bomen of de ‘koolstof 14-methode’ moest het technisch mogelijk zijn om verstreken tijd aan het smelten van vanille-ijs af te lezen.

Ik keek in Claires ogen, in de ogen van de vrouw die voor mij het geluk vertegenwoordigde. Zonder mijn vrouw was ik nergens geweest, hoor je sentimentele mannen weleens zeggen, onhandige mannen noemen ze zichzelf vaak: en inderdaad bedoelen ze alleen maar dat hun vrouw hun leven lang alle rotzooi achter ze heeft opgeruimd en ze op alle uren van de dag koffie is blijven brengen. Zover zou ik niet willen gaan, zonder Claire was ik niet nergens geweest, maar wel ergens anders. ‘Claire en ik hebben onszelf steeds voorgehouden dat Michel door moet kunnen met zijn leven. We willen hem geen schuldgevoel aanpraten. Ik bedoel, hij is wel ergens schuldig aan, maar het mag niet zo zijn dat een dakloze die in een pinhokje in de weg gaat liggen opeens de onschuld zelve is. Zo’n oordeel krijg je toch al snel wanneer je het aan de hier geldende rechtsopvattingen overlaat. Dat hoor je ook de hele tijd om je heen: waar het met de ontspoorde jeugd naartoe gaat, nooit een woord over ontspoorde zwervers en daklozen die gaan liggen maffen waar het ze uitkomt. Nee, ze willen een voorbeeld stellen, let maar op, die rechters denken indirect aan hun eigen kinderen. Die ze misschien ook niet meer in de hand kunnen houden. Wij willen niet dat Michel het slachtoffer wordt van een volksmeute die bloed wil zien, dezelfde volksmeute die om herinvoering van de doodstraf roept. Daar is Michel ons te dierbaar voor, om hem aan deze onderbuikgevoelens op te offeren. Daar is hij bovendien zelf te intelligent voor. Daar staat hij mijlenver boven.’

Claire was mij gedurende mijn hele betoog aan blijven kijken, ook de blik en de glimlach die zij mij nu schonk waren onderdeel van ons geluk. Het was een geluk dat tegen veel was opgewassen, waar buitenstaanders niet zo een-twee-drie tussen zouden kunnen komen.

‘Dat is waar ook!’ zei ze, terwijl ze haar hand met daarin haar mobieltje in de lucht stak. ‘Ik ging Michel bellen. Hoe laat zei je ook alweer dat het was?’ vroeg ze aan Babette, terwijl ze één toets indrukte – maar ze bleef mij aankijken terwijl ze het vroeg.

En opnieuw raadpleegde Babette het display van haar mobiel en noemde de tijd.

Ik ga niet zeggen hoe laat het precies was. Exacte tijden kunnen zich later tegen je keren.

‘Dag lieverd!’ zei Claire. ‘Hoe is het met je? Verveel je je niet?’

Ik keek naar het gezicht van mijn vrouw. Er was altijd iets in dat gezicht, in

haar ogen, dat begon te stralen wanneer ze onze zoon aan de lijn had. Nu lachte ze, en ze praatte op opgewekte toon – maar ze straalde niet.

‘Nee, we nemen alleen nog koffie, met een klein uurtje zijn we al thuis. Dus je hebt nog tijd om de rommel op te ruimen. Wat heb je gegeten...?’

Ze luisterde, knikte, zei nog een paar keer ja en nee en verbrak na een laatste ‘dag lieverd, kusje’ de verbinding.

Ik weet achteraf niet meer of het door haar gezicht kwam dat niet straalde, of door het feit dat ze niet één keer aan ons eerdere samenzijn met onze zoon in de tuin van het restaurant refereerde, ik wist in elk geval opeens voor de volle honderd procent zeker dat wij zojuist getuige van een toneelstukje waren geweest.

Maar voor wie was het toneelstukje bestemd? Voor mij? Dat leek me onwaarschijnlijk. Voor Babette? Maar met welk doel? Claire had Babette tot twee keer toe nadrukkelijk gevraagd hoe laat het was – alsof ze zich ervan wilde vergewissen dat Babette zich dit later zou weten te herinneren.

Papa weet helemaal van niks.

En opeens wist papa het wel.

‘Espresso’s waren voor...?’ Het was een van de zwarte serveermeisjes. In haar hand droeg ze een zilveren dienblad met twee kopjes espresso en twee piepkleine glaasjes grappa.

En het was terwijl ze de kopjes en de glaasjes voor ons neerzette, dat mijn vrouw haar lippen tuitte als voor een kus.

Ze keek me aan – daarna kuste ze de lucht tussen ons in.

DIGESTIEF

Nog niet zo lang geleden heeft Michel een werkstuk over de doodstraf gemaakt. Een werkstuk voor geschiedenis. De aanleiding was een documentaire over moordenaars die na het uitzitten van hun straf terugkeerden in de maatschappij en, vaak nog maar amper op vrije voeten, opnieuw een moord pleegden. Er kwamen voor- en tegenstanders van de doodstraf aan het woord. Er was een interview met een Amerikaanse psychiater die betoogde dat je sommige mensen nooit meer los moest laten. ‘We moeten accepteren dat er echte monsters rondlopen,’ zei de psychiater. ‘Monsters die onder geen enkele voorwaarde voor strafvermindering in aanmerking mogen komen.’

Een paar dagen later zag ik de eerste paar losse pagina’s van Michels werkstuk op zijn tafel liggen. Als omslagillustratie had hij een foto van internet gedownload, een foto van het ziekenhuisbed waarop in sommige Amerikaanse staten de dodelijke injectie werd toegediend.

‘Als ik je ergens mee kan helpen...’ had ik gezegd; en weer een paar dagen later had hij mij een eerste ruwe versie laten lezen.

‘Je moet vooral zeggen of het wel kan,’ zei hij.

‘Of wát kan?’ vroeg ik.

‘Ik weet niet. Soms denk ik dingen... Dan weet ik niet of je die dingen wel mag denken.’

Ik las de ruwe versie – en ik was onder de indruk. Voor een vijftienjarige had Michel een verfrissende kijk op diverse zaken die met misdaad en straf samenhangen. Een aantal morele dilemma’s had hij tot hun uiterste consequentie doorgedacht. Ik begreep wat hij bedoelde met dingen die je misschien niet mócht denken.

‘Heel goed,’ zei ik toen ik het hem teruggaf. ‘En ik zou me geen zorgen

maken. Je mag alles denken. Je moet niet nu al op de rem gaan staan. Je schrijft het heel helder op. Laat anderen eerst maar eens proberen daar een speld tussen te krijgen.'

Vanaf die dag liet hij me ook de volgende versies lezen. We wisselden van gedachten over de morele dilemma's. Ik bewaar goede herinneringen aan die periode: uitsluitend goede herinneringen.

Minder dan een week nadat hij het werkstuk had ingeleverd, werd ik bij de rector van zijn school geroepen; ik kreeg althans een telefonische uitnodiging om op die en die dag, om zo en zo laat, van gedachten te komen wisselen over mijn zoon Michel. Aan de telefoon informeerde ik naar bijzonderheden bij de rector, al vermoedde ik natuurlijk wel dat het om het werkstuk over de doodstraf zou gaan, ik wilde de aanleiding voor het gesprek uit zijn eigen mond horen komen – maar daar ging hij niet op in: 'Er zijn een paar dingen die ik graag met u wil bespreken, maar niet over de telefoon,' zei hij.

Op de bewuste middag maakte ik mijn opwachting in de rectorkamer. De rector nodigde mij uit om in de stoel tegenover zijn bureau plaats te nemen.

'Ik wilde het met u over Michel hebben,' viel hij met de deur in huis; ik onderdrukte de aanvechting om 'Over wie anders?' te zeggen, sloeg mijn benen over elkaar en nam een aandachtige luisterpose aan.

Achter zijn hoofd hing een enorme poster van een hulpinstelling, ik weet niet meer of het van de Novib of van Unicef was, je zag een dor en gebarsten stuk land waarop zo te zien niets meer wilde groeien, links onderin zat een in lappen gewikkeld kind dat zijn magere handje ophield.

De poster maakte dat ik nog extra op mijn hoede was. Waarschijnlijk was de rector tegen de opwarming van de aarde, en onrecht in het algemeen. Misschien at hij geen vlees van zoogdieren, en was hij anti-Amerikaans, of anders in elk geval tegen Bush – dat laatste standpunt verschaftte mensen een vrijbrief om verder nergens meer over na te denken. Wie tegen Bush was, had het hart op de goede plaats, en kon zich tegenover zijn directe omgeving als een onbehouden klootzak gedragen.

'Wij zijn tot nu toe altijd zeer tevreden over Michel geweest,' zei de rector. Ik rook een merkwaardige lucht, het was niet direct een zweetlucht, eerder de lucht van afval dat gescheiden wordt aangeboden – of beter gezegd, dat gedeelte van het gescheiden afval dat normaliter in de groene bak belandt. Ik kon me niet aan de indruk onttrekken dat de lucht van de rector zelf afkomstig was; misschien gebruikte hij geen deodorant om de ozonlaag te ontzien, of anders waste zijn

vrouw zijn kleren in een milieuvriendelijk wasmiddel; zoals bekend wordt witte was met zo'n wasmiddel na verloop van tijd grijs, schoon wordt het in elk geval nooit meer.

‘Maar onlangs heeft hij een werkstuk geschreven voor geschiedenis dat ons enigszins verontrust,’ vervolgde de rector. ‘Het heeft althans de bijzondere aandacht getrokken van onze geschiedenisleraar, de heer Halsema, die zich vervolgens met het betreffende werkstuk bij mij heeft gevoegd.’

‘Over de doodstraf,’ zei ik, om van dit omzeilende geleuter af te zijn.

De rector keek mij een ogenblik aan, ook zijn ogen hadden iets grijs, uitdrukkeloos, de verveelde blik van een middelmatige intelligentie die ten onrechte denkt dat hij ‘alles al een keer gezien heeft’. ‘Juist,’ zei hij; hij pakte iets van zijn bureau en begon erin te bladeren. De doodstraf, zag ik in de vertrouwde witte belettering op het zwarte omslag staan, met daaronder het plaatje van het ziekenhuisbed.

‘Het gaat met name om deze passages,’ zei de rector. ‘Hier: “... met alle onmenselijkheid van de door de staat uitgevoerde doodstraf, kun je je afvragen of het voor sommige daders niet beter zou zijn wanneer zij al in een veel vroeger stadium – ”’

‘U hoeft het mij niet voor te lezen, ik weet waar het over gaat.’

Aan het gezicht van de rector was te zien dat hij het niet gewend was om in de rede te worden gevallen. ‘Juist,’ zei hij nogmaals. ‘U bent dus bekend met de inhoud?’

‘Dat niet alleen, ik heb mijn zoon hier en daar wat geholpen. Kleine adviezen, want het leeuwendeel heeft hij natuurlijk zelf gedaan.’

‘Maar u heeft het kennelijk niet nodig geacht hem te adviseren aangaande het hoofdstuk over wat ik maar “het eigen rechter spelen” zal noemen?’

‘Nee. Maar ik maak bezwaar tegen de term “eigen rechter spelen”.’

‘Hoe zou u het dan willen noemen? Het gaat hier toch duidelijk over het voltrekken van de doodstraf voordat er een eerlijk proces heeft kunnen plaatsvinden.’

‘Maar het gaat ook over het onmenselijke van de doodstraf. De kille, klinische, door de staat uitgevoerde doodstraf. Met een injectienaald, of met de elektrische stoel. Over al die gruwelijke details van de laatste maaltijd die de ter dood veroordeelde zelf mag uitkiezen. Nog één keer je lievelingsgerecht, of dat nou kaviaar met champagne is of de dubbele Whopper van de Burger King.’

Ik stond voor het dilemma waarvoor iedere ouder zich vroeg of laat geplaatst

ziet: je wilt uiteraard je kind verdedigen, je komt voor je kind op, maar je moet dat niet al te krachtig doen, en al helemaal niet te welbespraakt – je moet ze niet klemzetten. De onderwijzers en docenten zullen je laten uitspreken, maar daarna wraak nemen op je kind. Misschien kom je met veel betere argumenten – het is niet zo moeilijk om met betere argumenten dan onderwijzers en docenten te komen – maar uiteindelijk zal je kind ervoor boeten, ze zullen hun frustratie over de discussie waarin ze het onderspit hebben gedolven, op de leerling afreageren.

‘Dat vinden wij allemaal,’ zei de rector. ‘Normale, gezond denkende mensen vinden de doodstraf onmenselijk. Daar heb ik het ook niet over, dat heeft Michel zeer goed beschreven. Ik heb het uitsluitend over het gedeelte waarin het, al dan niet per ongeluk, liquideren van verdachten wordt goedgepraat voordat zij in staat van beschuldiging zijn gesteld.’

‘Ik beschouw mezelf als normaal en gezond. Ook ik vind de doodstraf onmenselijk. Maar wij delen deze wereld helaas ook met onmenselijke mensen. Moeten die onmenselijke mensen na aftrek wegens goed gedrag straks weer kunnen terugkeren in de maatschappij? Dat is volgens mij wat Michel bedoelt.’

‘Dus dan mag je ze zomaar doodschieten, of wat staat er ook alweer’ – hij bladerde in het werkstuk – “uit het raam gooien”? Het raam op de tiende verdieping van een politiebureau, geloof ik. Dat is op zijn zachtst gezegd niet gebruikelijk in een rechtsstaat.’

‘Nee, maar u haalt het nu uit zijn verband. Het gaat over de ergste mensensoort, Michel heeft het daar over kinderverkrachters, mannen die kinderen jarenlang gevangen houden. Daar spelen ook andere factoren een rol. Bij een proces moet al die smerigheid weer worden opgerakeld in naam van een “eerlijke rechtsgang”. Maar wie zit daarop te wachten? De ouders van die kinderen? Dat is het cruciale punt waar u nu een beetje overheen leest. Nee, beschaafde mensen gooien andere mensen niet uit het raam. En ze laten ook geen pistool per ongeluk afgaan tijdens het transport van het politiebureau naar het huis van bewaring. Maar we hebben het hier niet over beschaafde mensen. We hebben het over mensen bij wie iedereen een zucht van opluchting slaakt wanneer ze er niet meer zijn.’

‘Ja, dat was het. Een verdachte zogenaamd per ongeluk een kogel door zijn hoofd schieten. Achter in het politiebusje, nu weet ik het weer.’ De rector legde het werkstuk terug op zijn bureau. ‘Was dat ook een van uw “adviezen”, meneer Lohman? Of is uw zoon daar helemaal zelf op gekomen?’

Iets in de toon van zijn stem maakte dat de haren in mijn nek overeind gingen staan; tegelijkertijd voelde ik een tinteling in mijn vingertoppen, of beter gezegd:

ze werden gevoelloos. Ik was op mijn hoede. Aan de ene kant wilde ik Michel alle credits geven voor zijn werkstuk – hij was hoe dan ook intelligenter dan het naar compost stinkende stuk onbenul aan de overzijde van het bureau – aan de andere kant zou ik mijn zoon moeten behoeden voor pesterijen in de toekomst. Ze zouden hem kunnen schorsen, dacht ik bij mezelf, ze konden hem van school sturen. Michel voelde zich hier thuis, hier had hij zijn vrienden.

‘Ik moet zeggen dat hij zich een beetje heeft laten leiden door mijn eigen opvattingen in dit soort zaken,’ zei ik. ‘Ik heb zelf nogal uitgesproken ideeën over wat er met verdachten van bepaalde misdrijven zou moeten gebeuren. Misschien heb ik Michel, bewust of onbewust, die opvattingen enigszins opgedrongen.’

De rector keek mij onderzoekend aan, voor zover je de blik van een lagere intelligentie onderzoekend kunt noemen. ‘Daarnet zei u nog dat uw zoon het leeuwendeel voor zijn rekening had genomen.’

‘Dat klopt. Ik doelde bij dat leeuwendeel vooral op de passages waarin de van staatswege uitgevoerde doodstraf onmenselijk wordt genoemd.’

Het was mijn ervaring dat je tegenover lagere intelligenties het beste glashard kon liegen; met een leugen bood je de sufferds de mogelijkheid om zich zonder gezichtsverlies terug te trekken. En daarbij: wist ik het echt nog wat er in het werkstuk over de doodstraf uit mijn eigen koker kwam en wat uit die van Michel? Ik kon me een gesprek herinneren, een gesprek aan tafel tijdens het eten, waarbij er een moordenaar op proefverlof ter sprake was gekomen, een moordenaar die nog maar een paar dagen op vrije voeten was en naar alle waarschijnlijkheid alweer iemand om zeep had geholpen. ‘Zo iemand moesten ze eigenlijk helemaal niet meer vrijlaten,’ had Michel gezegd. Niet meer vrijlaten, of helemaal niet meer gevangenzetten? had ik gevraagd; Michel was vijftien, we hadden het met hem over vrijwel alles, hij was in alles geïnteresseerd: de oorlog in Irak, terrorisme, het Midden-Oosten – op school deden ze daar vrijwel niets aan, vond hij, ze lieten het liggen. ‘Hoe bedoel je niet meer gevangenzetten?’ vroeg hij. ‘Nou, gewoon,’ zei ik. ‘Zoals ik het zeg.’

Ik keek naar de rector. Deze fluim, die in de opwarming van de aarde en de totale uitbanning van alle oorlog en onrecht geloofde, hing zeer waarschijnlijk ook de overtuiging aan dat je verkrachters en seriemoordenaars kon genezen; dat je ze na jaren leuteren met een psychiater weer de eerste voorzichtige stappen terug in de maatschappij kon laten zetten.

De rector, die tot dusverre een beetje achterover in zijn stoel had gehangen, leunde nu naar voren en legde zijn beide onderarmen – de handen plat, met de

vingers gespreid – op het bureaublad.

‘Als ik het goed heb bent u zelf ook in het onderwijs werkzaam geweest?’ zei hij.

Mijn nekharen en mijn tintelende vingers hadden mij niet bedrogen: wanneer de lagere intelligenties een discussie dreigden te verliezen, grepen ze naar andere middelen om hun gelijk te halen.

‘Ik heb een aantal jaren lesgegeven, ja,’ zei ik.

‘Dat was op het (...), nietwaar?’ Hij noemde de naam van de scholengemeenschap, een naam die nog altijd gemengde gevoelens bij mij opriep, als bij een ziekte waarvan je officieel genezen bent verklaard, maar waarvan je weet dat hij op elk moment in een ander gedeelte van het lichaam weer de kop kan opsteken.

‘Ja,’ zei ik.

‘U bent toen op non-actief gesteld.’

‘Niet helemaal. Ik heb zelf voorgesteld om het een tijdje wat rustiger aan te doen. Dat ik later terug zou komen wanneer het allemaal wat tot bedaren was gekomen.’

De rector kuchte en keek op een stuk papier dat hij voor zijn neus had liggen. ‘Maar in feite bent u niet teruggegaan. In feite bent u al ruim negen jaar werkloos.’

‘Non-actief. Ik zou morgen ergens anders aan de slag kunnen.’

‘Maar volgens mijn gegevens, de gegevens die mij door het (...) zijn opgestuurd, hangt dat af van een psychiatrisch rapport. Of u wel of niet weer aan het werk zou mogen. Die beslissing is dus niet aan u.’

Weer de naam van de scholengemeenschap! Ik voelde hoe de spieren onder mijn linkeroog zich samentrokken, het stelde niets voor, maar het zou door anderen als een tic kunnen worden uitgelegd. Daarom deed ik of ik iets in mijn oog had, ik wreef erin met mijn vingertoppen, maar het samentrekken van de spieren leek alleen maar erger te worden.

‘Ach, dat stelt niet zoveel voor,’ zei ik. ‘Ik heb heus geen bewijs van goedkeuring van een psychiater nodig om mijn vak te kunnen uitoefenen.’

De rector keek opnieuw op het papier. ‘Hier staat dat toch anders... Hier staat –’

‘Zou ik mogen zien wat u daar voor uw neus hebt liggen.’ Mijn stem klonk scherp, gebiedend, en liet aan duidelijkheid niets te wensen over. Desalniettemin voldeed de rector niet onmiddellijk aan mijn verzoek.

‘Wanneer u mij even uit laat spreken,’ zei hij. ‘Een paar weken geleden sprak ik bij toeval een oud-collega die tegenwoordig op het (...) werkt. Ik weet niet meer hoe het zo ter sprake kwam, we hadden het, geloof ik, over de werkdruk in het onderwijs in het algemeen. Over burn-outs en overspannen raken. Hij noemde een naam die me bekend voorkwam. Ik wist eerst niet waarvan, en toen dacht ik opeens aan Michel. En daarna aan u.’

‘Ik heb nooit een burn-out gehad. Dat is een modieuze ziekte. En overspannen ben ik al helemaal niet geweest.’

Ik zag nu de rector op zijn beurt met zijn ogen knipperen, en ook al kon je het met de beste wil van de wereld geen tic noemen, het was toch een teken van plotselinge zwakte. Of sterker nog: van angst. Ik was me nergens van bewust, maar misschien was het iets in de klank van mijn stem geweest – ik had mijn laatste zinnen wel extra langzaam uitgesproken, langzamer dan de voorafgaande in elk geval – iets waardoor bij de rector wellicht de waarschuwingslampjes waren begonnen te flikkeren.

‘Ik zei ook niet dat u een burn-out zou hebben gehad,’ zei hij.

Hij trommelde met zijn vingers op tafel. En hij knipperde opnieuw met zijn ogen! Ja, er was iets veranderd, ook het licht betweterige toontje waarmee hij mij zijn laffe theorieën over de doodstraf had proberen te verkopen, was verdwenen.

Ik rook het nu duidelijk, boven de compostlucht uit: angst. Zoals een hond kan ruiken dat iemand bang is, rook ook ik een vage, zure lucht die er voorheen niet was geweest.

Ik denk dat dit het moment was waarop ik ben gaan staan, ik weet het niet precies meer, ergens is er een blinde vlek, een gat in de tijd. Ik herinner me niet of er nog meer gezegd is. Hoe dan ook: ineens stond ik. Ik was uit mijn stoel overeind gekomen en keek nu op de rector neer.

Wat er daarna volgde had alles met het hoogteverschil te maken, met het feit dat de rector nog altijd zat en ik op hem neerkeek – boven hem uittorende, zou je misschien beter kunnen zeggen. Het was een soort ongeschreven wet, zoals water van hoog naar laag loopt, of, om bij de honden te blijven, het feit dat de rector in het nadeel was op zijn stoel, dat hij zich zogezegd in een kwetsbare positie bevond. Honden hebben dat ook: jarenlang laten ze zich voeren en aanhalen door hun eigenaar, ze doen geen vlieg kwaad, het zijn schatten van beesten, maar dan, op een dag, verliest de eigenaar plotseling zijn evenwicht, hij struikelt en komt ten val. In een paar tellen zijn de honden bij hem, ze zetten hun

kaken in zijn nek en bijten hem dood, soms verscheuren ze hem daarna zelfs helemaal. Het is het instinct: iets wat valt is zwak, iets wat op de grond ligt is prooi.

‘Ik zou u met klem willen vragen om mij dat papier te laten inzien,’ zei ik, puur voor de vorm, terwijl ik op het vel papier wees dat de rector voor zich op tafel had liggen, en dat hij nu met zijn handen toedekte. Puur voor de vorm omdat het al te laat was om de dingen nog terug te draaien.

‘Meneer Lohman,’ zei hij nog. Daarna raakte ik hem vol met mijn vuist op zijn neus. Er was meteen bloed, veel bloed: het spoot uit zijn neusgaten en spetterde op zijn overhemd en het bureaublad, en daarna ook op de vingers waarmee hij aan zijn neus voelde.

Ik was ondertussen om het bureau heen gelopen en sloeg hem opnieuw in zijn gezicht, lager dit keer, zijn afbrekende tanden deden pijn aan mijn knokkels. Hij schreeuwde, hij riep iets onverstaanbaars, maar ik had hem al overeind getrokken uit zijn stoel. Ongetwijfeld zouden er mensen gealarmeerd raken door zijn geschreeuw, binnen een halve minuut zou de deur van de rectorkamer openvliegen, maar in een halve minuut kun je veel schade aanrichten, ik dacht dat ik aan die halve minuut genoeg zou hebben.

‘Vuil, vies, stinkend varken,’ zei ik, voordat ik gelijktijdig mijn vuist in zijn gezicht en mijn knie in zijn onderbuik plantte. En toen rekende ik mis, ik had het niet voor mogelijk gehouden dat de rector nog krachten overhad, ik dacht dat ik hem rustig kon slopen alvorens binnenstormende docenten een einde aan de voorstelling zouden komen maken.

Hij bracht zijn hoofd met hoge snelheid omhoog en raakte mij tegen mijn kin, zijn armen omklemden vervolgens mijn onderbenen en gaven een harde ruk waardoor ik mijn evenwicht verloor en achterover tuimelde. ‘Godverdomme!’ riep ik. De rector rende niet naar de deur maar naar het raam. Voordat ik overeind kon komen, had hij het al open. ‘Help!’ schreeuwde hij naar buiten. ‘Help!’

Maar toen was ik al bij hem. Ik greep hem bij zijn haar en trok zijn hoofd naar achteren, met grote kracht beukte ik het vervolgens tegen het raamkozijn. ‘We zijn nog niet klaar!’ riep ik in zijn oor.

Er waren veel mensen op het schoolplein, leerlingen voornamelijk, het was zeker pauze. Ze keken allemaal naar boven – naar ons.

Ik zag de jongen met het zwarte mutsje vrijwel meteen tussen de rest, het had iets vertrouwds, iets geruststellends, om tussen al die gezichten een gezicht te

zien dat ik kende. Hij stond in een kleiner groepje een beetje opzij, bij de trap die naar de ingang van het schoolgebouw leidde, in gezelschap van een paar meisjes en een jongen op een scooter. De jongen met het zwarte mutsje had een koptelefoon om zijn nek.

Ik zwaaide. Dat weet ik nog goed. Ik zwaaide naar Michel, en ik probeerde te lachen. Met dat zwaaien en lachen wilde ik hem duidelijk maken dat het er van buitenaf waarschijnlijk ernstiger uitzag dan het in werkelijkheid was. Dat ik een meningsverschil met de rector had gehad over zijn, Michels, werkstuk, maar dat alles inmiddels dichterbij een oplossing was gekomen.

41

‘Dat was de minister-president,’ zei Serge; hij ging zitten en borg zijn mobieltje in zijn zak. ‘Hij wilde weten waar die persconferentie morgen over zou gaan.’

Iemand van ons drieën had nu kunnen vragen: ‘En? Wat heb je gezegd?’ Maar het bleef stil aan onze tafel. Soms laten mensen dit soort stiltes vallen: wanneer ze geen zin hebben om de voor de hand liggende weg te volgen. Wanneer Serge een mop had verteld, een mop die was begonnen met een vraag (Waarom kunnen twee Chinezen nooit samen naar de kapper?), was er zeer waarschijnlijk een vergelijkbare stilte gevallen.

Mijn broer keek naar zijn dame blanche die, waarschijnlijk uit beleefdheid, nog altijd niet was weggehaald. ‘Ik heb tegen hem gezegd dat ik daar vanavond nog niets over wilde vrijgeven. Hij hoopte dat het niet iets ernstigs was. Dat ik me bijvoorbeeld zou terugtrekken uit de verkiezingen. Dat zei hij letterlijk: “Het zou mij voor ons beiden oprecht spijten wanneer je zou besluiten om het bijltje er nu, zeven maanden voor de verkiezingen, bij neer te gooien.”’ Serge deed een poging het accent van de minister-president na te bootsen, maar dat ging hem zo slecht af dat het eerder leek op een nagetekende, een overgetrokken spotprent, dan op de spotprent zelf. ‘Ik heb hem naar waarheid geantwoord dat ik nog met mijn familie in bespreking was. Dat ik nog een aantal opties openhoud.’

Toen de minister-president net was aangetreden waren de grapjes niet van de lucht: over zijn uiterlijk, zijn houderige manier van optreden, zijn talrijke – vaak letterlijke – uitglijders. Inmiddels was er een proces van gewenning opgetreden. Je wende eraan, zoals aan een vlek op het behang. Een vlek die er gewoon bij hoorde, en waarover je je pas zou verbazen wanneer hij er op een dag opeens niet meer was.

‘O, dat is interessant,’ zei Claire. ‘Je houdt nog opties open. Ik dacht dat het

voor jou allemaal al vaststond. Voor ons allemaal.'

Serge zocht oogcontact met zijn vrouw, maar die deed of ze meer aandacht had voor haar mobieltje dat voor haar op tafel lag. 'Ja, ik houd nog opties open,' zei hij met een zucht. 'Ik wil dat we dit gezamenlijk doen. Als... als familie.'

'Zoals we dat altijd hebben gedaan,' zei ik. Ik dacht aan de verbrande macaroni alla carbonara, de pan waarmee ik hem tegen zijn hoofd had gebeukt toen hij had geprobeerd mijn zoon bij me weg te halen, maar Serges herinnering was kennelijk minder scherp dan de mijne, want er verscheen zowaar een warme glimlach op zijn gezicht.

'Ja,' zei hij – hij keek op zijn horloge – 'ik moet... we moeten nu echt gaan. Babette... Waar blijft die rekening nou?'

Babette stond op.

'Ja, laten we gaan,' zei ze; ze richtte zich tot Claire. 'Komen jullie ook?'

Claire hield haar nog half gevulde glaasje grappa omhoog. 'Gaan jullie maar. Wij komen zo.'

Serge stak zijn hand uit naar zijn vrouw. Ik dacht dat Babette de uitgestoken hand zou negeren, maar ze pakte hem vast. Ze bood Serge zelfs haar arm aan.

'We kunnen...' zei hij. Hij grijnsde, ja hij straalde bijna terwijl hij zijn vrouw bij haar elleboog vastpakte. 'We komen er straks nog op terug. We nemen er nog een in het café en dan komen we erop terug.'

'Dat is goed, Serge,' zei Claire. 'Gaan jullie maar vast. Paul en ik drinken nog even onze grappa's op en dan komen we ook.'

'De rekening,' zei Serge. Hij beklopte de zakken van zijn jasje, alsof hij naar een portefeuille of een creditcard zocht.

'Laat nou maar,' zei Claire. 'Dat komt goed.'

En toen gingen ze echt weg. Ik keek ze na terwijl ze richting uitgang liepen, mijn broer die zijn vrouw bij de arm vasthield. Er was nog maar een enkele gast die opkeek of zijn hoofd omdraaide toen ze voorbijkwamen. Kennelijk was ook hier sprake van een proces van gewenning: wanneer je maar lang genoeg ergens bleef, werd je een gezicht als alle andere.

Ter hoogte van de open keuken schoot de man in de witte coltrui tevoorschijn: Tonio – ongetwijfeld stond hij als Anton in zijn paspoort. Serge en Babette waren blijven staan. Er werden handen geschud. Serveersters kwamen al aangesneld met de jassen.

'Zijn ze weg?' vroeg Claire.

'Bijna,' zei ik.

Mijn vrouw sloeg het bodempje grappa achterover. Ze legde haar hand op de mijne.

‘Je moet iets doen,’ zei ze; ze drukte even met haar vingers.

‘Ja,’ zei ik. ‘We moeten hem tegenhouden.’

Claire vouwde haar vingers om de mijne.

‘Jij moet hem tegenhouden,’ zei ze.

Ik keek haar aan.

‘Ik?’ zei ik toen toch maar, ook al voelde ik iets aankomen: iets waar ik misschien geen nee op zou kunnen zeggen.

‘Je moet hem iets aandoen,’ zei Claire.

Ik bleef haar aankijken.

‘Iets waardoor hij morgen die persconferentie niet kan geven,’ zei Claire.

Het was op dat moment dat ergens dichtbij de ringtone van een mobiele telefoon begon te piepen. Eerst waren het alleen een paar zachte piepjes, daarna werden de piepjes luider en begonnen samen een melodie te vormen.

Claire keek vragend naar mij. En ik keek terug. Gelijktijdig schudden we ons hoofd.

Babettes mobiel lag half verborgen onder haar servet. Onwillekeurig keek ik eerst nog naar de uitgang: Serge en Babette waren weg. Ik stak mijn hand uit, maar Claire was me voor.

Ze klapte het klepje open en las wat er op het display stond. Daarna klapte ze het klepje weer dicht. De piepjes hielden op.

‘Beau,’ zei ze.

42

‘Zijn moeder heeft even geen tijd voor hem,’ zei Claire en ze legde het mobieltje terug op dezelfde plek waar het gelegen had. Ze dekte het zelfs weer half toe met het servet.

Ik zei niets. Ik wachtte. Ik wachtte op wat mijn vrouw ging zeggen.

Claire slaakte een zucht. ‘Weet je dat die...’ Ze maakte haar zin niet af. ‘O, Paul,’ zei ze. ‘Paul...’ Ze schudde haar haar naar achteren. Ik zag iets vochtigs in haar ogen, iets glinsterends, niet van verdriet of wanhoop maar van woede.

‘Weet je dat die...?’ zei ik. Claire wist niets van de filmpjes, had ik me de hele avond voorgehouden. Ik hoopte nog altijd dat ik het bij het rechte eind had.

‘Beau chanteert ze,’ zei Claire.

Ik voelde een koude steek in mijn borst. Ik wreef met mijn handen over mijn wangen, zodat een eventuele bloes mij niet zou verraden.

‘O ja?’ zei ik. ‘Hoezo?’

Claire zuchtte opnieuw. Ze balde haar vuisten en trommelde ermee op het tafelkleed.

‘O Paul,’ zei ze. ‘Ik had je hier zo graag buiten gehouden. Ik wilde niet dat je weer opnieuw... dat je overstuur zou raken. Maar het is nu allemaal anders. Het is nu toch al te laat.’

‘Hoezo chanteert hij ze? Beau? Met wat?’

Vanonder het servet klonk een piepje. Eén enkel piepje dit keer. Aan de zijkant van Babettes mobieltje floepte nu ook een blauw lichtje aan en uit: Beau had kennelijk een bericht achtergelaten.

‘Hij was erbij. Tenminste, dat zegt hij. Hij zegt dat hij eerst naar huis wilde gaan, maar dat hij toen spijt kreeg en terug is gekomen. Toen heeft hij ze gezien.’

Toen ze uit dat pinhokje kwamen. Zegt hij.'

De koude in mijn borst was verdwenen. Ik voelde iets nieuws, een bijna blij gevoel: ik moest oppassen dat ik niet zou glimlachen.

'En nu wil hij geld hebben. O, die schijnheilige klootzak! Ik heb het altijd al... Jij toch ook? Jij vond hem weerzinwekkend, zei je een keer. Dat weet ik nog goed.'

'Maar heeft hij bewijzen? Kan hij bewijzen dat hij ze gezien heeft? Kan hij bewijzen dat Michel en Rick die jerrycan hebben gegoooid?'

Dit laatste vroeg ik alleen maar om mijzelf definitief gerust te stellen: de *final check*. In mijn hoofd had zich een deur geopend. Op een kier. Door die kier scheen licht. Warm licht. Achter de deur was de kamer met het gelukkige gezin.

'Nee, hij heeft geen bewijzen,' zei Claire. 'Maar misschien is dat ook wel helemaal niet nodig. Als Beau naar de politie gaat en Michel en Rick als daders aanwijst... Die beelden van die bewakingscamera zijn heel onduidelijk, maar als ze ze kunnen vergelijken met echte mensen... Ik weet het niet.'

Papa weet helemaal van niks. Jullie moeten het vanavond doen.

'Michel was niet thuis, hè?' zei ik. 'Daarnet toen je hem belde. Toen je steeds aan Babette vroeg hoe laat het was.'

Op Claires gezicht verscheen een glimlach. Ze pakte opnieuw mijn hand en kneep erin.

'Ik heb hem gebeld. Jullie hebben gehoord dat ik hem aan de lijn heb gekregen. Ik heb met hem gepraat. Babette is de onafhankelijke getuige die mij precies om zo en zo laat met mijn zoon heeft horen praten. Ze kunnen het belgeheugen van mijn mobiel checken om te zien of dat telefoongesprek ook echt heeft plaatsgevonden en hoe lang het heeft geduurd. Het enige dat we straks moeten doen is de voicemail van de vaste telefoon thuis wissen.'

Ik keek naar mijn vrouw. Ongetwijfeld viel er bewondering in mijn blik te lezen. Ik hoefde er niet eens moeite voor te doen. Ik bewonderde haar echt.

'En nu is hij bij Beau,' zei ik.

Ze knikte. 'Samen met Rick. Niet bij Beau. Ze hebben ergens afgesproken. Ergens buiten.'

'En wat gaan ze met Beau bespreken? Gaan ze hem op andere gedachten proberen te brengen?'

Mijn vrouw pakte nu ook met haar andere hand mijn hand vast.

'Paul,' zei ze. 'Ik heb je al gezegd dat ik je hier liever buiten had willen houden. Maar we kunnen nu niet meer terug. Jij en ik. Het gaat om de toekomst

van onze zoon. Ik heb tegen Michel gezegd dat hij Beau tot rede moet zien te brengen. En als dat niet lukt, dat hij dan moet doen wat hem het beste lijkt. Ik heb tegen hem gezegd dat ik dat niet eens hoeft te weten. Hij wordt volgende week zestien. Hij hoeft niet meer alles van zijn moeder te horen. Hij is oud en wijs genoeg om zijn eigen beslissingen te nemen.'

Ik staarde haar aan. Misschien viel er nog steeds bewondering in mijn blik te lezen, maar het was een andere bewondering dan daarnet.

'Het is hoe dan ook het beste dat jij en ik straks kunnen zeggen dat Michel gewoon de hele avond thuis was,' zei Claire. 'En dat Babette dat alleen maar zal kunnen bevestigen.'

43

Ik wenkte de gerant.

‘Wij wachten nog op de rekening,’ zei ik.

‘Die heeft meneer Lohman al betaald,’ zei de gerant.

Ik kon het me verbeelden, maar het leek of hij het bijzonder vermakelijk vond om dit tegen mij te kunnen zeggen. Iets in zijn ogen, alsof hij me alleen met zijn ogen uitlechte.

Claire rommelde in haar tas, haalde haar mobieltje eruit, keek erop en stopte het weer terug.

‘Het is toch te erg,’ zei ik toen de gerant was vertrokken. ‘Hij pakt ons ons café af. Onze zoon. En nu dit weer. En bovendien betekent het niets. Het betekent niets dat hij een rekening kan betalen.’

Claire pakte eerst mijn rechterhand, daarna ook mijn linker.

‘Je hoeft hem alleen maar te verwonden,’ zei ze. ‘Hij gaat geen persconferentie geven met een beschadigd gezicht. Of met een gebroken arm in een mitella. Dat is te veel ineens om uit te moeten leggen. Zelfs voor Serge.’

Ik keek in de ogen van mijn vrouw. Zij had mij zojuist gevraagd om de arm van mijn broer te breken. Of zijn gezicht te beschadigen. En dat allemaal uit liefde, liefde voor onze zoon. Voor Michel. Ik moest denken aan die moeder jaren geleden in Duitsland, die de moordenaar van haar kind in de rechtszaal had doodgeschoten. Zo’n moeder was Claire.

‘Ik heb mijn medicijnen niet ingenomen,’ zei ik.

‘Ja.’ Claire leek niet verrast, ze streek zachtjes met een vingertop over de rug van mijn hand.

‘Ik bedoel al een hele tijd niet meer. Al maanden niet.’

Het was waar: kort na de uitzending van *Opsporing Verzocht* was ik ermee gestopt. Ik had het idee dat mijn zoon minder aan mij had wanneer mijn emoties dag in dag uit werden gedempt. Mijn emoties en mijn reflexen. Wanneer ik Michel voor de volle honderd procent wilde bijstaan moest ik eerst mijn oude zelf zien terug te krijgen.

‘Dat weet ik,’ zei Claire.

Ik keek haar aan.

‘Jij denkt misschien dat iemand anders dat niet merkt,’ zei Claire. ‘Nou ja, iemand anders... je eigen vrouw. Je eigen vrouw merkte het meteen. Er waren dingen... anders. Hoe je naar me keek, hoe je naar me lachte. En er was die keer dat je je paspoort niet kon vinden. Weet je nog? Toen je tegen de laden van je bureau begon te trappen. Vanaf die dag begon ik erop te letten. Je nam je medicijnen mee als je de straat op ging en dan gooide je ze ergens weg. Toch? Ik haalde een keer een broek van je uit de wasmachine, die was bij de broekzak helemaal blauw uitgeslagen! Pilletjes die je vergeten was weg te gooien.’

Claire moest lachen – ze lachte heel kort, daarna keek ze meteen weer ernstig.

‘En je hebt niks gezegd,’ zei ik.

‘In het begin dacht ik nog: waar is hij mee bezig? Maar opeens zag ik mijn oude Paul weer. En toen wist ik het: ik wilde mijn oude Paul terug. Inclusief de Paul die zijn eigen bureauladen intrapt, en die andere keer toen die scooter vlak voor je de weg op schoot. Toen je daar achteraan ging...’

En die keer dat je de rector van Michels school het ziekenhuis in hebt geslagen, dacht ik dat Claire nu zou gaan zeggen. Maar dat zei ze niet. Ze zei iets anders.

‘Dat was de Paul van wie ik hield... Van wie ik houd. Dat is de Paul van wie ik houd. Meer dan van wat of wie ook op deze wereld.’

Ik zag iets schitteren in haar ooghoeken, zelf voelde ik nu ook iets prikken in mijn ogen.

‘Van jou en van Michel natuurlijk,’ zei mijn vrouw. ‘Van jou en van Michel allebei evenveel. Samen zijn jullie wat mij het meest gelukkig maakt.’

‘Ja,’ zei ik; mijn stem klonk schor, er zat een piepje in. Ik schraapte mijn keel.

‘Ja,’ zei ik nogmaals.

Zo zaten we een poosje stil tegenover elkaar, mijn handen nog altijd in die van mijn vrouw.

‘Wat heb je tegen Babette gezegd?’ vroeg ik.

‘Wat?’

‘In de tuin. Toen jullie samen zijn gaan wandelen. Babette leek heel blij toen ze mij zag. “Lieve Paul...” zei ze. Wat heb je tegen haar gezegd?’

Claire haalde diep adem. ‘Ik heb tegen haar gezegd dat jij iets zou doen. Dat jij iets zou doen waardoor die persconferentie niet door zou gaan.’

‘En Babette vindt dat prima?’

‘Ze wil dat Serge de verkiezingen wint. Maar wat Babette nog het meest heeft gekwetst is dat hij het haar pas in de auto hiernaartoe heeft verteld. Zodat ze geen tijd meer had om die onzin uit zijn hoofd te praten.’

‘Maar hier aan tafel zei ze net nog – ’

‘Babette is slim, Paul. Het mag later nooit zo zijn dat Serge iets gaat vermoeden. Misschien dat Babette straks, als ze de vrouw is van de minister-president, pannetjes soep gaat uitdelen in een opvangcentrum voor daklozen. Maar om één dakloze geeft zij net zo weinig als jij en ik.’

Ik bewoog mijn handen. Ik bewoog mijn handen zodanig dat ik ze losmaakte uit de handen van mijn vrouw en deze op mijn beurt in mijn eigen handen nam.

‘Het is geen goed idee,’ zei ik.

‘Paul...’

‘Nee, luister. Ik ben ik. Ik ben wie ik ben. Ik heb mijn medicijnen niet ingenomen. Voorlopig weten jij en ik dat alleen. Maar zoiets komt uit. Ze gaan graven en dan komen ze erachter. De schoolpsycholoog, mijn ontslag, en anders wel die rector van Michels school... Het ligt allemaal als een open boek op tafel. Om nog maar te zwijgen over mijn broer. Mijn broer zal de eerste zijn om te verklaren dat zoiets hem eigenlijk helemaal niet verbaast. Misschien zegt hij het niet hardop, maar hij is al eerder door zijn kleine broertje belaagd. Zijn kleine broertje die iets heeft waarvoor hij medicijnen moet innemen. Medicijnen die hij vervolgens door de plee spoelt.’

Claire zei niets.

‘Hij zal zich door mij nergens van laten afbrengen, Claire. Het is het verkeerde signaal.’

Ik wachtte even, ik wilde niet met mijn ogen knipperen.

‘Het is het verkeerde signaal als ik het doe,’ zei ik.

Een minuut of vijf nadat Claire was vertrokken hoorde ik vanonder Babettes servet opnieuw een piepje.

We waren tegelijk opgestaan. Mijn vrouw en ik. Ik had mijn armen om haar heen geslagen en haar tegen me aangedrukt. Mijn gezicht had ik in haar haar verborgen. Heel langzaam, zonder geluid te maken, had ik ingeademd door mijn neus.

Daarna was ik weer gaan zitten. Ik had mijn vrouw nagekeken tot zij ergens ter hoogte van de lessenaar uit het zicht was verdwenen.

Ik pakte Babettes mobieltje, klapte het klepje open en keek op het display.

‘2 ontvangen berichten’. Ik drukte op Tonen. Het eerste was een sms’ je van Beau. Er stond maar één woord. Eén woord zonder hoofdletter en zonder punt: ‘mama’.

Ik drukte op Verwijderen.

Het tweede bericht meldde dat de voicemail was ingesproken.

Babette had KPN. Ik wist niet welk nummer ik voor de voicemail moest intoetsen. Op goed geluk zocht ik onder Namen, en bij de V vond ik Voicemail. Ik kon een glimlach niet onderdrukken.

Na de aankondiging van de voicemailjuffrouw dat er één nieuw bericht was, hoorde ik de stem van Beau.

Ik luisterde. Tijdens het luisteren sloot ik één keer kort mijn ogen en deed ze daarna weer open. Ik klapte het klepje dicht. Ik legde Babettes mobieltje niet terug op tafel maar stak het in mijn zak.

‘Uw zoon houdt niet zo van dit soort restaurants?’

Ik schrok zo hevig dat ik overeind schoot in mijn stoel.

‘Neemt u me niet kwalijk,’ zei de gerant. ‘Ik wilde u niet laten schrikken. Maar ik zag u met uw zoon staan praten in de tuin. Ik neem tenminste aan dat het uw zoon was.’

Even had ik geen flauw idee waar hij het over had. Maar meteen daarop wel.

De rokende man. De rokende man buiten het restaurant. De gerant had Michel en mij vanavond samen in de tuin gezien.

Ik voelde geen paniek – goed beschouwd voelde ik helemaal niets.

Nu pas zag ik dat de gerant een schoteltje in zijn hand had, een schoteltje met een rekening.

‘Meneer Lohman is vergeten de rekening mee te nemen,’ zei hij. ‘Dus die kwam ik u even brengen. Misschien ziet u hem binnenkort nog.’

‘Ja,’ zei ik.

‘Ik zag u zo staan met uw zoon,’ zei de gerant, ‘het was iets in uw lichaamshouding. In uw beider lichaamshouding, moet ik zeggen, iets identieks. Dat kan alleen maar een vader met zijn zoon zijn, dacht ik.’

Ik liet mijn blik zakken tot hij op het schoteltje bleef rusten, het schoteltje met de rekening. Waar wachtte hij nog op? Waarom ging hij niet weg in plaats van hier slappe verhalen over lichaamshoudingen op te hangen?

‘Ja,’ zei ik opnieuw; het was niet bedoeld als een bevestiging van de vermoedens van de gerant, hooguit als een beleefde vulling van de stilte. Iets anders had ik toch niet te zeggen.

‘Ik heb ook een zoon,’ zei de gerant. ‘Hij is nog maar vijf. Maar toch verbaas ik me er soms over hoe hij op me lijkt. Hoe hij bepaalde dingen precies hetzelfde doet als ik. Kleine gebaartjes. Ik zit bijvoorbeeld vaak aan mijn haar, ik draai er plukjes van wanneer ik me verveel, of me ergens druk over maak... ik... ik heb ook een dochter. Die is drie en die lijkt weer als twee druppels water op haar moeder. In alles.’

Ik pakte de rekening van het schoteltje en keek naar het eindbedrag. Ik zal me verder niet uitlaten over wat je allemaal voor andere dingen van dat geld zou kunnen doen, en ook niet over hoeveel dagen gewone mensen ervoor moesten werken – zonder in elk geval door de schildpad in de witte coltrui te worden gedwongen om wekenlang borden af te wassen achter in de open keuken. Ik zal het bedrag zelf niet noemen, het was het soort bedrag waarvan je in de lach schiet. En dat deed ik dan ook.

‘Ik hoop dat u een plezierige avond hebt gehad,’ zei de gerant – maar hij ging nog steeds niet weg. Hij raakte het nu lege schoteltje even aan met zijn

vingertoppen, verschoof het een paar centimeter over het tafelkleed, pakte het op en zette het daarna weer terug.

45

‘Claire?’

Voor de tweede keer die avond had ik de deur van het damestoilet geopend en riep ik haar naam. Maar er kwam geen antwoord. Ergens buiten hoorde ik een sirene van een politieauto. ‘Claire?’ riep ik nogmaals. Ik deed een paar stappen naar voren, tot voorbij de vaas met witte narcissen, en stelde vast dat alle wc’s onbezet waren. De tweede sirene hoorde ik toen ik langs de garderobe en de lessenaar naar de uitgang en daarna naar buiten liep. Door de bomen zag ik nu ook de zwaailichten ter hoogte van het gewone-mensencafé.

Een normale reactie zou zijn geweest mijn pas te versnellen, om te gaan rennen – maar dat deed ik niet. Ik voelde weliswaar iets zwaars en donkers op de plek waar ik wist dat mijn hart zich bevond, maar het was een kalme zwaarte. En ook het donkere gevoel in mijn borst had alles te maken met een gevoel van onafwendbaarheid.

Mijn vrouw, dacht ik.

Opnieuw was er een sterke aanvechting om te gaan rennen. Om buiten adem bij het café te arriveren – waar ik ongetwijfeld bij de deur zou worden tegengehouden.

Mijn vrouw! zou ik hijgen. Mijn vrouw is daarbinnen!

En het was exact deze voorstelling van zaken die mij mijn pas deed vertragen. Ik bereikte het grindpad dat naar het bruggetje voerde. Tegen de tijd dat ik daar aankwam, liep ik al niet meer natuurlijk langzaam, ik hoorde het aan het knerpen van mijn schoenen in het grind, aan de pauzes tussen de passen – ik liep in slow motion.

Ik legde mijn hand op de brugleuning en bleef staan. De zwaailichten werden weerkaatst in het donkere wateroppervlak onder mijn voeten. In de opening

tussen de bomen aan de overzijde was het café nu goed te zien. Schuin op de stoep en voor het terras stonden drie politiegolfjes en een ambulance.

Eén ambulance. Geen twee.

Het was plezierig om zo kalm te zijn, om al deze dingen zo te kunnen zien – bijna afzonderlijk van elkaar – en er mijn conclusies aan te verbinden. Ik voelde mij zoals ik mij wel vaker had gevoeld tijdens crisismomenten (Claire's ziekenhuisopname; Serges en Babettes mislukte poging me mijn zoon af te nemen; de beelden van de bewakingscamera): ik had gevoeld, en voelde het nu opnieuw, dat ik binnen mijn kalmte handelend kon optreden. Handelend en efficiënt.

Ik keek opzij, naar de ingang van het restaurant waar zich inmiddels een paar serveersters hadden verzameld, kennelijk nieuwsgierig geworden door de sirenes en de zwaailichten. Ik meende ook de gerant te herkennen, ik zag althans een man in een pak een sigaret opsteken.

Ik dacht even dat ik zelf waarschijnlijk niet te zien was vanaf de ingang, maar toen herinnerde ik me dat ik Michel een paar uur eerder wel degelijk over dit bruggetje had zien fietsen.

Ik moest door. Ik kon niet langer blijven staan. Ik kon niet het risico lopen dat later een van de serveersters zou verklaren dat er een man bij het bruggetje had gestaan. 'Zo vreemd. Hij stond daar gewoon. Ik weet niet of u er iets aan hebt?'

Ik haalde Babettes mobieltje uit mijn zak en hield het boven het water. Op het geluid van het plonsje kwam een eend aanzwemmen. Daarna maakte ik me los van de brugleuning en zette me in beweging. Niet langer in slow motion, maar in een zo natuurlijk mogelijk tempo: niet te langzaam, niet te snel. Aan het eind van het bruggetje stak ik het fietspad over, ik keek naar links en liep door naar de tramhalte. Er hadden zich al wat toeschouwers verzameld, geen menigte op dit late uur, hooguit een twintigtal nieuwsgierigen. Links naast het café was een steeg. Op die steeg liep ik toe.

Ik had nog maar net de stoep bereikt toen de klapdeurtjes van het café openklapten, letterlijk openklapten, met twee luide knallen. Er kwam een brancard naar buiten, een brancard op wielen, voortgeduwd en getrokken door twee ziekenbroeders. De achterste broeder hield een plastic infuuszak omhoog. Erachteraan kwam Babette, ze had haar bril niet meer op en drukte een zakdoekje tegen haar ogen.

Van de persoon op de brancard stak alleen het hoofd onder het groene laken uit. Ik had het eigenlijk de hele tijd al geweten, toch haalde ik opgelucht adem.

Het hoofd was bedekt met watten en verbandgaas. Bebloede watten en verbandgaas.

De brancard werd door de al geopende achterklep van de ambulance naar binnen geschoven. Twee van de broeders stapten voorin, de andere twee achterin, samen met Babette. De klep werd gesloten en de ambulance trok met hoge snelheid op van de stoep en sloeg rechts af in de richting van het centrum.

De sirene ging aan, er was dus nog hoop.

Of juist niet, het was maar net van welke kant je het bekeek.

Veel tijd om bij de nabije toekomst stil te staan kreeg ik niet, want de klapdeurtjes gingen opnieuw open.

Claire liep gewoon tussen de twee geüniformeerde agenten in, ze was niet geboeid, de agenten hielden haar zelfs niet vast. Ze keek om zich heen, ze zocht de gezichten in de kleine menigte af, op zoek naar dat ene bekende gezicht.

Toen vond ze het.

Ik keek naar haar en zij keek naar mij. Ik deed een stap naar voren, althans mijn lichaam verried dat ik een stap naar voren wilde doen.

Het was op dat moment dat Claire haar hoofd schudde.

Niet doen, zei ze. Ze was al bijna bij een van de politiegolfjes, het achterportier werd opengehouden door een derde agent. Ik keek snel om me heen om te zien of het iemand in de menigte was opgevallen tegen wie Claire haar hoofd had geschud, maar iedereen had alleen maar belangstelling voor de vrouw die naar het politiegolfje werd geleid.

Bij het geopende portier aangekomen, bleef Claire even staan. Ze zocht en vond opnieuw mijn ogen. Ze maakte een beweging met haar hoofd, voor een buitenstaander leek het misschien of ze zich alleen maar bukte om zich niet te stoten bij het instappen, maar voor mij wees Claires hoofd onmiskenbaar in een bepaalde richting.

Naar ergens schuin achter me, naar de steeg, de kortste weg naar ons huis.

Naar huis, had mijn vrouw gezegd. Ga naar huis.

Ik wachtte niet tot het politiegolfje wegreed. Ik draaide me om en liep weg.

FOOI

46

Hoeveel fooi moet je achterlaten in een restaurant waar de rekening je in de lach doet schieten? Ik herinner me dat we daar vaak discussies over hebben gehad, niet speciaal met Serge en Babette, ook met andere vrienden met wie we in Nederlandse restaurants hebben gegeten. Laten we zeggen dat je na een etentje met vier personen vierhonderd euro moet afrekenen – let wel, ik zeg niet dat ons etentje vierhonderd euro heeft gekost – en je gaat uit van een fooi van tussen de tien en vijftien procent, dan is de logische consequentie dat je een bedrag van minimaal veertig en maximaal zestig euro moet achterlaten.

Zestig euro fooi – ik kan er niets aan doen, maar ik moet daarvan giechelen. En als ik niet oppas barst ik opnieuw in lachen uit. Het is een wat nerveuze lach, een lach als op een begrafenis, of in een kerk waar je stil moet zijn.

Maar onze vrienden lachten nooit. ‘Die mensen moeten daar toch van leven!’ zei een goede vriendin een keer tijdens een etentje in een vergelijkbaar restaurant.

Op de ochtend van ons diner had ik vijfhonderd euro gepind. Ik had me voorgenomen de hele rekening te betalen, inclusief de fooi. Ik zou het snel doen, ik zou de tien briefjes van vijftig op het schoteltje leggen voordat mijn broer de kans kreeg zijn creditcard te trekken.

Toen ik de overgebleven vierhonderdvijftig euro aan het eind van de avond alsnog op het schoteltje legde, dacht de gerant aanvankelijk dat ik het verkeerd begrepen had. Hij ging iets zeggen. Wie weet, misschien wilde hij wel zeggen dat een fooi van honderd procent echt te veel van het goede was, maar ik was hem voor.

‘Dit is voor jou,’ zei ik. ‘Als je me belooft dat je mij nooit met mijn zoon in de tuin hebt gezien. Nooit. Nu niet. Niet over een week. En ook niet over een jaar.’

Serge verloor de verkiezingen. Aanvankelijk was er bij de kiezers nog wel enige sympathie te bespeuren voor de kandidaat met het gehavende gezicht. Een glas witte wijn – een net boven de steel afgebroken glas witte wijn, moet ik eigenlijk zeggen – maakt rare wonden. Ze hechten vooral raar, met veel wild vlees en lege plekken waar het oude gezicht nooit meer terugkeert. De eerste twee maanden hebben ze hem drie keer geopereerd. Na de laatste operatie heeft hij een poosje een baard laten staan. Wanneer ik er nu op terugkijk denk ik dat met de baard het omslagpunt is ingezet. Daar stond hij, op de markt, bij het bouwterrein, bij de uitgang van de fabriek, in zijn windjack folders uit te delen – met een baard.

In de peilingen begon Serge Lohman dramatisch te dalen. Wat een paar maanden eerder een gelopen koers had geleken, werd nu een vrije val. Een maand voor de verkiezingen schoor hij zijn baard af. Het was een laatste wanhoopsdaad. De kiezers zagen het gezicht met de littekens. Maar ze zagen ook de lege plekken. Het is wonderlijk, en in zekere zin onrechtvaardig, wat een beschadigd gezicht met iemand kan doen. Je keek naar de lege plekken, en je vroeg je onwillekeurig af wat er voor die tijd op die plekken had gezeten.

Maar de nekslag was ongetwijfeld de baard. Of beter gezegd: eerst de baard en daarna het weer afscheren. Toen het al te laat was. Serge Lohman weet niet wat hij wil, was de conclusie van de kiezers, en ze brachten hun stem uit op wat ze al kenden. Op de vlek op het behang.

Uiteraard diende Serge geen aanklacht in. Een aanklacht tegen zijn schoonzuster, de vrouw van zijn broer, dat was inderdaad geen goed signaal.

‘Ik denk dat hij het inmiddels begrepen heeft,’ zei Claire een paar weken na de gebeurtenissen in het café. ‘Hij had het er zelf over: dat hij het als familie op wilde lossen. Ik denk dat hij begrepen heeft dat sommige dingen gewoon binnen een familie moeten blijven.’

Serge en Babette hadden hoe dan ook andere dingen aan hun hoofd. Dingen als de vermissing van hun geadopteerde zoon Beau. Ze pakten het groot aan. Een campagne met foto’s in kranten en tijdschriften, affiches in stad en land, en een tv-optreden in *Vermist*.

In dat laatste programma werd het bericht afgespeeld dat Beau voor zijn vermissing op zijn moeders voicemail had ingesproken. Babettes mobieltje was nooit teruggevonden, maar het bericht was bewaard gebleven, zij het dat het nu een andere lading had dan op de avond van ons diner.

‘Mama, wat er ook gebeurt... ik wil je zeggen dat ik van je hou...’

Je zou kunnen zeggen dat ze hemel en aarde bewogen om Beau terug te

vinden, maar er waren ook twijfels. Een opinieweekblad suggereerde als eerste dat Beau misschien zijn buik vol had gehad van zijn adoptieouders, dat hij was teruggekeerd naar zijn land van herkomst. ‘Je ziet het vaker gebeuren in de “moeilijke leeftijd”,’ schreef het blad, ‘dat geadopteerde kinderen op zoek gaan naar hun biologische ouders. Of op zijn minst nieuwsgierig worden naar hun geboorteland.’

Een krant wijdde een paginagroot artikel aan de zaak waarin voor het eerst openlijk de vraag werd gesteld of biologische ouders met meer inspanning naar hun kind zouden zoeken dan adoptieouders. Er werden voorbeelden genoemd van adoptieouders met ontsprende kinderen, waarbij de ouders vervolgens hun handen van die kinderen aftrokken. Vaak weten zij de problemen aan een combinatie van factoren. Het niet kunnen aarden in een andere cultuur werd als belangrijkste factor genoemd, gevolgd door de biologische aspecten: de ‘weeffoutjes’ die de kinderen van hun biologische ouders hadden meegekregen. En in het geval van een adoptie op latere leeftijd ook nog eens de dingen die vóór de opname in hun nieuwe gezin met het betreffende kind konden hebben plaatsgevonden.

Ik dacht aan die keer in Frankrijk, het feestje in de tuin van mijn broer. Toen de Franse boeren Beau hadden betrapt bij het stelen van een kip, en Serge had gezegd dat zijn kinderen zoiets nooit zouden doen. Zijn kinderen, had hij gezegd, zonder onderscheid te maken.

Ik moest opnieuw aan het asiel denken. Ook daar wist je niet wat er met een hond of kat was gebeurd voordat je hem mee naar huis nam, of hij wellicht was geslagen of dagenlang in een afgesloten kelder had vastgezet. Het maakte weinig uit. Als de hond of kat onhandelbaar was, bracht je hem weer terug.

Aan het slot van het artikel werd de vraag gesteld of biologische ouders minder snel geneigd zouden zijn hun handen van een onhandelbaar of anderszins ontspoord kind af te trekken.

Ik wist het antwoord, maar ik gaf het artikel eerst aan Claire te lezen.

‘Wat denk jij?’ vroeg ik, toen ze het uit had. We zaten aan ons kleine keukentafeltje met de restanten van ons ontbijt. Zonlicht viel in de tuin en op het aanrecht. Michel was naar voetballen.

‘Ik heb me vaak afgevraagd of Beau zijn broer en neef ook zou hebben gechanteerd wanneer hij echt familie van ze was geweest,’ zei Claire. ‘Natuurlijk, echte broers en zussen maken ruzie, soms willen ze elkaar nooit meer zien. Maar toch... als puntje bij paaltje komt, in zaken van leven en dood.

Dan staan ze toch voor elkaar klaar.'

Toen begon Claire te lachen.

'Wat is er?' vroeg ik.

'Nee, ik hoor mezelf opeens praten,' zei ze nog altijd lachend. 'Over broers en zussen. En dat zeg ik tegen jou!'

'Ja,' zei ik. Ik lachte nu ook.

Een poosje zeiden we niets. We keken elkaar alleen maar af en toe aan. Als man en vrouw. Als twee delen van een gelukkig gezin, dacht ik. Natuurlijk waren er dingen gebeurd, maar ik moest er de laatste tijd steeds vaker aan denken als aan een schipbreuk. Een gelukkig gezin overleeft een schipbreuk. Ik wil niet zeggen dat het gezin daarna nog gelukkiger kan worden, maar in elk geval niet ongelukkiger.

Claire en ik. Claire en Michel en ik. We deelden iets samen. Iets wat er daarvoor niet was geweest. We deelden weliswaar niet alle drie hetzelfde, maar dat hoefde misschien ook niet. Je hoefde niet alles van elkaar te weten. Geheimen stonden het geluk niet in de weg.

Ik dacht aan de avond na afloop van ons diner. Ik was een tijdje alleen voordat Michel thuiskwam. In onze woonkamer staat een antiek houten ladekastje waar Claire haar spulletjes opbergt. Al bij het opentrekken van het eerste laatje be kroop me het gevoel dat ik iets ging doen wat ik later zou betreuren.

Ik moest denken aan de periode dat Claire in het ziekenhuis lag. Er was een keer dat ze een intern onderzoek bij haar deden terwijl ik erbij was. Ik zat op een stoel naast het bed en hield haar hand vast. De arts nodigde mij uit om mee te kijken op de monitor terwijl ze ergens bij mijn vrouw iets inbrachten – een slang, een sonde, een camera – en hoe ik maar heel even heb gekeken en daarna snel mijn blik heb afgewend. Het was niet zo dat de beelden me te veel werden, of dat ik bang was flauw te vallen, nee, het was iets anders. Ik heb het recht niet, dacht ik.

Ik wilde er alweer mee ophouden toen ik vond wat ik zocht. In het bovenste laatje lagen oude zonnebrillen, haarbandjes en oorbellen die ze nooit meer droeg. Maar in het tweede laatje lagen papieren: een lidmaatschap van een tennisvereniging, een polisblad van een fietsverzekering, een verlopen parkeervergunning en een vensterenvelop met de naam van een ziekenhuis in de linker onderhoek.

De naam van het ziekenhuis waar Claire was geopereerd, maar ook het ziekenhuis waar zij was bevallen van Michel.

‘Vruchtwateronderzoek’ stond er in drukletters boven het vel papier dat ik uit de envelop haalde en vervolgens openvouwde. Vlak daaronder waren twee vakjes, een met ‘jongen’ en een met ‘meisje’.

Het vakje ‘jongen’ was aangekruist.

Claire wist dat wij een jongen zouden krijgen, was het eerste dat er door mij heen schoot. Maar dat had ze mij nooit verteld. Sterker nog: tot aan de laatste dag voor de geboorte hadden wij over meisjesnamen gefantaseerd. Voor een jongensnaam hadden wij geen twijfels, dat was al jaren voordat Claire zwanger werd ‘Michel’. Maar in het geval van een meisje twijfelden wij nog tussen ‘Laura’ en ‘Julia’.

Er stond een hele reeks met de hand geschreven cijfertjes op het formulier. Ook las ik een paar keer het woordje ‘goed’.

Onderaan was een vakje van ongeveer vijf bij drie centimeter onder het kopje ‘bijzonderheden’. Dat vakje was helemaal volgeschreven, in hetzelfde vrijwel onleesbare handschrift dat de cijfertjes had ingevuld en het vakje ‘jongen’ had aangekruist.

Ik begon te lezen. En meteen hield ik er weer mee op.

Het was dit keer niet zo dat ik vond dat ik het recht niet had. Nee, het was iets anders. Moet ik dit weten? dacht ik. Wil ik dit weten? Worden wij er als gezin gelukkiger van?

Onder het vakje met het handgeschreven verhaal waren nog twee kleinere vakjes. ‘Keuze arts/ziekenhuis’ stond er bij het ene vakje, en ‘Keuze ouders’ bij het andere.

Het vakje ‘Keuze ouders’ was aangekruist.

Keuze ouders. Er stond niet ‘Keuze ouder’ of ‘Keuze moeder’. Er stond ‘Keuze ouders’.

Dit zijn de twee woorden die ik vanaf nu met me mee zal dragen, dacht ik, terwijl ik het formulier terug in de envelop stopte en de envelop teruglegde onder de verlopen parkeervergunning.

‘Keuze ouders,’ zei ik hardop toen ik het laatje dichtschoof.

Na zijn geboorte zei iedereen, inclusief de ouders en directe familieleden van Claire, dat Michel voor honderd procent op mij leek. ‘Een kopie!’ riepen de bezoekers aan de kraamkamer uit zodra Michel uit zijn wiegje werd getild.

En ook Claire had moeten lachen. De gelijkenis was zo sterk dat er geen ontkennen aan was. Later trok het nog wel enigszins bij, naarmate hij ouder werd kon je met veel moeite en goede wil bepaalde gelaatstrekken van zijn

moeder herkennen. Zijn ogen vooral, en iets in het stukje tussen zijn bovenlip en neus.

Een kopie. Nadat ik het laatje had dichtgeschoven, had ik de voicemail van de vaste telefoon afgeluisterd.

‘Dag lieverd!’ had ik de stem van mijn vrouw horen zeggen. ‘Hoe is het met je? Verveel je je niet?’ In de nu volgende stilte waren duidelijk geluiden uit het restaurant te horen: menselijk geroezemoes, een bord dat op een ander bord werd gestapeld. ‘Nee, we nemen alleen nog koffie, met een klein uurtje zijn we al thuis. Dus je hebt nog tijd om de rommel op te ruimen. Wat heb je gegeten?’

Opnieuw een stilte. ‘Ja...’ Stilte. ‘Nee...’ Stilte. ‘Ja.’

Ik kende het keuzemenu van onze telefoon. Als je de drie indrukte werd het bericht gewist. Mijn duim bevond zich al op de drie.

‘Dag lieverd, kusje.’

Ik drukte.

Een halfuur later kwam Michel thuis. Hij gaf me een kus op mijn wang en vroeg waar mama was. Ik zei dat ze wat later kwam, dat ik het hem straks zou uitleggen. De knokkels van Michels linkerhand waren geschaafd, zag ik, hij was net als ik linkshandig, en op de rug van zijn hand zat een veeg geronnen bloed. Nu pas bekeek ik hem van top tot teen. Ook bij zijn linkerwenkbrauw zag ik bloed, er zat opgedroogde modder op zijn jasje en nog meer modder op zijn witte sportschoenen.

Ik vroeg hem hoe het was gegaan.

En hij vertelde het me. Hij vertelde me dat *Men in Black III* van YouTube was gehaald.

We stonden nog altijd in het halletje. Op zeker moment, midden in zijn relaas, stopte Michel en keek mij aan.

‘Papa!’ zei hij.

‘Wat? Wat is er?’

‘Nu doe je het weer!’

‘Wat?’

‘Je staat te lachen! Dat deed je toen ook, toen ik je voor het eerst over die pinautomaat vertelde. Weet je nog? Op mijn kamer? Toen ik over die bureaulamp vertelde begon je al te lachen, en bij die jerrycan lachte je nog steeds.’

Hij keek me aan. Ik keek terug. Ik keek in de ogen van mijn zoon.

‘En nu sta je weer te lachen,’ zei hij. ‘Moet ik doorgaan? Weet je zeker dat je

alles wilt horen?’

Ik zei niets. Ik keek alleen maar.

Toen deed Michel een stap naar voren, hij sloeg zijn armen om me heen en drukte me tegen zich aan.

‘Lieve papa,’ zei hij.